Управління освіти і науки
Запорізької обласної державної адміністрації

Комунальний заклад «Запорізький обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2012–2013 навчальному році

Методичні рекомендації

ЧАСТИНА ІІ

АКЦЕНТ
ВИДАВНИЦТВО
Запоріжжя
2012

УДК 371(477.64)(075.4)
ББК 74.04(4Укр-4Зап)к94я77
О-75

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (протокол № 4 від 26.06.2012 року).

Упорядники:

Ястребова В.Я. – проректор із науково-методичної роботи, завідувач кафедри менеджменту освіти та психології Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради, кандидат педагогічних наук, доцент.

Вєрозубова Т.Г. – керівник науково-методичного центру Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Комп'ютерна версія:

Тютер В.В. – методист науково-методичного центру Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

О-75 **Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2012–2013 навчальному році**: метод. рекомендації: у 3-х ч. / упоряд. В.Я. Ястребова, Т.Г. Вєрозубова. – Частина ІІ.– Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. – 316 с. – Бібліогр. в кінці ст.

Методичні рекомендації провідних спеціалістів КЗ «ЗОІППО» ЗОР висвітлюють актуальні проблеми педагогічної діяльності фахівців освітньої галузі Запорізької області.

Рекомендації пропонуються працівникам відділів освіти, методичних служб, керівникам ЗНЗ, педагогічним працівникам закладів освіти.

УДК 371(477.64)(075.4)
ББК 74.04(4Укр-4Зап)к94я77

© Ястребова В.Я., Вєрозубова Т.Г., 2012
© Акцент Інвест-Трейд, оформлення, 2012

ЗМІСТ

VI. Навчально-методичне забезпечення загальної середньої освіти 5

6.1. Предмети суспільно-гуманітарного циклу 5

Корицька Г.Р., Шацька Н.М. Українська мова та література 5

Путій Т.М. Російська мова та література, світова література 19

Ушакова Г.Р. Історія. Право 37

Халемендик Н.П. Англійська та французька мови 43

Чорна В.М. Німецька мова 53

Сіра Л.Я. Історія рідного краю 72

Гура С.П. Курси морально-духовного спрямування 81

Гавриленко Л.А. Українське народознавство 92

6.2. Предмети природничо-математичного циклу .. 100

Склярова І.О. Математика 100

Гашенко І.О., Гусєва Н.М. Біологія 108

Гашенко І.О., Савіч І.О. Екологія рідного краю 117

Жадан Р.П., Стрижак М.М. Економіка 124

Стрижак М.М. Географія 131

Дехтяренко С.Г. Хімія 142

Васильченко С.В. Інформатика 152

6.3. Дисципліни художньо-естетичного циклу 166

Кондратова Л.Г. Музичне мистецтво. Художня культура. Образотворче мистецтво 166

6.4. Образотворче мистецтво. Креслення. Трудове навчання 193

Лукачевич А.Ф. Викладання предмета «Образотворче мистецтво» .....

Лукачевич А.Ф. Викладання предмета «Креслення» ... 195

Лукачевич А.Ф. Трудове навчання у 5-9 класах, викладання предмета «Технології» у 10–11 класах 196

6.5. Курс «Захист Вітчизни», ЦО та ОМЗ 203

6.6. Основи здоров'я 218
Мінакова І.В. Організація профілактичної роботи в закладах освіти 218

6.7. Виховна робота 223
Горшкова О.Г. Виховна робота в загальноосвітніх навчальних закладах 223
Мінакова І.В. Вихователям груп продовженого дня закладів освіти усіх типів. Організація самопідготовки в умовах групи продовженого дня 228

6.8. Позашкільна освіта 235
Могілевська В.М. Позашкільна освіта 235
Заруба С.П. Методичні матеріали для педагогічних працівників позашкільних закладів 246
Голдобіна К.Б. Методичні рекомендації для педагогів системи позашкільної освіти щодо профілактики жорстокого поводження та насилля в дитячих колективах 254

6.9. Організація роботи методичних служб з питань інформатизації освіти у 2012–2013 навчальному році 260

6.10. Організація освітнього процесу у вечірній школі 283

Серпнева педагогічна студія – 2012 302

Відомості про авторів 312

VI. Навчально-методичне забезпечення загальної середньї освіти

6.1. Предмети суспільно-гуманітарного циклу

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Корицька Г.Р., Шацька Н.М.,
222-25-82

Українська мова є державною мовою України. Це передбачає її пріоритетне використання в усіх сферах суспільного життя. Оволодіння українською мовою учнями сприяє формуванню комунікативної, мовної, мовленнєвої, соціокультурної компетенцій.

Педагоги Запорізької області багато працюють над тим, щоб предметом вивчення була не тільки нормативна складова мови (набір її правил), але й взаємозв'язки мови з духовним життям народу, щоб на уроках учні пізнавали історію, культуру, традиції, менталітет свого народу.

І. Олімпіада, конкурси. Значну увагу приділяють словесники розвитку творчих здібностей учнів, бо вважають, що в кожній дитині природою закладений певний творчий потенціал. А свідченням цього є досягнення наших вихованців в олімпіаді юних філологів.

Результативно школярі області виступили на IV етапі Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури, який відбувся в місті Луцьк. Надзвичайно відповідально стало для них приймати естафету від волинян, оскільки в 2012–2013 н.р. Запорізький край зустрічатиме учасників XXVII Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури. Отож, слова вдячності висловлюємо переможцям IV етапу та їх наставникам: *Шиманович Марії* (І місце), учениці 9 класу Бердянської СШ № 16 (учитель Нюкало О.В.); *Тихенко Валерії* (ІІІ місце), учениці 9 класу Гуляйпільської ЗОШ І–ІІІ ст. № 1 (учитель Кукурудзяк О.О.); *Хандюк Ілоні* (ІІІ місце), учениці 10 класу Запорізької гімназії № 31 (учитель Кононова Л.В.); *Івашиній Анастасії* (ІІІ місце), учениці 11

класу Богданівської ЗОШ І–ІІІ ст. Чернігівського р-ну (учитель Бистрицька Н.А.).

ІІ. Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка. Паралельно з олімпіадою проходив означений конкурс. Із 17 учасників IV етапу конкурсу – 6 переможців серед учнів та студентів (учні: *Полубоярова Аліса* (ІІ місце) – учениця 7 класу Костянтинівського районного ВО «Гімназія – МАН № 1 «Таврія» Мелітопольського р-ну (учитель Зубко В.П.); *Какуша Ангеліна* (ІІІ місце) – учениця 8 класу Андріївської спеціалізованої багатопрофільної школи І–ІІІ ступенів Бердянського р-ну (учитель Страшко А.Ю.); *Шиманович Марія* (ІІІ місце) – учениця 9 класу Бердянської СШ № 16 (учитель Нюкало О.В.).

Конкурс «Об'єднаймося ж, брати мої!»

На виконання Указу Президента України від 22.03.2002 № 284/2002 та листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 08.11.2011 № 1/9-819 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості» відбувся щорічний конкурс, присвячений Шевченківським дням під гаслом «Об'єднаймося ж, брати мої!». На розгляд обласного журі надійшло більше 80 творів. Кращими визнано роботи 15 учнів загальноосвітніх шкіл та ПТНЗ. 5 робіт переможців (*Базюк Іван* – учень 11класу СШ № 23 м. Мелітополя (учитель Петренко Н.В.), *Мітєв Руслан* –учень 11 класу Мануйлівської ЗОШ І–ІІІ ст. Приморського району (учитель Іотова Л.М.), *Логвиненко Ірина* – учениця 9 класу Таврійської ЗОШ І–ІІІ ст. Токмацького району (учитель Сорока Т.В.), *Костенко Марія* – учениця 10 класу Великотернівської ЗОШ І–ІІІ ст. Якимівського району (учитель Мелешко Н.А.), *Веселкова Анастасія* студентка ІІ курсу ДНЗ «Запорізький будівельний центр професійно-технічної освіти (учитель Грибенюк Г.О.) було відправлено до м. Києва для участі в підсумковому етапі. Переможцем IV етапу від Запорізької області визнано *Мітєва Руслана*.

Конкурс «Учитель року»

У 2011–2012 н.р. відбувся конкурс «Учитель року» в номінації «Українська мова та література». На розгляд журі представлено 27 досвідів. Переможцями визначено: Кудояр Г.В. (І місце) – учитель Енергодарського НВК «Гармонія»; Корнєйко Н.І. (ІІ місце) – учитель Пологівського колегіуму № 1; Конопка В.А. (ІІІ місце) – учитель ЗОШ І–ІІІ ст. Заводського р-ну. Журі від-

значає належний рівень підготовки конкурсантів. Проте, РМК, ММК варто звернути увагу на якість матеріалів, які подаються на конкурс.

ІІІ. Творчі групи.

При КЗ «ЗОІППО» ЗОР у 2011–2012 н.р. працювали творчі групи вчителів української мови та літератури з проблем:

- «Методика складання тестів для оцінювання навчальних досягнень учнів з української літератури» та «Використання ІКТ на уроках української мови та літератури» (керівник Корицька Г.Р.). Членами творчої групи з проблеми «Методика складання тестів для оцінювання навчальних досягнень учнів з української літератури» в складі Корицької Г.Р. (доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін КЗ «ЗОІППО» ЗОР), Бончевої Г.Г. (Запорізький ліцей «Логос»), Говорухи І.М. (Запорізька гімназія № 107 Комунарського ТВО) Карпачової Н.Я. (ЗОШ І–ІІІ ст. № 80 Комунарського ТВО), Заставської І.В. та Тимошенко Ю.Ю. (СШФК № 18 Шевченківського ТВО), Колесник Т.А. (Кушугумська СШ «Інтелект» Запорізького РВО), Придибайло М.А. (ЗОШ І–ІІІ ст. № 109 Ленінського ТВО), Охріменко О.М. (ЗОШ І–ІІІ ст. № 89 Ленінського ТВО), Довбні Н.Я. та Стояк Т.В. (ЗОШ І–ІІІ ст. № 72 Орджонікідзевського ТВО), Жирової Н.О. (Запорізька гімназія № 27 Орджонікідзевського ТВО), Сівер Л.А. (Куйбишевська ЗОШ І–ІІІ ст. № 2 Куйбишевського РВО), Шаповалової О.М. (викладач Запорізького електротехнічного коледжу) упорядковано й підготовлено до видання тестові завдання для оцінювання навчальних досягнень учнів 5–11 класів з української літератури.

Вчителі української мови та літератури Запорізької області працюють у професійних об’єднаннях педагогів.

Обласна творча група з проблеми «Використання ІКТ на уроках української мови та літератури» працює під керівництвом доцента, кандидата філологічних наук Корицької Г.Р. Метою діяльності групи є визначення концептуальних підходів впровадження інформаційних технологій у навчання мови та літератури, формування інформаційної компетенції вчителя-словесника, набуття навичок створення мультимедійних навчальних матеріалів.

Обласна творча група з проблеми «Розвиток україномовної культури педагога на засадах психолінгвістики» працює перший рік (керівник Шацька Н.М.). Мета діяльності творчої групи полягає в забезпеченні творчого та наукового пошуку в розробці про-

блеми розвитку україномовної культури педагогів та втілення її результатів у практику роботи. Завданням є вивчення сучасних досягнень педагогічної та психологічної науки з проблеми, забезпечення особистісно-орієнтованої підготовки педагога до творчої діяльності. Очікуваний результат: створення методичних рекомендацій, презентацій окремих видів діяльності, публікації, видання хрестоматії з культури мовлення, створення тренажерів, публікація збірника методичних порад.

IV. Навчально-методичне забезпечення викладання української мови та української літератури в 2012–2013 навчальному році.

Українська мова

У 2012–2013 навчальному році вивчення української мови у 5–9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України (лист № 1/11-6611 від 23.12.2004): Українська мова. 5–12 класи / автори Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. За редакцією Л.В. Скуратівського. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 176 с.

Вивчення мови як профільного предмета й визначення ступеня її представленості як окремого навчального предмета в профілях різних спеціалізацій урегульовано за рахунок наявності програм різних рівнів (стандарту, академічного, профільного) для загальноосвітніх навчальних закладів. Вивчення української мови в 10–11 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмами, затвердженими МОН України (наказ від 28.10.2010 № 1021):

- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / укладачі М.І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.
- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профіль – іноземна філологія); художньо-естетичний напрям. Академічний рівень / укладачі Г.Т. Шелехова, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. – К.: Грамота, 2011.

- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / укладачі Л.І. Мацько, О.М. Семеног. – К.: Грамота, 2011.

Згідно з наказом від 18.02. 2008 № 99 «Про типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів» розроблено навчальну програму з української мови:

- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови. 8–9 класи. / Програму підготували С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ, В.І. Тихоша; за редакцією С.О. Карамана.– К.: Грамота, 2009. – 100 с.

Поглиблене вивчення української мови у 8–9 класах може здійснюватися за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України.

- Тихоша В.І., Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. Українська мова. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Світа», 2012.
- Тихоша В.І., Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська мова вивчатиметься за програмами:

- У 5–9 класах: Українська мова. 5–12 класи / автори Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. За редакцією Л.В. Скуратівського. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 176 с.
- У 10–11 класах: Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / укладачі М.І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.
- У 10–12 класах: Українська мова. 10–12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний

профіль). Рівень стандарту / укладачі М.І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2009. – 60 с.

У старшій школі дуже важливо врахувати нахили, здібності учнів і створювати умови для навчання за обраним профілем. Здійснюється така підготовка у формі реалізації курсів за вибором і факультативів, поглибленого вивчення окремих предметів, зокрема української мови, на диференційованій основі.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалених МОН України, вміщено в збірнику «Збірник курсів за вибором і факультативів з української мови. 8–11 класи / за загальною редакцією К.В. Таранік-Ткачук – К.: Грамота, 2011. – 272 с.

Курси за вибором у старших класах мають забезпечити індивідуальні інтереси кожного учня: поглиблене та розширене вивчення профільних предметів, формування індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтацію на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії. Водночас, вони можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Важливим залишається організаційний аспект щодо використання програм курсів за вибором або факультативів. Факультативи, розраховані на 9–17 годин опрацювання, мають «статус» необов'язковості, коли учень може перевірити власні нахили, здібності й уподобання, опановуючи факультативний курс. Відповідно до наказу Міністерства від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження нормативів наповнюваності груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗНЗ міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена.

Однак, ураховуючи, що організація профільного навчання на етапі допрофільної (8–9 класи) та профільної (10–11 класи) освіти має свої особливості, що спричинені об'єктивними й суб'єктивними обставинами, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин й ущільнити матеріал,

якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу й затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чиїм авторством), відповідно до якого посібника, схваленого МОНУ, розроблено скоригований варіант.

Деякі програми курсів за вибором і факультативів мають методичне забезпечення й надруковані разом з розробками занять в одному навчальному посібнику:

Авраменко О.М., Чукіна В.Ф. Стилістика сучасної української мови. Програма факультативного курсу / 10–11 кл. – К.: Грамота, 2008. – 256 с.

Цимбалюк В.І. Мова як генетичний код народу: навчальний посібник для факультативних занять. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 176 с.

Марущак В.І. Школа журналіста: навчальний посібник. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 136 с.

Цимбалюк В.І. У світі поетичного слова: навчальний посібник для факультативних занять. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 144 с.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови спричинює значну увагу вчителів-словесників до відпрацювання в школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності, використання яких відбувається з метою забезпечити поетапне різнобічне й об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі засвоєння ними курсу української мови, насамперед її мовної змістової лінії.

Використання тестів можливе як під час здійснення поточного, так і підсумкового контролю, можуть пропонуватися учням з різними навчальними можливостями, передбачаючи різноманітні завдання за ступенем складності й творчим спрямуванням.

Для ефективного використання в навчальному процесі пропонуються схвалені Міністерством освіти, науки, молоді та спор-

ту та Українським центром оцінювання якості освіти збірники, які готують учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, а також нові посібники (комплексні зошити) для самостійної підготовки учнів на основі загальних теоретичних відомостей з курсу української мови:

Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. І частина. ЗНО-2012. − К.: Грамота, 2011.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. ІІ частина. ЗНО 2012. − К.: Грамота, 2012.

Авраменко О.М., Дідух Т.І., Чукіна В.Ф. Українська мова та література. Власні висловлення: рекомендації щодо написання власного висловлення. Критерії оцінювання. Зразки власних висловень. – К.: Грамота, 2012.

Українська література

У 2012–2013 навчальному році вивчення української літератури в 5–9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою МОНМС України:

Українська література. 5–12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / автори Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, О.А. Камінчук, М.П. Бондар, О.Б. Поліщук, М.М. Сулима, Л.П. Шабельникова, В.М. Садівська. Керівник проекту М.Г. Жулинський. За загальною редакцією Р.В. Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с.

З метою поліпшення якості шкільної літературної освіти, урахування громадської думки щодо виховної та естетичної вартості окремих програмових художніх творів та розвантаження змісту навчальної програми, відповідно до рішення колегії Міністерства освіти і науки від 11 лютого 2010 року, протокол № 1/4-2 затверджено зміни до навчальної програми з української літератури (5–9 класи):

5 клас

- легенда «Лісова панна» – вилучена з програми;
- казка В. Короліва-Старого «Потерчата» – винесено на позакласне читання;

6 клас

- усунуто дублювання вивчення кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» (у 6 класі вивчаються фрагменти твору);

- твір С. Руданського «Козак і король» – вилучено з програми (замінено на гуморески «Добре торгувались» і «Гуменний»);
- оповідання С. Васильченка «Басурмен» – вилучено з програми (замінено на твір «У темряві»);
- зменшено на початку навчального року вивчення поезій напам'ять (замість 5 пісень вивчатиметься 2 на вибір);

7 клас

- твір Б. Лепкого «Цвіт щастя» – винесено на позакласне читання;
- вірш А. Малишка «Приходять предки…» – вилучено з програми (замінено на поезію «В завійну ніч з незвіданих доріг…»);

8 клас

- твір І. Франка «Іван Вишенський» – текстуальне вивчення замінено на оглядове (1 година);
- поезії В. Самійленко «Ельдорадо» і «Патріоти» вилучено з програми, замінено на твори «На печі», «Не вмре поезія…»;
- вивчення творчості Є. Дударя (за програмою: «Слон і мухи», «Лісова казка», «Червона Шапочка») вилучене з програми – натомість вивчаються оповідання О. Чорногуза «Як вибирати ім'я», «Як поводитись у кіно» зі збірки оповідань «Веселі поради»;

9 клас

- притча І. Липи «Мати» – вилучена з програми;
- усунуто дублювання вивчення вірша Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати…» (у 5 класі твір вивчається, у програмі для 9 класу – знято);
- зменшено на початку навчального року вивчення поезій напам'ять (замість 4 пісень вивчатиметься 2 на вибір).

Вивчення української літератури **в 10–11 класах** загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмами, затвердженими МОІНУ (наказ від 28.10.2010 № 1021).

Ефективність практичного втілення системи профільного вивчення української літератури та визначення ступеня її представленості як окремої навчальної дисципліни в профілях інших спеціалізацій забезпечується наявністю двох профільних програм.

Українська література. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-

гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

Українська література. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль української філології). Профільний рівень / укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

Програма *академічного* рівня збігається за змістом і формою з програмою рівня *стандарту* (як за кількістю годин, так і за вимогами до рівня оцінювання навчальних досягнень учнів).

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська література вивчатиметься за програмами:

У **5–9 класах**: Українська література. 5–12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / автори Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, О.А. Камінчук, М.П. Бондар, О.Б. Поліщук, М.М. Сулима, Л.П. Шабельникова, В.М. Садівська. Керівник проекту М.Г. Жулинський. За загальною редакцією Р.В. Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с. (з урахуванням внесених змін до навчальної програми).

У **10–11 класах**: Українська література. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу: Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

У **10–12 класах**: Українська література. 10–12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Ле-

вчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. – К.: Грамота, 2009.

Згідно з наказом МОІНУ від 18.02.2008 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів» розроблено навчальну програму з української літератури:

- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української літератури. 8–9 класи. // Керівники авторського колективу: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк; за загальною редакцією Р.В. Мовчан; авторський колектив: Р.В. Мовчан, М.М. Сулима, В.І. Цимбалюк, Н.В. Левчик, М.П. Бондар. – К.: Грамота, 2009. – 88 с.

Поглиблене вивчення української літератури у 8–9 класах може здійснюватися за підручником, рекомендованим МОНМСУ:

Цимбалюк В.І. Українська література. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української літератури. – К.: Видавничий дім «Освіта». – 2012.

Одним із основних компонентів допрофільної та профільної підготовки є ***курси за вибором і факультативи.*** Зазначені курси сприяють одержанню старшокласниками чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше має бути пов’язана з філологією (учитель-словесник, журналіст, редактор, коректор, перекладач, фольклорист, науковець філологічної спеціалізації тощо), а також дають змогу виробити особистісні риси та фахові навички.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалені МОНМСУ вміщено в збірнику:

Збірник програм курсів за вибором і факультативів з української літератури / За заг. ред. Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Обов’язкова кількість видів контролю
5–9 класи

Класи	5		6		7		8		9	
Семестри	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	3	3	3	3	4	4
• контрольного класного твору;	–	1	1	1	1	1	1	1	2	2
• виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У 8–9 класах з поглибленим вивченням української літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд вчителя визначається кількість і види контрольних робіт).

10–11 класи

Класи	**10**		**11**			**10**		**11**	
Семестри	I	II	I	II		I	II	I	II
	РІВЕНЬ СТАНДАРТУ АКАДЕМІЧНИЙ					ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ			
Контрольні роботи у формі	3	3	3	3		4	4	4	4
• контрольного класного твору;	1	1	1	1		1	1	1	1
• виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2		3	3	3	3
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)		2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	1	1	1	1		2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5		4	5	4	5

- У кожному семестрі обов’язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – писемного. Умовне позначення у таблиці – **(у + п)**.

Звертаємо увагу на те, що **домашній контрольний твір не є** обов’язковою формою контролю з української літератури. Ураховуючи розвиток інформаційних технологій і рівень володіння ними сучасними учнями, написання домашнього контрольного

твору, який потім має перевірити учитель, перетворюється на формальність і не дозволяє об'єктивно визначити знання учнів з певної теми.

Якщо такий вид контролю навчальних досягнень учнів як домашній контрольний твір залишений учителем, необхідно обрати таку форму творчої роботи (наприклад, створення *фанфіків* тощо), щоб учні самостійно виконували творче домашнє завдання.

Можливі види контрольних робіт:

- *тест;*
- *відповіді на запитання;*
- *контрольний літературний диктант;*
- *анкета головного героя;*
- *комбінована контрольна робота тощо;*
- *письмові контрольні твори.*

Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення:

- *складання оповідання (казки) за прислів'ям;*
- *добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;*
- *введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;*
- *усний переказ оповідання, епізоду твору;*
- *твір-характеристика персонажа;*
- *написання асоціативного етюду, викликаного певним художнім образом;*
- *написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;*
- *твір-опис за картиною;*
- *складання тез літературно-критичної статті (параграфа підручника);*
- *підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;*
- *складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;*
- *написання реферату;*
- *ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;*

- *написання листа авторові улюбленої книжки;*
- *інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.*

Перелік головних вимог щодо виконання письмових робіт і перевірки зошитів з української літератури, особливостей проведення уроків виразного читання, кількість, призначення та особливості оформлення зошитів з предмета містяться у відповідному методичному листі Міністерства освіти і науки України **від 21.08. 2010 № 1/9-580**. Там же подано зразок заповнення сторінки журналу з української літератури. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

РОСІЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА, СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА

Путій Т.М.,
222-25-82

Головна мета вивчення російської мови в загальноосвітніх навчальних закладах – надати основи знань про мову, що дозволить забезпечити достатньо високий рівень спілкування та грамотного письма, необхідний для успішної індивідуальної та соціальної діяльності, міжкультурного взаєморозуміння.

Результати участі школярів Запорізької області в обласній та Всеукраїнській олімпіадах з російської мови продемонстрували високий рівень інтересу до предмета і якість його вивчення.

Слід відзначити високий професіоналізм вчителів області, які підготували школярів до участі в обласній олімпіаді:

№ пп	ПІБ учня	Клас	Район (місто)	ЗНЗ	Місце на ІІІ етапі	П.І.Б. вчителя
1.	Субботіна Світлана Денисівна	11	Ленінський РВО	ліцей № 62	І	Іщук Л.І.
2.	Ленченко Ольга Романівна	11	Орджонікідзевський РВО,	гімназія № 27	ІІ	Прилепська В.В.

3.	Герасимова Ксенія Василівна	11	м. Мелітополь	ООШ № 24	II	Герасимова О.В.
4.	Захарова Марія Миколаївна	11	Орджонікідзевський РВО	гімназія № 28	II	Пучкан Л.І.
5.	Денисова Юлія Володимирівна	11	м. Запоріжжя	ЗБЛ «Перспектива»	II	Єпіхіна Т.В.
6.	Галкіна Галина Андріївна	11	м. Енергодар	ЕБЛ	II	Караманова В.О.
7.	Ніконорова Ольга Костянтинівна	11	Якимівський РВО	ЗОШ № 1	III	Самофалова В.Т.
8.	Майборода Катерина Сергіївна	11	м. Бердянськ	ЗОШ № 3	III	Кузнєцова Л.В.
9.	Науменко Євгенія Іванівна	11	Комунарський РВО	НВК № 7	III	Дейнега В.В.
10	Шибаєва Марія Антонівна	11	м. Енергодар	ЕБЛ	III	Караманова В.О.
11	Фенько Марія Русланівна	11	Заводський РВО	гімназія № 47	III	Щур А.Ф., Лук’яненко Ю.В.
12	Лук’янова Юлія Едуардівна	11	Жовтневий РВО	гімназія № 11	III	Бережна А.М.
13	Хімічева Анастасія Андріївна	11	Хортицький РВО, Ліцей № 99	ліцей № 99	III	Титова Н.С.
14	Мінаєва Невена Геннадіївна	11	Ленінський РВО	гімназія № 50	III	Сербова Н.І.
15	Бойко Ірина Юріївна	11	Запорізьке ОблУОН	КЗ «ЗСК» ЗОР	III	Францен М.І.
16	Сербінов Валерій Миколайович	11	Вільнянський РВО	гімназія «Світоч»	III	Петріченко Т.В.

17	Змієвська Єлизавета Валентинівна	10	Василівський РВО	Дніпрорудненська ЗОШ «Світоч»	I	Чівкіна І.П.
18	Котлярова Марина Андріївна	10	Хортицький РВО	ліцей № 99	II	Домрова Т.І.
19	Скіданова Аліна Генадіївна	10	Комунарський РВО	НВК № 103	II	Кузіна Н.І.
20	Тарасова Тетяна Давидівна	10	Приазовський РВО	РСШ № 1 «Азимут»	II	Прийма А.П.
21	Побилиця Кирило Олександрович	10	м. Мелітополь	ООШ № 24	II	Герасимова О.В.
22	Котенко Наталя Вікторівна	10	Орджонікідзевський РВО	гімназія № 27	II	Лебединська І.М.
23	Шаульська Тамара Олександрівна	10	м. Мелітополь	СЗОШ № 25	III	Михайлова Т.В.
24	Хандюк Ілона Олегівна	10	Ленінський РВО	гімназія № 31	III	Мусійчук О.Ю.
25	Захарова Марія Олексіївна	10	м. Енергодар	ЕБЛ	III	Безотосна Т.І.
26	Карпов Ярослав Сергійович	10	Куйбишевський РВО	Гусаровська ЗОШ	III	Карпова О.І.
27	Антимирова Юлія Олександрівна	10	Орджонікідзевський РВО	гімназія № 28	III	Педченко А.М.
28	Ковтун Юлія Віталіївна	10	м. Запоріжжя	ЗЄГ «ОРТ-Алеф»	III	Добріна Т.А.
29	Сандак Тетяна Леонідівна	10	м. Енергодар	ЕНВК № 5	III	Безотосна Т.І.
30	Лук’яненко Катерина Андріївна	10	Комунарський РВО	НВКТП	III	Ігнатова Н.П.

31	Ревенко Ольга Володимирівна	10	Вольнянський РВО	гімназія «Світоч»	III	Вайновська М.К.
32	Кулакова Альоша Олександрівна	9	ЗБЛ «Перспектива»	ЗБЛ «Перспектива»	I	Єпіхіна Т.В.
33	Алтухова Анастасія Федорівна	9	Шевченківський РВО	ЗОШ № 65	II	Чомова С.В.
34	Дзядок Владислава Юріївна	9	Ленінський РВО	БЛ № 62	II	Ломоваць-ка В.В.
35	Шатова Вероніка Вікторівна	9	Приазовський РВО	РСШ № 1 «Азимут»	II	Прийма А.П.
36	Тихенко Валерія Вадимівна	9	Гуляйпільський РВО	ЗОШ № 1	II	Науменко Л.О.
37	Канарова Аліса Олександрівна	9	Приазовський РВО	РСШ № 1 «Азимут»	II	Прийма А.П.
38	Молоканова Анна Миколаївна	9	м. Енергодар	ЕЗОШ № 2	III	Дзюбенко О.А.
39	Коновалова Єлизавета Дмитрівна	9	м. Бердянськ	муніципальний ліцей	III	Тверітінова Н.І.
40	Маслова Поліна Вадимівна	9	Хортицький РВО	ліцей № 99	III	Титаренко Н.С.
41	Бука Катерина Русланівна	9	Михайлівський РВО	ЗОШ № 3	III	Гордійчук О.В.
42	Гордіюк Софія Володимирівна	9	м. Енергодар	ЕЗОШ № 2	III	Милашенко-Веретегел Л.П.
43	Тарнавська Поліна Володимирівна	9	Хортицький РВО	ліцей № 99	III	Сабанова О.В.

44	Тютюник Олена Олександрівна	9	Комунарський РВО	НВК № 88	III	Назаренко Л.М.
45	Доля Кароліна Миколаївна	9	Пологівський РВО	Тарасівська ЗОШ	III	
46	Аполонова Юлія Андріївна	8	м. Запоріжжя	ліцей № 99	I	Сабанова О.В.
47	Задирака Аліна Володимирівна	8	Приазовський РВО	Нововасилівський УВК «Гармонія»	II	Лунєгова К.П.
48	Мамич Ганна Сергіївна	8	м. Запоріж-жя	ЗБЛ «Перспектива»	II	Сірицька Г.І.
49	Аллабергенова Лейла Бахтіярівна	8	м. Енергодар	багатопрофільний ліцей	II	Караманова В.О.
50	Лобач Ганна Михайлівна	8	м. Токмак	ЗОШ № 5	III	Похвалітова Т.Д.
51	Марченко Анастасія Вадимівна	8	Заводський РВО	гімназія № 47	III	Шишова В.В.
52	Хохлова Варвара Сергіївна	8	Ленінський РВО	ЗОШ № 69	III	Святецька С.Ю.
53	Селедчик Ірина Володимирівна	8	Шевченківський РВО	ліцей № 34	III	Дяченко Т.А.
54	Тицький Максим Юрійович	8	м. Мелітополь	гімназія № 19	III	Плаксіна Г.В.
55	Ходжаниязова Каміла Бахрамівна	8	Василівський РВО	Дніпрорудненська гімназія «Софія»	III	Дорожкіна С.В.

Учениці ліцею № 62 стали призерами VI етапу Всеукраїнської олімпіади: Дзядок В. – І місце (вчитель Ломовацька В.В.), Субботіна С. – ІІІ місце (вчитель Іщук Л.І.).

Разом з тим олімпіади виявили низку проблем:

1. Проблема поєднання теоретичних основ предмета з формуванням на їх базі стійких практичних умінь і навичок.

2. Безсистемність уявлень учнів про мовні явища та їх багатофункціональність як граматичних, лексичних, комунікативних та естетичних феноменів.

3. Проблема ізольованого розвитку основних видів мовленнєвої діяльності в процесі вивчення мови.

4. Проблема формулювання аргументу і введення його в текст.

5. Несформованість в учнів уміння при аргументації власної позиції проводити лінгвістичний експеримент.

6. Зниження рівня орфографічної і пунктуаційної грамотності.

Тому доцільним є:

1. Акцентувати увагу при навчанні російської мови на багатофункціональності мовних явищ, розвитку в учнів почуття мови; вчити прийомам розгортання і згортання лінгвістичної інформації.

2. В основній школі працювати над формуванням навичок різних видів аргументації.

3. Активізувати прийоми редагування тексту, роботу з синонімами на різних мовних рівнях.

4. Використовуючи сучасні методики, необхідно домагатися того, щоб учні оволоділи основними функціональними стилями, типами та формами мовлення, необхідними для комунікації в сучасному світі.

У 2012/2013 навчальному році вивчення російської мови здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

- «Російська мова» для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (за ред. Н.Г. Озерової. – Чернівці: «Букрек», 2005);
- «Російська мова» для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (автори Н.Ф. Баландіна, К.В. Дегтярьова, С.А. Лебеденко. – Чернівці: «Букрек», 2005);
- «Російська мова» для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (автори І.П.Гудзик, В.О. Корсаков. – Чернівці: «Букрек», 2006) – початок вивчення з 5 класу;
- «Російська мова» (рівень стандарту) для учнів 10–11 кла-

сів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (за ред. Н.Г. Озерової – Чернівці: «Букрек», 2005 – див. веб-сайт міністерства);

- «Російська мова» (академічний рівень) для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням російською мовою (автор Т.Я. Фролова – див. на веб-сайті міністерства);
- «Російська мова» (профільний рівень) для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням російською мовою (за ред. Є.П. Голобородько – див. на веб-сайті міністерства).

У загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою за бажанням дітей та їх батьків російська мова вивчається за двома варіантами типових навчальних планів (див. Додатки 1 та 2), затверджених наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66. Одним із них передбачено вивчення російської мови (або інших мов національних меншин) як предмета в інваріантній складовій з 1 по 11 клас (по 2 години на тиждень); за іншим – за рахунок варіативної складової, починаючи з 1 або 5 класів. **В останньому випадку російська мова може вивчатися в різних формах – як предмет, спецкурс, факультатив.**

Звертаємо увагу вчителів на те, що при контрольному оцінюванні навчальної діяльності учнів з російської мови та інших мов національних меншин фронтальна перевірка з аудіювання та читання мовчки проводиться тільки **один раз на рік** – наприкінці другого семестру.

Відповідно до Концепції літературної освіти (наказ від 26.01.2011 № 58) літературні курси у школі сприяють всебічному розвитку школярів, визначенню свого місця в широкому полікультурному й полімовному просторі, вихованню любові до книги, інтересу до духовних надбань своєї країни та людства, взаємоповаги до людей різних цивілізацій та національностей.

В основу інтегрованого курсу **«Література (російська та світова)»** в 5–11 класах загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням мовами національних меншин покладено особистісно орієнтовану модель навчання. Це дає можливість запропонувати для вивчення якнайширшу палітру різних стилів, тем і жанрів, уникнути монотонності в доборі творів, показати різноманітність творчих і світоглядних позицій письменників.

Вивчення інтегрованого курсу «Література» (російська та

світова) здійснюватиметься за навчальними програмами в загальноосвітніх навчальних закладах:

- «Література» (російська і зарубіжна) для учнів 5–9 класів (автори Л.А. Сімакова, В.В. Снєгірьова. – Черновці: «Букрек», 2005);
- «Література (російська та світова)» для учнів 10–11 класів (рівень стандарту, академічний рівень) (автори Л.А. Сімакова, В.В. Снєгірьова – див. на сайті Міністерства освіти, науки молоді та спорту України);
- «Література (російська та світова)» для учнів 10–11 класи (профільний рівень) (автори В.І. Силантьєва, Т.Г. Бучацька – див. на веб-сайті міністерства).

У пояснювальних записках до чинних програм зазначено, що кількість годин на вивчення розділів і тем є орієнтовною, тому вчитель, виходячи з конкретних умов навчання, має право самостійно здійснювати перерозподіл годин протягом всього навчального року.

Отже, програми передбачають творчий підхід учителя до викладання літератури. Вчитель має право змінювати кількість годин для вивчення оглядових та монографічних тем (у межах розділу), для проведення бесід з позакласного читання та уроків розвитку мовлення.

У 2012–2013 навчальному році вивчення світової літератури у **5–9 класах** загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою МОІН України: Зарубіжна література. 5–12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / автори Ю.І. Ковбасенко, Г.М. Гребницький, Н.О.Півнюк, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська. Керівник авторського колективу Ю.І. Ковбасенко. За заг. ред. Д.С. Наливайка. – К., Ірпінь: Перун, 2005.

Вивчення світової літератури **у 10–11 класах** загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмами, затвердженими МОН України (наказ від 28.10.2010 № 1021):

- «Світова література. 10–11 класи». Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний напрями. **Рівень стандарту** / укладачі Ю.І. Ковбасенко – керівник авторського колективу; Г.М. Гребницький, Т.Б. Недайнова, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська, І.А. Тригуб, О.О. Покатілова. – К.: Грамота, 2011.

- «Світова література. 10–11 класи». Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями. **Академічний рівень** / укладачі Ю.І. Ковбасенко – керівник авторського колективу; Г.М. Гребницький, Т.Б. Недайнова, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська, І.А. Тригуб, О.О. Покатілова. – К.: Грамота, 2011.
- «Світова література. 10–11 класи». Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям. **Профільний рівень** / укладачі Ю.І. Ковбасенко – керівник авторського колективу; Г.М. Гребницький, Т.Б. Недайнова, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська, І.А. Тригуб, О.О. Покатілова. – К.: Грамота, 2011.

Згідно з наказом МОН України від 18.02.2008 р. № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів» розроблено навчальну програму зі світової літератури.

- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) **із поглибленим вивченням зарубіжної літератури**. **8–9 класи** / За загальною науковою редакцією Д.С. Наливайка, керівник авторського колективу Ю.І. Ковбасенко; програму підготували: Ю.І. Ковбасенко, Г.М. Гребницький, Н.О. Півнюк, Г.В. Бітківська, К.Н. Баліна.

У **вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах** світова література вивчатиметься за програмами:

- У **5–9 класах**: Зарубіжна література. 5–12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / автори Ю.І. Ковбасенко, Г.М. Гребницький, Н.О. Півнюк, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська. Керівник авторського колективу Ю.І. Ковбасенко. За заг. ред. Д.С. Наливайка. – К., Ірпінь: Перун, 2005.
- У **10–11 класах**: Світова література. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний напрями. **Рівень стандарту** / укладачі Ю.І. Ковбасенко – керівник авторського колективу; Г.М. Гребницький, Т.Б. Недайнова, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська, І.А. Тригуб, О.О. Покатілова. – К.: Грамота, 2011.
- У **10–12 класах**: Зарубіжна література. 10–12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний

напрями. **Рівень стандарту** / укладачі Ю.І. Ковбасенко – керівник авторського колективу; Г.М. Гребницький, Т.Б. Недайнова, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська, І.А. Тригуб, О.О. Покатілова. – К.: Грамота, 2009.

Програми **курсів за вибором і факультативів**, рекомендованих Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, вміщено у збірнику:

- Збірник програм курсів за вибором і факультативів зі світової літератури. 8–11 класи. Книга 1 / за заг. ред. Таранік-Ткачук К.В., Дворницької І.П. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 336 с.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями, які обрали курс, від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена.

Обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором. У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чиїм авторством), відповідно до якого посібника, схваленого міністерством, розроблено скоригований варіант.

Поданий у таблиці розподіл годин є **мінімальним і обов'язковим** для проведення в кожному семестрі.

Обов’язкова кількість видів контролю
(«Література» (російська та світова. «Світова література»)
5–9 класи

Класи	**5**		**6**		**7**		**8**		**9**	
Семестри	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
• контрольного класного твору;	–	1	1	1	1	1	1	1	1	1
• виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У 8–9 класах з поглибленим вивченням світової літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд вчителя визначається кількість і види контрольних робіт).

10–11 класи

Класи	10		11		10		11		10		11	
Семестри	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Рівні	**РІВЕНЬ СТАНДАРТУ**				**АКАДЕМІЧНИЙ РІВЕНЬ**				**ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ**			
Контрольні роботи у формі:	2	2	2	2	3	3	3	3	4	4	4	4
контрольного класного твору;	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	1	1	1	1	2	2	2	2	3	3	3	3
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 у+п	2 у+п	2 у+п	2 у+п	2 у+п	2 у+п	2 у+п	2 у+п	3 1у+2п	3 2у+1п	3 1у+2п	3 2у+1п
Уроки позакласного читання (ПЧ)	1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У кожному семестрі обов’язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – писемного. Умовне позначення у таблиці – **(у + п)**.

Звертаємо увагу на те, що **домашній контрольний твір не є** обов’язковою формою контролю зі світової літератури. Якщо такий вид контролю навчальних досягнень учнів як домашній контрольний твір **залишено** учителем, необхідно обрати таку форму творчої роботи, щоб учні самостійно виконували творче домашнє завдання.

Вимоги до оцінювання контрольних творів

Рівень	Бали	Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів	Грамотність	
			Припустима кількість орфографічних і пунктуаційних помилок	Припустима кількість лексичних, граматичн. і стилістичн. помилок
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Початковий	1	Побудованому учнем (ученицею) тексту бракує зв’язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи	15–16 і більше	9–10
	2	Побудоване учнем (ученицею) висловлювання характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексика і граматична будова мовлення	13–14	
	3	Учневі (учениці) слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлювання, потребує збагачення та урізноманітнення лексика й граматична будова висловлювання	11–12	

1	2	3	4	5
Середній	4	Висловлювання учня (учениці) за обсягом складає дещо більше половини від норми і характеризується певною завершеністю, зв'язністю; розкриття теми має бути повнішим, ґрунтовнішим і послідовнішим; чіткіше мають розрізнюватися основна та другорядна інформація; потребує урізноманітнення добір слів, частіше має використовуватися авторська лексика	9–10	7–8
	5	За обсягом робота учня (учениці) наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито, проте вона потребує глибшого висвітлення, має бути увиразнена основна думка, посилена єдність стилю, мовне оформлення різноманітнішим	7–8	
	6	За обсягом висловлювання учня (учениці) сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний, але учневі ще слід працювати над умінням самостійно формулювати судження, належно їх аргументувати, точніше добирати слова й синтаксичні конструкції	5–6	

1	2	3	4	5
Достатній	7	Учень (учениця) самостійно створює достатньо повний, зв’язний, з елементами самостійних суджень текст, вдало добирає лексичні засоби, але ще має вдосконалювати вміння чітко висвітлювати тему, послідовно її викладати, належно аргументувати основну думку	4	5-6
	8	Учень (учениця) самостійно будує достатньо повне, осмислене висловлювання, загалом ґрунтовно висвітлює тему, добирає переконливі аргументи на їх користь, проте ще має працювати над урізноманітненням словника, граматичного та стилістичного оформлення роботи	3	
	9	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; вдало добирає лексичні засоби, проте ще має працювати над умінням виразно висловлювати власну позицію і належно її аргументувати	1+1 (негруба)	

1	2	3	4	5
Високий	10	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему, робота відзначається словниковим багатством, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту	1	3
	11	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов’язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв’язувати певні життєві проблеми; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю	1 (негруба)	2
	12	Учень (учениця) самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв’язання певних життєвих проблем; робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю та різноманітністю, стилістичною довершеністю	–	1

Можливі види контрольних робіт:

- тест;
- відповіді на запитання;
- контрольний літературний диктант;
- анкета головного героя;
- комбінована контрольна робота тощо;
- письмові контрольні твори.

Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення:

- складання оповідання (казки) за прислів'ям;
- добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;
- введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;
- усний переказ оповідання, епізоду твору;
- твір-характеристика персонажа;
- написання асоціативного етюду, викликаного певним художнім образом;
- написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;
- твір-опис за картиною;
- складання тез літературно-критичної статті (параграфа підручника);
- підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;
- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;
- написання реферату;
- ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;
- написання листа авторові улюбленої книжки;
- інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12.01.2012 № 16 «Про затвердження програми для зовнішнього незалежного оцінювання зі світової літератури»

з 2012–2013 навчального року запроваджується ЗНО зі світової літератури.

Програму зовнішнього незалежного оцінювання зі світової літератури розроблено з урахуванням чинних програм зі світової літератури для 5–9 класів (лист Міністерства від 23.12.2004 р. № 1/11-6611) та програм для профільного навчання учнів 10–11 класів (рівень академічний, наказ МОІН України від 28.10.2010 р. № 1021). Програма надрукована у фахових виданнях і розміщена на сайтах МОНмолодьспорту України і Українського центру оцінювання якості освіти.

Перелік головних вимог щодо перевірки зошитів зі світової літератури, особливостей проведення уроків виразного читання, кількості, призначення та особливостей оформлення зошитів з предмета містяться у відповідному методичному листі Міністерства **від 21.08.2010 № 1/9-580**. Там же подано зразок заповнення сторінки журналу зі світової літератури. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Навчальний предмет «Світова література» мають право викладати педагогічні працівники, які здобули вищу філологічну освіту, зокрема спеціальності «Учитель російської мови та літератури», «Учитель української мови та літератури», мають спеціалізацію вчителя світової (зарубіжної) літератури, та які пройшли підвищення кваліфікації як вчителі світової літератури відповідно до Положення про атестацію педагогічних працівників, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 06.10.2010 № 930 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 грудня 2010 за № 1255/18550 (із змінами, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 20.12.2011 № 1473) (пункти 3.21; 4.10 цього Положення).

Звертаємо особливу увагу, що відповідно до наказу МОН України від 01.09.2009 № 806 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах» загальноосвітні навчальні заклади мають право використовувати у навчально-виховному процесі лише ті підручники та навчально-методичні посібники, які щорічно зазначаються в переліках навчально-методичної літератури для основної і старшої школи на сторінках Інформаційного збірника МОНмолодьспорту України, та мають відповідний гриф.

Щодо використання посібників, які містять календарно-тематичний план і конспекти (плани-конспекти) уроків, нагадує-

мо, що вчитель-словесник може використовувати книжку для вчителя й не готувати окремий конспект для кожного уроку, якщо:

- посібник має гриф «*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах*»;
- від дати надання грифу посібникові минуло не більше *п'яти* років.

Зауважимо, що вчитель, який має кваліфікаційну категорію «спеціаліст», повинен самостійно складати конспект (план-конспект) уроку із використанням матеріалів методичних посібників з метою вироблення й відпрацювання навичок моделювання уроків різного типу.

ІСТОРІЯ. ПРАВО

Ушакова Г.Р.,
236-30-97

У новому навчальному році вчителі історії повинні зосередити свою увагу на забезпеченні виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, сприяє розвитку і збагаченню українських культурно-історичних традицій, вихованню культури міжетнічних і міжособистісних відносин, формуванню навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості.

2011–2012 н.р. було відзначено досить великою кількістю заходів історичного, правового та громадянознавчого характеру, у яких брали активну участь як вчителі-суспільствознавці, так і їхні учні: всеукраїнські учнівські олімпіади, конкурси, турніри.

Результати виступу Запорізької обласної команди на IV (державному) етапі Всеукраїнської олімпіади з правознавства (9 учасників) у м.Чернівці:

№	ПІБ учня	НВЗ	Набрана кількість балів	Місце
1	Мартова Юлія Олександрівна	Запорізька суспільно-гуманітарна гімназія № 27	63,75	I

2	Головін Олексій Анатолійович	Запорізька суспільно-гуманітарна гімназія № 27	69	I
3.	Данилов Віктор Ігорович	Запорізький ліцей «Логос»	63,9	II
4.	Берестецький Станіслав Артурович	Запорізька суспільно-гуманітарна гімназія № 27	62,45	II
5.	Макаров Владислав Олександрович	Запорізький ліцей «Логос»	56,5	III
6.	Бредун Софія Сергіївна	Запорізька гімназія № 6	54,25	III
7.	Дзандзава Гіві Мірабійович	Запорізька суспільно-гуманітарна гімназія № 27	62	III
8.	Гончаренко Анастасія Юріївна	Запорізький багатопрофільний ліцей «Перспектива»	31,3	-
9.	Гриценко Катерина Вікторівна	Запорізька гімназія № 6	41,5	-

Підсумки, досягнуті командою Запорізької області на IV (державному) етапі Всеукраїнської олімпіади з історії (6 учасників) у м. Івано-Франківськ:

№	**ПІБ учня**	**клас**	**НВЗ**	**Кіл-ть балів**	**Нагороди**
1	Луговський Андрій Дмитрович	8	Запорізький багатопрофільний ліцей «Перспектива»	101	
2	Кулакова Альоша Олегівна	9	Запорізький багатопрофільний ліцей «Перспектива»	99,5	
3	Семенов Михайло Сергійович	9	Запорізький багатопрофільний ліцей № 99	103,8	
4	Несторенко Ангеліна Геннадіївна	10	Запорізький багатопрофільний ліцей № 99	39	-

5	Греблєв Ян Геннадійович	11	Запорізький навчально-виховний комплекс № 7	89,5	
6	Кривко Антон Вадимович	11	Запорізька гімназія № 6	120,5	ІІІ

Переможцями Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості, присвяченому Шевченківським дням (номінація «Історія України і державотворення»), стали:

№	ПІБ учня	Район	ЗНЗ	Клас	ПІБ учителя
1.	Скользнєва Валерія Владиславівна	Жовтневий	Запорізька гімназія № 11	10	Романютенко І.Ю.
2.	Пономаренко Дана Ігорівна	облУОН	КЗ «Запорізький Січовий колегіум-інтернат»	11	Лукашенко М.П.

Перемоги учнів свідчать про те, що вчителі навчальних закладів створили сприятливі умови для пошуку, підтримки й стимулювання інтелектуально та творчо обдарованої молоді, особливо з правознавчих дисциплін. Разом з цим слід звернути увагу на покращення підготовки учасників учнівської олімпіади з історії.

Для викладачів суспільно-гуманітарних дисциплін проводилися постійно діючі семінари: «Актуальні проблеми викладання суспільно-гуманітарних дисциплін» та «Сучасні пріоритети викладання дисципліни «Правознавство» (спільно з юридичним факультетом ЗНУ). У межах ІІІ Міжнародного освітнього Форуму «Особистість у єдиному освітньому просторі» було проведенно засідання круглого столу «Історична освіта в Україні: концептуальні і змістові проблеми», в якому взяли участь як вчителі-суспільствознавці Запорізької області, так і викладачі КЗ «ЗОІППО» ЗОР та історичного факультету ЗНУ.

Спільно із Всеукраїнським центром вивчення Голокосту «Ткума», було проведено педагогічний семінар «Проблеми викладання історії Другої світової війни» та круглий стіл «Проблеми історіографії історії Голокосту». Вперше у минулому році

вчителі історії області взяли участь у конкурсі творчих робіт (презентацій) з всесвітньої історії «На крутих поворотах історії». Переможцями стали Білоус Л.М. («Початок ІІ Світової війни». Розумовська ЗОШ Запорізького р-ну, І місце), Стойчева Я.І. («Победитель получит все», ЗОШ № 54 Заводського р-ну, ІІ місце). Луценко О.І (Приазовська ЗОШ № 2, ІІІ місце «Шлях до «Царства свободы. «Вимушена зупинка на станції НЕП»).

Великий внесок в організацію та зміст роботи цих заходів зробили керівники методичних об'єднань вчителів історії та правознавства області. Аналіз відгуків та анкет учасників семінарів свідчить про своєчасність обговорення проблем та досить високу оцінку змістового наповнення цих заходів.

Нові можливості у вивченні історії відкривають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Опора на візуальне сприйняття характерне для сучасного етапу розвитку цивілізації. Часто в процесі інформаційної комунікації зоровий знак переважає над текстовим. Тому використання мультимедійності на уроках історії полегшує процес запам'ятовування; дозволяє зробити урок більш цікавим і динамічним, «занурити» учня в обстановку будь-якої історичної епохи, створити ілюзію присутності, співпереживання; сприяє становленню об'ємних і яскравих уявлень про минуле.

Важливим є використання в навчанні учнів картографічних посібників – контурних, настінних мап. Вони допомагають продемонструвати динаміку історичних подій, встановити зв'язок між географічним середовищем та місцем тієї чи іншої історичної події.

Треба звернути увагу вчителів історії та правознавства, що вивчення історії за новою навчальною програмою, з 5 класу, розпочнеться у ***2013/2014*** навчальному році.

Всі програми, що діють у 2011–2012 н.р. розміщені на офіційному сайті міністерства (www.mon.gov.ua) та надруковані у фахових виданнях. Детальні методичні рекомендації містяться у листі МОН України про викладання предметів із суспільно-гуманітарних дисциплін.

Керівникам методичних об'єднань, плануючи роботу із вчителями суспільних дисциплін, слід звернути увагу не тільки на змістові принципи історичної освіти, а й психолого-педагогічні підходи до вивчення історії – особистісно-орієнтований, компетентнісний, діяльнісний, комплексний.

Інтернет-ресурси для вчителів історії

www.history.org.ua	Інститут історії Національної академії наук України
www.nbuv.gov.ua	Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського
www.memory.gov.ua	Український інститут національної пам'яті
www.livius.org	Сайт, присвячений історії Стародавнього світу (англомовний)
www.ancient-china.net	Історія Стародавнього Китаю (англомовний сайт)
www.7wonders.synnegoria.com	Сім чудес світу
www.historic.ru	«Пізнаємо людину через її історію» (енциклопедії, довідники, історичні мапи)
www.vivl.ru	Всесвітня історія у особах
ancienthistory.spb.ru	Електронний підручник з історії Стародавнього світу (Російська Федерація)
www.ostu.ru/personal/nikolaev	Історичні мапи
www.history.rin.ru	Історична інформація, мапи, цікаві факти
www.pero-maat.ru	Історія Давнього Єгипту
www.ellada.spb.ru	Історія Давньої Греції
www.ancientrome.ru	Історія Давнього Риму
www.mythology.sgu.ru/mythology/ant	Антична міфологія
www.worldhist.ru/index.htm	Єдиний науково-освітній простір вчителів Російської Федерації
www.his.1september.ru/urok	Я йду на урок історії (методичні розробки та рекомендації з викладання суспільних дисциплін)
www.tgorod.ru	Матеріали з історії середньовічного міста
www.bukvaa.narod.ru	Проект «Бібліотека хрестоносця»
www.britannica.com	Он-лайн енциклопедія

	«Британіка»
www.uk.wikipedia.org	Україномовна версія он-лайн енциклопедія «Вікіпе-дія»
history.vn.ua	Книги та підручники з істо-рії України та всесвітньої історії
www.thehistorynet.com	Інформація із всесвітньої історії (англомовний сайт)
www.nsta.org	NSTA (Британське наукове співтовариство вчителів)
www.cossackdom.com	Історія українського козац-тва
www.prostir.museum	Музейний простір України
www.louvre.historic.ru	Російськомовний переклад офіційного сайту музею Лувр (Франція, Париж)
www.hermitagemuseum.org	Офіційний сайт музею «Державний Ермітаж» (Ро-сійська Федерація)

Інтернет-ресурси для вчителів правознавства

www.president.gov.ua	Офіційне інтернет-представництво Пре-зидента України
www.rada.gov.ua	Верховна Рада України
www.kmu.gov.ua	Кабінет Міністрів України
www.ccu.gov.ua	Конституційний Суд України
www.scourt.gov.ua	Верховний Суд України
www.arbitr.gov.ua	Вищий Господарський Суд України
www.ombudsman.kiev.ua	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
www.rainbow.gov.ua	Рада національної безпеки та оборони України
www.minjust.gov.ua	Міністерство юстиції України
www.mvs.gov.ua	Міністерство внутрішніх справ України
www.mon.gov.ua	Міністерство освіти і науки України
www.vru.gov.ua	Вища рада юстиції України
www.gp.gov.ua	Генеральна прокуратура України
www.cvk.gov.ua	Центральна виборча комісія України

www.nbuv.gov.ua	Національна парламентська бібліотека України ім. В.І. Вернадського
www.golos.com.ua	Газета Верховної Ради України «Голос України»
www.ukurier.gov.ua	Газета центральних органів виконавчої влади України «Урядовий кур'єр»
www.pravo.biz.ua	Електронна бібліотека з правознавства
www.pravo.org.ua	Центр політико-правових реформ
www.uapravo.org	Правовий Інтернет-журнал «UApravo»
www.nau.kiev.ua	Нормативні акти України – законодавство для практиків
www.legality.kiev.ua	Інститут проблем законодавства ім. Ярослава Мудрого
www.kphg.org	Харківська правозахисна група
www.pension.kiev.ua	Пенсійна реформа в Україні
www.helsinki.org.ua	Українська Гельсінська спілка з прав людини

АНГЛІЙСЬКА ТА ФРАНЦУЗЬКА МОВИ

Халемендик Н.П.,
236-30-97

Одним із пріоритетних напрямків реформування сучасної освіти є досягнення якісно нового рівня у вивченні базових навчальних предметів. Безумовно, якісне навчання дітей зможе забезпечити тільки ***сучасний креативний та освічений учитель***. Стосовно кардинальних напрямів подальшого розвитку освіти, то це – впровадження ***інформаційно-комунікаційних технологій***, ефективне використання Інтернету як джерела додаткових матеріалів для вчителя та учня, як величезної довідково-інформаційної системи для вивчення мови. Особливостями організації навчально-виховного процесу з використанням ІКТ є:

- акцент на самостійну роботу учнів;
- обов'язкова комп'ютерна грамотність школярів;
- мультимедійний потенціал новітніх інформаційних технологій.

Нині 85% всієї інформації в Інтернеті – англійською мовою. Із цього логічно випливає, що оволодіння ІКТ без знання іноземних мов – просто неможливе! У суспільстві нового тисячоліття перемагають країни та транснаціональні компанії, які оволоділи сучасними інформаційними технологіями. Тому ці два ключові завдання – оволодіння ***технологіями та іноземними мовами*** – і є опорами нинішньої освітньої стратегії, нових стандартів.

Навчання дітей комп'ютерній грамотності вже з першого класу – це *перший крок* у реформуванні освіти, *наступний крок* – це друга іноземна мова з 5 класу. Причому однією з цих двох мов обов'язково має бути англійська. *На третьому* етапі передбачено розроблення стандартів профільної старшої школи – це вивчення ряду предметів іноземною мовою, передусім – англійською.

Володіння іноземною мовою нині є важливим чинником прискорення соціально-економічного розвитку суспільства. Крім того, необхідність знання іноземної мови стає гострою проблемою у зв'язку з інтеграцією незалежної України в європейську та світову спільноту.

Європейський ідеал близький ментальності українців. А тому в Національній доктрині розвитку освіти як найважливіший пріоритет визнано особистісну орієнтацію освіти. Слід наголосити, що в національному освітньому просторі започатковано світоглядний поворот до особи, особистості, причому не лише учня чи студента, а й педагога. Освіта перестає бути підготовкою до «життя в майбутньому», а репрезентує повноцінні форми буття її учасників.

Реформування системи освіти на засадах особистісної орієнтації означає перехід до некласичної парадигми. Її стрижень становить виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що швидко змінюється. Важливо не лише те, що вона повертається до джерел національної культури, а й вбирає в себе цивілізаційні здобутки.

Навчання іноземних мов і культур створює реальні умови для глибшого усвідомлення цінності та краси рідної української мови й культури її народу-носія, сприяє неопосередкованому й опосередкованому міжкультурному спілкуванню, що, в свою чергу, веде до культурного збагачення, розширення кордонів знань, освіти та самоосвіти.

В Україні якісне навчання іноземних мов у школі набуває особливої важливості не тільки для загального розвитку кожної людини, здатної брати участь у діалозі культур та цивілізацій, а й для успіхів у розвитку всього українського суспільства, що визначається рівнем освіченості населення, готовності та здатності до ефективного міжкультурного співробітництва на користь своєї країни, а це неможливо без володіння високим рівнем іноземної мови.

Аналіз роботи в 2011–2012 навчальному році

На виконання наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 7 листопада 2011 року № 1265 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2012», наказу управління освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації від 23 листопада 2011 року № 820 в лютому 2012 року було проведено другий тур Всеукраїнського конкурсу у номінації «Англійська мова». У конкурсі взяли участь 21 вчитель англійської мови зі шкіл області.

Надіслані на конкурс матеріали, тестування з педагогіки і психології, захист педагогічних ідей та проведення майстер-класів засвідчили високий рівень фахової підготовки учителів, добрі знання сучасних технологій навчання англійської мови, які сприяють духовному та інтелектуальному зростанню юної особистості. Конкурс сприяв створенню високодуховної атмосфери фахового спілкування.

Переможцем конкурсу стала ***Лапіна Оксана Олександрівна*** – вчителька англійської мови НВК № 16 м. Мелітополя. Оксана Олександрівна – творчий, ерудований педагог, формує в учнів пізнавальний інтерес до предмета, надає важливого значення виховному аспекту, вдосконаленню вміння учнів вчитися. Працює над проблемою «Розвиток комунікативної компетентності засобами соціальних сервісів при вивченні англійської мови». Учителька впроваджує інформаційно-комп'ютерні технології для реалізації головної мети – формування компетентної особистості, готової до самореалізації, самостійного мислення, прийняття важливих рішень.

Друге місце посіла ***Житник Світлана Леонідівна*** – вчителька англійської мови ЗНВК № 101 Запорізької міської ради Запорізької області. Головною запорукою успішності Світлани Леонідівни є любов до учнів у поєднанні з глибокими знаннями,

вміннями та навичками, які базуються на постійному самовдосконаленні, підвищенні фахової майстерності та професійності. Проблема, над якою працює педагог, – «Розвиток критичного мислення учнів на уроках іноземної мови», – сприяє активному впровадженню форм та методів організації навчально-виховного процесу, забезпечуючи максимальну самостійність навчання учнів, розвиток їх творчих здібностей.

На третьому місці – ***Шипко Тетяна Анатоліївна,*** вчителька англійської мови Куйбишевської спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів «Інтелект». Педагог творчо працює над проблемою «Використання методу проектів у процесі вивчення іноземної мови», яка дозволяє ефективно реалізувати комунікативний підхід у вивченні англійської мови через особисту діяльність учнів. Застосування проектної технології допомагає підвищити мотивацію школярів, створити позитивний настрій та умови для розкриття потенційних можливостей кожного учня.

З особливим теплом і вдячністю організатори та учасники конкурсу відзначають колектив Запорізької гімназії № 71 із поглибленим вивченням іноземної мови, її директора Терновську Л.І. та завуча Войновську Л.Л. за створення необхідних умов для проведення конкурсу.

У цілому, слід відзначити високий рівень мовної та методичної підготовки учасників конкурсу. Можна стверджувати, що в Запорізькій області виросла нова генерація вчителів англійської мови, які досконало володіють методикою викладання іноземної мови і здатні навчити цієї мови своїх учнів.

У Запорізькій області продовжує діяти Програма підтримки обдарованих дітей. Згідно з чинним Положенням про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових дисциплін були проведені олімпіади з англійської та французької мов. Аналіз результатів свідчить, що вчителі іноземних мов зробили все можливе, щоб їх учні продемонстрували досить високий рівень навченості з іноземних мов. Ця обставина дозволила сформувати підготовлені команди з французької та англійської мов для участі в IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з іноземних мов, які проходили у м. Києві (англійська мова) та м. Полтаві (французька мова).

Результати IV етапу Всеукраїнської олімпіади з англійської мови:

- Зінченко Ольга – ЗОШ № 15 м. Мелітополя, І місце
- Собещук Максим – гімназія № 6 м. Запоріжжя, ІІ місце

Результати IV етапу Всеукраїнської олімпіади з французької мови:

- Ажаж Ахмед – гімназія № 50 м. Запоріжжя, І місце
- Уткіна Аліна – ліцей № 99 м. Запоріжжя, ІІІ місце
- Ель Алж Іліяс – гімназія № 50 м. Запоріжжя, ІІІ місце
- Черненко Дар'я – гімназія № 50 м. Запоріжжя, ІІІ місце
- Руденко Максим –гімназія № 50 м. Запоріжжя, ІІІ місце.

Відповідно до плану роботи управління освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації, в 2011–2012 навчальному році вивчалась управлінська діяльність Мелітопольської районної державної адміністрації із забезпечення державних вимог щодо рівня навчальних досягнень учнів з іноземної мови. Об'єктами вивчення були визначені: Новомиколаївська ЗОШ І-ІІІ ступенів, Костянтинівське НВО № 1 «Таврія», Костянтинівська СРШ І–ІІІ ступенів «Прометей», районний методичний кабінет. Аналіз результатів перевірки свідчить, що стан викладання іноземних мов перебуває під постійним контролем з боку адміністрацій перевірених шкіл та районного відділу освіти. Результати перевірочних робіт з англійської мови у 9 та 11 класах дають змогу зробити висновок щодо рівня сформованості в учнів мовленнєвих навичок та володіння мовним матеріалом. В основному учні володіють програмним рівнем знань, умінь та навичок з іноземної мови. У них сформовані навички писемного та усного мовлення, сприйняття іноземного мовлення на слух, вони володіють граматичним, фонетичним та лексичним матеріалом.

З метою підвищення фахової майстерності вчителів іноземної мови в міжкурсовий період упродовж року були проведені обласні семінари: «Урок іноземної мови: спостереження і рекомендації» (для молодих вчителів іноземної мови); «Організація роботи з обдарованою молоддю» (для керівників команд ІІІ етапу Всеукраїнських олімпіад з іноземних мов); «Формування соціокультурної компетенції учнів засобами автентичних підручників» (для керівників РМО вчителів іноземних мов). До роботи на семінарах залучались представники зарубіжних видавництв: Express Publishing та Pearson Education, що дало можливість вчителям ознайомитись із новинками автентичної літератури з предмету та особливостями її використання на уроках і в позаурочний час.

Особливості викладання іноземних мов у 2012–2013 навчальному році

Бурхливі зміни, що відбуваються нині у світі, не оминули й початкову школу – сюди приходить «нова» дитина, тому однією з найважливіших тенденцій сучасної іншомовної освіти є напрям на формування таких рис особистості дитини, які сприятимуть її активній участі в реальній міжкультурній комунікації.

Згідно із програмою з іноземних мов цей предмет упроваджується як обов'язковий з 1-го класу в усіх типах загальноосвітніх шкіл з вересня 2012 року.

Раннє навчання іноземних мов є одним із пріоритетних напрямів в освітній політиці України, який був визначений Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, Державним стандартом початкової загальної освіти і Програмами з іноземної мови для загальноосвітніх та спеціалізованих навчальних закладів.

Ефективність раннього початку вивчення іноземної мови не викликає сумнівів, оскільки вивчена в дитинстві мова розкриває мовні й комунікативні здібності учня: мимоволі зіставляються факти двох мов; мовна картина світу створюється окремо для кожної мови; мислення стає багаторівневим – абстракція від конкретної мови, можливість бачення світу крізь призму кожної з мов.

Головна мета навчання іноземної мови у початковій школі – формування в учнів комунікативної компетенції, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом, узгодженим з віковими можливостями молодших школярів.

Зміст навчання іноземної мови учнів 1–4 класів

Відповідно до нової структури шкільної іншомовної освіти початковий етап визначається 1–4 класами. В усьому шкільному курсі початкова школа розглядається як перший ступінь, який всебічно співвідноситься з наступними ступенями основної та старшої школи. Цей факт засвідчує цільове спрямування початкової освіти та її неперервність, наступність та невіддільність від подальшого навчання. Навчальна діяльність у початковій школі набуває специфічного змісту, що зумовлено особливостями формування і розвитку пізнавальних інтересів дітей цього віку, їхньої поведінки, емоційно-вольової та мотиваційної сфер, своєрідним характером діяльності й мовлення.

Зміст навчання іноземної мови визначається цілями навчання і відповідає віковим особливостям учнів та їхнім інтересам.

У початковій школі важливо зацікавити учнів вивченням іноземної мови, викликати в них позитивне ставлення до предмета, вмотивувати необхідність і значущість володіння іноземною мовою як неповторним засобом міжкультурного спілкування. Усі залучені до цього навчальні засоби, як основні носії змісту навчання, повинні сприяти вихованню комунікативних потреб у пізнанні інших країн і народів, у пошуку друзів не тільки для спілкування, а й для розв'язання певних потреб власної життєдіяльності.

Комунікативна, освітня, виховна і розвивальна цілі оволодіння змістом реалізуються через навчальні тексти й діалоги як основні мовленнєві одиниці.

Кожний урок іноземної мови в початковій школі має бути об'єднаний спільною метою, а діяльність учнів на ньому повинна бути різноманітною. Враховуючи вікові особливості учнів, їх швидку стомлюваність від одноманітних видів діяльності, нескоцентрованість уваги, необхідно часто змінювати види роботи, чергувати їх з динамічними паузами, іграми, рухами. Яскрава наочність на уроці привертає увагу учнів значно більше, ніж лише вербальна ілюстрація навчального матеріалу.

Кожний урок має бути цілісним компонентом певного тематичного модуля (серії уроків) і логічно «вписуватись» у його систему. Водночас він повинен сприйматись як автономна одиниця, що має свою мету, завдання і відповідні засоби їх реалізації.

Особливості навчання іноземних мов у початковій школі:

1. Комунікативне спрямування навчальної діяльності.
2. Урахування психофізіологічних і вікових особливостей учнів.
3. Умотивування навчальних дій учнів.
4. Превалювання репродуктивних видів діяльності з поступовим зменшенням їхньої кількості та введенням продуктивних видів діяльності з урахуванням навчального досвіду учнів.
5. Дидактично доцільне використання ігрових форм роботи.
6. Збалансоване, паралельне та взаємопов'язане навчання усіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письма).
7. Широке і дидактично доцільне використання наочності.
8. Сприяння активному розвитку психічних процесів (пам'ять, мислення, уява, увага тощо).

9. Формування загальнонавчальних компетентностей: самостійної, колективної (парної, групової) роботи, роботи з підручником, словником тощо.

10. Навчання іноземної мови у взаємозв'язку із засвоєнням учнями культури народу, мовою якого вони оволодівають; конструювання навчального процесу як діалогу культур.

11. Наближення навчального процесу до реальних умов спілкування, що досягається завдяки належній умотивованості навчальної діяльності учнів.

Беручи до уваги актуальність питання щодо вивчення іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах, пропонуємо щороку здійснювати вивчення стану викладання предмету за такими основними напрямками (за вибором):

1. Вивчення стану розвитку навичок каліграфії – на кінець 1–2 класу.

2. Вивчення стану розвитку навичок техніки читання – на кінець 2 класу.

3. Вивчення стану розвитку навичок орфографії (диктант) та читання (розуміння тексту) – на кінець 3 класу.

4. Вивчення стану розвитку навичок усного мовлення – у 5-7 класах.

5. Вивчення стану розвитку навичок аудіювання – у 6–8 класах.

6. Вивчення стану розвитку навичок креативного письма – у 9–11 класах.

7. Вивчення стану розвитку комунікативних навичок – у 9–11 класах.

8. Вивчення стану ведення зошитів.

9. Вивчення стану ведення словників.

Перелік програм, підручників та навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, молоді і спорту України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012–2013 навчальному році буде викладено в одному з номерів Інформаційного збірника МОН, молоді і спорту України.

Література

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Страсбург. / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003.

2. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. 1–4 класи. Київ. Видавничий дім «Освіта». 2012.

3. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е., випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.

4. Ніколаєва С.Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов. – К.: Ленвіт, 2008. – 285 с.

5. Настольная книга преподавателя иностранного языка: Справочн. Пособие / Е.А. Масылко, П.К. Бабинская, А.Ф. Будько и др. – Минск: Вышейш. школа, 1992. – 445 с.

6. Литвин С.В., Скляренко Н.К. Навчання писемного спілкування учнів старшої загальноосвітньої школи. «Бібліотечка журналу «Іноземні мови», вип. 3/2001. – К.: Ленвіт, 2001. – 48 с.

7. Бим И.Л. Профильное обучение иностранным языкам на старшей ступени общеобразовательной школы. Проблемы и перспективы. – М.: Просвещение, 2007.

8. Брыксина И.Е. Взаимосвязанное обучение различным видам речевой деятельности при профильном обучении французскому языку: юридический профиль // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 5. – С. 19.

9. Коломінова О.О., Роман С.В. Сучасні технології навчання англійської мови у початковій школі // Іноземні мови. – 2010.– № 2.

10. Чорноус Н. Використання гри при навчанні граматики. Іноземні мови в навчальних закладах. – 2011. – № 6.

11. Коваленко О.Я. Світові тенденції навчання іноземних мов у початковій школі та їх реалізація в Україні. Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. – № 1.

Інтернет-ресурси

Англомовні сайти та он-лайн видання

1. www.iatefl.org
2. www.bbc.co.uk/worldservice/learningenglish
3. www.teachingenglish.org.uk
4. http://education.guardian.co.uk/tefl
5. www.teacherportfolio.cambridgeesol.org
6. www.learnenglish.org.uk

7. El Gazette, www.elgazette.com
8. The Guardian Weekly, www.guardianweekly.co.uk/learningenglish
9. English Teaching Professional, www.etprofessional.com
10. Modern English Teacher, www.onlinemet.com
11. ELT Journal, www.oxfordjournals.org/eltj/
12. Applied Linguistics, http://applj.oxfordjournals.org/
13. Humanising Language Teaching, www.tttjournal.co.uk
14. The Teacher Trainer, www.tttjournal.co.uk

Німецькомовні сайти

1. www.hueber.de/schritte-international
2. www.hueber.de/schritte
3. www.hueber.de/schritte-plus
4. www.hueber.de/deutsch-als-fremdsprache/veranstaltungen
5. www.sowieso.com
6. www.langenscheidt.de/profile
7. www.goethe.de/forbildung

Франкомовні сайти

1. http://www.lepointdufle.net/references.htm-le
2. www.francaisfacile.com
3. http://www.infrance.ru
4. http://www.ifspb.com/rus/page-франц.инст.С-Петербурга
5. http://parolesfr.kiev.ua-
6. http://www.cavilamenligne.com/les-clips-en-fete-
7. www.rfi.fr
8. www.edufle.net

НІМЕЦЬКА МОВА

Чорна В.М.,
236-30-97

У сучасний перехідний період з усіма його кризовими явищами, особливо в духовній сфері, актуальним є формування позитивної стратегії навчання і виховання. Така стратегія не повертається на позиції авторитарного диктату по відношенню до особистості, вона має виходити із нових відносин між учителем та учнями, що передбачає розробку багатьох питань теорії і практики з іноземної мови.

Міжнародні контакти України постійно розширюються, підвищується ймовірність того, що оволодіння іноземною мовою стане необхідним багатьом учням як у професійній, так і в інших видах діяльності, а також – джерелом цінної інформації про країни, надасть можливість спілкуватися із зарубіжними ровесниками через Інтернет.

Головною метою навчання іноземної мови є розвиток здібностей та готовності школярів брати участь у діалозі культур, який стає безальтернативною філософією життя у сучасному суспільстві.

Формуючи мотивацію до вивчення іноземної мови, вчитель орієнтується на перспективи, резерви розвитку з урахуванням вікових та психологічних особливостей школярів. Мотивація – це ключ до успішного навчання, і вчителю іноземної мови слід пам’ятати три важливих умови її підвищення:

- можливість для школярів у процесі навчання іноземної мови спілкуватися і виявляти себе;
- багатоманітність тем, що дійсно можуть зацікавити учнів для даної вікової групи;
- постійне відчуття учнями своїх досягнень та прогресу в оволодінні іноземною мовою.

Актуальність навчання учнів іноземної мови сьогодні очевидна. Іноземна мова виступає як засіб спілкування, пізнання, осмислення та інтерпретації фактів іншої культури, усвідомлення власної культури та ознайомлення з нею представників інших мовних співтовариств. Навчання іноземної мови в загальноосвітній школі спрямовано на розвиток полікультурної та багатомовної особистості.

Минулий 2011–2012 н.р. був знаменним для вчителів німецької мови такими значущими подіями як проведення на базі КЗ «ЗОІППО» ЗОР з січня по квітень 2012 року обласного конкурсу Вікі-статей «Рандеву з символами Німеччини». У конкурсі брало участь 12 учителів німецької мови м. Запоріжжя, м. Мелітополя, Вільнянського, Гуляйпільського та К-Дніпровського районів. Переможцями конкурсу стали: вчитель німецької мови Мелітопольської гімназії № 10 Бондаренко В.О (І місце), Романенко Г.П., вчитель німецької мови Вільнянської гімназії «Світоч» (ІІ місце), Ященко М.В., вчитель німецької мови Воднянської ЗОШ І–ІІІ ступенів К-Дніпровського району (ІІ місце) та Шаповалова Л.М., вчитель німецької мови Вільнянської гімназії «Світоч» (ІІІ місце).

Наступною важливою подією став новий проект Посольства Німеччини та Ґете-Інституту «ДойчландМобіль», що поширювався і по Україні, і по Запорізькій області. Він мав на меті поінформувати широку публіку в Україні, і в Запоріжжі зокрема, про культуру й освіту у Німеччині та популяризувати вивчення німецької мови. 24 травня 2012 року до м. Запоріжжя прибув автобус з аніматорами, які представляли захоплюючу програму – мовну анімацію, літературні читання, покази фільмів, концерти – та надавали загальну інформацією про Німеччину.

У 2011–2012 н.р. завершила свою роботу обласна творча група вчителів німецької мови з теми «Інтегративне мислення через спілкування в контексті оновлення навчання іноземної мови». Члени творчої групи працювали над проблемами технології розвитку інтегративного мислення на уроці іноземної мови, використання інтегративних проблемно-пізнавальних завдань, поглибленням соціокультурного компонента навчання іноземних мов тощо. Вийшов з друку методичний посібник «Розвиток інтегративного мислення як основа навчальної успішності учнів». У науково-методичних журналах та газетах «Іноземні мови», «Deutsch», «Німецька мова та література» були надруковані статті, уроки та дослідження з означеної проблеми членів обласної творчої групи: Скальової С.П. (ЗНВК № 103 м. Запоріжжя), Нечепуренко А.І. (Запорізька гімназія № 45), Романенко Г.П. (Вільнянська гімназія «Світоч»), Шамрай Л.П. (Новоселівська ЗОШ І-ІІІ ст. Пологівського району).

Згідно з планом роботи обласного управління освіти і науки Запорізької державної адміністрації у 2011–2012 навчальному

році свій кваліфікаційний рівень на 3-тижневих курсах підвищили 79 вчителів німецької мови. Для слухачів курсів організовувалася педагогічна практика в Запорізьких гімназіях №№ 46, 11, 45 (директори Кругла Л.Ю,. Непрядкіна С.Ю., Мєркіна А.Л.).

Згідно з чинним Положенням про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових дисциплін в області проводилася олімпіада з німецької та іспанської мов. Варто відзначити позитив у підготовці учасників ІІІ (обласного) етапу вчителями німецької мови гімназії № 46 Заводського району (вчителі Лисенко Л.В., Пахомова Г.П., Каплунова Л.В., Семикліт Н.В., Клименко О.І.), гімназії № 71 Орджонікідзевського району (вчитель Сметана Ю.О.), БПЛ № 99 Хортицького району (вчитель Вельможко В.М.), гімназії № 11 Жовтневого району (вчителі Тишкевич Л.П., Нога Т.О.) іспанської мови (вчитель Шутіхіна О.О.), ЗНВК № 103, гімназії № 8, гімназії № 107, гімназії № 6 (вчителі Скальова С.І., Бондаренко О.А., Лозова С.Л., Писарєва О.Ю., Усата О.В..), гімназії № 93 Шевченківського району (вчитель Бащенко Ю.П.), гімназії № 31 Ленінського району (вчитель Такіянузова А.Р.), спеціалізованої школи № 25 м. Мелітополя (вчителі Клименко М.М., Кочетова Ю.Б.), Вільнянської гімназії «Світоч» (вчителі Романенко Г.П., Шаповалова Л.М.).

Робота РМО з учителями іноземної мови будувалася на діагностичній основі, що дало можливість визначити проблеми розвитку педагогічної думки вчителя іноземних мов, його фаховий рівень. Тому значна увага в системі методичної роботи надавалася її практичній спрямованості.

Зміст навчання у 2012–2013 н.р. в школі буде реалізовуватися через основні цілі (практичну, виховну, освітню, розвивальну і професійно-орієнтовану), направлені на розвиток в учнів культури спілкування в процесі формування всіх компонентів іншомовної комунікативної компетенції. Єдність цілей навчання дозволить уникнути однобічності, коли одні цілі, наприклад практична, досягаються без врахування інших цілей навчання. У навчанні іноземної мови ***усі цілі мають реалізовуватися одночасно***, у комплексі. Принципи навчання визначають зміст, цілі, методи та засоби навчання, тобто відповідають на запитання, «як організувати навчальний процес».

З 1-го вересня 2012 року всі загальноосвітні навчальні заклади України вивчатимуть іноземні мови з 1-го класу (1 година на тиждень).

Для початкової школи з’явилися нові документи: Новий Державний Стандарт початкової школи, нові програми:

- Програма «Початкової школи» 1–4 класи, де всі предмети, крім іноземної;

- Програма «Іноземні мови» для початкової школи – лише іноземні мови (для ЗНЗ і спецшкіл).

Державний стандарт початкової загальної освіти

Державний стандарт початкової загальної освіти, прийнятий Постановою Кабінету Міністрів від 20 квітня 2011 року № 462, розроблений відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, визначає зміст початкової загальної освіти.

Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти.

Державний стандарт складається з Базового навчального плану початкової загальної освіти; загальної характеристики інваріантної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти; державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Протягом навчання у початковій школі учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток

Метою вивчення іноземної мови є формування в учнів комунікативної компетентності з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань і навичок, оволодіння уміннями та навичками спілкуватися в усній і письмовій формі з урахуванням мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях.

Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів

У 2012/2013 н.р., як і в попередні роки, іноземна мова буде вивчатися за декількома навчальними програмами, а саме:

- «Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 1–4 класи» – Видавничий дім «Освіта», 2012 р.

- «Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 10–11 класи» – Київ, 2010 р.

- «Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови, Іноземні мови. 5–9 класи» – Київ, 2010 р.

- «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 5–9 класи» – Перун, 2005 р.

- «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Друга іноземна мова. 5–11 класи» – Перун, 2005 р.

Навчальні програми не встановлюють порядок (послідовність) вивчення предметної тематики у рамках навчального року, а лише вказують на зміст, вивчення котрого є об'єктом тематичного контролю та оцінювання у межах семестрового і підсумкового контролю.

Програми з іноземних мов носять наскрізний характер та представлені в єдиній системі, в діяльнісній термінології з чітко вираженою кореляцією між класами.

Особливості запровадження вивчення іноземної мови з першого класу

Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти іноземна мова впроваджується як обов'язковий предмет з 1-го класу в усіх типах загальноосвітніх навчальних закладів.

Тип навчального закладу	Кількість годин по класах			
	1	2	3	4
загальноосвітній навчальний заклад	1	2	2	2
спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов	3	3	3	4

Перелік підручників для учнів 1-го класу загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням німецької мови

1. «Німецька мова. 1 клас» (авт. Паршикова О.О., Мельничук Г.М., Савченко Л.П., Сидоренко М.М., Горбач Л.В.) – ТОВ «Видавництво «Грамота».

2. «Німецька мова для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням німецької мови. 1 клас» (авт. Скоропад Я.М.) – ДП «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ».

1-й клас початкової школи розглядається як основний у постановці іноземної вимови, формуванні ритміко-інтонаційних навичок та звуко-буквених співвідношень.

35 годин, відведених програмою на вивчення іноземної мови в 1-му класі, планується розділити на 2 півріччя – I півріччя – 16 годин для засвоєння основ фонологічного аспекту.

У програмі з іноземної мови для 1-го класу виділено найбільш відповідні сфери спілкування, а саме: *особистісна*, центром якої є сім'я, друзі, дозвілля, іграшки, тварини; *публічна*, що охоплює свята та традиції, пов'язані з ними; *освітня*, сконцентрована навколо знань предметів шкільного побуту.

Закінчується 1-й рік навчання святом букваря, на якому учні демонструють отримані знання, уміння і навички в усній формі, на основі комунікативних завдань.

Для унаочнення процесу іноземної мови і закладання основ самооцінювання та самоконтролю учням пропонується заповнення елементів мовного портфоліо, що відповідає сучасним європейським стандартам вивчення іноземної мови у ранньому віці.

2-й рік вивчення іноземної мови, що розпочнеться з 2013/2014 н.р., передбачає не тільки більшу кількість годин, відведених на вивчення іноземної мови, але й збільшення тем ситуативного спілкування, особливо в публічній сфері (короткі відомості про своє місце, пори року, екскурсії). Сфери спілкування, які були позначені в 1-му класі, отримують поширене тлумачення, наприклад, до представлення членів сім'ї додається їх вік, опис зовнішності, до характеристики друзів додається опис їх одягу, улюблених іграшок, хобі і т.д.

У 2-му класі розпочинається цілеспрямована робота з читанням в 2-х напрямках – навчання техніки читання (читання вголос) та читання про себе.

У **3–4** класах значно ускладнюється тематика мовного та мовленнєвого матеріалу для говоріння. Крім невербальних моделей комунікативної поведінки, діти будуть вживати емоційно-забарвлені комунікативні одиниці розмовної мови, характерні носіям мови, які вони вивчили завдяки використанню автентичних прикладів іноземної мови (джазові наспіви, дитяча поезія, казки, оповідання тощо), та які вони будуть вживати під час відтворення власних діалогів, що моделюють реальне спілкування.

На відміну від 1 і 2 класів, в 3–4 класах збільшується доля самостійної роботи учня над мовним та мовленнєвим матеріалом,

що дозволяє молодшим школярам реалізувати свої творчі здібності. Це не тільки індивідуальні завдання при виконанні пошукових завдань при читанні та письмі. На особливу увагу заслуговує проектна робота як різновид творчої групової роботи молодших школярів. Завдання-проекти мають допомагати дітям під керівництвом учителя, а далі і самостійно створювати зміст своєї навчальної діяльності і засвоювати його в ході підготовки й захисту кінцевого продукту обраного проекту: колажу, альбому, сторінки з книги, постеру тощо.

У початковій школі особливу увагу слід звернути на вироблення в учнів правильного та охайного почерку. Вчителями, які працюють у початковій школі, повинна проводитися серйозна робота щодо виконання програмових вимог з краснопису, проведення щоденних каліграфічних п'ятихвилинок, індивідуальна робота над почерком учнів, показ зразків у зошитах (з'єднання букв, нахил).

З метою підвищення ефективності процесу навчання та рівня навчальних досягнень учнів **основної школи** вчителям рекомендується:

- використовувати різні форми роботи (групову, парну, індивідуальну, фронтальну);
- приділяти більше уваги творчій (проектній) та самостійній роботі учнів;
- навчати працювати з довідковою літературою (словниками, довідниками), використовувати Інтернет;
- здійснювати особистісно орієнтований підхід у навчанні, враховуючи індивідуальні та психологічні особливості учнів;
- надавати перевагу умовно-комунікативним та комунікативним вправам під час навчання на уроках;
- розвивати критичне мислення учнів, оскільки науковці вважають, що комунікативна компетенція результативна лише в тому випадку, якщо людина володіє критичним мисленням.

Науковець Г. Удовиченко вважає, що актуальність проблеми формування критичного мислення учнів на уроках іноземної мови зумовлена тим, що притаманна нашому часу динаміка технологічного і соціального прогресу вимагає від випускників середніх загальноосвітніх закладів умінь швидко адаптуватися до сучасних вимог суспільства, змінюватися і вдосконалюватися на основі самостійного здобуття знань, знаходити шляхи

розв'язання професійних і соціальних завдань у будь-яких нестандартних ситуаціях.

Отже, критичне мислення можна вважати мисленням, яке забезпечує самовдосконалення, здатність аналізувати інформацію і приймати незалежні, виважені рішення для вирішення тієї чи іншої проблеми, висувати та захищати власну точку зору.

Для розвитку критичного мислення учнів на уроках іноземної мови мають використовуватися певні групові технології, а саме:

– *Творчі проекти*. Учням дається можливість виконати проектні роботи, пов'язані з темами, які вивчаються. Проекти за певною темою, однаковою для всіх груп, можуть бути виконані під час проведення занять або у вільний час. На завершення роботи представникам від кожної робочої групи надається слово для захисту свого проекту. Використання цього виду роботи надає можливість вільно створювати групи, які виконуватимуть ці проекти, та залучати до роботи в цих групах учнів з різним обсягом знань і вмінь. Більш досвідчені учні допомагають менш досвідченим. Під час такої допомоги відпрацьовуються певні навички й уміння, закріплюються та поглиблюються раніше здобуті знання, набуті уміння й навички, що сприяє розвитку творчих здібностей учнів, які допомагають, і тих, кому допомагають.

– *Спільний проект*. Учнів об'єднують у декілька робочих груп (5–6 осіб), із кращих учнів створюють групу експертів (3–4 особи). Кожна робоча група отримує своє завдання, всі завдання різняться за змістом, що забезпечує більш повне висвітлення теми, яка вивчається. По завершенні роботи кожна група звітує, після чого складається спільний проект, який рецензує й доповнює група експертів. Спільна навчальна діяльність корисна для створення умов, які сприяють розвитку мовної і мовленнєвої компетенції учнів, розвитку логічного та критичного мислення, формуванню вміння аналізувати.

– *Синтез думок*. Після об'єднання в групи і виконання завдань учні передають аркуші своїх варіантів проекту іншим групам, які мають змогу доповнити їх, висловити свої заперечення тощо. По закінченні роботи аркуші передаються групі експертів, які, врахувавши свій варіант, подають спільний проект для обговорення всією групою. Такий вид діяльності ефективний для розвитку мовленнєвої компетенції учнів, удосконалення вмінь вести групову бесіду й аргументувати свою думку.

– *Уявний мікрофон*. Ця технологія загальногрупового обговорення надає можливість кожному учню по черзі висловити свою думку. Учитель пропонує учням лаконічно і швидко (упродовж не більше хвилини) висловитися з певної проблеми. Така форма навчальної діяльності допомагає подолати стереотипи, розвивати мовленнєву компетенцію учнів.

– *Навчання за моделлю*. На основі певної моделі – зразка учні аналізують предмети, процеси, явища в більш широкому масштабі. Такий вид роботи надає можливість розвивати критичне мислення, вміння висувати ідеї, аналізувати, вміння переносити набуті навички в нові ситуації, що завжди складає для учнів певні труднощі.

– *«Мозковий штурм»*. Учні працюють у невеликих групах, перед ними ставиться проблема і пропонується обговорити її, щоб знайти певне вирішення. Учні можуть генерувати різні ідеї, поєднувати та покращувати їх, ураховувати думки інших співрозмовників, продумувати варіанти дій, не перебуваючи під тиском реального життя і паралельно розвиваючи вміння й навички спілкування. У такому варіанті навчання йде через вербальну взаємодію з іншими учнями.

– *Навчання за ситуаціями, наближеними до реального життя*. Учням пропонується проаналізувати певні реальні ситуації, які трапляються в житті. Таким чином, вони навчаються аналізувати, обговорювати, робити висновки, обмінюватися конкретним досвідом виходу з подібних ситуацій, під час цього процесу удосконалюючи та поглиблюючи свої знання, навчаючись співробітництва, розвиваючи критичне мислення.

– *Дебати (дискусії).* Окремі учні або група учнів обирають питання, пов’язані з дискусійною темою. Їм дається певний час на підготовку. Цей вид діяльності спонукає їх до знаходження додаткових джерел, з яких вони використовують цікаві матеріали для того, щоб аргументувати свої переконання з того чи іншого питання та довести правильність саме своєї точки зору або спростувати позицію інших людей. Така робота з додатковими матеріалами сприяє розвитку інтересу, дослідницьких умінь. Під час дебатів розвиваються комунікативні вміння, вміння аналізувати, зважувати, вести бесіду, відстоювати свою точку зору, підбивати підсумки.

– *Рольові ігри*. Учні, перебираючи на себе певні ролі, ведуть розмову від імені свого героя, таким чином знімаються психологічні перешкоди. Вони не бояться зробити помилку, видатися смішними, стають більш розкутими. Моделювання спілкування в різноманітних ігрових ситуаціях сприяє невимушеному засвоєнню програмного матеріалу, надає учням змогу виступити в будь-якій соціальній ролі, планувати свою власну мовленнєву поведінку та поведінку співрозмовників. Рольова гра дає можливість використовувати як лінгвістичні засоби спілкування, так і паралінгвістичні (міміка, жести, рухи).

– *Обговорення в групах*. Невеликі групи учнів (3–4 особи) обговорюють певні теми, вирішують поставлені завдання, після цього створюються більші групи (5–6 осіб) з метою обміну результатами обговорення, порівняння результатів, підбиття підсумків, де всі допомагають одне одному й конкурують рідше з іншими групами, аніж індивідуально. Обмін думками корисний особливо в тому разі, коли погляди щодо теми обговорення мають тенденцію до розбіжностей, такий вид роботи допомагає вчителю з'ясувати рівень інтелектуальних можливостей учнів.

– *Навчання за допомогою комп'ютера* за певними програмами потребує мінімальної допомоги вчителя, знімає психологічні перепони, суб'єктивізм у оцінюванні.

– *Самокероване навчання (самонавчання)*. Учні навчаються самостійно, плануючи своє навчання та керуючи ним. Це дуже важливо для тих, хто інколи з поважних причин не може відвідувати заняття і, отримавши консультацію у вчителя, сам надолужує пропущене. 60% того, чого ми навчаємося, є результатом не формального навчання, а самостійних зусиль і власної ініціативи.

– *«Бджолині групи»*. Невеличкі групи учнів (3–5 осіб) обговорюють запропоновані теми, дають відповіді на запитання, вирішують проблеми, в усній або письмовій формі представляють результати обговорення на розгляд усій групі, порівнюючи результати своєї праці з результатами, які отримали інші групи. Використовуючи такий вид роботи, вчитель максимально навантажує учнів і спонукає їх бути активними під час навчального процесу.

– *Індивідуальні завдання*. Учні вирішують поставлені завдання індивідуально, створюють проектні роботи, після чого

презентують ці матеріали групі. Саме цей вид діяльності дозволяє їм спокійно працювати відповідно до своїх психологічних особливостей і можливостей, окрім того, для роботи їм надається певний час, що сприяє створенню комфортних умов для навчальної діяльності і дозволяє просуватись до вирішення завдання з оптимальною швидкістю.

За умови впровадження технології критичного мислення в навчальний процес учні досягають певних результатів, навчаючись:

- працювати з інформаційними матеріалами, які постійно оновлюються;
- користуватися різними способами отримання інформації;
- висловлювати та аргументувати власну думку на основі осмислення ідей, уявлень і думок співрозмовників;
- аналізувати протилежні точки зору, самостійно створювати власні проекти;
- співставляти та оцінювати власні навчальні досягнення з досягненнями інших людей;
- брати на себе відповідальність за власне навчання;
- будувати конструктивні взаємостосунки з іншими людьми, поважати їхню думку;
- співпрацювати в групі, брати участь у спільному ухваленні рішення, вдосконалюючи власні аналітичні здібності та розвиваючи творчі здібності;
- створювати власні портфоліо.

При цьому велика роль належить учителю. Він організовує, координує, допомагає, спрямовує, коригує, підтримує, створює сприятливу атмосферу на уроках і лише потім контролює.

Профільне навчання іноземних мов реалізується через навчально-методичне забезпечення профільного вивчення предметів. Викладання іноземних мов у профільній школі здійснюється за програмами «Іноземні мови. Програми для профільного навчання. 10–11 кл.» (видавництво «Навчальна книга», 2004 р.) та навчальними посібниками:

- Посібники «Найцікавіше з життя Німеччини» «Погляд на німецькомовні країни» для 10-го класу. Спецкурс «Країнознавство». Автор Гусєва П.Т. та інші.

З огляду на те, що майже всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов зорієнтовані на загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, більш детально ознайомитись із осно-

вними положеннями цього документу можна на сайтах: http://www.coe.int; www.goethe.de/kiev

Важливим у сучасній школі залишається самооцінювання, оскільки воно сприяє зростанню самостійності учнів в організації процесу самонавчання. У розвитку в учня здатності до самооцінювання в іншомовному навчанні залишається використання Європейського мовного портфоліо, яке є найефективнішим інструментом самооцінювання.

Використання Європейського мовного портфоліо дозволяє зробити процес іншомовного навчання більш прозорим для учнів, допомагаючи їм розвивати їхню здатність до самооцінювання, надаючи їм можливість поступово збільшувати свою відповідальність за власне навчання. Використовуючи Європейське мовне портфоліо, учні не тільки знайомляться із загальноєвропейськими рівнями володіння мовою, а й на практиці вчаться працювати з ними. Портфоліо – це інноваційний навчальний засіб, який сприяє впровадженню нової технології та активізації учнівської діяльності.

Більш детально ознайомитися з основними положеннями щодо використання Європейського мовного портфоліо можна на сайтах:

www.coe.int/portfolio
www.nacell.org.uk/elp.htm
www.eelp.gap.it
www.europeestaalportfolio.nl

Оскільки на вивчення другої іноземної мови відводиться дві години на тиждень, особливого значення набуває позакласна робота з іноземної мови. Введення і закріплення великих об’ємів матеріалу передбачено лише на початку першого семестру. Тому в другому семестрі вивчення другої іноземної мови має більш узагальнювальну функцію. Варто звернути увагу на активізацію раніше сформованих умінь у чотирьох видах мовленнєвої діяльності та формування більш високого рівня комунікативної компетенції. Введення нового мовленнєвого, лексичного та граматичного матеріалу у травні не передбачено, ущільнення при складанні календарно-тематичного планування має реалізуватися лише за рахунок резервних годин.

При організації навчання другої іноземної мови необхідно також враховувати досвід, який придбали учні при вивченні першої іноземної мови. Для цього рекомендується враховувати низку специфічних особливостей:

1. Активно використовувати сформовані загальнонавчальні вміння, навички та засоби навчальної діяльності.

2. Формувати мовні знання та вміння другої іноземної мови з урахуванням міжмовленнєвої інтерференції та використання засобів співставлення мов.

3. Широко використовувати міжпредметні зв'язки.

4. Використовувати можливості елективних курсів передпрофільної та профільної підготовки учнів.

Результати тестів ЗНО 2012 року показали, що найбільш типовими були помилки на вживання артиклів, умовних речень та часів дієслова. У новому 2012–2013 н.р. вчителям німецької мови особливу увагу слід звернути на письмові завдання:

- використання мови;
- висловлювання своїх вражень (думок).

Це не есе, не твір, а вміння написати листівку, нотатки, дати відповідь на запитання, яке вимагає різноманітних знань та вмінь з боку учнів, є найскладнішим з усіх видів мовленнєвої діяльності, і підготовка до письмового висловлювання тестів ЗНО з іноземної мови має вестися не один рік, а протягом усього навчання учнів і охоплювати всі аспекти, зазначені в критеріях оцінювання робіт.

З метою підготовки учнів до здачі ЗНО у 2013 році необхідно дібрати матеріал так, щоб забезпечити:

- застосування учнями стратегій аудіювання та читання в залежності від поставленої комунікативної мети;

- ознайомлення учнів з особливостями роботи з тестовими завданнями різних типів;

- ознайомлення учнів з текстами різних типів і жанрів, мовою сучасної преси, з матеріалами мережі Інтернету;

- формування мовної здогадки;

- удосконалення навичок вживання лексико-граматичного матеріалу в комунікативно-орієнтованому контексті;

- розвиток таких загальнонавчальних умінь як вміння самостійно здобувати та обробляти інформацію, робити висновки та вміти їх аргументувати, приймати рішення на основі отриманої інформації, особливо під час мовленнєвої взаємодії;

- дотримання встановлених мовленнєвих об'ємів, комунікативних завдань у зазначений в інструкціях час.

Щодо формування загальнонавчальних навичок старшокласників необхідно звернути увагу на те, щоб учні уважно читали

інструкції та завдання до вправ. Уважне читання формулювання завдань сприяє їх успішному виконанню.

Необхідно навчити учнів знаходити і розуміти в тексті ключові слова і не звертати уваги на слова, від яких не залежить розуміння основного змісту.

В залежності від ступеня навчання необхідно урізноманітити жанри текстів, що використовуються на уроках:

- *для читання з розумінням основного змісту*: газетні/журнальні статті, вивіски, оголошення, реклами, брошури, путівники;

- *для читання зі здобуванням необхідної інформації*: газетні/журнальні статті, вивіски, оголошення, реклами, брошури, путівники;

- *для читання з повним розумінням прочитаного*: уривки з художньої літератури, газетні/журнальні статті, науково-популярні тексти.

Урок німецької мови був і залишається основною формою навчально-виховного процесу.

Сучасний урок німецької мови характеризується, перш за все:

- доброзичливою атмосферою, що сприяє повноцінній роботі учнів на уроці;

- розумним співвідношенням часу говоріння вчителя та учня на користь учня;

- інтеграцією усіх видів мовленнєвої діяльності з метою створення комунікативної ситуації;

- розумним відбором навчального матеріалу, який вирішує як навчальні, так і виховні задачі навчання;

- технічним забезпеченням, де, перш за все, необхідна наявність аудіозасобів (магнітофону, комп'ютера);

- використанням інтерактивних педагогічних технологій, що дозволяють формувати та розвивати навчально-пізнавальні вміння і навички: організаційні, інформаційні та інтелектуально-комунікативні в режимі діалогу з учителем / групою / партнером;

- використання НМК нового покоління, що включає: підручник, робочий зошит, книгу для читання, рекомендації для вчителя та звуковий посібник на аудіокасетах чи CD.

Предмет «Іноземна мова» є практично-орієнтованим, а тому всі уроки є *практичними*. В якості найбільш адекватних технологій навчання виступає «навчання в співпраці» та «метод проек-

тів». Більше уваги слід приділяти здоров'язберігаючим технологіям, особливо на початковому етапі, за рахунок зміни активності чи зміни мовленнєвої діяльності з метою попередження стомленності школярів.

Необхідно врахувати й те, що в навчально-виховному процесі відбуваються суттєві зміни:

- стилю спілкування між учителем і учнями – на зміну авторитарному стилю приходить навчальне співробітництво/партнерство;

- парні та групові форми роботи домінують над фронтальними;

- учень та вчитель у процесі навчання увесь час знаходяться у ситуації вибору (текстів, вправ, послідовності роботи та ін.), проявляючи самостійність у виборі того чи іншого додаткового матеріалу згідно з потребами та інтересами учнів, що додає процесу навчання іноземних мов особистісного сенсу;

- послідовно розвиваються у школярів рефлексивні вміння – бачити себе «збоку», самостійно оцінювати свої можливості та потреби.

Інтерактивні педагогічні технології (ІПТ) на уроках німецької мови передбачають:

- *діалогічне спілкування, придбання самостійно здобутих та пережитих знань і вмінь учнів;*

- *критичне мислення, уміння вирішувати проблеми, приймати рішення;*

- *комплексну взаємодію набутих ЗУН на рівні відчуття, сприйняття, мислення, пам'яті та відтворення;*

- *креативність:* відкритість розуму, здатність бачити явище з різних точок зору, різноспрямованість та варіативність мислення, пошук різних, у рівній мірі правильних рішень відносно однієї ситуації;

- *урахування та формування особистісних якостей та екстралінгвістичних особливостей учнів:* говірливість / стриманість; інтравертність / екстравертність; безкомпромісність / поступливість; відкритість / потайливість; працездатність / лінощі; упевненість / невпевненість у собі; надія на свої сили / її відсутність; честолюбство / його відсутність; пам'ять; інтелект та інше.

Відбираючи навчальний матеріал, який використовується на уроках, необхідно приділяти увагу його автентичності та ціннісній значимості, для формування в учнів уяви про сучасний полі-

культурний та багатомовний світ. Неприпустиме використання у навчальному процесі іншомовних матеріалів, які можуть сформувати в учнів перекручування уяви про історію й культуру Німеччини та німецькомовних країн і України. Іншомовний країнознавчий матеріал, який використовується у навчальному процесі, має відповідати віковим особливостям, когнітивним та комунікативним можливостям школярів на кожному ступені навчання іноземних мов.

Рекомендації щодо роботи з обдарованими дітьми в рамках викладання іноземної мови у 2012–2013 навчальному році

Особистісно-орієнтований підхід у навчанні відноситься до гуманістичного напрямку в педагогіці. Основний принцип цього напряму: в центрі навчання повинен бути учень, а не вчитель.

Здібні, а тим більше, обдаровані діти, швидко схоплюють пояснення вчителя, легко оволодівають матеріалом, коммунікативними вміннями. Робота з обдарованими учнями, здібними в навчанні школярами, які цікавляться іноземною мовою, може бути організована в рамках гурткової діяльності чи факультативу, а також на базі закладів додаткової освіти. У зв'язку з цим учителями повинні бути організовані:

- робота з підготовки учнів до олімпіад різного рівня та предметних конкурсів, включаючи міжнародні;
- робота з підготовки учнів до науково-практичних конференцій;
- функціонування літньої мовної школи;
- міжнародні культурно-освітні обміни.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з іноземних мов

На сьогодні внесено певні зміни до критеріїв навчальних досягнень учнів, а саме: уточнені схеми і критерії оцінювання письма, оскільки формат завдань з іноземних мов носить компетентнісний характер і охоплює всі компоненти комунікативної компетенції в якості об'єктів контролю.

Обсяг тексту, рівень складності, лексична й граматична наповнюваність, тематика текстів для аудіювання та читання; обсяг монологічного висловлювання й кількість реплік у діалогічному мовленні, характер і тематика, лексична і граматична наповнюваність для говоріння; обсяг письмового повідомлення, його тематика, структура, повнота розкриття змісту, лексична насиче-

ність та рівень граматичної компетентності для письма визначається вчителем відповідно до Програмових вимог, для кожного етапу навчання та типу навчального закладу.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація. Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання. Окремого оцінювання для виставлення тематичних оцінок не передбачено. Під час виставлення тематичного балу результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Один раз, наприкінці семестру, проводиться контроль за чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). До журналу робиться, наприклад, такий запис:

5.12. Контроль Аудіюв.	18.12. Контроль Говор.	22.12. Контроль Читання	25.12. Контроль Письмо

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування.

Оцінка за семестр виставляється на основі тематичного оцінювання та оцінок контролю з чотирьох видів мовленнєвої діяльності.

Домашні завдання даються учням з урахуванням можливості їх виконання в таких межах: 2-, 3-, 4-й клас – до 25–30 хвилин (протягом дня), 5–9-й клас – 30–45 хвилин, 10–11-й клас – 45–50 хвилин.

При складанні розкладу слід враховувати той факт, що іноземна мова є одним із найскладніших шкільних предметів, а тому необхідно враховувати санітарні норми.

Відповідно до загальних вимог щодо ведення класного журналу «Записи в журналі» ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета.

Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міносвіти і науки України від 20.02.02 р. № 128. При поглибленому вивченні іноземної мови з 1-го класу клас ділиться на групи з 8–10 учнів у кожній (не більше 3 груп); при вивченні іноземної, яка не є мовою навчання, а вивчається як предмет – клас чисельністю понад 27 учнів ділиться на 2 групи.

У загальноосвітніх навчальних закладах може використовуватися лише те навчально-методичне забезпечення, яке має відповідний гриф Міністерства освіти, науки, молоді і спорту України. Перелік рекомендованої літератури затверджується наказом Міністерства освіти і науки України та оприлюднюється через «Інформаційний збірник Міністерства освіти, науки, молоді і спорту України». Із зазначеним переліком можна ознайомитись на сайті Міністерства освіти, науки, молоді і спорту України www.mon.gov.ua

Література

1. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 роки, 12 липня 2006 року //www.mon.gov.ua

2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Освітня галузь мови і літератури), 2004.

3. Державний стандарт початкової школи, 2012.

4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003.

5. Концепція навчання іноземних мов у середній загальноосвітній 12-річній школі, 2004.

6. Концепція навчання другої іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах, 2005.

7. Гис В.Є. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. – Київ, 2004.

8. Калініна Л.В., Самойлюкевич І.В., Залигіна М.П. Навчаємо спілкування. – К.: Контекст, 2002.

9. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентністного підходу // Іноземні мови. – К.: Ленвіт. – 2010. – № 2. – С. 11–17.

10. Пометун О.І., Пироженко Л.В. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / за ред. О.І. Пометун. – К.: А.С.К., 2003. – 192 с.

11. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 2001.

12. Ніколаєва С.Ю., Шерстюк О.М. Сучасні підходи до викладання іноземних мов // Іноземні мови, 2009. – № 1.

13. Наволокова Н.П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. – Х. Вид. група: Основа, 2009.

Німецька мова як перша іноземна мова

1. Becker, Braunert, Eisfeld. Dialog Beruf 1–3: Deutsch als

Fremdsprache für die Grundstufe/Kursbuch, Arbeisbuch, Hörtexte, Sprechübungen, Lehrerhandbuch. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2006.

2. Сивак Т.А., Кожемякина Т.В. Глоссарий: Часть 1 – 2. Приложение к учебнику по немецкому языку Dialog Beruf 1–2. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2006. – 52 с.

3. Абозина Н.М. Дополнительные материалы к учебнику по немецкому языку Dialog Beruf I: Обучение чтению. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2006. – 19 с.

4. Васильева Н.А. Сборник заданий по материалам статей из газеты Markt. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2006. – 28 с.

5. Гуль Н.В. Лексический минимум по немецкому языку: Для студентов экономических специальностей: Часть 1–2, СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2006.– 40 с.

6. Ямшанова В.А. Деловая переписка: Учеб. пособие на немецком языке. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 1996. – 68 с.

7. Никифорова А.С. Немецко-русский словарь по бизнесу. М.: 2003. – 447 с.

8. Куликов Г.И. Немецко-русский иллюстрированный лингвострановедческий словарь. Минск: Вышэйш. шк., 2001. – 294 с. Под ред. проф. Ямшановой В.А. СПб.: Изд-во «Дуден», «Тригон», 2005. – 1200 стр.

9. Ямшанова В.А., Тимралиева Ю.Г., Щекина Н.М. Мультимедийное учебное пособие Fachsprache: Bankwesen (Язык банковского дела)

Додаткова література

1. Фомкин М.С. Geschäftsreisen durch Deutschland: Деловые поездки по Германии: Учеб. пособие по немецкому языку для специальности 230500 «Социально-культурный сервис и туризм» (модульная форма обучения). СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2005. – 50 с.

2. Markt: Materialien ans der Presse: Deutsch für den Beruf/Goethe Institut Inter Nationes. München, 2002–2007.

3. Reimann M. Grundstufen – Grammatik für Deutsche als Fremdsprache: Erklärungen und Übungen. Ismaning: Max Hueber Verlag, 1997.

4. Dreyer H., Schmitt R. Lehr- und Übungsbuch der deutschen Grammatik: Neubearbeitung. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2007. – 359 s.

5. Завьялова В.М., Извольская И.В. Грамматика немецкого языка. Краткий справочник. М., 2001.

Німецька мова як друга іноземна мова:

1. K. Schaumann u.a.“Themen aktuell 1”Kursbuch/Arbeitsbuch+ кассеты «Hörtexte» и «Sprechübungen» Max Hueber Verlag 2003.

2. K. Schaumann u.a.“Themen aktuell 2”Kursbuch/Arbeitsbuch+ кассеты.

ІСТОРІЯ РІДНОГО КРАЮ

Сіра Л.Я.,
220-55-68

Сучасний етап духовного розвитку суспільства характеризується величезним зростанням інтересу до історії, до героїчного минулого нашої Батьківщини. Цей інтерес закономірний і зрозумілий. Він є одним із проявів всебічного розвитку особистості в розвинутій демократичній державі. Одним з найбільш активних і творчих форм залучення людини до вивчення історії здавна було краєзнавство. Історичне краєзнавство розвивається як перспективна галузь знань. Це визначається, насамперед, багатогранністю, творчим, дослідницьким характером краєзнавства, його доступністю для людей різних спеціальностей, соціальних і вікових груп. Шкільне краєзнавство переживає зараз період підйому, міцніє, удосконалює свої форми і методи роботи. Розвиток і життєздатність шкільного історичного краєзнавства визначається його важливою роллю у навчально-виховному процесі.

Перш за все, необхідно пам’ятати про значення краєзнавства у справі виховання патріотизму та громадянськості. Любов до батьківщини завжди конкретна: це любов до свого дому, міста, села, рідного краю. А для того, щоб полюбити свій край, необхідно знати його історію. Робота вчителя – краєзнавця більш багатопланова, складна за спрямованістю, ніж суто наукове історичне дослідження. Головне завдання вчителя історії – зацікавити школярів процесом історичного пізнання. Історико-краєзнавча робота може і повинна увійти в життя кожної школи. Її творчий характер служить вихованню активних молодих громадян України. За допомогою роботи шкільних музеїв, факультативів, гуртків історичного краєзнавства здійснюється навчально-виховна діяльність школи, створюється широка можливість для різноманітних форм

і методів роботи з учнями, а також для самостійної науково-пошукової діяльності школярів.

На виконання наказу Президента «Про проведення Всеукраїнської молодіжної акції «Пам'ятати. Відродити. Зберегти» (2009–2015 рр.) від 27.04.2009 р. проведено обласний конкурс учнівської творчості «Доля людини в історії рідного краю у ХХ столітті». У ІІІ (заключному) етапі обласного конкурсу загальноосвітніх навчальних закладів взяли участь 120 учнів загальноосвітніх навчальних закладів області, 26 з яких визнано переможцями. Активну участь у конкурсі взяли сільські райони: Бердянський, Гуляйпільський, Вільнянський, Мелітопольський, Кам'янсько-Дніпровський, Веселівський.

На жаль, не взяли участі такі райони: Жовтневий, Заводський, Орджонікідзевський, Хортицький м. Запоріжжя, Василівський, Михайлівський, Приазовський, Приморський, Якимівський райони Запорізької області, навчальні заклади Запорізького міськУОН, обласного підпорядкування, м. Енергодар.

Роботи на конкурс «Доля людини в історії рідного краю у ХХ столітті» були представлені у підтемах:

- Особливості міської (сільської) сім'ї у ХХ столітті
- Інші народи, релігії, переконання
- Військовий обов'язок. Роль армії в долі людини
- Молодіжні організації
- Мода
- Житлова проблема

Конкурс привернув увагу до повсякденної історії, яка охоплює найрізноманітніші аспекти життя та діяльності людини, розширив уявлення про можливі шляхи вивчення минулого не тільки як суспільно-політичної історії, а й як повсякденного життя людини; дозволив розширити горизонти уявлень про різні народи, які населяють наш край, їх культуру, традиції та побут; привернув увагу учнів до минулого родини, що сприяло зміцненню міжгенераційних зв'язків, дозволив поглянути на минуле краю поза межами національної історії; показав самобутність та самодостатність історії рідного краю.

Роботи учасників відзначаються відповідністю змісту заданій темі, носять дослідницький характер. Кращі результати показали учні таких загальноосвітніх навчальних закладів: Веселівської різнопрофільної гімназії, Костянтинівського НВО № 1 «Тав-

рія» Мелітопольського району, Гуляйпільської ЗОШ № 1, Семенівської ЗОШ Мелітопольського району, Білоцерківської ЗОШ Веселівського району, ЗОШ № 11 м. Мелітополя, ЗОШ № 13 м. Бердянськ.

Журі ІІІ етапу конкурсу визначило переможцями Славова Владислава, Ольховікову Тетяну, Чернавіну Валерію, Степененко Ангеліну, Добряк Юлію, Усик Олександру, Воронівську Тетяну.

Найбільше робіт було надіслано з теми «Особливості міської (сільської) сім'ї у ХХ столітті». Зрозуміло, що ця тема цікава для учнів: предметами досліджень були історія родини декількох поколінь, особливості сімейних традицій. Багато робіт присвячено історії життя окремих людей. У них учні розповідали про долю родича, предка, рядової людини (як стверджують самі автори), менша частина робіт – про долю видатних земляків. У конкурсних роботах простежується доля, біографія людини, її внесок у розвиток міста, села, Запорізького краю. Нікого не залишила байдужим робота Добряк Юлії, учениці 11 класу Гуляйпільської ЗОШ № 1 «Доля в'язня концтабору Заксенхаузен Воєводченка Володимира Костянтиновича».

Роботи з релігії в основному присвячені історії храмів, долі релігійних общин: німців-менонітів, кримських татар. Привернула увагу журі цікава дослідницька робота Славова Владислава (ЗОШ № 11 м. Мелітополь) «Історія рідного болгарського поселення Богданівка Запорізької області».

Таким чином, аналіз кількісного і якісного складу переможців та учасників конкурсу свідчить про їхній високий рівень зацікавленості щодо вивчення та дослідження повсякденної історії рідного краю.

Але, разом з тим, роботи мають недоліки та зауваження:

- учні не дотримуються вимог до оформлення конкурсних робіт: форматування, наявність посилань, список використаних джерел.
- роботи не мають чіткої структури: плану, вступу, основної частини, висновків.
- у текстах робіт використовуються переважно описові методи, наведені ілюстрації, документи та цитати ніяк не коментуються, тобто не виконують жодного змістовного навантаження, окрім ілюстративного.

• автори не висловлюють власної позиції, не в змозі чітко висловити своє ставлення до описуваних подій чи особистостей.

Другий рік учні Запорізької області брали участь у міжнародному конкурсі юних істориків «ЛЕЛЕКА». За кількістю учасників Запорізька область посіла 6 місце після Львівської, Донецької, Дніпропетровської, Харківської, Луганської областей. Майже 5000 учасників від Запорізької області взяли участь у конкурсі. Запорукою такої активності була злагоджена робота районних координаторів. Вагомий вклад в організацію та проведення конкурсу внесли районі координатори: Новікова Л.О. (Приазовський район), Романенко С.О. (м. Мелітополь), Ковтун Т.А. (Шевченківський район м. Запоріжжя), Крот О.В. (Заводський район м. Запоріжжя), Лящук О.М. (Жовтневий район м. Запоріжжя), Назаренко М.І. (Мелітопольський район).

Найбільша кількість учасників традиційно в м. Мелітополь – 828 учасника (координатор Романенко С.О.), м. Бердянськ – 348 учасника (координатор Воронкіна М.В.). Найактивніші навчальні заклади: гімназія № 28 – 198 учнів (Орджонікідзевський РВО), БПЛ № 99 – 143 учнів (Хортицького РВО), гімназія № 93 – 101 учнів (Шевченківського РВО). Слід відмітити посилення активності сільських районів – Приазовського (координатор Новікова Л.О.), Запорізький (координатор Фербей О.В.), Веселівського (координатор Мельник І.Л.).

Відсутня координаційна робота щодо організації конкурсу «Лелека-2012» у Приморському РВО. Окремі школи району неорганізовано брали участь у конкурсі. Слабо проведена у цьому році організаційна робота в Кам'янсько-Дніпровському районі координатор (Петренко І.В), школи **Ленінського району м. Запоріжжя** взагалі не брали участі у конкурсі.

Щорічне зростання числа учасників конкурсу та розширення мережі координаційних центрів свідчать про те, що конкурс подобається дітям і надалі сприятиме формуванню інтересу до вивчення вітчизняної історії та підвищенню інтелектуального рівня нашої молоді. Тому тим, хто ще не приєднався до нього, радимо взяти участь у наступних інтелектуальних змаганнях для розвитку своїх дослідницьких здібностей. Матеріали для підготовки до змагань містяться на сайтах **www.osvitniy-prostir.com.ua** та **www.iitzo.gov.ua** Отримати детальну інформацію щодо участі учнів у конкурсі та умов його проведення в регіонах можна за

тел. **(044) 223-47-51; (050) 720-33-31; (097) 992-37-05. E-mail: leleka2012@ukr.net**

Оргкомітет висловлює щиру вдячність районним координаторам та вчителям, які брали активну участь у інтерактивному історичному конкурсі, за популяризацію та організацію конкурсу у такий короткий термін!

Аналіз підсумків ІІІ етапу обласної учнівської олімпіади з історії рідного краю засвідчує впевнене зростання якості підготовки учасників: із 100 учнів, які взяли участь в обласному етапі олімпіади, переможцями стали 45 учнів.

Серед районів області переможцями стали школи:

І місце – Жовтневого району м. Запоріжжя;

ІІ місце – Комунарського і Орджонікідзевського районів м. Запоріжжя;

ІІІ місце – Шевченківського району м. Запоріжжя і Мелітопольського району Запорізької області;

IV місце – школи обласного підпорядкування;

V місце – Приморського району Запорізької області і м. Мелітополь.

Високий рівень професійної майстерності вчителів історії знайшов своє відображення в показниках ІІІ етапу учнівської олімпіади. За результатами ІІІ етапу олімпіади з історії рідного краю призові місця посіли: Попкова Христина (гімназія № 6, Комунарський РВО м. Запоріжжя), Івасюк Альона (Запорізький класичний ліцей, Орджонікідзевський РВО м. Запоріжжя), Рибалко Ольга (Мирненський ЗОШ, Мелітопольський РВО), Янкова Карина (гімназія № 5, Мелітопольський РВО), Панченко Яна (гімназія № 11, Жовтневий РВО м. Запоріжжя), Желтухін В'ячеслав (ліцей № 34, Шевченківський РВО м. Запоріжжя), Чернова Лідія (гімназія № 11, Жовтневий РВО м. Запоріжжя).

У 2011–2012 навчальному році проведено моніторинг стану викладання курсу «Історія рідного краю» у загальноосвітніх закладах області. З 517 шкіл області курс викладається у 508 навчальних закладах, що складає 98%.

У 28,6% від загальної кількості районів курс «Історія рідного краю» викладається інтегровано з історією України, а в 64,3% викладається як окремий предмет (Додаток 1).

Додаток 1

№	Райони	Загальна кількість шкіл	К-ть шкіл в яких викл. курс	Кількість учнів, які вивчають курс як окремий предмет	% від загальної кількості учнів, які вивч. курс як окремий предмет
1	Веселівський	18	18	-	100%
2	Гуляйпільський	19	19	1779	96%
3	Чернігівський	17	17	1109	91%
4	м. Токмак	8	8	2132	88,2%
5	Хортицький м. Запоріжжя	13	13	5167	86,7%
6	Бердянський	18	18	1239	83%
7	Шевченківський м. Запоріжжя	20	21	5615	80%
8	Приморський	24	24	1661	78,09%
9	Пологівський	23	23	2079	70,09%
10	Мелітопольський	36	36		77%
11	Токмацький	16	16	773	69%
12	Куйбишевський	21	15	1010	66%
13	Оріхівський	29	29	2601	65,3%
14	Новомиколаївський	15	15	677	63%
15	Запорізький	24	24	1972	62%
16	К-Дніпровський	16	16	1876	61,1%
17	Комунарський м. Запоріжжя	17	17	3632	52,7%
18	м. Мелітополь	22	22	3938	51%
19	Розівський	7	6	445	51%
20	м. Бердянськ	18	18	2791	47%
21	Вільнянський	26	26	1364	46,5%
22	МіськУОН	11	10	882	43,6%
23	Приазовський	28	28	874	41,3%
24	Заводський м. Запоріжжя	11	11	1052	35,7%
25	Ленінський м. За-	23	23	3953	34,2%

	поріжжя				
26	м. Енергодар	11	11	1870	31%
27	Жовтневий м. Запоріжжя	12	11	1606	28,5%
28	Орджонікідзевський м. Запоріжжя	14	14	1259	26,8%

У наступному навчальному році кількість годин, відведених на вивчення історії рідного краю, залишається незмінною. Вивчення відбуватиметься за діючими програмами. Історичне краєзнавство і надалі буде мати велике значення у зацікавленні учнів до вивчення історії. Вчителям історії слід звернути увагу на формування стійкої мотивації до вивчення історії рідного краю. Відомо, що зацікавлений учень вчиться краще. Інтерес до нового стає мотивом дослідницької діяльності у вивченні даного предмета. Вирішенню цього завдання допоможе чітке планування структури уроку, використання різних форм навчання, ретельно продумані методи та прийоми викладання навчального матеріалу. На формування позитивної, стійкої мотивації до вивчення курсу «Історія рідного краю» можуть впливати такі педагогічні чинники:

- Зміст навчального матеріалу.
- Організація навчальної діяльності.
- Стиль педагогічної діяльності.
- Оцінка навчальної діяльності учнів.

Учителі на уроках історії рідного краю повинні відстежувати події минулого, які свідчать про зв’язки і спорідненість історичної долі нашого краю як складової частини української держави; розкривати закономірність процесів економічного, соціального й культурного розвитку України; особливості історії нашого краю, специфіку розвитку і його характерні риси.

У вчителів нашої області є багатий досвід пошукової, дослідницької діяльності, музейної роботи. Наші учні вже багато років є учасниками територіального відділення МАН. Така робота сприяє більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу; практичному застосуванню знань, формуванню навичок науково-дослідницької роботи

Краєзнавча робота в школі передбачає цілий арсенал ефективних методів і форм успішної навчально-виховної роботи. Завдяки вивченню, використанню місцевого історичного матеріалу

учні мають змогу вийти за межі підручників, відчути історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до історії. Теми для краєзнавчої роботи в школі можуть бути різноманітними. Це і теми, присвячені вивченню історії міста чи села, краю, школи, вивчення пам'ятників і пам'ятних місць, біографій визначних людей і вивчення краю в певний період, археологічне дослідження краю, вивчення топоніміки, ономастики, нумізматики краю тощо. Комплексне вивчення історії краю передбачає, що увага учнів повинна зосереджуватись на основних явищах і процесах, які мали місце в історії Запорізького краю. Дуже важливо прослідкувати з доступною учням глибиною, з одного боку, відображення і переломлення в історії краю загальноісторичних процесів, з другого – внутрішні зв'язки й відношення між подіями і явищами місцевої історії. Проведення краєзнавчої роботи може включати різноманітні форми й методи навчання, зорієнтовані на поглиблене вивчення краєзнавчих об'єктів учнями. Серед них визначальними є:

- методичні схеми й рекомендації вивчення краєзнавчих об'єктів;
- екскурсії до краєзнавчого музею, тематичні розповіді екскурсовода;
- навчально-практичні роботи, лабораторні (з документами, архівними матеріалами з історії краю);
- зустрічі з ветеранами війни, народними умільцями;
- практикуми в місцевому архіві; тематичні походи та експедиції, конференції з історії краю;
- організація книжкових тематичних виставок і занять з бібліографії краю;
- робота з краєзнавчими текстами;
- дидактичні ігри з краєзнавства, брейн-ринг «Люби, вивчай свій рідний край», аукціони, ярмарки народних пісень, приказок, предметів побуту.

Доцільним буде у наступному навчальному році пожвавити роботу краєзнавчих музеїв, кімнат. Як свідчить практика, шкільні музеї стають центром усієї краєзнавчої роботи і проводять результативну освітньо-пізнавальну, пошуково-дослідницьку та суспільно-корисну діяльність. Саме в музеї учнів оточують експонати та документи, які є «свідками» реальних подій, школярі мають змогу ознайомитися, попрацювати з документами, перечита-

ти фронтові листи, потримати в руках справжню каску, розглянути стенди і подумки перенестися в далекі історичні часи.

Експозиції музею можна використовувати на уроках, проводячи уроки в музеї, досліджуючи наявні у музеях документи, використовуючи навчальні екскурсії під час проведення уроків, демонструючи музейні експонати на уроках. У позаурочний час можна проводити у музеях екскурсії для різних категорій населення; виховні заходи з використанням матеріалів музею; роботу гуртків; семінари, лекції, конференції; сільські свята; поповнювати експозиції музею новими експонатами, збираючи і систематизуючи їх; висвітлювати роботу музею в періодичній пресі.

Велику роль у вивченні курсу «Історія рідного краю» відіграє позаурочна робота з предмета. Позаурочна робота значно розширює можливості учнів поглиблювати свої знання, розширювати їх діапазон, формувати навички та вміння науково-дослідницької роботи, розвивати її засобами історичної компетенції. Звісно, позакласна робота з історії має значно більші можливості, аніж шкільний урок, чітко регламентований у часі, для розвитку як предметної компетентності в цілому, так і окремих умінь школярів: описувати побут, повсякденне життя людей краю на основі аналізу та узагальнення даних різних джерел інформації (текстів, фрагментів історичної літератури, письмових та речових історичних джерел, ілюстрацій, фондів та експонатів музею, історичних пам’яток), розробляти історичні навчальні проекти, присвячені історії рідного краю відповідного періоду, його відомим людям, вести пошукову, краєзнавчу роботу тощо. Вчителю слід зосереджувати увагу на розвитку дослідницьких умінь учнів, оскільки саме краєзнавча робота у позаурочній практиці є одним із найефективніших засобів для формування історичної компетентності та інтересу учнів до дослідницької діяльності та розвитку їх пошукових умінь. Учнівські проекти, які торкаються історії свого роду, відомих земляків, історії підприємств, про які діти чули з дитинства, де можливо, працюють їх близькі люди, викликають великий інтерес учнів і є потужним мотиваційним імпульсом для занурення їх у пошукову діяльність.

КУРСИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ

Гура С.П.,
222-25-81

Світовій тенденції руйнації світоглядних систем, яка розпочалася в ХХ ст., необхідно протиставити активну роботу з підростаючим поколінням як гарантію того, що майбутнє України буде пов'язане з демократією, культурою, духовністю і повагою світової спільноти. Викладання світоглядних курсів є необхідною умовою гармонійного розвитку школярів, оскільки саме вони надають можливість молоді замислитися над проблемами буття: як жити, в що вірити, як ставитися до себе та оточуючого світу.

З огляду на це актуальним і своєчасним є викладання в навчально-виховному процесі курсів духовно-морального спрямування, не лише у 5–6-х класах, а доцільно починати з 1-го і провадити по 9-й класи включно. І такі приклади в нашому регіоні є**: в НВК Мала гуманітарна академія м. Запоріжжя викладається етика,** а в Запорізькому багатопрофільному ліцеї № 99 – основи християнської культури.

Курси духовно-морального спрямування є дисциплінами передусім світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування, які вибудовуються як фундамент буттєвих цінностей сучасної людини. Вони не є вченням віри, не передбачають вивчення релігійних обрядів, і не повинні ставити за мету залучення до певної конфесії. Вивчення цих предметів передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.

Викладання предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах можливе лише за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя. При цьому слід інформувати батьківську громадськість про особливості вивчення цих предметів, давати їм можливість відвідувати уроки й позакласні заходи.

Програмне забезпечення:

У 2012/2013 навчальному році у 5–6 класах загальноосвітніх навчальних закладів України викладатиметься навчальний предмет «Етика». Чинною є програма «Етика, 5–6 кл.» (видавництво «Перун», 2005 р.).

Основи етики школярі вивчають за рекомендованими Міністерством освіти і науки України підручниками: «Етика. 5 клас» (автори *Данилевська О. М., Пометун О.І.*) та «Етика. 5 клас» (автори *Фесенко В.І., Фесенко О.В., Бакіна Т.С.*); «Етика. 6 клас» (автори *Данилевська О.М., Пометун О.І.*) та «Етика. 6 клас» (автори *Мовчун А., Хоружа Л.*).

Частиною навчально-методичного комплекту з етики для учнів 5–6 класів є «Робочий зошит з етики для учнів 5 класу», «Робочий зошит з етики для учнів 6 класу» (автор *Данилевська О.М.*) (видавництво «Літера ЛТД»).

Як і в попередні роки, триватиме вивчення курсів духовно-морального спрямування за програмами, рекомендованими Міністерством освіти, науки молоді та спорту України.

№ п/п	Автори	Назва програми	Класи
1	Ігумен Лонгин (Чернуха), Бєлкіна Е.В.	Християнська етика в українській культурі (Рекомендовано МОН України. Лист № 1/11 – 4033 від 20.06.2007р.)	1–4
2	Авторський колектив під керівництвом Жуковського В.М.	Основи християнської етики (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (Лист 8/1-2 від 29 червня 2006 року. Лист 1/II-6347 від 13 липня 2010 року)	1–11
3	Филип (Осадченко Р.А.), Євтух М.Б., Ковровський І. та ін.	Біблійна історія та християнська етика (Рекомендовано МОН України. Лист 1/11-11629 від 21 грудня 2010 року)	1–11
4	Хайруліна В.М., Євсюкова Л.С., Крисальна Л.О.	Етика: духовні засади (Рекомендовано Комісією із суспільствознавчих дисциплін (секція «Етика») Науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України Протокол № 2 від 11 квітня 2007)	1–11

5	Більченко Є.В., НПУ імені М.П. Драгоманова	Розмаїття релігій і культур світу	1–11

Календарне планування навчального матеріалу вчителі можуть здійснювати безпосередньо в навчальних програмах. Можна користуватися також окремими брошурами, підготовленими на основі навчальних програм. На основі календарних планів учителі розробляють поурочні плани, структуру і форму яких визначають самі. Поурочними планами для вчителів можуть слугувати також методичні посібники, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Під час розроблення календарних планів учитель може на власний розсуд використовувати резервні години – планувати проведення контрольних робіт, лабораторних, практичних, семінарів, засідань «круглих столів» тощо.

Підручники, посібники, робочі зошити, атласи, зошити для контролю і корекції навчальних досягнень тощо, що використовуються на уроках, повинні мати гриф Міністерства освіти, науки молоді та спорту України.

Кадрове забезпечення:

Викладати навчальний предмет «Етика» та факультативні курси духовно-морального спрямування можуть особи, які мають вищу педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки при КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР. Для належного підвищення кваліфікації вчителів етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання можуть бути створені районні (міські) методичні об’єднання вчителів, творчі групи тощо.

Доцільно надавати можливість *викладати курс «Етика» вчителям історії та правознавства, української мови та літератури, а також зарубіжної літератури* як вчителям світоглядних дисциплін.

Викладання:

Курс «Етика» реалізується через поглиблення знань про основні моральні норми та цінності українського народу, морально-етичні принципи сучасного суспільного та індивідуального життя людини, формування стійких установок на толерантність, милосердя, дотримання етикетних норм у повсякденному житті тощо,

а також спрямовується на вироблення у школярів навичок морального самовдосконалення.

Курс «Основи християнської етики» спрямований на впровадження в систему освіти традиційних для України християнських цінностей: істини, благочестя, добра, любові, краси, гідності, обов'язку, совісті, честі. Цей курс не пов'язаний із релігійними обрядами, матеріалом вивчення в курсі слугують кращі надбання християнської культури й філософії України та світу.

Учитель має змогу розпочати вивчення релігійних курсів з будь-якого класу, але доцільно розпочинати з першого класу.

При проведенні уроків учитель керується основними принципами дидактики, використовує сучасні підходи, інноваційні технології, довільно обирає методи і форми. Особливу увагу слід звертати на психологічну атмосферу на уроках. Вона має бути особливою, доброзичливою, привітною та здатною викликати у дітей бажання співучасті у роботі на уроках.

Для поглиблення знань та підвищення інтересу до предмета рекомендується:

1) вести зошит зі словником, своїми думками, малюнками до тієї чи іншої теми;

2) використовуючи нахили підлітків до артистизму, готувити інсценівки в особах до тієї чи іншої теми;

3) протягом навчального року розробити й провести один навчальний проект за програмою Intel (з обов'язковою презентацією для батьківської громадськості);

4) використовувати при читанні оповідань музичний супровід, задіювати якомога більше засобів дії на емоції: наочність, музику, запалені свічки, слово;

5) враховуючи побажання дітей, можна ще раз повторити ту чи іншу тему, незалежно від планової, постійно підтримувати емоційний стан учнів, пам'ятаючи, що почуття шанобливого ставлення до релігії виховуються через глибокі емоційні структури;

6) викладання курсів духовно-морального спрямування можливе інтегровано з програмою Intel «Шлях до успіху» (спільно з учителем інформатики, який пройшов відповідні курси), що дозволить у більш повній мірі реалізувати прикладний аспект через соціальні проекти.

Облік проведених уроків здійснюється вчителем у класному журналі. Домашні завдання з курсу не є обов'язковими для учнів (вони мають бути досить цікавими, щоб викликати бажання їх

робити). За бажанням учитель по закінченні навчального року проводить підсумкову співбесіду з учнями, зараховує чи не зараховує учневі річне вивчення курсу. Про вивчення курсу учнями випускних (9-х та 11-х класів) здійснюється відповідний запис у свідоцтво про базову загальну середню освіту та атестат про загальну середню освіту.

Оцінювання:

Основою для оцінювання учнів з етики служить перелік вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, уміщений у програмі в кожній темі. Методика перевірки знань, умінь та навичок має відповідати меті та методиці викладання курсу. Якщо для перевірки знань існують традиційні способи оцінювання, то перевірка вмінь і навичок з етики вимагає тривалішого часу, а оцінити виховний ефект програми безпосередньо на уроці взагалі навряд чи можливо. Цінності, особисте ставлення учні виявлятимуть у реальному житті; завдання ж учителя – надати учням можливість виявити і відстояти власну думку в будь-яких «навчальних ситуаціях» у класі та поза школою.

Оцінювання результатів навчання з етики за чинною програмою передбачає й тематичне оцінювання засвоєних ними знань і сформованих умінь та навичок. Таке оцінювання можна провести, пропонуючи учням на уроках усні запитання, нескладні письмові завдання, насамперед тестові. Однак такі прийоми є лише частиною засобів контролю. Пропонується проводити уроки тематичного оцінювання в ігровій нетрадиційній формі, щоб підтримати інтерес учнів до предмета та продовжувати формувати їх уміння й навички.

Учнівські зошити з предметів суспільно-гуманітарного циклу вчителі перевіряють один раз на семестр, виставляючи або не виставляючи в журнал (на власний розсуд) бал за ведення зошита. Виставляючи тематичні оцінки, вчитель може враховувати чи не враховувати оцінку за ведення зошита.

Олімпіади та конкурси:

5 лютого 2012 р. відбувся ІІІ (обласний) етап Всеукраїнської учнівської олімпіади «Юні знавці Біблії», в якому взяло участь 15 учнів 7–11 класів (за погодних умов не всі учнів змогли бути присутніми).

Список переможців ІІІ (обласного) етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади «Юні знавці Біблії»

№	ПІБ учня	Район (місто)	ЗНЗ	Клас	Місце на ІІІ етапі	ПІБ учителя
1	Повєріна Діана Віталівна	Комунарський	гімназія № 6	8	І	Іванова Тетяна Іванівна
2	Герасименко Юлія Марківна	Ленінський	загальноосвітня школа № 81	9	І	Піддубна Анна Анатоліївна
3	Герасимова Ксенія Василівна	м. Мелітополь	загальноосвітня школа № 24	11	І	Грушкіна Світлана Вікторівна
4	Леліков Микита Анатолійович	облУОН	Запорізький Січовий колегіум-інтернат	7	ІІ	Серік Тетяна Яківна
5	Золотарьова Злата Андріївна	Комунарський	гімназія № 8	8	ІІ	Стуброва Тетяна Леонідівна
6	Петрова Марія Едуардівна	Запорізький	Балабінський НВК «Престиж»	9	ІІ	Пересонько Тетяна Миколаївна
7	Тонієвич Єлизавета Степанівна	Комунарський	ЗОШ № 84	9	ІІ	Єрьоміна Олена Євгенівна
8	Міхедько Наталія Володимирівна	Гуляйпільський	колегіум «Лідер»	11	ІІ	Панасейко Олена Олексіївна

9	Кільдюшкіна Вікторія Вікторівна	Орджонікідзевський	класичний ліцей	8	ІІІ	Ліповая Анна Олександрівна
10	Остапенко Марія Володимирівна	Комунарський	гімназія № 6	9	ІІІ	Іванова Тетяна Іванівна
11	Журба Катерина Русланівна	Комунарський	гімназія № 107	11	ІІІ	Пришпетливий Геннадій Миколайович
12	Ковтун Олександр Євгенович	м. Енергодар	НВК №1	11	ІІІ	Щербаха Антоніна Петрівна

29–30 березня 2012 року в Національному університеті «Острозька академія» за підтримки Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України (Лист від 2.12.2011 № 1/3-594) та Українського Біблійного товариства відбулася Всеукраїнська олімпіада «Юні знавці Біблії». До участі в Олімпіаді запрошувалися 165 учнів 1–11 класів загальноосвітніх шкіл, які виконали заочне творче завдання.

Від нашої **області до участі у Всеукраїнській** олімпіаді запрошення отримала Золотарьова Злата, учениця 8 класу гімназії № 8 Комунарського району м. Запоріжжя (вчитель Стуброва Т.Л.), яка удостоїлася грамоти «За найкраще знання Святого Письма» на V Всеукраїнській олімпіаді «Юні знавці Біблії».

У ІІІ (обласному) етапі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» в номінації «Етика» взяли участь 7 вчителів області.

Список учасників ІІІ (обласного) етапу Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» в номінації «Етика»

№ п/п	ПІБ	НВЗ	Місце
1	Нікітіна Галина Костянтинівна	МГА Хортицького р-ну	І
2	Здор Олена Василівна	КЗ «Дніпрорудненська гімназія «Софія» Василівського р-ну	ІІ

3	Єгембердинова Оксана Олексіївна	Енергодарська багатопрофільна гімназія «Гармонія»	ІІ
4	Боярко Володимир Миколайович	Преславська БЗОШ Приморського р-ну	
5	Майорова Тетяна Миколаївна	Новотроїцька ЗОШ Бердянського р-ну	
6	Похмельних Зоя Василівна	НВОК № 110 Комунарського р-ну	
7	Тернова Алла Степанівна	Пролетарська ЗОШ Розівського р-ну	

Усі вчителі етики представили надзвичайно цікавий досвід, який стане в нагоді багатьом педагогам області.

Нікітіна Галина Костянтинівна взяла участь у Всеукраїнському конкурсі й увійшла до десятки найсильніших вчителів етики України, отримавши диплом «За найкраще поєднання традиційних та нетрадиційних прийомів на уроках етики».

Здор Олена Василівна стала переможцем Всеукраїнського конкурсу «ПАНОРАМА ТВОРЧИХ УРОКІВ-2012» (організатор: видавництво «Шкільний світ» за сприяння Національної академії педагогічних наук) у номінації «Етика».

В обласному конкурсі методичних матеріалів з основ християнської культури (який проводився спільно з Методичним центром Запорізької єпархії УПЦ МП) взяли участь 16 вчителів навчально-виховних закладів області.

Підсумкова таблиця переможців обласного конкурсу методичних матеріалів з основ християнської культури

№ п/п	ПІБ вчителя	НВЗ	Назва	Для якого класу	Місце
Урок духовно-морального спрямування					
1	Іванова Тетяна Іванівна	Запорізька гімназія № 6 Комунарського району	Моральні уроки твору О.С. Пушкіна «Казка про рибалку та рибку», відеозапис	4 кл.	1
2	Отришко Валентина	Запорізька загальноосвітня ве-	«Добро і зло в житті», конспект,	10–11 кл.	2

	Юріївна	чірня школа № 31 Орджонікідзевського району	презентація		
3	Іванюта Тетяна Вікторівна	Бердянська загальноосвітня школа I–III ступенів № 12	«Сила слова», конспект; методичний посібник «Твой путеводитель»	5 кл.	3
Урок духовно-морального спрямування в позашкільному закладі					
1	Овчаренко Поліна Вікторівна	Недільна школа «Радість моя» храму на честь Петра і Февронії Муромських м. Запоріжжя	«Православна Церква під час Великої Вітчизняної війни»	10–15 років	1
Позакласний захід (розробка виховної години духовно-морального спрямування)					
1	Омельянська Ольга Володимирівна	Запорізька загальноосвітня вечірня школа № 31 Орджонікідзевського району	«Все начинается с любви» (конспект, презентація, ігри)	10–11 кл.	1
Розробка сценарію християнського свята і відеозапис					
1	Калініна Марина Георгіївна	ДНЗ «Запорізьке вище професійне училище моди і стилю» Жовтневого району	«День святого Валентина чи Празник Петра і Февронії Муромських? Яке свято обираєш саме ти?»	10–11 кл.	1
Впроваджені проекти духовно-морального спрямування					
1	Стуброва Тетяна Леонідівна	Запорізька гімназія № 8 Комунарського району	«Чудесний покров»	3 кл., 9 кл.	1
2	Здор Олена Василівна	Дніпрорудненська гімназія «Софія» Василівського району	«Подаруй надію Юлі!» (впроваджений соціальний проект)	4–6 кл.	2

В обласному конкурсі відеороликів «Час цих понять не знищив» взяли участь 36 вчителів етики та інших світоглядних дисциплін.

Підсумкова таблиця переможців та дипломантів обласного конкурсу відеороликів «Час цих понять не знищив»

№ п/п	ПІБ вчителя	НВЗ	Назва відеоролика	Кіль-ть балів	Місце
1	Примачек Тетяна Михайлівна	ЗОШ № 23 Комунарського району	«Звернення Природи до людини»	54	1
2	Черченко Олена Михайлівна	ЗОШ № 54 Заводського району	«Мысль материальна»	51,7	2
3	Подшивалова Людмила Павлівна	Мелітопольська ЗОШ № 4	«Кам'яна могила»	50,7	3
4	Сидор Тетяна Вікторівна	Вільнянського району	«Ты особенный»	50,3	4
5	Бурцев Руслан Вікторович	Михайлівська районна гімназия	«Неоконченный роман»	49,7	5
6	Сидоренко Ірина Михайлівна	Вільнянська гімназія «Світоч»	«Заповіт Матері Терези»	49,4	6
7	Янковська Лідія Павлівна	Шевченківська ЗОШ Василівського району	«З тобою, роде мій орлиний»	48,4	7
8	Остапенко Тетяна Сергіївна	Мелітопольська ЗОШ № 8	«Изменить мир...»	48	8
9	Грійова Наталя Григорівна	ЗНВК № 20 Орджонікідзевського району	«Добро рятує світ»	47	9
10	Бойко Олена Вікторівна	Вільноандріївська ЗОШ Вільнянського району	«Моральні норми українського народу»	46,5	10

Участь педагогів та учнів у конкурсах продемонструвала їх активну зацікавленість у своїй роботі, особливо це стосується вчителів етики, які всі без винятку продемонстрували високий рівень творчості.

У наступному році планується проведення конкурсів для вчителів, які викладають курси духовно-моральної спрямованості, за такими номінаціями:

Назва конкурсу	Статус конкурсу
Для вчителів	
Конкурс для вчителів, які викладають курси духовно-морального спрямування	Обласний етап Всеукраїнського конкурсу
Кращий сценарій позакласного заходу до 1025-річчя прийняття християнства на Русі	Обласний конкурс
Конкурс на кращу Вікі-візитку районних МО	Обласний конкурс
Для учнів	
Конкурс для учнів «Юні знавці Біблії»	Обласний етап Всеукраїнського конкурсу
Конкурс есе «Християнські цінності в моєму житті»	Обласний конкурс
Конкурс презентацій «Перлини духовності України»	Обласний конкурс

Особливу увагу в наступному навчальному році слід звернути на підвищення якості викладання духовно-моральних предметів за рахунок більш широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій. Основним напрямом роботи районних і міських методичних об’єднань продовжує бути створення віртуальної педагогічної спільноти як частини інформаційного простору області, що надасть змогу:

- поліпшити інформованість педагогів щодо передових ідей у викладанні курсів духовно-моральної спрямованості;
- широко популяризувати досягнення педагогів;
- більш повно розкрити творчий потенціал кожного педагога;
- підвищити статус духовно-моральних предметів та їх позитивне сприйняття серед учнів, педагогічної та батьківської громадськості.

УКРАЇНСЬКЕ НАРОДОЗНАВСТВО
(продуктивний педагог)
Проєктуємо процес

Гавриленко Л.А.,
236-18-44

Ми дивуємося, що столітня випускниця колишньої церковно-приходської школи знає напам'ять безліч творів, вправно читає байки і бере відсотки. Розум – світлий, мислення причинно-наслідкове. А чого дивуватися? Її навчили, як треба.

Неміцність базисних знань, умінь – найбільший недолік сучасної шкільної підготовки. В українській пресі багато писалося про те, що вже 20% молодих призовників до війська не вміють ні писати, ні читати. В школу вони ходили, але навички, прищеплені там, виявилися настільки нетривалими, що через малий проміжок часу зовсім вивітрилися. Накладати на такий неміцний фундамент нові знання, уміння – марне витрачення сил і часу. Навіщо ж витрачатися на подібну освіту?

Будемо стояти на своєму: добре навчена людина має міцний базис основних знань, умінь, засвоєних на рівні добре сформованих розумових і поведінкових навичок, що спрацьовують неусвідомлено, як стереотипи мислення і поведінки. Шлях до міцних знань один – багаторазове і безперервне повторення вивченого в усе нових ситуаціях і зв'язках доти, поки дії не будуть доведені до автоматизму, не осядуть у довгостроковій пам'яті і не будуть під час кожного відтворення вимагати участі розуму і волі. Ми вже давно і грубо порушуємо закони зміцнення знань і припиняємо навчання тоді, коли отримуємо перше безпомилкове їхнє відтворення. За нормального навчання цей момент – не кінець, а лише початок навчання.

Знання, уміння після першого правильного відтворення треба ще довго повторювати, закріплювати, щоб вони назавжди залишилися в пам'яті.

Повторення і закріплення розтягуються на весь період навчання. Ефективний учитель тільки те й робить, що повторює, додаючи щоразу невелику дещицю (дрібку) нових знань.

Безперервне відтворення старого в новому – випробуваний шлях продуктивного навчання з українського народознавства.

Що робити, аби знання й уміння були міцними, добре відомо. Нагадаємо хоча б головні правила.

Для міцного засвоєння знань, умінь будемо:

- виділяти головні знання, уміння, відмовимося від малоцінних і малозначимих;
- заощаджувати сили учнів, не розтрачувати їх на запам'ятовування малоцінних знань, не допускати перевантаження пам'яті на шкоду мисленню;
- перешкоджати закріпленню в пам'яті неправильно сприйнятого чи того, що учень не зрозумів, тому що запам'ятовувати потрібно тільки свідомо засвоєне, добре осмислене;
- матеріал, що вимагає запам'ятовування, треба укладати у короткі рядки: те, що повинно міститися у нашій пам'яті, не повинно мати великих розмірів;
- з рядів, що підлягають запам'ятовуванню, треба вилучити все, що учень сам легко зможе додати;
- пам'ятати, що забування вивченого найбільш інтенсивно відбувається відразу після навчання, тому час і частоту повторень погодимо із закономірностями забування;
- стежити за логікою викладання навчального матеріалу. Знання і переконання, логічно пов'язані між собою, засвоюються значно міцніше, ніж розрізнені відомості;
- завжди пам'ятати, що головним засобом зміцнення знань є їхнє самостійне багаторазове повторення;
- розвивати пам'ять, використовуючи різноманітні мнемотехнічні прийоми, що полегшують і скеровують запам'ятовування;
- домагатися глибокого і міцного засвоєння кожним учнем не всього, що вивчається, а головного; міцно засвоєне, головне стане надійною основою для подальшого свідомого навчання;
- контролювати логіку навчання, тому що міцність знань, логічно пов'язаних між собою, завжди перевищує міцність засвоєння розрізнених, слабоз'єднаних між собою знань;
- проводити повторення і закріплення вивченого так, щоб активізувати не тільки пам'ять, але й мислення, і почуття школярів; працюючи над усвідомленням і закріпленням знань, поступово розширюватимемо їхній обсяг;

- знаходити нові схеми повторення вивченого, надавати можливість школярам розглядати матеріал з різних сторін, під різними кутами зору;
- завжди зв'язувати вивчення нового з раніше пройденим, повторювати старе в новому;
- проводити закріплення і зміцнення знань, умінь у логічно цілісних структурах;
- відмовлятися від одноманітних видів роботи, тому що вони мало розвивають і швидко стомлюють; вправи підберемо так, щоб вони мали розвиваючий вплив; виконання вправ, розв'язування задач дають ефект, якщо вимагають активних роздумів, пошуку раціональних розв'язків, перевірки шляхом зіставлення результатів із заданими умовами;
- пояснювати, що і як треба робити, які вимоги будуть висунуті до результатів роботи;
- проводити пробні вправи під керівництвом учителя;
- постійно виявляти та вимірювати досягнуті успіхи; лічбою розвивається усе. Уміння обраховувати «в умі» швидко і правильно – основа інтелектуального розвитку;
- широті змісту, безперервному збільшенню обсягів знань протиставимо структурування, згортання інформації у короткі висновки, алгоритми, принципи, опанування яких звільняє учня від завчання сотень положень.

У традиційній технології ці правила не завжди реалізуються. Швидше, швидше! Більше повідомити. Законспектувати. Записати і забути. І не залишається вже ні часу, ні сил, ні бажання вчитися ґрунтовно.

Продуктивною технологією закладаються потрібні, міцні знання, уміння, і від цієї вимоги ми не будемо відступати ні на крок. Учитися тільки для того, щоб зрештою нічого не знати, – негідно людини.

Продуктивні знання, уміння є не тільки міцними, але й дієвими. Тобто такими, що знадобляться людині, а не осядуть мертвим багажем у її пам'яті. Звичайно, незайнятість мислення, простота і наївність теж чималі переваги. Наївна простота, як твердили ще стародавні філософи, краща за перекручені істини.

Але розкіш зберегти первозданну цнотливість розуму в цьому світі можуть дозволити собі далеко не всі.

Проблема дієвості шкільних знань стосується, передусім,

змісту навчання, а точніше – його спрямованості. Змістом виховується спосіб використання переваг розуму.

Отже, який вид організації навчально-виховного процесу краще за інші підійде для вирішення ключових проблем продуктивного навчання:

1. Формування міцних знань, умінь.
2. Виховання дієвих способів мислення, використання дієвих способів мислення, використання набутих знань.
3. Задоволення потреб особистості.

У кожного з нас свої погляди, пріоритети і докази. Можливо, ваші аргументи будуть вагомішими. Ми заздалегідь готові поступитися, якщо переконливо доведуть, що людина, котра провела одинадцять років за шкільною партою, має право нічого до пуття не знати, а її мислення – залишатися нерозвиненим.

Подумайте, чи згодні ви, що:

- краще знати менше, але краще;
- нікому не хочеться втрачати час і гроші на вивчення того, що в житті не знадобиться;
- знання, уміння повинні бути міцними і дієвими;
- повинен бути вихований по можливості універсальний, тобто логічний, причинно-наслідковий спосіб мислення;
- у школі треба навчити людину керувати своїм найголовнішим органом – мозком.

Основні віхи творчої діяльності за ІІ півріччя 2011 року

Методична робота з питань народознавчої проблематики здійснювалась згідно з Національної Доктрини розвитку освіти в Україні (р. ІІІ. «Національний зміст освіти та національне виховання»), пріоритетних напрямків плану роботи, Нормативних документів, Указів Президента України, листів Глави Секретаріату Президента України, Постанов Верховної Ради України, листів інституту національної пам’яті.

Упродовж року плідно працювали обласні творчі групи, наявні результати їх діяльності:

16.09.2011 члени обласної творчої групи «Пам’ять» провели виховний захід до 20-річчя незалежності України
«Як мрію чистую з найкращих мрій,
Я заховаю в серці Україну…»;

23.09.2011 слухачами обласної творчої групи «Факел» проведено «круглий стіл» з проблеми «Епохальна педагогіка Михайла Драгоманова» (До 170-річчя від дня народження М. Драгоманова: 1841–1845);

18.11.2011 слухачами обласної творчої групи «Пам'ять» проведено урок-реквієм пам'яті жертв голодоморів:
«Підбита впала Україна
Нема ні волі, а ні прав.
Колоній страшна руїна,
Все кат розтлив, пограбував…» (біля пам'ятника);

13.10–14.10.2011 Проведено обласний семінар керівників РМО, працівників райво, які курирують національне виховання, курс «Українське народознавство» – «Форми контролю результативності навчання курсу «Українське народознавство». Аналіз уроків, заходів.

Продовжуємо вивчення творчої спадщини М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, І. Огієнка, О. Вишневського, М. Драгоманова та ін.

Додаток

Календар пам'ятних дат
на ІІ півріччя 2012 р.

01.09 – День знань.

02.09.1945 – підписано Акт про беззастережну капітуляцію Японії. Закінчення Другої світової війни.

07.09 – 200 років тому (1812) відбулася Бородинська битва – генеральна битва у війні 1812 року між російською і французькою арміями в районі с. Бородіно, за 110 км від Москви, що закінчилася поразкою російських військ та зумовила перелом у ході війни на користь росіян.

08.09 – Міжнародний день писемності.

08.09 – Міжнародний день солідарності журналістів.

08.09 – День українського кіно.

08.09 – День фізичної культури і спорту.

15.09 – Міжнародний день демократії.

15.09 – День винахідника і раціоналізатора.

16.09 – 45 років тому (1967) Колегією Міністерства освіти СРСР було затверджено Положення про нагрудний значок «Відмінник освіти СРСР».

21.09 – Міжнародний день миру.

21.09 – Різдво Пресвятої Богородиці. Друга Пречиста.
22.09 – День партизанської слави.
28.09.1918 – народився Василь Олександрович Сухомлинський (1918–1970).
30.09 – Всеукраїнський день бібліотек.
30.09 – День Віри, Надії, Любові та їхньої матері Софії.
Жовтень – Міжнародний день музики.
04.10 – Всесвітній день захисту тварин.
05.10 – Всесвітній день учителів.
05.10 – День київського студента.
07.10 – День працівників освіти.
11.10 – 70 років від дня народження Володимира Яворівського (1942).
14.10 – свято Покрови Пресвятої Богородиці.
14.10 – День українського козацтва.
18.10 – 95 років тому (1917) у Києві відбулося урочисте відкриття Українського народного університету у складі трьох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного і права.
21.10 – 340 років від дня народження Пилипа Орлика (1672–1742) та 270 р. по смерті.
24.10 – День Організації Об'єднаних Націй (ООН).
24.10 – Всесвітній день інформації про розвиток.
28.10 – День визволення України від фашистських загарбників (1944) 68 р.
01.11.1991 р. – Верховна Рада України ухвалила «Декларацію прав національностей України».
09.11 – День української писемності та мови.
09.11 – День Преподобного Нестора-літописця Печерського.
09.11 – 140 років від дня народження Богдана Сильвесторовича Лепкого (1872–1941).
10.11 – Всесвітній день молоді.
15.11 – 100 років від дня народження Андрія Самійловича Малишка (1912–1970).
16.11 – Міжнародний день толерантності.
16.11 – День працівників радіо, телебачення та зв'язку.
16.11.1924 – з Харкова транслювалася перша в УРСР радіопередача.
17.11 – Міжнародний день студентів.
18.11 – День працівників сільського господарства.

20.11 – Всесвітній день дитини.
20.11.1959 – Генеральна Асамблея ООН проголосила «Декларацію прав дитини».
20.11 – 95 років тому (1917) ухвалено ІІІ Універсал Української Центральної Ради, що проголосив утворення Української Народної Республіки (УНР) як автономної державної одиниці Російської республіки.
20.11 – 295 років від дня народження Георгія Конисього (1717–1795), український і білоруський письменник, філософ та ін.
21.11 – День Архистратига Михаїла, покровителя Києва.
24.11 – День пам'яті жертв голодомору та політичних репресій.
25.11 – 125 років від дня народження Миколи Івановича Вавілова (1887–1943), український і російський вчений-генетик, біолог.
30.11 – 65 років від дня народження Катерини Вакулівни Мотрич (1947) («Молитва до мови», «Молитва до України» та ін.).
01.12 – Всесвітній день боротьби зі СНІДом.
01.12.1991 – народ України вільним волевиявленням на Всеукраїнському референдумі підтвердив Акт проголошення незалежності України.
03.12 – 290 років від народження видатного українського філософа XVIII ст. Григорія Савича Сковороди (1722–1794).
03.12 – 115 років від дня народження Андрія Васильовича Головка (1897–1972), українського письменника.
04.12 – Уведення в Храм Пресвятої Богородиці. Третя Пречиста.
06.12 – День Збройних Сил України.
10.12 – Міжнародний день прав людини.
10.12.1948 р. – Генеральна Асамблея ООН ухвалила Загальну декларацію прав людини.
13.12 – День апостола Андрія Первозванного.
13.12 – 135 років від дня народження Миколи Дмитровича Леонтовича (1877–1921).
14.12 – День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.
18.12 – 120 років від дня народження Миколи Гуровича Куліша (1892–1937).
19.12 – День Святителя Миколи Чудотворця (зимового; 22.05 – весняного).
24.12 – День працівників архівних установ.

24.12 – 75 років від дня народження В’ячеслава Максимовича Чорновола (1937–1999), політик, державний діяч, політв’язень.

25.12 – Різдво за григоріанським календарем (новий стиль).

27.12 – 60 років тому (1952) засновано Центральний інститут підвищення кваліфікації керівних працівників народної освіти МО УРСР з 22.07.1999 – Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти (ЦІППО) АПН України, нині ЦІППО Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України.

30.12 – 35 років тому (1977) видано Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про присвоєння почесного звання Народний учитель СРСР».

30.12 – 90 років тому (1922) відбулося урочисте підписання документів про створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік СРСР. У 1991 році СРСР розпався (69 р.).

31.12 – 135 років від дня народження Гната Мартиновича Хоткевича (1872–1938).

6.2. Предмети природничо-математичного циклу

МАТЕМАТИКА

Склярова І.О.,
236-30-96

Новий навчальний рік розпочинається під знаком важливих подій в освіті. У 2011 році відбувся ІІІ Всеукраїнський з'їзд працівників освіти, на якому прийнято Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки.

Визначенням позитивних якісних змін у забезпеченні розвитку національної освіти став Форум міністрів освіти європейських країн «Школа XXI століття: Київські ініціативи», на якому проголошено сім напрямів євроінтеграції середньої освіти і проекти практичних дій за кожним з них («Дошкільна освіта», «Спільна історія без розділових ліній», «Толерантність», «Через мову до взаєморозуміння», «ІКТ – освіта без кордонів», «Від шкіл-партнерів до партнерів-країн», «Новій освіті Європи – новий європейський учитель»).

Провідною ідеєю навчально-виховного процесу в навчальних закладах у 2012–2013 н.р. має стати забезпечення безперервності та наступності навчання і виховання; гармонійне поєднання інтересів особистості, суспільства, держави. Сучасні педагогічні технології, інноваційні процеси розвитку освіти мають бути спрямовані на особистість дитини, на розкриття її інтелектуальних, творчих здібностей, на задоволення інтересів і потреб у самовизначенні, на орієнтацію підростаючого покоління на здоровий спосіб життя.

23 квітня 2012 року в приміщенні Червоного корпусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбувся І Всеукраїнський з'їзд вчителів математики. У роботі з'їзду брали участь: Б.М. Жебровський – заступник міністра освіти і науки, молоді та спорту України, О.В. Єресько – директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОНМСУ, Л.В. Бєскова – начальник відділу змісту середньої освіти та освіти національних меншин, провідні спеціалісти математики МОНМСУ та Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОНМСУ, 36 – запрошених науковців із педагогі-

чних вищих навчальних закладів України та 158 делегатів – методистів Інститутів післядипломної освіти та вчителів-практиків сільських і міських ЗНЗ.

До програми з'їзду були включені три ключові питання:

* Презентація та обговорення нової навчальної програми з математики для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (доповідач: Бурда Михайло Іванович, вчений секретар Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор).

* Стан упровадження Державної цільової соціальної програми поліпшення якості природничо-математичної освіти (доповідач: Олег Вікторович Єресько – директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України).

* Про необхідність реформування системи підготовки вчителів математики (доповідач: Працьовитий Микола Вікторович, директор фізико-математичного інституту Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доктор фізико-математичних наук, професор).

Головне питання з'їзду – презентація та обговорення нової навчальної програми з математики для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Робоча група, яка напрацьовувала програму, отримала від МОНМСУ завдання: врахувати всі упущення, порушення та недоліки у змісті існуючої програми, врахувати зміст програм інших держав і скоротити існуючу програму на 15%.

Із змісту доповіді та аналізу змісту проекту програми вчителі математики поки що не відчули такого скорочення на 15%. Тому, в основному, в усіх виступаючих була пропозиція щодо необхідності введення не менше 5 годин тижневого навантаження у кожному класі на виконання такої програми. У відповідь від заступника міністра освіти і науки, молоді та спорту України Б.М. Жебровського прозвучала пропозиція про те, що 5-у годину можна виділити у кожному навчальному закладі тільки із варіативної частини, оскільки її неможливо виконати за рахунок інваріантної частини та затверджених типових планів, а варіативна частина містить до 10 годин.

Записані до виступу вносили свої бачення та пропозиції щодо удосконалення програми. Всього виступило з цього питання 6 делегатів. Далі було дозволено виступати всім бажаючим. Підні-

малися на з'їзді також питання перевідних екзаменів, формування розвивальних функцій навчання математики через доведення теорем, про дворівневий підхід та повернення третьої частини з математики в ЗНО, про утримання обдарованої дитини через олімпіаду, збільшуючи відсоток нагороджених, наприклад, на IV етапі до 75% тощо.

По першому питанню було прийнято рішення: взяти за основу проект програми із врахуванням доповнень виступаючих.

По другому питанню з'їзд доручив підготувати робочій групі звернення до Кабінету Міністрів щодо фінансування Державної цільової соціальної програми поліпшення якості природничо-математичної освіти.

По третьому питанню з'їздом було прийнято рішення: проблему реформування системи підготовки вчителів математики вважати актуальною.

Традиційно старт кожному новому навчальному року дають районні та міські серпневі конференції. Проаналізуємо стан викладання та рівня навчальних досягнень учнів Запорізької області.

Минулий навчальний рік було відзначено великою кількістю заходів, пов'язаних з вивченням математики в загальноосвітніх навчальних закладах, у яких учні і вчителі брали активну участь.

В обласному етапі Всеукраїнської олімпіади з математики взяли участь 103 учні. Переможцями стали 50 учнів: I місце – 5 учнів; II місце – 16 учнів; III місце – 29 учнів.

Результати IV етапу 52 Всеукраїнської олімпіади з математики, яка проходила в місті Кіровоград: три дипломи III ступеня. Їх вибороли: Растворова Ксенія, учениця 8 класу гімназії № 28 м. Запоріжжя (вчитель Нєдєльська В.Є.); Самченко Дмитро, учень 9 класу гімназії № 28 м. Запоріжжя (вчитель Кириченко Г.Ф.); Мальцев Андрій, учень 10 класу ліцею «Логос» м. Запоріжжя (вчителі Коробова Н.М. та Донін Ф.Л.).

Відповідно до плану роботи управління освіти і науки Запорізької державної адміністрації, протягом 2011–2012 навчального року в системі комплексних перевірок вивчався рівень математичної підготовки учнів шкіл Якимівського та Василівського районів Запорізької області.

Вчителі цих районів постійно підвищують свій кваліфікаційний рівень, беруть активну участь в роботі РМО вчителів математики, більшість своєчасно проходить курсову перепідготовку

при Запорізькому ОІППО. Все це надає можливість бути обізнаними з вимогами сучасних програм та методики викладання математики.

У школах, що підлягали перевірці, відсутні кабінети математики.

Викладання математики здійснюється згідно з Державними програмами. При складанні календарних планів вчителі математики користуються рекомендаціями Інструктивно-методичного листа МОН щодо викладання математики у 2011–2012 н.р., до календарно-тематичних планів внесені корективи у зв'язку зі скороченням навчального року. В класних журналах вчителі ведуть тематичний облік навчальних досягнень учнів згідно з вимогами Інструкції про ведення класних журналів. На день перевірки запланований обсяг програми з математики виконаний.

Для виконання контрольних робіт передбачені окремі зошити, в яких після проведення контрольної виконуються корекційні роботи – вони також перевіряються вчителем. Тексти контрольних робіт відповідають програмним вимогам.

Перевірка робочих зошитів показала, що ведення зошитів у більшості учнів відповідає вимогам орфографічного режиму, прослідковується система класних і домашніх робіт, відповідає нормам обсяг класних і домашніх робіт.

Вияв фактичного рівня навченості учнів 9 та 11 класів, виконання Державних освітніх стандартів здійснювався через проведення контрольних робіт, тексти яких складалися з рівневих завдань і охоплювали зміст уже вивченого матеріалу.

Загальні результати письмових робіт

Початковий рівень – 21–26%;
Середній рівень – 49–45%;
Достатній рівень – 23–24%;
Високий рівень – 7–5%.

Основна маса учнів перевірених шкіл засвоїли матеріал на низькому і середньому рівнях, у переважній більшості підтвердили тематичні оцінки.

У 2011–2012 році було проведено ІІІ заочний обласний конкурс вчителів математики, у якому взяли участь 73 вчителі (І конкурс – 52 учасники, ІІ – 45 учасників).

Журі конкурсу у складі викладачів Запорізького національного університету і Запорізького національного технічного університету відзначило широку географію учасників, активну

участь вчителів із сільських шкіл, достатньо високий педагогічний і професійний рівень учасників.

За результатами, переможцями конкурсу в загальному заліку стали:

І місце

Дятлов М.В. (гімназія № 10, м. Мелітополь);

Каіра Ф.В. (муніципальний ліцей, м. Бердянськ).

ІІ місце

Колесник Н.П (СШ «Прометей», Мелітопольський район);

Мельникова С.О. (Фруктовська ЗОШ, Мелітопольський район);

Старченок Л.І. (Новобогданівська ЗОШ, Мелітопольський район);

Халанчук Л.В. (районна гімназія, Якимівський район).

ІІІ місце

Аксехина М.В. (ЗОШ № 106, Хортицький район м. Запоріжжя);

Донін Ф.Л. (ліцей «Логос», УОН Запоріжжя);

Кєнєва І.П. (технічний ліцей, Жовтневий район м. Запоріжжя);

Маляревіч Л.В. (Білорецька ЗОШ, Веселівський район);

Чулкова В.В. (ЗОШ № 3, К-Дніпровський район);

Шелигін С.В. (ЗОШ № 8, м. Мелітополь);

Шелигіна Л.О. (ЗОШ № 25, м. Мелітополь).

Ознайомитись із протоколом засідання журі та списком переможців в окремих номінаціях можна на сайті Запорізького обласного заочного конкурсу вчителів математики: http://teacherscontest.ucoz.ru/

Протягом квітня-травня 2012 року проходив обласний конкурс на кращий навчально-виховний проект з математики, впроваджений у навчальний процес.

На конкурсі було представлено 31 роботу: 9 з м. Запоріжжя, по 2 з Веселівського, Вільнянського, Запорізького та К.-Дніпровського районів Запорізької області, по 1 з міст Енергодар, Бердянськ, Токмак, Мелітополь та Бердянського, Куйбишевського, Мелітопольського, Михайлівського, Пологівського, Приазовського, Приморського, Розівського, Чернігівського, Якимівського районів області.

Журі відмітило в усіх роботах високий професійний рівень використання комп'ютерних технологій, врахування вікових особливостей учнів.

За підсумками конкурсу нагороджено дипломами:

за І місце

Ігошину Ірину Володимирівну, Жукову Оксану Борисівну, Тихонову Ольгу Олександрівну, вчителів математики ЗОШ № 4 м. Мелітополя.

за ІІ місце

Железняк Руслану Анатоліївну, Романіченко Лілію Сергіївну, вчителів математики НВК № 67 Заводського району м. Запоріжжя;

Лакуніну Віру Михайлівну, вчителя математики НВК № 5 м. Енергодар.

за ІІІ місце

Нагорнову Тетяну Юріївну, вчителя математики Січового колегіуму м. Запоріжжя;

Мацкуляк Юлію Вікторівну, вчителя математики ЗОШ № 75 Заводського району м. Запоріжжя;

Євтух Тетяну Анатоліївну, вчителя математики гімназії № 31 Ленінського району м. Запоріжжя.

Нагороджено грамотами в окремих номінаціях:

В'юн Людмилу Вікторівну, вчителя математики НВК «Єлисеївська ЗОШ-ДНЗ» Приморського району, в номінації «Найкраща публікація»;

Головень Марину Миколаївну, вчителя математики СШФК № 18 Шевченківського району м. Запоріжжя, в номінації «Оригінальність обраної теми»;

Кравець Валентину Якимівну, вчителя математики Карло-Марксівської ЗОШ Бердянського району, в номінації «Найкращі учнівські роботи»;

Накалюжну Тетяну Іванівну, вчителя математики Чернігівської ЗОШ, в номінації «Оригінальність обраної теми»;

Чаговець Олену Вікторівну, вчителя математики СШ № 2 м. Токмак, в номінації «Найкращі дидактичні матеріали»;

Дудко Людмилу Анатоліївну, вчителя математики Михайлівської районної гімназії Михайлівського району Запорізької області, в номінації «Найкращі дидактичні матеріали».

Доопрацьовані конкурсні роботи переможців направлено для участі у Всеукраїнському конкурсі «Успішний проект». Більш детальна інформація щодо конкурсу розміщена на ЗапоВікі: http://wiki.ciit.zp.ua

Згідно з наказом ОблУон «Про продовження реалізації Регіонального освітнього проекту ,,Формування та розвиток ІТ-

компетентності вчителів”» від 12.07.2011 № 53 в Запорізькій області розпочато створення мережевих співтовариств педагогічних працівників. Платформою для створення віртуальних освітянських спільнот Запорізької області визначено портал Запорізька Вікі. Методичні об’єднання вчителів математики районів та міст Запорізької області з різною долею відповідальності поставились до виконання наказу ОблУон. Так, Якимівське районне методичне об’єднання вчителів математики (методист РМК Кононова О.В., керівник РМО Сажнєва І.В.) доклали значних зусиль, щоб створити належні умови для самоосвіти і самовдосконалення вчителів математики шляхом створення відкритого навчального середовища. Проте школи м. Бердянськ, Орджонікідзевського (м. Запоріжжя) та Розівського (Запорізька область) районів досі не приєдналися до мережевого співтовариства вчителів математики.

Фундаментальна природничо-математична освіта є одним з основних чинників розвитку особистості, що потребує оновлення її змісту з урахуванням суспільних запитів, потреб інноваційного розвитку науки та виробництва, запровадження сучасних методів навчання, удосконалення механізмів оцінювання результатів навчальної діяльності.

Проблемою розвитку загальної середньої освіти області є низький рівень природничо-математичної освіти, що засвідчують результати зовнішнього незалежного оцінювання учнів загальноосвітніх навчальних закладів області.

Рекомендуємо при проведенні серпневих нарад вчителів математики ознайомитись із змістом обласної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року.

При підготовці до серпневих засідань варто дати відповіді на запитання: яких успіхів ми досягли? Якого позитивного досвіду набули? Що потрібно врахувати в подальшій роботі для досягнення стабільно успішних результатів?

При підготовці до нарад слід опрацювати матеріали І Всеукраїнського з’їзду вчителів математики, інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України про вивчення математики у 2012–2013 навчальному році.

При проведенні конференцій рекомендуємо обговорити такі актуальні теми:

Аналіз стану викладання математики і рівня навчальних досягнень учнів.

Нові навчальні програми для учнів 5–9 класів.

Оновлення змісту та методики викладання математики у 2012–2013 н.р.

Організація роботи з обдарованими та здібними дітьми.

Сучасний урок математики в контексті компетентнісного підходу.

Профільне навчання математики: проблеми та перспективи.

Використання ІКТ при викладанні математики.

Позакласна робота як один із засобів підвищення якості навчальних досягнень з математики.

Диференціація й індивідуалізація навчання в сучасній школі.

Звертаємо вашу увагу, на те, що «Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи. МАТЕМАТИКА. Київ-2010» містить помилки і не рекомендована до використання. При плануванні роботи керуватися інструктивно-методичними рекомендаціями МОНмолодьспорту України щодо вивчення математики: для 11 класу рекомендації видрукувані в Інформаційному збірнику МОН, № 22-23, 2011 р.; для 10 класу рекомендації видрукувані в Інформаційному збірнику МОН, № 25-26-27, 2010 р.

Програма рівня стандарту і в 10-му, і в 11 класі (3 т/г, всього 105 годин) передбачає як сумісне, так і роздільне вивчення алгебри і початків аналізу та геометрії. У разі роздільного вивчення, розподіл годин згідно з програмою: алгебра – 1,5 т/г, геометрія 1,5 т/г. (і в 10-му, і в 11 класі).

У старшій школі вивчення математики диференціюється за чотирма рівнями: рівнем стандарту (3 т/г); академічним (10 кл. – 4 т/г, 11 кл. – 5 т/г); профільним (9 т/г); та рівнем поглибленого вивчення математики (9 т/г, при **цьому потрібно** врахувати що поглиблене **вивчення впроваджується з 8** класу. Програми для 8–9 класів видрукувані в Інформаційному збірнику МОН, № 16-17, 2008 р. та на сайті www.mon.gov.ua).

У класах економічного та інформаційно-технологічного профілів математика вивчається за програмою академічного рівня та доповнюється факультативами та спецкурсами. Водночас, у класах даного профілю вивчення математики може здійснюватися за програмою профільного рівня.

У загальноосвітніх навчальних закладах, де на вивчення математики у 5–7 класах відводиться більша кількість годин, можуть вивчати математику за «Програмою з математики для учнів

5–7 класів загальноосвітніх навчальних закладів з класами фізико-математичного профілю» (авт. Харік О.Є.).

Звертаємо вашу увагу, що «Збірник програм з математики для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах)», видавництва «Ранок» Харків, 2011 містить всі необхідні програми, в тому числі програми факультативних курсів, курсів за вибором та програми гуртків. Учитель може запропонувати учням будь-який курс за вибором із переліку в збірнику або з видрукуваних у попередні роки та які мають грифи Міністерства освіти і науки та **самостійно коригувати** розподіл годин між темами обраних курсів.

БІОЛОГІЯ

Гашенко І.О., Гусєва Н.М.,
222-25-85

Однією з ключових ідей модернізації освіти за останні роки стала ідея формування компетентностей (комунікативної, соціальної, інформаційної, творчої). На сучасному етапі розвитку освіти йдеться про те, щоб формувати вчителя не лише як носія знань, **а здатного** орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, готового до використання інформаційно-комунікаційних технологій, який вміє відбирати й створювати адекватні програмні педагогічні засоби для здійснення педагогічної діяльності, її вдосконалення, а також для власного розвитку й самореалізації.

Притаманна нашому часові інформатизація всіх галузей життєдіяльності людини зумовлює необхідність формування такої складової професійної компетентності, як інформаційно-технологічної (ІТ-компетентність), що забезпечує ефективну діяльність фахівця в умовах інтенсивного використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Анкетування слухачів на курсах підвищення кваліфікації вчителів біології, аналіз навчального процесу в школах області засвідчують, що в Запорізькому регіоні достатньо розвинена інформатизація освітнього простору.

У цьому році на виконання наказу управління освіти і науки ЗОДА від 20.12.2012 № 887 «Про порядок здійснення вибіркової

оцінки базових комп'ютерних навичок педагогічних кадрів області» 27–28.12.2011 у Запорізькій області була проведена вибіркова перевірка рівня сформованості базових комп'ютерних навичок вчителів-предметників та керівників ЗНЗ. Усього в заході взяли участь 1200 педагогічних працівників області, серед них вчителі біології Бердянського (12 вчителів) та Комунарського м. Запоріжжя (20 вчителів) районів.

Вчителі природничих наук краще за усіх (крім заступників директорів) впоралися із завданнями, пов'язаними з обробкою числових табличних даних, заліковий 67-відсотковий бар'єр подолали, але продемонстрували найгірший підсумковий результат.

Проте не всі вчителі, які засвоїли ІКТ, можуть ефективно використовувати отримані знання та навички у професійній педагогічній діяльності, оскільки володіння персональним комп'ютером на рівні користувача не супроводжується розробкою педагогічних основ організації навчання з використанням комп'ютерної техніки та не означає вміння ефективно використовувати персональний комп'ютер у вирішенні професійних завдань.

Кожен учитель має бути готовим до використання інформаційних технологій у власній діяльності, а також у роботі з учнями, батьками та громадськістю. Застосування вчителем на уроках інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє ефективно й доступно відзначити новизну навчального матеріалу, демонструвати міжпредметні зв'язки, наводити приклади практичного застосування знань, умінь та компетентностей із конкретного предмета, здійснювати впровадження проблемного та евристичного навчання, демонструвати складні природні процеси тощо.

Для вчителів-предметників інформатика не є профілюючим предметом, тому для них на перший план виходить сформована інформаційно-технологічна компетентність у застосуванні ІКТ. **Інформаційно-технологічна** компетентність передбачає здатність вчителя-предметника орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства, ефективно використовувати ІКТ у власній професійній діяльності.

Інформаційно-комунікаційна компетентність поділяється на три складові, які відповідають окремим видам діяльності вчителів-предметників: загальна, діагностична, предметно-орієнтована.

Загальна компетентність – це здатність учителя-предметника використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для забезпечення навчально-виховного процесу *створювати* текстові документи; таблиці; малюнки; діаграми; презентації; комп'ютерні графічні об'єкти; Flash-анімацію тощо.

Під час самопідготовки і самовдосконалення, а також пошуку необхідної інформації вчитель-предметник повинен мати здатність *використовувати*: інтернет-технології; телеконференції; локальні мережі; бази даних; інтерактивні дошки тощо.

Маючи достатні навички роботи з комп'ютером і професійний досвід, учитель-предметник формує у себе здатність *розробляти* власні електронні продукти, адже саме вони відображають бачення вчителя щодо викладання конкретного предмета, дають можливість формувати базу педагогічного професійного досвіду, допомагають вчителю самовдосконалюватися і передавати досвід молодому поколінню, бути для нього наставником.

Діагностична компетентність допомагає вчителям-предметникам аналізувати досягнення учнів під час навчання. Процес навчання за останні роки змінився – він насичений тестовими завданнями. Випускники загальноосвітніх навчальних закладів проходять незалежне оцінювання. Змінюється сама система проведення оцінювання знань і вмінь учнів, а також ставлення до цього процесу. Тому вчителі-предметники повинні мати здатність **здійснювати** моніторинг; проміжне діагностування; електронне тестування, прогнозування з використанням засобів ІКТ.

Неможливо уявити діяльність учителів-предметників без застосування електронних підручників, енциклопедій, готових навчальних програм, демонстраційних програм і т.п. Такий набір електронних розробок із кожним роком збільшується, урізноманітнюється. Тому **предметно-орієнтована компетентність –** це здатність учителя-предметника гармонійно поєднувати готові електронні продукти у своїй професійній діяльності.

Згідно з Указом Президента України від 08.09.2010 року № 895, працівникам освіти був запропонований національний проект «ВІДКРИТИЙ СВІТ», Національний пріоритет «Нова якість життя».

Суть проекту: Створення національної освітньої інформаційної мережі:

1. Створення освітньої інфраструктури на основі бездротової мережі 4-го покоління.

2. Стандартизація та уніфікація методик навчання й створення централізованої системи навчання й оцінки знань учнів (надання 1,5 млн школярам нетбуків з пільговим підключенням до Інтернету).

3. Впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у систему управління освітніми установами.

Проект має стратегічні цілі:

- Підвищення конкурентної спроможності країни.
- Стати на провідних позиціях у світі за якістю надання освіти й досягнення комп'ютерної грамотності.
- Створення умов для розвитку національної науки та наукомістких технологій.
- Ефективна розбудова інформаційного суспільства.
- Підготовка покоління української інтелектуальної еліти.
- Інтеграція в європейську та світову системи освіти.

Економічна доцільність проекту:

- Впровадження ІКТ забезпечить темпи зростання економіки України (¾ доданої вартості забезпечується за рахунок впровадження сучасних технологій).
- Досягнення інформаційно-інноваційного прориву.
- Елементи проекту окупні у формі державно-приватного партнерства з економічною рентабельністю.

Очікуваний соціальний ефект:

- Забезпечення рівної можливості доступу школярів до якісних навчальних програм незалежно від місця проживання.
- Підвищення якісного освітнього рівня.
- Створення платформи для ефективного доступу населення до інформації та ІКТ.

Активну участь у роботі над втіленням проекту в практичну діяльність взяли вчителі області.

У травні відбулося підсумкове засідання членів журі Загальнонаціонального конкурсу зі створення електронних освітніх ресурсів під головуванням вченого-секретаря АПНУ, академіка педагогічних наук Олександра Ляшенка. На засіданні були затверджені протоколи роботи журі за кожним з предметів-номінацій конкурсу. Незалежне оцінювання конкурсних робіт проводилося фахівцями-методистами Академії педагогічних наук України – щодо якості робіт та відповідності до існуючих методологічних вимог. За кожним з предметів-номінацій конкурсу авторитетне журі підвело підсумки та рекомендувало для подальшого розгля-

ду в якості номінантів конкурсу ті конкурсні роботи, які відповідають методологічним вимогам. Загалом до останнього туру оцінювання АПНУ було рекомендовано 42 конкурсні роботи. Серед них переможцем справедливо була визначена Фролова Олена Миколаївна, вчитель біології ліцею № 99 Хортицького району. Таким чином, щоб успішно функціонувати у динамічному суспільстві, особистість має володіти, з одного боку, стійким світоглядом і моральними переконаннями, з іншого – гнучкістю, стійкістю щодо оволодіння новою інформацією й створення нового протягом усього життя. Тому поняття компетентності на сучасному етапі розвитку освіти розглядається як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які є заданими до відповідного кола предметів і процесів та необхідними для якісної професійної діяльності. При аналізі класифікацій ключових компетентностей вчителя слід виділити в якості ключового моменту застосування знань у практичній діяльності людини як складової інформаційної компетентності вчителя. Це пов'язано з особливістю розвитку сучасної освіти України, а саме:

- стрімким розвитком сучасних комп'ютерних технологій і розширенням сфери їх використання в навчальному процесі як учнів, так і вчителів;
- наповненням освітніх закладів технічними засобами, які забезпечують реалізацію інформаційних процесів зберігання, обміну та обробки інформації у новому цифровому форматі;
- використанням ресурсів глобальної інформаційної мережі Інтернет у навчальному процесі.

У 2012–2013 році продовжуватиметься робота щодо втілення проекту «Відкритий світ» з біології в 7 та 8 класах.

Умовами ефективного формування ІТ-компетентності вчителів-предметників є:

- підвищення рівня сформованості інформаційно-комунікаційної культури;
- тренінгова система навчання вчителів-предметників;
- системне використання набутих навичок у педагогічній практиці;
- участь у конкурсах, конференціях, семінарах;
- безперервна освіта в галузі ІКТ протягом всієї педагогічної діяльності.

Висновки. Формуючи і розвиваючи інформаційно-технологічну компетентність учителя, ми формуємо здатність учителів застосовувати набуті знання з ІКТ у навчально-виховному процесі, спрямовуючи його на розвиток особистості учня. Тому дане завдання є одним з основних у роботі МО вчителів біології у 2012–2013 н.р.

Минулий 2011–2012 н.р. був знаменним для вчителів біології тим, що в Запоріжжі проводився ІІ та ІІІ етап Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2012». У ІІ етапі взяли участь 15 учасників (м. Бердянськ, м. Енергодар, Бердянський, Приморський, Новомиколаївський, Орджонікідзевський (м. Запоріжжя), Хортицький (м. Запоріжжя), Комунарський (м. Запоріжжя), Запорізький, Кам'янсько-Дніпровський, Шевченківський (м. Запоріжжя), Куйбишевський, Мелітопольський, Веселівський, Михайлівський райони). На жаль, інші райони області не визначили серед своїх вчителів найкращих. Аналізуючи подані матеріали, журі відзначило копітку роботу кожного номінанта. Слід зазначити, що значно зросла кількість успішних учителів біології, які представляють не лише міста Запорізької області та спеціалізовані школи з поглибленим вивченням біології, а також селища і села області. Це свідчить про зростання загального рівня викладання біології. Тож складно було визначити номінантів, які вийшли у фінал, адже всі вони показали певний рівень професіоналізму та майстерності. Проте не в усіх учасників можна було відстежити систему в роботі, значний обсяг теоретичного матеріалу не мав практичного застосування, не завжди заявлена тема досвіду роботи знаходила своє відображення в практичних додатках, були відсутні публікації в пресі. За результатами всіх етапів конкурсу було визначено переможців:

І місце – ***Кірєєва Валентина Іванівна***, вчитель біології НВК № 5 м. Енергодар;

ІІ місце – ***Фролова Ольга Миколаївна***, вчитель БПЛ № 99 Хортицького району;

ІІІ місце – ***Канарадзе Людмила Павлівна,*** вчитель Кушугумської гімназії «Інтелект» Запорізького району.

У ІІІ (заключному) етапі Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року», який відбувався у м. Запоріжжя, були представлені 27 найкращих вчителів з усіх регіонів України. Першим іспитом учасників конкурсу став майстер-клас «Я роблю це так», який є однією із форм презентації досягнень конкурсанта як педагога, де

він виконував роль вчителя, розкриваючи методи своєї роботи та оригінальні ідеї. Також учасники виконували контрольну роботу, яка передбачала перевірку фахової підготовки, володіння ними методикою викладання предмету та володіння ІКТ. Конкурсна програма передбачала підготовку та проведення уроків, їх самоаналіз та практичний тур. Організатори й учасники конкурсу щиро вдячні адміністрації та вчителям гімназії № 11 (директор Непрядкіна С.Ю.) гімназії № 28 (директор Власенко В.В.), гімназії № 62 (директор Пархоменко І.В.), БПЛ № 99 (директор Солдатенко О.В.), колегіум «Елінт» (директор Зайковська О.А.), СШ № 100 (директор Сежченко О.Д.), «Запорізький Січовий колегіум-інтернат» (директор Єршова В.О.), СШ № 72 (директор Усова Т.М.) за надані можливості та створення сприятливих умов для проведення уроків з учнями шкіл.

Наші щирі вітання учасникам і переможцям конкурсу «Учитель року-2012» та побажання майбутнім номінантам врахувати всі вищезгадані рекомендації, взяти участь у наступному конкурсі у всеозброєнні, адже конкурс – це не просто змагання, це завжди рух уперед, до нових перемог і звершень, до формування позитивного іміджу сучасного вчителя, до нестандартного вирішення педагогічних проблем.

В обласній олімпіаді з біології взяли участь 104 учні, з яких нагороджено 53 учасника. І місце – 5 учнів, ІІ місце – 9 учнів, ІІІ місце – 39 учнів. У ІV етапі Всеукраїнської олімпіади з біології, який відбувся в м. Дніпропетровськ на весняних канікулах, команда Запорізької області в складі 10 учнів виборола два дипломи третього ступеня. Це учень 9 класу БПЛ № 99 Хортицького району Альошин Данило (вчитель Дєнєжкіна А.В.) та учень 11 класу ЕБПЛ м. Енергодар Кулініч Тимофей (вчитель Іголкіна Я.В.).

Виходячи з вищезазначеного, наголошуємо на основних напрямках роботи РМО у наступному році.

- усвідомлене перенесення отриманих теоретичних знань і практичних навичок методологічного й методичного компонентів у практичну педагогічну діяльність в цілому, що сприяє розвитку професійно-інформаційної компетентності вчителя;
- самостійна розробка методичних і дидактичних матеріалів для уроків із використанням ІКТ, залучення до цієї роботи учнів та інших учителів;

- формування авторської системи використання ІКТ у педагогічній діяльності, яка включає не тільки навчальний, а й виховний процес;
- участь у науково-практичних конференціях, фестивалях, навчальних семінарах, проведення майстер-класів для своїх колег;
- внутрішня мотивація, потреба і готовність до проведення уроків з використанням ІКТ.

Орієнтовне планування роботи МО вчителів біології у наступному навчальному році

І засідання

1. Аналіз роботи методичного об'єднання вчителів району у 2011–2012 н.р.
2. Аналіз участі вчителів області у Всеукраїнському конкурсі «Учитель року-2012».
3. Опрацювання методичних рекомендацій щодо викладання біології у 2012 – 2013 н.р.
4. Семінар «Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в природничих науках та освіті: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку».
5. Порівняльна характеристика результативності роботи МО району щодо участі в обласних семінарах, творчих групах, конкурсах, олімпіадах (доповідь керівника МО).

ІІ засідання

1. Семінар «Формування та розвиток складових інформаційно-технологічної компетентності вчителя біології» (доповідь керівника МО).
2. Використання і робота віртуального МО (тренінг; керівник МО, вчитель інформатики).
3. Створення власних візиток на ЗапоВікі (тренінг; керівник МО, вчитель інформатики).
4. Підготовка школярів району для участі на ІІ, ІІІ та ІV етапах Всеукраїнської олімпіади з біології в 2012–2013 навчальному році.

ІІІ засідання

1. «Використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації різних форм навчання» (семінар).
2. Всебічна підтримка і забезпечення широкого обміну досвідом застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, у науково-дослідній, практичній, самостійній роботі учнів (тренінг. Майстер-клас).

4. Демонстрація прийомів ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій у практиці навчального процесу (відвідування та аналіз уроку-підсумку).

5. Результативність виступу районної команди юних біологів у ІІ етапі Всеукраїнської олімпіади з біології у 2012–2013 навчальному році. Розбір завдань (практичне заняття).

IV засідання

1. Результативність виступу районної команди юних біологів у ІІІ та IV етапах Всеукраїнської олімпіади з біології у 2013 році.

2. Розбір завдань ІІІ та IV етапу Всеукраїнської олімпіади з біології у 2013 році (практичне заняття).

3. Семінар «Створення електронних педагогічних ресурсів і подання їх у глобальних та локальних інформаційних мережах (у межах навчально-дослідної діяльності)» (з досвіду роботи).

4. Моніторинг роботи вчителів на сайті ЗапоВікі.

Література

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.

2. Марк Е. Генсон. Керування освітою та організаційна поведінка / пер. з англ. – Х. Проців – Львів: Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 1–2. – С. 5–60.

3. Дружилова С.А. Этапы формирования профессиональной компетентности // Непрерывное образование как условие развития творческой личности: Сб. мат. Фестиваля педагогического творчества, 28–29 августа 2000 г. – Новокузнецк: ИПК, 2001. – С. 32–36.

Гашенко І.О., Савіч І.О.,
236-30-96

Формування екологічної культури учнів в інтегральному освітньому просторі

В основних положеннях Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції екологічної освіти України зазначається, що екологічна освіта як цілісне культурологічне явище повинна спрямовуватися на формування екологічної культури учнів як складової системи національного й громадянського виховання, з обов'язковим урахуванням законів та закономірностей екологічної науки і наробок світової та української екологічної педагогіки.

Проведений нами аналіз змісту нової Концепції екологічної освіти України засвідчує, що в ній враховані всі попередні ціннісні наробки екологічної освіти як в Україні, так і за її межами. Концепція розроблена з урахуванням сучасного стану та перспектив розвитку суспільного знання, спрямована на перебудову навчально-виховного процесу відповідно до вимог часу.

У Концепції проголошується, що «основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому…».

Сьогодні екологічну культуру вчені розглядають як цілісну систему, яка складається із екологічних знань, екологічного мислення, культури вчинків, культури екологічно виправданої поведінки в природному середовищі. Метою екологічної освіти є формування екологічної особистості, яка має психологічний потяг до світу природи та прагнення до непрагматичної взаємодії з ним (Л.Г. Мельник, М.К. Шапочка).

У Концепції зазначається, що екологічна освіта повинна не тільки носити національний характер, формувати громадянина України, але й бути орієнтована на загальнолюдські цінності, ідеї гуманізму, гармонізацію стосунків людини з природою, вдосконалення внутрішнього світу самої людини.

Отже, новий підхід в екологічній освіті та вихованні – це розуміння глобальної екологічної кризи як кризи екологічної культури людства, остаточний перехід від антропоцентричного підходу в стосунках з природою до поліцентричного, екоцентричного, а глобальність і складність екологічних проблем надають новому

змісту екологічної освіти такої ж значущості та ґрунтовності, як і самі проблеми.

Щоб реалізувати новий підхід до формування екологічної культури учнів, зміст екологічної освіти стосовно концепції повинен мати:

- систему наукових знань, які відображали б філософські, природничо-наукові, соціально-економічні, правові, морально-етичні аспекти екології;
- систему умінь: інтелектуальних (уміння приймати екологічно доцільні рішення оптимальних дій у навколишньому середовищі, дослідницькі уміння); практичних (дотримання норм екологічно грамотної поведінки в природі й захисту навколишнього середовища); загальнонавчальних (уміння підвищувати екологічну грамотність і компетентність).

Зміст екологічної освіти у 2012–2013 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах реалізується за такими програмами: «Навчальна програма для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту, академічний рівень» та «Навчальна програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень».

Вивчення екології в 2012–2013 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься відповідно до типових навчальних планів, затверджених наказами Міністерства освіти і науки (від 05.02.2009 № 66 «Про внесення змін до наказу МОН України від 23.02.2004 № 132 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи» та від 27.08.2010 № 834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня»).

Кількість годин на тиждень для вивчення екології за різними рівнями змісту становить:

<table>
<tr><th rowspan="2">Рівень змісту</th><td colspan="2">Екологія</td></tr>
<tr><th>10 клас</th><th>11 клас</th></tr>
<tr><td>рівень стандарту</td><td rowspan="2">–</td><td rowspan="2">0,5</td></tr>
<tr><td>академічний рівень</td></tr>
<tr><td>профільний рівень</td><td>2</td><td>2</td></tr>
</table>

Зміст програми з екології базується на принципах неперервності і наступності шкільної екологічної освіти, її інтеграції з

іншими природничими дисциплінами на основі внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків. З метою реалізації зазначеного принципу, враховуючи зміст і структуру навчальних програм із природничих дисциплін, зокрема біології та хімії, *рекомендуємо* запланувати вивчення екології у другому семестрі (1 година тижневого навантаження).

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 15.09.2011 р. № 1068 «Про проведення апробації та моніторингових досліджень якості навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів у 2011–2012/2013 навчальних роках» проводиться апробація підручників «Екологія» 10 клас. Профільний рівень. Автори Л.П. Царик, П.Л. Царик, І.М. Вітенко та «Екологія. 11 клас. Рівень стандарту, академічний рівень». Автори Л.П. Царик, П.Л. Царик, І.М. Вітенко.

В апробації беруть участь педагоги обласної творчої групи вчителі із Орджонікідзевського, Заводського, Жовтневого, Комунарського, Хортицького (м. Запоріжжя), Новомиколаївського, Чернігівського, Мелітопольського та Веселівського районів.

Згідно з наказом облУОН від 26.04.2007 р. № 240 «Про впровадження регіональних курсів «Історія рідного краю» і «Екологія рідного краю» та наказів від 26.05.2008 року № 229; 12.05.2009 № 250 «Про продовження впровадження регіональних курсів» у школах області було введене обов'язкове вивчення курсу «Екологія рідного краю» у 1–11 класах загальноосвітніх навчальних закладів в обсязі 1 година або 0,5 годин на тиждень за рахунок варіативної складової робочих навчальних планів шкіл та забезпечення викладання курсу «Екологія рідного краю» у гімназіях, колегіумах, ліцеях, спеціалізованих школах – диференційовано.

Тому наразі існує необхідність створення підручників, зошитів, програм для диференційованого викладання курсу «Екологія рідного краю».

У зв'язку з цим при КЗ «ЗОІППО» ЗОР були створені творчі групи з проблеми удосконалення науково-методичного забезпечення регіонального курсу «Екологія рідного краю» для основної та старшої школи. До роботи у творчих групах були залучені науковці Запорізького національного університету, працівники Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та провідні фахівці області.

Мета роботи творчих груп: адаптування регіонального ку-

рсу «Екологія рідного краю» до сучасних вимог реформи загальноосвітніх навчальних закладів щодо формування наскрізної екологічної освіти.

Удосконалена та адаптована програма курсу «Екологія рідного краю» отримала гриф «Схвалено Міністерством освіти і науки України».

Аналізуючи роботу МО вчителів екології та участь в олімпіаді з екології, зазначимо: 10–11 лютого в м. Запоріжжя пройшов ІІІ (обласний) етап олімпіади з екології, в якому взяли участь 39 учнів, 19 з них посіли призові місця. Переможцями ІІІ етапу стали:

- Кулинич Тимофій, учень 11 класу Енергодарського багатопрофільного ліцею (керівник Іголкіна Я.В., вчитель біології);

- Ілюхіна Валерія, учениця 11 класу багатопрофільного ліцею № 99 м. Запоріжжя (керівник Дєнєжкіна А.В., вчитель біології та екології);

- Колібаба Луїза, учениця 10 класу, гімназії № 28 м. Запоріжжя (керівник Яременко Г.В., вчитель біології).

З 20 по 25 березня у м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської області пройшов IV етап Всеукраїнської учнівської олімпіади з екології, в якому взяли участь 93 учні з усіх регіонів України. Команда Запорізької області виборола диплом першого ступеня (Кулинич Т.) та два дипломи третього ступеня (Ілюхіна В., Колібаба Л.). Кулинич Тимофій був запрошений до участі у XX Міжнародній олімпіаді з екології, яка відбулася з 17 по 24 травня 2012 року в м. Стамбул (Турецька Республіка). Його науковий екологічний проект на тему «Комплексний аналіз забруднення повітря в місті Енергодар Запорізької області» викликав велику зацікавленість міжнародного журі, а тому гідною оцінкою роботи стала золота медаль. Значний внесок у перемогу учня зробила Іголкіна Яна В’ячеславівна, вчитель біології Енергодарського багатопрофільного ліцею.

За підсумками олімпіади з екології підготовлено та надруковано науково-методичний посібник «Формування екологічної культури як багатоаспектний процес розвитку і саморозвитку особистості учнів» за редакцією І.О. Гашенко, кандидата педагогічних наук, доцента кафедри дидактики та методик навчання природничо-математичних дисциплін КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

Науково-методичний посібник містить теоретичні та практичні матеріали, спрямовані на допомогу вчителям екології для роботи з обдарованими дітьми та формування загальної екологіч-

ної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Посібник може бути використаний керівниками освітніх закладів, вчителями екології, батьками та учнями в процесі підготовки до Всеукраїнської учнівської олімпіади з екології.

Для забезпечення якісної екологічної освіти у травні 2012 року вченими та методистами КЗ «ЗОІППО» ЗОР був підготовлений та проведений обласний семінар «Особливості викладання курсів «Екологія» та «Екологія рідного краю» в ЗНЗ Запорізької області» для керівників РМО, вчителів, які викладають екологію та регіональний курс «Екологія рідного краю».

Мета семінару полягала в розширенні знань учителів про традиційні й нетрадиційні форми методичної роботи та формування вміння керівників РМО планувати роботу методичного об'єднання на основі рекомендацій КЗ «ЗОІППО» ЗОР та індивідуальної орієнтованості екологічної освіти району.

На семінарі були розглянуті такі питання:

- формування екологічної культури учнів в інтегрованому освітньому просторі;
- планування роботи вчителів, які викладають екологію та регіональний курс «Екологія рідного краю» на 2012–2013 н.р.;
- особистість вчителя як важлива складова формування екологічної культури учнів;
- основні етапі підготовки учнів до олімпіади з екології.

Аналіз навчального процесу, всіх турів екологічної олімпіади, анкетування слухачів на курсах підвищення кваліфікації засвідчують, що в Запорізькому регіоні достатньо розвинена система екологічної освіти та виховання.

Разом з тим, у роботі з організації екологічної освіти є низка недоліків: перенавантаження інформацією змісту освіти, недостатня практична спрямованість та ін.

Виходячи з вищезазначеного, рекомендуємо основні напрямки роботи РМО на наступний рік:

1. Забезпечення глибокої науковості, логічної, експериментальної та життєвої переконливості навчального матеріалу.
2. Впровадження принципів гуманізації, гуманітаризації, інтеграції та диференціації навчально-виховного процесу.
3. Розвиток пізнавальної активності учнів та забезпечення самостійної, творчої діяльності школярів у природних умовах.
4. Пробудження емоційного ставлення учнів до екологічного змісту уроку та позаурочної роботи.

5. Розвинення розуміння власної відповідальності за стан свого здоров'я, здоров'я оточуючих та сприятливі умови довкілля.

6. Посилення практичної та дослідницької роботи з учнями, підготовки до участі в екологічних олімпіадах, конкурсах і роботі МАН.

7. Підвищення професійного рівня та педагогічної майстерності учителів екології.

Пропонується така тематика засідань РМО:

І засідання

1. Аналіз стану викладання екології та регіонального курсу «Екологія рідного краю» за 2011–2012 н.р. у районі: здобутки й недоліки.

2. Аналіз роботи РМО вчителів, які викладають екологію та регіональний курс «Екологія рідного краю» за минулий рік і планування на 2012–2013 н.р.

3. Навчально-методичне забезпечення викладання екології та регіонального курсу «Екологія рідного краю» за вдосконаленими і новими програмами й підручниками.

4. Технологія підготовки учнів до олімпіад з екології.

5. Формування екологічної культури учнів в інтегрованому освітньому просторі (лекція).

ІІ засідання

1. Про підсумки шкільних олімпіад з екології та підготовка до районної олімпіади.

2. Із досвіду роботи шкільних методичних об'єднань щодо підвищення професійного рівня вчителя екології (круглий стіл).

3. Про науково-дослідницьку роботу учнів з екології в школах району та участь у роботі МАН (звіт керівника РМО та обговорення).

4. Самоосвіта членів РМО в міжкурсовий період (круглий стіл).

5. Особистість вчителя як важлива складова формування екологічної культури учнів (з досвіду вчителів, що атестуються, складання професіограми).

ІІІ засідання

1. Самоосвіта членів РМО в міжкурсовий період (круглий стіл).

2. Підведення підсумків всіх етапів екологічної олімпіади та конкурсів. Розбір завдань Всеукраїнського етапу олімпіади (практичне заняття).

3. Майстер-клас «Захист екологічних проектів» та його аналіз.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Шкільний світ. – 2001.
2. Концепція екологічної освіти України // Директор школи. – 2002. – № 16. – С. 20–29.
3. Гашенко І.О., Гусєва Н.М., Корж О.П., Савіч І.О. Формування екологічної культури як багатоаспектний процес розвитку і саморозвитку особистості учнів. Науково-методичний посібник. – Запоріжжя: ЗОІППО, 2012. – 85 с.
4. Екологія 10–11 клас. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Природничо-математичний напрям. Екологічний профіль. – Київ, 2010.
5. Екологія. Навчальна програма для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту, академічний рівень. – Київ, 2010.
6. Екологія: Підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: профіл. рівень / Л.П. Царик, П.Л. Царик, І.М. Вітенко. – К.: Ґенеза, 2010. – 240 с.: іл.
7. Екологія: Підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Рівень стандарту, академічний рівень / Л.П. Царик, П.Л. Царик, І.М. Вітенко. – К.: Ґенеза, 2011. – 96 с.: іл.
8. Програма регіонального курсу «Екологія рідного краю» для 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. – Запоріжжя, 2010.
9. Апанасенко М.Г., Гусєва Н.М., Корж О.П., Лихасенко Ф.І., Савіч І.О. Впровадження регіонального курсу «Екологія рідного краю». Науково-методичний посібник. – Запоріжжя: ОІППО, 2008. – 51 с.

ЕКОНОМІКА

Жадан Р.П., 34-87-21
Стрижак М.М., 222-25-85

Постановою Кабінету Міністрів України № 1392, 23 листопада 2011 року, було затверджено новий «Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти», який впроваджується в частині базової загальної середньої освіти з 1 вересня 2013 р., а в частині повної загальної середньої освіти – з 1 вересня 2018 року.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти визначає вимоги до освіченості учнів основної та старшої школи. У першій, загальній, частині розкриваються поняття, в якому значенні вони вживаються. Вчителі географії на першому засіданні можуть розглянути ці поняття: громадянська компетентність, діяльнісний підхід, загальнокультурна компетентність, здоров'язбережувальна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, ключова компетентність, ключова компетенція, компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, комунікативна компетентність, міжпредметна естетична компетентність, міжпредметна компетентність, навчальна програма, особистісно-зорієнтований підхід, предметна (галузева) компетентність, предметна компетенція, проектно-технологічна компетентність, соціальна компетентність.

Державний стандарт складається із:

1. Базового навчального плану.
2. Переліку освітніх галузей.

Економіка, як і раніше, входить до суспільних дисциплін і в основній школі до навчальних планів включається як поглиблене або допрофільне викладання.

Суспільствознавчий компонент

Метою навчання суспільствознавства є створення умов для розвитку особистості компетентного, активного, відповідального громадянина України, члена європейської і світової спільноти, що здатний сприймати та ефективно відповідати на сучасні індивідуальні та суспільні виклики і загрози.

Завданнями суспільствознавчої освіти є:

- розвиток інтересу до суспільствознавства;
- формування в учнів цілісної системи вмінь і навичок дослідження суспільних проблем, пропонування способів їх

розв’язання, проведення аналізу та оцінювання суспільних явищ, процесів і тенденцій у державі та світі;

- здійснення самостійного пошуку у різних видах джерел інформації про життя суспільства і людини в ньому;

- формування активної громадянської позиції, загальнолюдських моральних якостей, правової та економічної культури, мотивації до соціальної активності.

Основними змістовими лініями суспільствознавчого компонента є – людина в суспільно-політичній сфері, людина в соціальній сфері, людина у правовій сфері, людина в економічній сфері, людина в культурно-духовній сфері.

Людина в економічній сфері

Економіка. Економічне життя суспільства. Людина в системі економічних відносин. Економічні потреби, умови і ресурси. Економічна діяльність суспільства. Домашнє господарство.

Економіка та економічна система України. Місце України у світовому господарстві. Праця. Професія. Ринок праці. Підприємництво.

Якість і рівень життя. Бюджет. Податки. Фінанси. Фінансова безпека громадянина і держави

Світова економіка. Глобалізація

Знати і розуміти сутність і структуру економіки та економічних відносин, економічної системи України, функціонування ринку праці, бюджетної, фінансової, податкової системи, сутність підприємництва, уміти аналізувати економічні відносини, використовуючи при цьому історичний підхід, критичне мислення та елементи логіки, добирати джерела економічної інформації та працювати з економічними даними, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки між економічними подіями на міжнародній арені та в Україні, аналізувати та враховувати фінансові ризики, застосовувати набуті знання і вміння під час планування домашнього господарства та бюджету родини, формування власних професійних цілей та вибору шляхів їх досягнення, виявляти ставлення до власних економічних потреб та шляхів їх задоволення, оцінювати особливості сучасного ринку праці в Україні, наявні економічні ресурси, можливість розроблення та реалізації особистих економічних проектів, розуміти об’єктивні причини глобалізації.

Трансформація економічної системи України, глобалізація світового життя та демократизація суспільного життя в нашій країні вимагають перегляду місця і ролі економічної освіти в

усьому освітньому просторі. Економіка поступово отримує статус рівноправного шкільного предмету. Протягом 2002/03 навчального року всі загальноосвітні навчальні заклади запровадили предмет «Основи економіки» у 10–11 класах. Це вивчення було доповнене низкою спецкурсів економічного спрямування, розроблених для учнів початкової, основної та старшої школи.

Вивчення основ економіки у середній школі є надзвичайно важливим для своєчасного врахування змін, що відбуваються в сучасному світі та підготовки молоді до вільного входження в життя, адекватного сприйняття суспільства на засадах демократії, ринкової економіки та технологій XXI століття. Економічна освіта стала необхідною умовою будь-якої цілеспрямованої діяльності. Загальні економічні знання потрібні кожному учневі, незалежно від його життєвого і професіонального вибору.

Завдання предмета «Економіка» – сформувати базові знання з економіки, ознайомити з основними тенденціями розвитку економіки країни на сучасному етапі, сприяти вибору професії. Економічне навчання повинно, в першу чергу, бути зорієнтоване на ринкову економіку, її інфраструктуру та особливості держави у ринковій економіці. Відносно вибору професії це означає навчити школярів одержувати профорієнтаційні знання, а також оволодівати способами підготовки до майбутньої трудової діяльності за нових форм господарювання.

У Запорізькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти в напрямку економічної освіти проводиться науково-дослідна, методична робота, яка включає такі підрозділи:

- проведення наукових досліджень, спрямованих на вивчення стану викладання курсу «Основи економіки» в безперервному ланцюгу: дошкільний навчальний заклад, початкова школа, середня, старша (1–11 класи);
- розробка, вивчення та впровадження у роботу навчальних закладів технологій, спрямованих на формування основ економічного мислення, виховання свідомих громадян своєї держави;
- розробка, вивчення, апробація і впровадження в практику програм, посібників та методичних рекомендацій, спрямованих на вивчення основних економічних понять і категорій;
- формування основних економічних уявлень у дітей дошкільного віку;

• ознайомлення дітей початкової та середньої школи з основами економічних знань;

• наповнення економічним змістом традиційних предметів;

• економічне виховання в позакласній роботі;

• надання експертної оцінки підручникам, іншим друкованим посібникам, які використовуються педагогами в системі викладання предметів початкового допрофільного та профільного навчання;

• впровадження результатів наукових досліджень під час організації різних форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а саме: курсів підвищення кваліфікації, творчих груп, семінарів тощо.

Перший етап включає дослідження особливостей **економічної освіти дітей старшого дошкільного віку**. В напрямку цієї роботи:

• вивчено, проаналізовано і визначено рівень розробки проблеми в педагогічній теорії та практиці, на цій основі виділена й обґрунтована стратегія економічної освіти старших дошкільників;

• розроблено, апробовано й впроваджено в практику ДНЗ програму формування елементарних економічних уявлень у дітей старшого дошкільного віку;

• підготовлені методичні рекомендації щодо впровадження результатів дослідження в організацію педагогічного процесу ДНЗ.

На другому етапі роботи:

• розроблено, апробовано і впроваджено в практику початкової школи програму та повне навчально-методичне забезпечення викладання курсу «Початки економіки» (програма, чотири навчальних посібника для учнів та три навчально-методичних – для вчителя отримали Гриф МОНУ);

Третім напрямом визначено **проблему економічної підготовки учнів 5–11 класів**. Цей напрям набуває актуальності з огляду на:

• відсутність інтегрованих курсів, що дають змогу більш широко втілювати вивчення економіки в школі (економіка–інформатика, економіка–математика, економіка–географія).

• недостатню розробку системи позакласної роботи;

• недостатню кількість висококваліфікованих вчителів здатних до викладання економіки згідно з сучасними вимогами педагогічної освіти.

Розроблено, апробовано і впроваджено в практику школи програму з економіки для 2–11 класів (гриф МОНУ), підготовлені методичні рекомендації з впровадження результатів дослідження в організацію педагогічного процесу середньої та старшої ланки.

Згідно з Державним стандартом, з 1 вересня 2013 року 5-ті класи загальноосвітніх шкіл працюватимуть за новим навчальним планом. Виходячи з вищесказаного, у 2012–2013 навчальному році основна школа працює за програмами 2005 року, старша – за програмами 2010 року як загальноосвітніх класів, так і профільних. Всі попередні нормативні документи стосовно перевірки і проведення контрольних та практичних робіт, ведення зошитів, ведення журналів є чинними до 2013–2014 навчального року.

Особливу увагу треба надати підготовці учнів до ДПА. У 2011–2012 навчальному році учні виконували завдання за новими збірниками. Порівняно легко справились учні профільних класів, але ті учні, що вибрали даний предмет за стандартом, мали великі труднощі під час виконання завдань. Більшість не змогла розв'язати задачі. Рівень стандарту відрізняється від профільних завдань лише двома запитаннями.

У першому півріччі цього року організовано і на належному рівні проведено 4 курси підвищення кваліфікації вчителів економіки і сумісників з географії та економіки. Також з 1 січня 2012 року запроваджено дистанційне проходження курсів. Потрібно звернути увагу на те, що вчителі, які проходять курси за даною формою, повинні виконати 3 контрольні роботи, на форумі обговорити 5 тем семінарських занять. Після кожного семінарського заняття слухачі виконують тестові завдання. На заключній сесії проходить залік у вигляді співбесіди, вихідного тестування та обговорення досвіду роботи. При обговоренні питання вчитель заздалегідь вивчає суть питання та готує свої відповіді в електронному вигляді, щоб не гаяти часу на набирання тексту.

У поточному році запровадилась така форма підвищення кваліфікації як заочна. За заочною формою проходили курси як вчителі**, що викладають економіку як основний, так і вчителі, які викладають економіку як другий предмет.** Контрольні роботи були підвищеної складності і не всі вчителі успішно впора-

лись із їх виконанням. В основному, педагоги продемонстрували достатній рівень підготовки і бажання вивчати та впроваджувати нові технології у навчально-виховний процес. Слід звернути увагу на педагогічні кадри, що викладають або викладатимуть предмет «Економіка». Значна частина вчителів економіки, як **правило, є або сумісниками, або керівниками шкіл. Виходячи з нового «Положення про атестацію педагогічних кадрів»**, що вийшло у 2010 році з доповненнями 2011 року, кожен вчитель повинен пройти курси підвищення кваліфікації з усіх предметів, які викладає, щоб отримувати зарплату відповідно до кваліфікації з основного предмету. Але багато вчителів не пройшли таких курсів. Доцільно спланувати проходження курсової перепідготовки за заочною та дистанційною формою.

Для роботи з обдарованими дітьми організовано та проведено на достатньому рівні всі етапи всеукраїнських олімпіад з географії, відбірково – тренувальні збори для учасників IV етапу «Всеукраїнських олімпіад» з економіки.

За попередніми результатами, до IV етапу «Всеукраїнських олімпіад» з економіки команда Запорізької області була представлена в кількості 8 учнів. Сім учнів – за рейтингом попередніх років, і Аракелян Арташес, учень 10 класу гімназії № 6, став переможцем Інтернет-олімпіади, тому завоював право брати участь поза рейтингом. Із усіх учасників цього року переможцями стали: Аракелян Арташес, учень 10 класу гімназії № 6 м. Запоріжжя – перше місце; Метелиця Марія, учениця 11 класу Запорізького багатопрофільного ліцею «Перспектива» – друге місце. Серед районів І місце посіли школи Запорізького УОН з 28 балами, ІІ – Комунарського (м. Запоріжжя) 15 балами, ІІІ – Ленінського (м. Запоріжжя) з 6 балами.

Результативно працюють з учнями такі вчителі: Лисенко Н.В. – вчитель економіки БПЛ «Логос» м. Запоріжжя, Олійник О.М. к.ф.н., вчитель економіки БПЛ «Перспектива» м. Запоріжжя, Ільїна М.Є. – вчитель економіки БПЛ № 34 Шевченківського району м. Запоріжжя, Вороніна Н.Г. – вчитель економіки ІЕІТ Ленінського району м. Запоріжжя, Дорогопулько І.О. – вчитель економіки ЗСШ № 100 Ленінського району м. Запоріжжя, Домків Л.О. – вчитель економіки МГА, Хортицького району м. Запоріжжя. Деякі райони зовсім не посилають учнів на олімпіаду, а саме: Чернігівський, Розівський, Куйбишевський, Якимівський Запорізької області і

ряд інших. Районним відділам освіти варто звернути увагу на дане питання і усунути недоліки у роботі.

Також з метою активізації роботи з обдарованою молоддю у 2011–2012 навчальному році було в четвертий раз проведено конкурс **«Молодь тестує якість».** Вчителі економіки повинні активно долучитись до участі в цьому конкурсі. У 2011–2012 навчальному році у даному конкурсі у Запорізькій області взяли участь такі райони, навчальні заклади і вчителі:

Тему «Санітарія супермаркетів: бруд в подарунок» виконав учень 11-А класу ліцею № 34 Шевченківського району м. Запоріжжя Бєлінський Богдан Олегович, вчитель Ільїна Марина Євгеніївна.

Тему «Дослідження рівня основних споживчих показників мережі продовольчих торгових центрів «Амстор», «АТБ», «Сільпо» в місті Запоріжжя» виконали учениці 10-Б класу гімназії № 45 Хортицького району м. Запоріжжя Горбачова Анастасія, Горлач Анна, керівник Мончин О.Р.

Тему «Вода вже не дар, вона тепер – товар» виконала учениця 11-Б класу КЗ «Запорізька школа-інтернат І–ІІІ ступенів № 4» ЗОР Тіптюк Лілія Дмитрівна, керівник Попач Леся Василівна.

Тему «Частинка сучасного світу. (Поліетиленові вироби. Економічний погляд. Застосування.)» виконала учениця 11 класу НВК «Дитячий садок – ЗНЗ», К.-Дніпровського району Запорізької області Зінченко Аліна Володимирівна, керівник Зайцева Уляна Олександрівна.

Тему «Йогурт – польза или вред здоровью ребенка?» виконала учениця 7 класу районної гімназії «Скіфія», К.-Дніпровського району Запорізької області Уткіна Ірина, керівник Бескоровайная Катерина Вікторівна.

Тему «Есть или не Есть красивую Еду? Вот в чём вопрос» виконала учениця 7 класу районної гімназії «Скіфія», К.-Дніпровського району Запорізької області Пироженко Софія, керівник Бескоровайная Катерина Вікторівна.

Тему «ГМО. Е-добавки. Їх вплив на організм людини» виконала учениця 7 класу Веселівської районної багатопрофільної гімназії Веселівського району Запорізької області Федорова Олександра Олексіївна, керівник Можна Віра Григорівна.

Обласне журі висловлює подяку учням і вчителям, які взяли участь у конкурсі й сподівається на більш активну участь навчальних закладів та районів у цьому заході.

У 2011 році було проведено два семінари на базі КЗ «ЗОІППО» ЗОР: один для керівників команд та членів журі олімпіад, інший – для керівників РМО. На жаль, не всі керівники були присутні на цьому засіданні і відповідно не отримали методичних рекомендацій щодо планування на 2012–2013 н.р. Крім того, у деяких районах не створено самостійних МО і вони входять до складу інших, але потрібно, щоб вони ознайомлювались із нормативними документами та знали основні вимоги до викладання предмету.

У 2012–2013 навчальному році керівники РМО та вчителі економіки повинні розпочати активну роботу з участі у віртуальному методичному об'єднанні. Першочергово, керівникам РМО на першому ж засіданні потрібно ознайомити вчителів економіки із ЗапоВікі, де розміщено методичні об'єднання вчителів різних напрямків та основні завдання, які вони повинні виконати. У подальшому треба залучати вчителів до систематичної роботи з даним сайтом. До 1 січня 2013 року кожне МО повинно створити віртуальне методичне об'єднаннія за участю всіх вчителів, що викладають предмет. За відсутності самостійного МО створюються спільно з вчителями географії, при цьому вказуючи у таблиці окремо вчителів економіки. Крім того, у 2011–2012 навчальному році проводились контрольні роботи з обізнаності в інформаційно-комунікаційних технологіях. Зауважимо, що всі вчителі області згодом здаватимуть подібні контрольні роботи.

ГЕОГРАФІЯ

Стрижак М.М,
222-25-85

Метою освітньої галузі «Природознавство», до якої входить географія, є формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової та відповідних предметних компетентностей як обов'язкової складової загальної культури особистості й розвитку її творчого потенціалу.

Завданнями освітньої галузі є:

- забезпечення оволодіння учнями термінологічним апаратом природничих наук, засвоєння предметних знань та усвідомлення суті основних законів і закономірностей, що дають змогу зрозуміти перебіг природних явищ і процесів;

- забезпечення усвідомлення учнями фундаментальних ідей і принципів природничих наук;

- набуття досвіду практичної та експериментальної діяльності, здатності застосовувати знання у процесі пізнання світу;

- формування ціннісних орієнтацій на збереження природи, гармонійну взаємодію людини і природи, а також ідей сталого розвитку.

Загальними змістовими лініями освітньої галузі є:

- закони і закономірності природи;

- методи наукового пізнання, специфічні для кожної з природничих наук;

- екологічні основи ставлення до природокористування;

- екологічна етика;

- значення природничо-наукових знань у житті людини та їх роль у суспільному розвитку;

- рівні та форми організації живої і неживої природи, які структурно представлені в таких компонентах освітньої галузі як загальноприродничий, астрономічний, біологічний, географічний, фізичний, хімічний, екологічний.

Загальноприродничий компонент забезпечує формування в учнів основи цілісного уявлення про природу і місце людини в ній; пропедевтичну підготовку учнів до вивчення окремих навчальних предметів, що сприяє розвитку ціннісних орієнтацій учнів у різних сферах життєдіяльності та їх адекватній поведінці в навколишньому природному середовищі.

Згідно з Державним стандартом, з 1 вересня 2013 року школи працюватимуть у 5 класі за новим навчальним планом. У 2012–2013 навчальному році основна школа працює за програмами 2005 р., старша – за програмами 2010 року як стандартних класів, так і профільних. Всі попередні нормативні документи стосовно перевірки й проведення контрольних та практичних робіт, ведення зошитів, журналів, проведення літньої практики є чинними до 2013–2014 навчального року.

Учителям шкіл і керівникам РМО слід звернути увагу на підготовку учнів до ДПА як основної, так і старшої школи, ЗНО. У збірниках завдань до ДПА та ЗНО є багато географічних задач,

які відповідно до програми розглядаються оглядово, і лише у профільних класах на їх розв'язок виділяється достатня кількість годин. Крім того, певна частина вчителів відчуває труднощі під час виконання даних завдань. На курсах підвищення кваліфікації вчителів географії розглядаються ці питання. Керівникам РМО потрібно внести до своїх планів розгляд даних питань, а РМК звернути увагу на дану проблему під час перевірок.

Згідно з наказом ОблУОН № 120 від 13.02.2012 р. «Про проведення комплексної перевірки діяльності відділу освіти Василівської райдержадміністрації», у Василівському районі Запорізької області проводилась тематична перевірка діяльності відділу освіти із забезпечення державних вимог щодо рівня знань, умінь і навичок з географії, оцінювання їх навчальних досягнень. Із цією метою 14–15 березня 2012 року методистом з географії та економіки КЗ «ЗОІППО» ЗОР Стрижаком М.М. було здійснено аналіз цієї діяльності, на основі чого було рекомендовано:

І. РМК:

- провести семінар із проблем профільного навчання геогафії;
- спланувати вивчення та обмін досвідом (Решетова С.О.);
- за наслідками перевірки провести засідання РМО вчителів географії, де розглянути недоліки і намітити шляхи подальшої роботи з удосконалення навчально-виховного процесу.

ІІ. Адміністраціям шкіл:

- спланувати та чітко здійснювати контроль за предметом географії, скласти заходи щодо усунення недоліків, виявлених у ході перевірки;
- відновити кабінети географії, покращити їх матеріально-технічний стан;
- посилити контроль за роботою вчителів географії, забезпечивши методичний супровід.

ІІІ. Вчителям шкіл:

- планувати різні типи уроків і добирати активних форм навчання;
- планувати повторення та закріплення основних знань;
- розробити систему роботи з мапами й атласами;
- урізноманітнювати форми контролю як поточного, так і тематичного оцінювання, підібравши завдання для фронтального, індивідуального опитування, творчого характеру, запитання, які вимагають від учнів встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Керівникам РМО на своїх засіданнях пропонується обговорити рекомендації КЗ «ЗОІППО» ЗОР та взяти їх до уваги.

При КЗ «ЗОІППО» ЗОР у 2011 році працювала творча група вчителів географії з теми «Особливості викладання профільного курсу географії в 10–11 класах». Метою діяльності цієї групи є розгляд особливостей викладання деяких тем курсу й вивчення проблем викладання географії у профільних класах. Творча група дійшла висновку, що профільне навчання – це система знань, яка забезпечує системну спеціальну підготовку в старших класах ЗОШ, спрямовано на підвищення рівня знань, духовної культури, культури спілкування, практичної діяльності з формування зрілої, творчої особистості. Програма 11 класу побудована так, щоб узагальнити, систематизувати попередні знання на значно вищому теоретичному рівні, розкрити роль географічних знань у вирішенні різних соціальних і господарчих проблем, розвивати економічне мислення, географічну, екологічну й економічну культуру, відстоювати власні погляди на географічні проблеми, розвивати творче мислення, формувати власний погляд на критичне ставлення до інформації.

Цінним є те, що програма курсу побудована на основі міжпредметних зв’язків, диференціації навчального матеріалу з урахуванням причинно-наслідкових зв’язків і залежностей між географічними законами, закономірностями, процесами і явищами. Але, поряд з перевагами, тут є й недоліки, оскільки така різноманітність і насиченість форм ускладнює повну реалізацію цілей, які закладені у програмі.

Особливо велику роль у вивченні програмного матеріалу відіграє розділ IV – географія своєї області. Ця тема є цікавою та актуальною на сьогодні. Учні залюбки працюють над вивченням теми, мають змогу віднайти необхідний матеріал та поглибити вже набуті знання, вивчаючи дану тему в курсах географії, історії рідного краю, краєзнавства.

Вчителям, які працюватимуть за профільними програмами у 2012–2013 навчальному році, слід звернути увагу на деякі труднощі, які виникають під час планування практичних робіт як важливої й обов’язкової складової більшості уроків. Але деякі практичні роботи незвичні й потребують багато часу як на виконання, так і на підготовку, а результат часто не має особливого ефекту. Це стосується практичної роботи № 2 «Побудова графіка залежності дальності видимого горизонту від висоти місця спо-

стереження» (розділ 1), практичної роботи № 5 «Побудова і аналіз гіпсографічної кривої» (розділ 1). Досить складною є практична робота № 16 «Побудова профілю між об'єктами за топографічною картою». Труднощі при виконанні таких робіт виникають через відсутність у вчителя необхідного фактичного і дидактичних матеріалів. Ці роботи ніяк не можна порівняти із практичною роботою № 6 «Нанести на контурну карту сейсмічні зони та діючі вулкани»; практичною роботою № 8 «Аналіз кліматичних та синоптичних карт»; практичною роботою № 9 «Складання картосхеми течій Світового океану» і т.д., які взагалі не можуть виконувати тренувальної функції і неодноразово виконувалися в попередніх класах.

Деякі труднощі виникають із нумерацією практичних робіт, оскільки не всі номери таких робіт співпадають із послідовністю вивчення теми, але вчителі повинні здійснювати їх записи згідно з програмою, хоч вони будуть і непослідовними.

Загалом творча група відмічає, що практичні роботи відрізняються новизною форм, і учням подобається проведення мініджосліджень, круглих столів, ділових ігор і колективних проектів. Проведення цих робіт можна використовувати з метою мотивації та контролю знань. Наявність фактичного матеріалу в підручнику не зовсім достатня, тому додатковий матеріал учням рекомендується знаходити самостійно. Цей процес можна здійснювати як вдома, так і під час уроку, використовуючи інтернет-ресурси, працюючи в комп'ютерному класі. Під час уроків із узагальнення знань теж можуть виникати деякі труднощі, оскільки годин дуже багато, а розділів – менше. Тому рекомендовано об'єднувати теми, і кількість годин може бути 15–20. Поточний, тематичний контроль можна проводити за різними формами, використовуючи інноваційні технології, але жодне тестове завдання і випадково вгадана відповідь на нього не може замінити обґрунтований власний погляд на ту чи іншу географічну проблему, розвинути творче мислення і висловити власну думку. Тому можна вважати, що під час контролю знань потрібно частіше використовувати завдання творчого характеру, де проявляються знання і бачення учнем тієї чи іншої проблеми.

Програма для профільних класів є досить складною не тільки для учнів, а й для вчителя, але різноманітність тем і форм роботи дає вчителю простір для творчих пошуків, форм роботи виховного й розвивального потенціалу предмету. А це, в свою чер-

гу, дозволяє раціонально і цікаво організовувати проведення уроків та підвищувати зацікавленість учнів. Для подальшого вивчення географії у профільних класах треба започаткувати інструктивні картки. Треба звернути увагу на те, що у багатьох вишах географія є профілюючим предметом, тому бажано в школах відкривати профільні класи з географії або окремі групи.

Можна порадити вчителям, які починають викладання профільного курсу у 10-х та 11-х класах, за методичними рекомендаціями звертатись до вчителів географії, що викладали цей курс у 2011–2012 навчальному році; за консультаціями та методичним забезпеченням, розробками складних тем і деяких практичних робіт звертатися до методиста Стрижака М.М. Ці матеріали зберігаються як у паперовому, так і в електронному вигляді у науково-методичному центрі КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

У першому півріччі цього року організовано і на належному рівні проведено 5 курсів підвищення кваліфікації вчителів географії та сумісників з географії й економіки.

Також з 1 січня 2012 року запроваджено дистанційне проходження курсів. Потрібно звернути увагу на те, що вчителі, які проходять курси за даною формою, повинні виконати 3 контрольні роботи, на форумі обговорити 5 тем семінарських занять. Після кожного семінарського заняття слухачі виконують тестові завдання. На заключній сесії проходить залік у вигляді співбесіди, вихідне тестування та обговорення досвіду роботи. До обговорення питання вчитель заздалегідь вивчає суть питання й готує свої відповіді в електронному вигляді, щоб не гаяти час на набирання тексту.

У поточному році при КЗ «ЗОІППО» ЗОР була запроваджена така форма підвищення кваліфікації як заочна. У заочній формі проходили курси вчителі, які викладають географію як основний, так і другий предмет. Контрольні роботи були підвищеної складності, і не всі вчителі успішно впорались із їх виконанням. В основному, вчителі показали достатній рівень підготовки і бажання вивчати та впроваджувати нові технології у навчально-виховний процес. Слід звернути увагу на педагогічні кадри, які викладають або викладатимуть предмет «Географія». Значна частина вчителів географії викладають, поряд з географією, ще інші предмети, або є керівниками шкіл. Виходячи з нового «Положення про атестацію педагогічних кадрів», що вийшло у 2010 році та з доповненнями 2011 року, кожен учитель повинен пройти курси підвищення кваліфікації з усіх предметів, які викладає. Але бага-

то вчителів не пройшли таких курсів. У цьому випадку слід спланувати проходження курсової перепідготовки за заочною або дистанційною формою. Крім того, на курсах підвищення кваліфікації вчителі-предметники можуть пройти тренінг з цифрових технологій та отримати сертифікати.

Наша область взяла участь у програмі ОБСЄ «ЗЕЛЕНИЙ ПАКЕТ». У міністерстві спільно з Координатором проектів ОБСЄ в Україні презентували навчальний комплекс екологічного спрямування «Зелений пакет».

21 квітня 2011 р. у Міністерстві освіти, науки, молоді та спорту України координатором проектів ОБСЄ в Україні презентовано повний комплект навчальних матеріалів «Зелений пакет» для викладання тем, що стосуються сталого розвитку, охорони довкілля та формування основ екологічного мислення в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. На презентації були присутні методисти із природничих дисциплін обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, вчителі, науковці, учні, співробітники міністерства.

Комплект включає в себе посібник для вчителів з 22 тем, присвячених охороні природи та сталому розвитку, набір мультимедійних компакт-дисків з аудіовізуальним матеріалом, який включає документальні фільми, ігри-дилеми й інші дидактичні матеріали. Комплект навчальних матеріалів «Зелений пакет», рекомендований фаховою комісією науково-методичної ради Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах України, отримали всі учасники зазначеної презентації. На додаток до «Зеленого пакету» для середньої школи, був розроблений «Зелений пакет» для початкової школи («Зелений пакет для дітей»), який містить 10 тем про стан довкілля, суспільство та економічний розвиток. Ці матеріали демонструють, яким чином суспільство залежить від довкілля і як воно впливає на навколишнє середовище, в якому ми живемо. «Зелений пакет для дітей» закликає наймолодших школярів сприймати світ у його цілісності і навчитися жити в гармонії з навколишнім середовищем.

Презентація відбувалася на тлі сумної дати в історії нашої країни – 25-річчя з часу аварії на Чорнобильській АЕС. Одна із тем, представлених у «Зеленому пакеті», охоплює питання енергетичної безпеки, впливу радіації на довкілля та ризики для здо-

ров'я, пов'язані з ядерною енергетикою. «Наша планета переживає різноманітні техногенні катастрофи й стихійні лиха. Тому важливо озброїти наших дітей знаннями, як попереджати та боротися із загрозами навколишньому природному середовищу», – наголосив директор департаменту загальної середньої освіти Олег Єресько.

«Спрямування освіти на висвітлення екологічних проблем є необхідним і ефективним способом підвищення рівня нашої екологічної безпеки», – зазначив Рене Бібо, старший співробітник з проектів Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Багато шкіл отримали ці пакети й успішно здійснюють освітню і виховну роботу в школах, використовуючи дані матеріали.

Згідно з планом реалізації програми «Intel® Навчання для майбутнього» протягом жовтня 2011 року проходив обласний конкурс на кращий навчально-виховний проект із географії, запроваджений у навчальний процес. На конкурсі було представлено 11 робіт: три – з м. Запоріжжя, по одній – з м. Мелітополь, м. Енергодар, Новомиколаївського, Якимівського, Запорізького, Мелітопольського, Приморського, Вільнянського районів області. Оцінювання робіт здійснювалось за вимогами до портфоліо навчального проекту за програмою «Intel® Навчання для майбутнього».

Журі відзначило високий професійний рівень використання комп'ютерних технологій, їх адаптованість до державних програм відповідних навчальних курсів, врахування вікових особливостей учнів. Усі розглянуті проекти сприяють розвитку навичок критичного мислення учнів, формуванню в них навичок самостійної пошукової діяльності. За підсумками роботи конкурсу було нагороджено:

- **за І місце**

- Руденко Юлію Василівну, вчителя географії ЗОШ № 4 м. Мелітополь

- **за ІІ місце**

- Ткаченка Владислава Вікторовича, директора Семенівської ЗОШ Мелітопольського району Запорізької області

- Крестнікову Людмилу Вікторівну, вчителя географії колегіуму № 98 Жовтневого району м. Запоріжжя

- **за ІІІ місце**

- Меньшикову Ларису Миколаївну, вчителя географії Чорноземненської ЗОШ Якимівського району Запорізької області

- Драганова Василя Петровича, директора Маринівської ЗОШ Приморського району Запорізької області
- Косик Світлану Іванівну, вчителя географії ЗОШ № 7 м. Енергодар

Кращі конкурсні роботи переможців були направлені для участі у Всеукраїнському конкурсі «Успішний проект», який проходив у грудні 2011 року. На жаль, із 32 районів Запорізької області участь взяли далеко не всі вчителі. Це свідчить про недостатню роботу РМК та керівників МО району щодо впровадження нових технологій у викладанні географії.

Для роботи з обдарованими дітьми було організовано та проведено на достатньому рівні всі етапи всеукраїнських олімпіад з географії, відбірково-тренувальні збори для учасників IV етапу.

За попередніми результатами, до IV етапу «Всеукраїнських олімпіад» з географії команда Запорізької області була представлена в кількості 9 учнів. Із усіх учасників цього року переможцями стали Щебет Едуард, учень 10 класу, ЗОШ № 11 м. Мелітополь – перше місце; Маслов Сергій – учень 8 класу ЗНЗ № 109 Ленінського району м. Запоріжжя; Селедчик Ірина – учениця 8 класу ліцею № 34 Шевченківського району м. Запоріжжя; Маркова Тетяна – учениця 11 класу БПЛ № 99 Хортицького району м. Запоріжжя.

Серед районів І місце посів Хортицький з 22 балами, ІІ – Шевченківський з 14 балами (м. Запоріжжя), ІІІ – м. Мелітополь з 13 балами.

Ефективно працюють з учнями Овсяннікова М.С. – вчитель географії ЗНЗ № 11 м. Мелітополь, Шматко С.В – вчитель географії БПЛ № 99 Хортицького району м. Запоріжжя, Лучук Л.В. – вчитель географії ЗНЗ № 11 м. Бердянськ.

У листопаді 2011 року стартував Національний проект «Відкритий світ» для учнів, батьків, вчителів.

Методологія проекту

- Створення єдиної національної освітньої мережі
- Мета проекту: створення інформаційно-комунікаційної (4G) освітньої мережі, стандартизація й уніфікація централізованої системи навчання;
- втілення ІКТ в систему управління освітніми процесами на базі високошвидкісних телекомунікаційних технологій 4-го покоління;

- підвищення ефективності навчального процесу.

Планується спосіб інтеграції навчальних матеріалів: освітній портал.

Термін реалізації – 4 роки.

Проект є найбільш складним із усіх національних проектів як з технічного боку, так і з точки зору створення 4G-мережі, унікального електронного обладнання і освітньої хмари. Дуже важливо також перепідготувати учителів.

Нормативна база пілотного проекту:

- наказ МОНМС України від 03.11.2011 № 1252/147 «Про впровадження в загальноосвітніх навчальних закладах пілотного проекту Національного проекту «Відкритий світ»;
- додаток до наказу МОНМС України від 03.11.2011 № 1252/147: перелік шкіл-учасників пілотного проекту від Запорізької області;
- лист МОНМС України від 09.11.2011 № 98/11-11 «Щодо проведення пілотного проекту Національного проекту «Відкритий світ»;
- лист № 101/11-11 від 16.11.2011 «Щодо проведення пілотного проекту Національного проекту «Відкритий світ»: старт пілотного проекту – 11 січня 2012 року;
- наказ облУОН Запорізької ОДА від 08.12.2011 № 867 «Про забезпечення участі в пілотному проекті Національного проекту «Відкритий світ»;
- наказ облУОН Запорізької ОДА від 16.12.2011 № 880 «Про участь у пілотному проекті»;

Суть пілотного проекту: протягом третьої чверті 2011–2012 навчального року (з 11 січня по 23 березня) проводиться апробація уроків з ІКТ – підтримка, сценарії і матеріали до яких підготовлені спеціалістами Київського університету імені Бориса Грінченка (ресурс «Відкрита освіта») або були направлені на конкурс проекту (ресурс «е-Уроки національного проекту «Відкритий світ»). Апробація повинна була проходити в 7-х класах пілотних шкіл (один клас на паралель). Учитель, який проводить ці уроки, починає підготовку до кожного уроку, ознайомившись і проаналізувавши пропоновані матеріали і сценарії. Мета: відібрати із запропонованих матеріалів ті, які він міг би і хотів апробувати в умовах реального уроку.

Пілотний проект у Запорізькій області

Робота у пілотному проекті передбачає такий розподіл ролей та повноважень:

- співробітники КЗ «ЗОІППО» ЗОР забезпечують організаційно-методичну підтримку пілотного проекту в навчальних закладах області;
  - консультування педагогів області за методикою використання ІКТ і електронної дидактики в умовах реального уроку;
  - розробка критеріїв оцінювання і бланків відгуків;
  - оцінка наданої електронної дидактики із загальнодидактичної точки зору як спеціаліста-предметника;
  - керівники органів управління визначають клас і забезпечують підтримку адміністрації навчальних закладів;
  - забезпечення учителю інформатики можливості здійснити посильну підтримку «пілота» з боку ІКТ;
  - забезпечення учителю інформатики можливості роботи з учителями – учасниками «пілота»;
  - надання учителям-учасникам проекту можливості роботи з ресурсами проекту: доступ до Інтернету, необхідний час для підготовки до уроків;
- вчителям інформатики:
  - організація реєстрації (анкета реєстрації) на веб-порталі «Відкрита освіта» (пропонується схема);
  - надання в КЗ «ЗОІППО» ЗОР даних про вчителів школи за встановленою формою;
  - перевірка готовності інтерактивного обладнання до роботи в умовах пілотного проекту;
  - ознайомити з роботою програмного забезпечення SmartTech: SmartNotebook и SMART Notebook Express (+ онлайн-версія) – до 26.12.2011;
  - ознайомити вчителів своїх шкіл з базовими принципами роботи на порталах-ресурсах проекту «Відкрита освіта» (новий) і «е-Уроки національного проекту «Відкритий світ»;
  - здійснення ІКТ-підтримки вчителям «пілоту»: паралельне ознайомлення із матеріалами, які апробуються, надання необхідних консультацій із особливостей роботи обладнання.

У 2011 році було проведено два семінари на базі КЗ «ЗОІППО» ЗОР: один для керівників команд та членів журі олімпіад, інший – для керівників РМО. На жаль, не всі керівники були присутні на цьому засіданні і, відповідно, не отримали ме-

тодичних рекомендацій щодо планування у 2012–2013 н.р. (систематично не відвідують семінари керівники МО Бердянського, Комунарського (м. Запоріжжя), Куйбишевського, Розівського районів області та міст Токмак, Енергодар, Бердянськ).

ХІМІЯ

Дехтяренко С.Г.,
236-30-96

Хімія, як і кожна наука,
є водночас і засобом, і метою.
Д. Менделєєв

Освіта XXI століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

Хімія як природнича наука вивчає та пояснює навколишній світ і водночас забезпечує задоволення практичних потреб суспільства, розв'язання сировинної, енергетичної, екологічної та інших глобальних проблем. Хімічні знання про речовини – їхній склад, будову, властивості, закономірності перетворень, способи добування і використання – дають змогу, з одного боку, керувати хімічними процесами і створювати речовини і матеріали з наперед заданими властивостями, а з іншого – розкривати суть процесів у живій природі.

Роль навчального предмета «Хімія» як одного з базових у системі загальної середньої освіти зумовлена значенням хімічної науки у пізнанні законів природи і розвитку виробничих сил суспільства.

Хімічна освіта відіграє важливу роль у формуванні ключових компетентностей особистості. Нині дедалі ширше використовуються речовини, багато з яких, за умови невмілого поводження з ними, можуть завдати шкоди і користувачеві, і довкіллю. Тому знання хімії з їх екологічною складовою потрібні кожній людині.

Хімічна компонента є обов'язковою складовою системи загальної природничо-наукової освіти, а навчальний предмет «Хімія» належить до інваріантної частини навчального плану основної і старшої школи. Разом з іншими природничими предметами хімія покликана реалізувати мету загальної середньої освіти, зробити внесок у формування інтелекту, національної самосвідомості, загальної культури особистості, зорієнтованої на загальнолюдські моральні та матеріальні цінності.

Метою навчання хімії є формування в учнів засобами навчального предмета системи знань про речовини, необхідних для соціалізації, творчої самореалізації особистості та створення уявлення про природничо-наукову картину світу, інтелектуальний розвиток учнів, вироблення екологічного стилю мислення і поведінки, виховання громадянина демократичного суспільства.

Вивчення курсу хімії в 11-річній школі зорієнтоване на розв'язування таких завдань:

- розвиток особистості учня, його природних задатків, інтелекту, здатності до самоосвіти, формування ціннісних орієнтацій;
- формування наукового світогляду школяра на основі засвоєння системи знань про речовини та їхні перетворення, основні хімічні закони й теорії, методи наукового пізнання в хімії;
- формування життєвої і соціальної компетентностей учня, його екологічної культури, навичок безпечного поводження з речовинами у повсякденному житті.

Принципово нові цілі загальної середньої хімічної освіти потребують для їх досягнення і нових засобів. Актуальною стає проблема перегляду змісту шкільної хімічної освіти відповідно до сучасного рівня розвитку науки, виробництва та суспільних потреб.

Методологічною основою визначення змісту є нова філософія освіти, яка сповідує ідею переходу від знаннєвоцентричної до культуровідповідної школи як одну з центральних ідей культурно-освітнього і соціально-педагогічного мислення. Згідно з цим, зміст хімічної освіти 11-річної школи має розглядатися як галузь людської культури, національне і загальнолюдське надбання, оволодіти яким повинна кожна цивілізована людина.

Спрямування змісту хімічної освіти на культуру є виявом важливої міжнародної тенденції гуманізації системи освіти, однією з найважливіших граней нової моделі освіти.

Сучасний зміст освіти характеризується диференціацією та варіативністю, що сприяє розвитку індивідуальних особливостей учнів. Одним із шляхів поліпшення розвитку особистості школярів є поглиблене вивчення предметів інваріантної складової навчального плану.

Допрофільна підготовка може реалізовуватись через курси за вибором, факультативи, гуртки, наукові товариства, екскурсії.

Одним із шляхів поліпшення якості національної освіти, забезпечення диференціації навчання є впровадження у старшій школі профільного навчання.

Разом із профільним навчанням учнів у старшій школі, допрофільною підготовкою в основній школі модернізація загальної середньої освіти, спрямована на підвищення її якості, передбачає і зміни в підсумковому оцінюванні навчальних досягнень учнів, запровадження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) у тестовій формі. Безумовно, успіх тестування значною мірою залежить від ретельної попередньої роботи.

Одним із шляхів поліпшення якості освіти є здійснення її моніторингу. Нагадуємо вчителям хімії, що моніторинг буде проводитись за посібниками: Дехтяренко С.Г. Моніторинг якості освіти: рівнева загальноосвітня підготовка учнів з хімії. 7, 8, 9 клас: посібник для вчителів хімії / С.Г. Дехтяренко. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2012 (схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з хімії науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України); Дехтяренко С.Г. Профільна школа: тематичне оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з хімії. 10, 11 класи (філологічний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний профілі (посібник для вчителів хімії). – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2006, 2007.; Дехтяренко С.Г., Хандожко І.М. Тематичне оцінювання з хімії: посібники для учнів 8, 9, 10, 11 класів. – «ЛІПС» ЛТД, 2004, 2005. (гриф МОНУ).

Рівень навчальних досягнень учнів оцінюється відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 05.05.08 № 371 (Інформаційний збірник МОН України, №№ 13–14–15. – 2008).

Одержані результати контролю знань свідчать, що:

- у процесі навчання хімії недостатньо часу відводиться на завдання, які б дали учням можливість використовувати засвоєний теоретичний матеріал на практиці у різних ситуаціях;

- рівень сформованості вмінь виділяти головне, порівнювати, класифікувати, пояснювати сутність і роль хімічних процесів в учнів 8 класу є недостатнім;
- недостатньо сформованим є вміння добирати коефіцієнти у рівняннях хімічних реакцій та здійснювати розрахунки;
- недостатня увага приділяється хімічному експерименту, особливостями його проведення, умовам та ознакам хімічних процесів;
- недостатньо сформованими є вміння деяких учнів виконувати тестові завдання: замість одного варіанту відповіді, як це вимагалося за умовою, обирали кілька, і навпаки;
- невисокою є і загальна грамотність учнів, тому під час письмового оформлення відповідей траплялися стилістичні та граматичні помилки.

Для усунення цих недоліків необхідно:
- забезпечити інтеграцію знань природничих наук;
- реалізувати практичну спрямованість навчання хімії;
- збільшити частку творчих форм роботи під час вивчення хімії за рахунок зменшення частки репродуктивної діяльності;
- збільшити частку завдань для перевірки різноманітних видів діяльності та завдань на пояснення навколишніх явищ, що дає можливість перевірити використання знань;
- удосконалити систему контролю навчальних досягнень учнів шляхом систематичного використання тестів у навчальному процесі.

Програмне забезпечення

У **2012–2013** навчальному році навчання хімії у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься за такими програмами:

7–9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія. 7–11 класи. – К.; Ірпінь: Перун, 2005;

8–9 класи з поглибленим вивченням хімії – Програма для 8–9 класів з поглибленим вивченням хімії (Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. – К.: Вікторія, 2009).

10–11 класи – Хімія. Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту,

академічний рівень, профільний рівень та поглиблене вивчення. 10–11 класи. – Тернопіль: Мандрівець, 2011.

Розподіл годин у програмах орієнтовний. Учитель може аргументовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах окремої теми. Розподіл навчальних годин у межах тем здійснюється безпосередньо вчителем. Для тематичного оцінювання, а також для повторення, узагальнення, аналізу та коригування знань учнів можуть використовуватися резервні години.

Програми факультативів та курсів за вибором з хімії, рекомендовані МОН України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах:

Навчальні програми курсів за вибором та факультативів. Хімія. – Тернопіль: Мандрівець, 2010;

Хімія. Допрофільна підготовка та профільне навчання: курси за вибором (укл. Дубковецька Г.М.). – Тернопіль: Мандрівець, 2010;

Зміст програм курсів за вибором і факультативів, як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учитель може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, ураховуючи кількість годин, виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу), інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази школи. Окремі розділи запропонованих у збірниках програм можуть вивчатися як самостійні курси за вибором. Навчальні програми курсів за вибором можна використовувати також для проведення факультативних занять і навпаки, програми факультативів можна використовувати для викладання курсів за вибором.

Організація навчання

Навчання хімії в **2012–2013** навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься відповідно до типових навчальних планів, затверджених наказами Міністерства освіти і науки (від 05.02.2009 № 66 «Про внесення змін до наказу МОН України від 23.02.2004 №132 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи» та від 27.08.2010 № 834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня»). Нижче наведено розподіл кількості годин (тижневе навантаження) на вивчення хімії в основній і старшій школі:

7 клас	8 клас	8 клас (поглиблене вивчення хімії)	9 клас	9 клас (спеціалізовані школи з поглибленим вивченням іноземних мов)	9 клас (поглиблене вивчення хімії)
1	2	4	2	1,5*	4

*Орієнтовний розподіл годин між темами та особливості вивчення хімії в 9-х класах спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов надано у методичних рекомендаціях щодо вивчення хімії у 2009/2010 навчальному році (лист МОН від 22.05.2009 № 1/9-353).

10 клас			11 клас		
рівень стандарту	академічний рівень	профільний рівень	рівень стандарту	академічний рівень	профільний рівень
1	1	4	1	2	6

Оскільки навчальні заклади можуть збільшувати кількість годин на вивчення предметів інваріантної складової за рахунок годин варіативної складової (лист МОНмолодьспорту від 29.04.11№ 1/9-325), рекомендуємо в 10-х класах академічного рівня виділити на вивчення хімії 2 години, збільшуючи кількість годин на вивчення окремих тем програми академічного рівня, а саме:

«Повторення основних питань курсу хімії основної школи» – 6 годин;

«Неметалічні елементи та їхні сполуки» – 35 годин;

«Металічні елементи та їхні сполуки» – 24 години;

(усього 70 годин, із них 5 годин – резервних).

У класах технологічного (легка промисловість, харчові технології тощо), математичного та особливо фізико-математичного профілів, за наявності годин варіативної частини, рекомендуємо у 10–11-х класах вивчати хімію на академічному рівні, що має бути відображено у пояснювальній записці до робочого навчального плану.

Навчальні заклади можуть виділяти години варіативної складової на запровадження курсів за вибором, факультативів, індивідуальних та групових занять.

Навчання хімії потребує раціонального застосування різних методів та організаційних форм навчання, як тих, що вже

міцно закріпилися в шкільній практиці (проблемне навчання, групова робота, дидактичні ігри тощо), так і нових, зокрема інтерактивних методів, інформаційних технологій та комп'ютеризації процесу навчання.

З цією метою пропонуємо для використання вітчизняний сайт ХІМПРОМ (http://himprom.ua). Хімпром – перший український хімічний портал, на якому і вчителі, і учні зможуть одержати інформацію про вплив хімії на всі сфери діяльності людини: від сільського господарства до вуглецевих нанотрубок, від складу продуктів харчування до найсучасніших досягнень науки у створенні нових лікарських препаратів для боротьби з онкозахворюваннями тощо. Основні розділи, на яких розміщується інформація на сайті, це – «Життя», «Наука», «Історія», «Особистості», «Компанії». В якості прикладів можна навести такі теми розміщених на сайті статей: «Nestle намагається зрозуміти, як зробити морозиво більш стійким до температурних перепадів»; «Як наночасточки золота можуть перемогти рак»; «Харчова добавка врятувала королівський фрегат»; «Шведському сірнику – 150 років»; «Лікувальний город Гіппократа»; «Як сміття перетворювати на плазму»; «Зелені полімери: проблеми та перспективи».

Проведення занять у кабінеті хімії

Під час проведення занять у кабінеті хімії особливої уваги потребує дотримання правил безпеки життєдіяльності. Вимоги безпеки наведено в інструктивно-методичних матеріалах «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напряму загальноосвітніх навчальних закладів» (лист МОНмолодьспорту 01.02.2012 № 1/9-72).

У зазначених матеріалах перелічено нормативно-правові документи з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в навчальних закладах системи загальної середньої освіти; описано загальні положення щодо забезпечення безпечних і нешкідливих умов навчання і порядок проведення, тематика та організація проведення інструктажів з безпеки життєдіяльності учнів; наведено основні вимоги безпеки в кабінеті хімії, рекомендації щодо знищення реактивів, які не мають етикеток, відпрацьованих реактивів, відходів металічного натрію. Також в інструктивно-методичних матеріалах наведено зразок журналу реєстрації первинного, позапланового, цільового інструктажів з безпеки життє-

діяльності учнів та орієнтовні «Паспорт кабінету хімії» і «Акт дозволу на проведення занять у кабінеті хімії».

З повним текстом інструктивно-методичних матеріалів можна ознайомитись на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту www.mon.gov.ua та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти www.iitzo.gov.ua.

Навчальною програмою з хімії передбачено використання у навчально-виховному процесі реактивів, які визначено як прекурсори. Водночас Законом України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» діяльність з обігу прекурсорів, які використовуються під час вивчення відповідних навчальних дисциплін, дозволяється навчальним закладам за наявності в них ліцензії на здійснення відповідних видів діяльності.

Із переліку прекурсорів (постанова Кабінету Міністрів України від 06 травня 2000 р. «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів»), використання яких потребує ліцензування, у процесі навчання хімії у 7–11 класах загальноосвітніх навчальних закладів використовуються: калій перманганат, сульфатна кислота, хлоридна кислота, толуен (в 11-х класах з поглибленим вивченням хімії).

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 січня 2011 р. № 4 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 і від 10 жовтня 2007 р. № 1203» речовини, що містять не менш як 45% таких прекурсорів як сульфатна кислота, та 15% таких прекурсорів як хлоридна кислота, підлягають тим же заходам контролю, що і прекурсори. Концентрація цих речовин визначається, виходячи з масової частки речовини в складі суміші (розчину).

З огляду на зазначене, рекомендуємо зберігати сульфатну та хлоридну кислоти у вигляді їх водних розчинів з масовими частками менше 45% і 15% відповідно та замінити дослід добування кисню з калій перманганату на добування даного газу каталітичним розкладом гідроген пероксиду.

Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 затверджено новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Відповідно до типових навчальних планів, розроблених до нового Державного стандарту, хімія вивчатиметься у 7–9-х класах (7 клас – 1,5 години на тиждень, 8 і 9 клас – 2 години на тиждень).

Звертаємо увагу, що згідно з постановою зазначений Державний стандарт упроваджується в частині базової загальної середньої освіти з 1 вересня 2013 року. **Першими перейдуть на навчання за новими програмами учні 5 класів у 2013/2014 навчальному році.** Вивчення хімії за програмою, розробленою до нового Державного стандарту розпочнеться у 2015/2016 навчальному році.

Література

1. Гладюк М.М. Готуємося до зовнішнього незалежного оцінювання: Збірник тестових завдань з хімії. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 236 с.
2. Дехтяренко С.Г. Диференційне навчання. Розв'язування задач з хімії. Програми факультативних курсів 10–11 класи. – Вид. 2-е, виправл. і доп. – Запоріжжя. ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2009. – 20 с. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист № 1/11 – 1356 від 04.03.2009 р.)
3. Дехтяренко С.Г. Профільна школа: тематичне оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з хімії. 11 клас (філологічний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний профілі): Посібник для вчителів хімії. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. – 80 с.
4. Дехтяренко С.Г. Профільна школа: тематичне оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з хімії. 10 клас (філологічний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний профілі (посібник для вчителів хімії). – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2006. – 100 с.
5. Довідник учителя хімії в запитаннях та відповідях / Упоряд. С.В. Василенко. – Х.: Вести: Видавництво «Ранок», 2007. – 528 с.
6. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Режим доступу: www.iitzo.gov.ua
7. Інструктивно-методичні матеріали Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Режим доступу: www.mon.gov.ua
8. Інформаційний збірник. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. – № 28–29–30, – 2010. – С. 61–65.
9. Конаржевський Ю.А. Аналіз уроку. – Х.: Видавництво «Ранок», 2008. – 336 с.: іл.

10. Моніторинг якості освіти: рівнева загальноосвітня підготовка учнів з хімії. 7 клас: посібник для вчителів хімії / С.Г. Дехтяренко. – 2-е вид., виправл. та доповн. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2012. – 80 с. («Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» комісією з хімії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 1 від 28.02.2012)).

11. Моніторинг якості освіти: рівнева загальноосвітня підготовка учнів з хімії. 8 клас: посібник для вчителів хімії / С.Г. Дехтяренко. – 2-е вид., виправл. та доповн. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2012. – 128 с. («Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» комісією з хімії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 1 від 28.02.2012)).

12. Моніторинг якості освіти: рівнева загальноосвітня підготовка учнів з хімії. 9 клас: посібник для вчителів хімії / С.Г. Дехтяренко. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2012. – 188 с. («Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» комісією з хімії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 1 від 28.02.2012)).

13. Приходько В.М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу (у запитаннях і відповідях) / В.М. Приходько. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 192 с. (Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип. 3 (87)).

14. Титаренко Н.В. Хімія: зб. тестів для підготов. до зовнішн. незалеж. оцінювання. – 2-е вид. – К.: Генеза, 2011. – 104 с. (Схвалено для використання у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів (лист № 1-4/18-581 від 19.03.2008 р.)

15. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.: ил. – (Серия «Учебник нового века»).

ІНФОРМАТИКА

Васильченко С.В.,
236-30-99

Про участь вчителів інформатики Запорізької області в навчальних і методичних заходах

Провідником інформаційних технологій в освітній процес є шкільний курс інформатики. Він сприяє формуванню сучасного наукового світогляду, розвитку інтелектуальних здібностей і пізнавальних інтересів школярів. Оволодіння основними уміннями й навиками, способами діяльності й ключовими компетенціями курсу інформатики є необхідною умовою ефективної реалізації найважливіших завдань загальної освіти, перш за все, розвитку й соціалізації школярів, підготовки їх до життя в інформаційному суспільстві. Від рівня підготовки вчителів інформатики, від їх професійності, досвіду залежить рівень викладання шкільного курсу інформатики. Тому одним із завдань методичних служб з інформатики є забезпечення підвищення кваліфікації вчителів інформатики, методичної підтримки викладання курсу інформатики.

У 2011–2012 навчальному році інформатику в Запорізькій області викладали понад 750 вчителів. Майже 48% вчителів зі стажем викладання інформатики до 5 років та лише 23% – більше 10 років. 56% вчителів інформатики мають ІІ категорію та категорію «спеціаліст». В умовах реформування шкільної освіти, стрімких змін в сфері ІКТ, постійного оновлення змісту програм шкільного курсу інформатики, курсів за вибором, спецкурсів, посібників та підручників, вчителям інформатики необхідно постійне і систематичне підвищення фахової компетентності.

У 2011–2012 році для вчителів інформатики, крім необхідних курсів підвищення кваліфікації (7 груп очні курси, 14 слухачів – ДК, більше 20 слухачів – заочні курси), на базі ЦІТО було проведено:

1. Навчально-методичний семінар «Методика викладання профільного спецкурсу з інформатики «Бази даних в інформаційних системах» (20 учасників).
2. Два майстер-класи для фасилітаторів програми «Шлях до успіху» на базі КЗ «ЗОІППО» ЗОР (15 учасників) та на базі м. Мелітополь (20 учасників).

Також вчителі інформатики могли за власним бажанням приєднатися до дистанційних тренінгів «Учителя в он-лайне», «Основи безпечної роботи з ІКТ», «Цифрові технології» на ЗапоВікі, взяти участь у дистанційному майстер-класі Завадського І.О. «Основи бази даних» та прослухати серію вебінарів для вчителів у мережі «Партнерство в навчанні» та на сайті видавництва ВНV. Підсумки навчання вчителів інформатики в он-лайн будуть підведені в жовтні 2012 року. Слід відзначити найактивніших учасників – Бабич В.К. (м. Мелітополь), Остапенко Т.М. та Гераська Т.А. (Шевченковський р-н м. Запоріжжя, Проворову Т.П. (Приазовський р-н Запорізької області)

Рекомендуємо районним/міським методичним службам враховувати існуючі сучасні дистанційні форми підвищення кваліфікації та своєчасно поширювати інформацію про заплановані тематичні тренінги, вебінари, залучати до участі вчителів інформатики в таких заходах.

Звертаємо увагу методичних служб районів, що під час планування проходження курсів підвищення кваліфікації вчителів інформатики, участі вчителів у різноманітних тренінгах, семінарах слід враховувати зміст нових нормативних документів.

1. Так, відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників (Наказ МОНУ 06.10.2010 № 930), «вчителі та викладачі, які мають педагогічне навантаження з кількох предметів, атестуються з того предмета, який викладають за спеціальністю. У цьому випадку присвоєна кваліфікаційна категорія поширюється й на педагогічне навантаження з інших предметів, які вони викладають та з яких пройшли підвищення кваліфікації». 61% вчителів інформатики викладають, крім інформатики, інші шкільні предмети, якраз такі вчителі потребують методичної допомоги методиста з інформатики найчастіше. При плануванні для таких вчителів КПК вчителів інформатики рекомендуємо чергувати форми підвищення кваліфікації, а саме: очне навчання з дистанційним. На жаль, ми спостерігаємо таке, що на очні, дистанційні курси потрапляють вчителі, які мають недостатній досвід у викладанні інформатики.

2. З 2012–2013 навчального року загальноосвітні школи розпочнуть поступовий перехід на нові Державні стандарти освіти, які суттєво змінюють статус навчального предмета «Інформатика» в школі.

Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти (Постанова КМУ № 462 від 20.04.11 року) та Типових навчальних планів початкової школи (Наказ МОНМС від 10.06.2011 р. № 572), викладання предмета «Інформатика» в початковій школі за рахунок інваріантної частини буде запроваджено з 2013–2014 н.р. за НОВОЮ програмою «Сходинки до інформатики 2–4 класи загальноосвітніх навчальних закладів» (Наказ Міністерства № 1050 від 12.09.2011). Курс «Сходинки до інформатики», розрахований на 105 годин (35 годин у 2-му класі, 35 годин у 3-му класі і 35 годин у 4-му класі з розрахунку одна година на тиждень), побудовано за такими змістовими лініями: комп'ютер і його складові, інформація та інформаційні процеси, використання інформаційних технологій, алгоритми і виконавці, комунікаційні технології.

Програмою передбачена робота учнів за комп'ютером (15 хвилин на кожному уроці), для цього слід використовувати програми з наявного у школі навчального програмного забезпечення, які адаптовані для навчання дітей молодшого шкільного віку відповідно до переліку. Перелік необхідних програмних засобів: операційна система; програми на розвиток логічного та критичного мислення; розвиваючі програми; комп'ютерні програми на підтримку вивчення української мови, іноземної мови, математики, образотворчого мистецтва, музики тощо; клавіатурний тренажер; тренажер миші; тренажер редактора; браузер; графічний редактор; текстовий процесор; редактор презентацій; середовище виконання алгоритмів.

Викладання курсу в 2 класі буде відбуватися за підручниками (Наказ МОНмолодьспорт № 118 від 07.02.12 р.):

1) «Сходинки до інформатики. 2 клас» (авт. Ломаковська Г.В., Рівкінд Ф.М., Ривкінд Й.Я., Проценко Г.О.), ТОВ «Видавничий дім «Освіта».

2) «Сходинки до інформатики. 2 клас» (авт. Потапова Ж.В., Лабага О.П., Чижевська С.М.), ТОВ «Далечінь».

3) «Сходинки до інформатики. 2 клас» (авт. Коршунова О.В.), ТОВ «Видавництво «Генеза».

4) «Сходинки до інформатики. 2 клас» (авт. Зарецька І.Т., Корнієнко М.М., Крамаровська С.М.), ТОВ «Видавництво «Ранок».

3. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабміну України від 23 листопада 2011 р. № 1392) зазначено, що Державний стандарт упроваджу-

ється в частині базової загальної середньої освіти з 1 вересня 2013 р., а в частині повної загальної середньої освіти – з 1 вересня 2018 року. Тому слід враховувати, що з 1 вересня 2013 року викладання інформатики в 5 класі буде впроваджуватися за рахунок інваріантної частини навчальних планів (Наказ МОНмолодьспорт № 409 від 03.04.12 року «Про типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів ІІ ступеня»).

Таким чином, до 1 вересня 2013 року необхідно організувати підготовку педагогічних кадрів та навчального комп'ютерного класу для викладання навчального предмета «Інформатика» в початковій та базовій школі за рахунок інваріантної складової з 2013–2014 н.р.

Лише 30% вчителів інформатики й інших предметів, які мають право працювати за навчальними програмами проекту Intel® «Шлях до успіху», проводили заняття з учнями й в 2011–2012 н.р. А 70% сертифікованих фасилітаторів занять не проводили: деякі з них відмовились працювати в проекті за власним бажанням, але більше половини не викладають ці курси у зв'язку з відсутністю годин у навчальних планах. Методичним службам, керівникам закладів освіти рекомендуємо переглянути розподіл годин таким чином, щоб підготовані фасилітатори змогли на практиці використовувати свої знання. Проект Intel® «Шлях до успіху» підтримується Всеукраїнськими координаторами: учням безкоштовно надаються посібники, довідники в паперовому та електронному вигляді, сертифікати, фасилітатори отримують методичні посібники, їх заняття супроводжують монітори програми. Для учасників проекту проводяться всеукраїнські конкурси, обласний фестиваль, надається можливість підвищення кваліфікації. Так, в 2011–2012 н.р. проводилось навчання за дистанційним курсом «Підприємництво», й таким чином фасилітатори, які успішно закінчили цей курс, отримали право в наступному навчальному році для учнів 10–11 класів проводити заняття за програмою «Підприємництво». Активно працюють у проекті й досягають успіхів такі вчителі: Матвієнко Ю. (Пологівський р-н Запорізької області), Габура Т. (Шевченковській район м. Запоріжжя), Карпова Л (Жовтневий р-н м. Запоріжжя), Апанасенко С., Ковальська О., Тарасенко О. (м. Мелітополь), Пєтухова А. (Якимівський р-н Запорізької області), Заярський О. (Куйбишевський р-н Запорізької області), Шиян Н., Кузнєцова С. (Вільнянський р-н Запорізької області), Кім О. (Ленінський р-н м. Запоріжжя). ІІ

обласний фестиваль-2012 соціальних проектів «Якщо не ми? Тоді хто?» за програмою Intel® «Шлях до успіху» (Наказ ОблУОН від 21.05.2012 № 416) відбудеться у вересні 2012 року. До участі у фестивалі запрошуються всі фасилітатори разом зі своїми учнями, які закінчили в 2011–2012 н.р. навчання за програмами Intel® «Шлях до успіху». На блозі фестивалю http://festifalzp2012.blogspot.com/ будуть висвітлюватися основні події, розміщуватися матеріали, проводитися конкурси.

До предмету інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій в учнів усіх вікових категорій зберігається підвищений інтерес, є зацікавленість до вивчення можливостей різноманітних програмних засобів, до створення мультимедійних продуктів (графічних зображень, презентацій, анімацій, відеофільмів, сайтів тощо). Вчителям інформатики необхідно направляти діяльність учнів у позаурочний час для розвитку їх творчого потенціалу, креативного мислення, використовуючи для цього гурткову роботу, участь у різноманітних конкурсах, турнірах, олімпіадах з інформатики та ІКТ.

Для організації роботи шкільних гуртків з ІКТ та інформатики існує проект «Прикладна інформатика», який базується на використанні навчальної програми «Прикладна інформатика» http://leader.ciit.zp.ua/files/edu/apteh/progr_2010.rar Програма розроблена з метою впровадження її у гуртках, групах або інших творчих об’єднаннях навчального закладу системи загальної середньої освіти України для позаурочної роботи із виховання та надання учням додаткових можливостей пізнання і набуття досвіду практичного використання інформаційних технологій для розв’язання задач повсякденного життя та застосування їх у різних сферах людської діяльності. З навчально-методичним комплектом до програми можна ознайомитись в ЦІТО ЗОІППО.

Третій рік учні Запорізької області беруть участь у міжнародному конкурсі «Бобер». За кількістю учасників конкурсу Запорізька область третя в Україні після Львівської та Донецької, майже 3900 учасників. Запорукою такої активності є злагоджена робота мережі районних координаторів. Серед регіонів Запорізької області найактивнішими є учні Орджонікідзевського району м. Запоріжжя – близько 835 учасників (координатор Другова І.Б.) серед яких 480 учасників – це учні гімназії № 28 (координатор Горбань Т.А.). Значно збільшилась кількість учасників конкурсу в м. Мелітополь (координатор Сухомлінова Ю.), Жовтневому р-ні

м. Запоріжжя (координатор Ткаченко Т.В.), Комунарському р-ні м. Запоріжжя (координатор Олійник І.), Шевченківському р-ні м. Запоріжжя (координатор Шило І.) У цьому році залучились до конкурсу учні інтернатів: Мелітопольський педагогічний ліцей-інтернат «Творчість», КЗ «Бердянська загальноосвітня школа-інтернат І–ІІІ ступенів» ЗОР, КЗ «Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт» ЗОР, Новомиколаївська школа-інтернат. Через неякісне підключення ЗНЗ до мережі Інтернет не взяли участі у конкурсі учні Чернігівського, Токмацького та Розівського районів. Слід відмітити, що кількість відмінних сертифікатів у цьому році збільшилась у порівнянні з минулим 2010 роком з 14% до 17%. На жаль, найкращі результати учнів Запорізької області відстають від найкращих результатів по Україні. В наступному році пропонуємо вчителям інформатики поширювати інформацію про міжнародний конкурс «Бобер», розповсюджувати диски з матеріалами конкурсу «Бобер» попередніх років серед майбутніх учасників, з метою підготовки їх до конкурсу й залучення нових учасників.

Останнім часом на всеукраїнському рівні проводиться багато різноманітних конкурсів з інформатики та ІКТ. Організатори усіх цих заходів відзначають особливу активність учнів та учителів Запорізької області.

Четвертий рік з фінального туру Всеукраїнського конкурсу творчих робіт учнів шкільних гуртків ІКТ «Інтершкола» учасники Запорізької області повертаються з нагородами: в категорії «Мій перший веб-проект» диплом ІІ ступеня та в категорії «Моя перша презентація» диплом І ступеня отримали учениці вчителя інформатики гімназії № 5 м. Мелітопол Андрюшиної М., а в категорії «Моя перша флеш-анімація» диплом І ступеня отримав учень Приазовської РСШ № 1 «Азимут» Приазовського району Запорізької області, якого підготувала вчитель інформатики Єфименко В.П.

У рамках XV міжнародної виставки навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні-2012» проводився другий Всеукраїнський конкурс на кращий інформаційний сайт навчального закладу: «Веб-сайт – обличчя успіху». І місце у номінації «Шкільні веб-сайти» посів Ліцей економіки та інформаційних технологій м. Запоріжжя (супровід сайту: вчитель інформатики Петрова О.М.). Від Запорізької області були відмічені сертифікатами сайти: Бердянської СШ І–ІІІ ст. № 16 з поглибленим вивченням

іноземних мов, Мелітопольської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 1, Запорізького навчально-виховного комплексу № 23 м. Запоріжжя.

Учителі інформатики взяли активну участь в обласному конкурсі для вчителів «Розробка проекту електронного навчального курсу», тепер переможці конкурсу (Фомінська Н.В., вчитель Григорівської ЗОШ Пологівського р-ну та Казанцева В.І., вчитель ХННРБЦ м. Запоріжжя) доробляють свої курси на порталі дистанційного навчання КПУ «Школа сучасних знань». Таким чином вчителі інформатики готуються до впровадження своїх спецкурсів за дистанційною формою навчання для всіх бажаючих учнів області.

Запорізька область уперше в 2011–2012 н.р. взяла участь у турнірі юних інформатиків, до складу команди увійшли учні ЗЕГ «ОРТ-Алеф» та ЗНВК № 7. У наступному році треба звернути увагу на підготовку до турніру учнів усім вчителям інформатики, які викладають інформатику на профільному та поглибленому рівнях. Переглянути завдання попередніх років та Положення про ТЮІ можна за посиланням http://cvoippo.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=672&Itemid=183

Про діяльність районних/міських методичних об’єднань вчителів інформатики

На ЗапоВікі працює віртуальне обласне методичне об’єднання вчителів інформатики Запорізької області. Умовою для участі в роботі обласного віртуального МО є особиста візитка вчителя інформатики на ЗапоВікі. З 700 вчителів інформатики ЗНЗ області більше 400 мають власну візитку й таким чином мають можливість публікувати методичні розробки, власний досвід, знайомитись із методичними розробками колег не тільки свого району, а й інших регіонів області. Керівники районних/міських МО вчителів інформатики на ЗапоВікі продовжують створювати віртуальні спільноти свого регіону, завдяки чому методична робота кожного району/міста стала прозорою та доступною для ознайомлення. В 2011–2012 н.р. була організована акція «Відкрита майстерня», за умовами якої будь-який керівник методичного об’єднання вчителів інформатики мав можливість запросити на сторінки власного віртуального МО через ЗапоВікі всіх бажаючих для ознайомлення з досвідом роботи, а будь-який вчитель після розгляду розробок мав можливість залишити свій відгук, коментар. На жаль, активної роботи не відбулось. Відкрили свої

майстерні керівники шістьох МО вчителів інформатики: Коротка О.Б. (Ленінський р-н м. Запоріжжя.), Мачула І.В. (Заводський р-н м. Запоріжжя), Гаршина Л.С. (Василівський р-н Запорізької області.), Бабич В.К. (м. Мелітополь), Проворова Т.П. (Приазовський р-н Запорізької області.), Дятлова О. (м. Енергодар). Коментарі та відгуки до методичних розробок колег залишили керівники МО та вчителі інформатики Чуйков О.Ю., Болдуєва О.В. (Заводський р-н м. Запоріжжя), Запорожченко В.Н., Таран А.В. (г. Енергодар) та Патрушева І.А. (Ленінський р-н м. Запоріжжя). Пропонуємо зорієнтувати вчителів інформатики на подальшу взаємодію в мережі Інтернет, а саме на ЗапоВікі за правилами акції «Відкрита майстерня». У наступному навчальному році рекомендуємо всім районам активізувати роботу в цьому напрямку.

У 2011–2012 навчальному році продовжувалась робота зі створення електронних портфоліо вчителів на ЗапоВікі під назвою «Творча лабораторія вчителя інформатики…». На 10.06.2012 створено 226 таких сторінок, що відповідає участі 30% всіх вчителів інформатики. Ці творчі лабораторії створюються на допомогу вчителю під час атестації. Наповнення створених сторінок відбувається поступово в міжатестаційний період, тому що це, перш за все, методичний щоденник, в якому вчитель фіксує свої досягнення або розміщує посилання на власні методичні розробки, звітує про участь у різноманітних навчально-методичних, наукових заходах та про підвищення кваліфікації. Необхідно всім вчителям інформатики приєднуватися до цієї роботи, особливо вчителям, які мають великий досвід, цікаві методичні розробки. А такі вчителі в області є: 27% вчителів інформатики мають вищу категорію, 17% мають першу категорію, серед яких два заслужених учителя України, 36 вчителів-методистів, 84 мають звання «старший учитель».

Підґрунтям для організації віртуального методичного об’єднання та публікації власних методичних розробок вчителів на ЗапоВікі є документи: Положення про впровадження та функціонування віртуальних освітянських спільнот Запорізької області та Положення про присвоєння сертифіката для матеріалів, розміщених на Запорізькому порталі ЗапоВікі, але при цьому треба враховувати Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VI от 01.06.2010.

У наступному навчальному році за графіком МОНСМ України проводитиметься конкурс «Учитель року-2013 у номінації

«Інформатика». Рекомендуємо ознайомитись із матеріалами останнього конкурсу «Учитель року-2009» на ЗапоВікі, на сайті Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» http://ur.gov.ua/index.html й спланувати підготовку та проведення районного етапу, а також забезпечити участь представника району на обласному етапі.

Про викладання інформатики

У 2012–2013 навчальному році навчальний предмет «Інформатика» вивчатиметься за старими Державними стандартами та типовими навчальними планами (лист МОНСМ України від 23.05.12 №_1/9-399). Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2012/2013 навчальний рік та вже відомими навчальними програмами шкільного курсу інформатики, про які можна дізнатися з інструктивно-методичного листа МОНСМ України № 1/9-454 від 09.06.2011 «Про особливості організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у 2011/12 навчальному році», надрукованого в Інформаційному збірнику 22–24, 2011.

Звертаємо увагу на деякі зміни в нормативно-правовій базі викладання курсу інформатики:

1. Усі навчальні програми, що використовуються в навчально-виховному процесі, в тому числі й програми для варіативної частини навчальних планів, повинні мати відповідний гриф Міністерства, тому рекомендуємо ознайомитися з наказом МОН України № 537 від 17.07.2008 «Про затвердження Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв МОН України» (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 липня 2008 р. за № 628/15319) й орієнтуватися на сторінку сайта http:// ciit.zp.ua – Перелік програм шкільного курсу інформатики, яка постійно оновлюється й має актуальні посилання на тексти навчальних програм.
2. Якщо години варіативної складової відводяться на збільшення годин для вивчення окремих предметів інваріантної складової, то, розробляючи календарне планування, вчитель самостійно вирішує питання щодо збільшення кількості годин на вивчення тих чи інших тем у порівнянні з передбаченими навчальною програмою. Зазначені години заносяться до класного журналу на сторінку відповідного предмета інваріантної складової.

3. Під час підготовки до ДПА з інформатики рекомендуємо орієнтуватися на:

- Лист Міністерства 1/9-61 від 27.01.12 Про порядок закінчення навчального року та проведення державної підсумкової атестації у загальноосвітніх навчальних закладах в 2011/2012 навчальному році;
- Морзе Н.В., Вембер В.П., Кузьмінська О.Г., Войцеховський М.О., Проценко Т.Г. Збірник завдань для державної підсумкової атестації з інформатики 11 клас;
- Морзе Н.В., Вембер В.П., Кузьмінська О.Г., Войцеховський М.О., Проценко Т.Г. Збірник завдань для державної підсумкової атестації з інформатики. 9 клас;
- Методичні рекомендації щодо підготовки та проведення ДПА з інформатики у формі захисту учнівських робіт зі створення ППЗ навчального призначення в 9,11 класах ЗОШ http://leader.ciit.zp.ua/files/menu_r2/mark/recom_zahist_2012.doc;

4. Наказ МОНСМУ від 30.08.2011 № 996 Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти;

5. Нагадуємо, що з 01.09.2012 набирає чинності Наказ МОН №1205 від 06 грудня 2010 року Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/12914, у якому зазначено, що за наявності навчального комп'ютерного комплексу з кількістю комп'ютерів 6–10 одиниць можна вводити 0,5 посади інженера-електроніка, а за наявності навчальних комп'ютерних комплексів з кількістю комп'ютерів більше 10 одиниць – 1 посаду інженера-електроніка.

Список посилань на інтернет-ресурси видавництв та авторів підручників і навчальних посібників

Федько О.М.,
236-30-99

Наводимо список посилань на Інтернет-ресурси, на яких розміщені навчально-методичні матеріали, рекомендовані або схвалені МОНМСУ:

1. allinf.at.ua (Ривкінд Й.Я. та інші. Інформатика, 9–11 класи)

2. aspekt-edu.kiev.ua (Шестопалов Є.А. та інші. Видавництво «Аспект»)

3. dvsvit.com.ua (Ломаковська А.В. та інші. Інформатика, 5–8 класи)

4. dvsvit.com.ua (Ривкінд Ф.М. та інші. Сходинки до інформатики, 2–4 класи)

5. hlynsky.lviv.ua/index.php (Глинський Я.М. Видавництво «Деол»)

6. infomandry.osvita.info (Казанцева О.П. Інфомандри, 5–6 класи)

7. informationworker.osvita.info/teacher (Костюков В.П., Мотурнак Е.В. Інформаційний працівник)

8. itosvita.ucoz.ua (Завадський І.О. та інші. Інформатика, 9–11 класи)

9. http://zavadsky.at.ua/ (Завадський І.О. Основи баз даних)

10. testportal.if.ua (Малий П.М. Центр «Лідер»)

11. uspih.iteach.com.ua/news/documents (Сайт програми Intel® «Шлях до успіху». «Комп'ютерні технології для місцевої спільноти» (5–7 класи), «Комп'ютерні технології та майбутня професія» (8–10 класи))

12. vesna-books.at.ua (О.В. Коршунова. Шукачі скарбів, 2–6 класи)

13. www.prolego.org (Сайт «ПроЛего»)

14. www.shkolyar.com.ua/g/1/t/11 (Морзе Н.В. та інші. Інформатика, 9–11 класи)

15. www.svitinfo.com.ua/book (В.В. Володін та інші. Інформатика, 7–11 класи)

На цих інтернет-ресурсах ви можете знайти навчально-методичні матеріали, які можна використовувати як додаткові:

1. book.osnova.com.ua/books/27 (Інформатика в 5–10 класах. Методична література)

2. journal.osnova.com.ua/magazines/27 (Газета «Інформатика в школі». Видавнича група «Основа»)

3. osvita.ht.ua/ (Журнал «Hi-Tech у школі»)

4. petriv.ho.com.ua (Петрів В. Навчальне середовище АЛГО)

5. www.bohdan-books.com/catalog/cat_102_1 (Видавництво «Богдан»)

6. www.osvitaua.com/in (Газета «Інформатика» видавництва «Шкільний світ»)

Значна кількість інтернет-посилань на допомогу вчителю інформатики зібрана у відповідному розділі на ЗапоВікі. Пропонуємо вчителям інформатики використовувати матеріали цих веб-ресурсів у своїй діяльності та доповнювати список іншими цікавими посиланнями.

За сприяння МОНМіС України та Інституту педагогіки АПН України в країні видається два науково-методичних журнали «Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах» і «Комп'ютер у школі та сім'ї», газета «Інформатика» видавництва «Шкільний світ», науково-методичний журнал «Інформатика в школі» видавничої групи «Основа», з 2012 року видаватиметься видавництвом «Світич» фаховий журнал «Учитель початкової школи», в яких публікуються методичні матеріали з інформатики, нормативні документи, завдання олімпіад з інформатики та інша корисна для вчителя інформація. Рекомендуємо навчальним закладам використовувати їх у своїй роботі.

Робота з обдарованими дітьми з інформатики та інформаційних технологій

Протягом 2011-12 навчального року були проведені олімпіади з інформатики та інформаційних технологій. На олімпіаді з інформатики було запроваджено новий формат проведення олімпіади з використанням автоматичної системи перевірки завдань в он-лайн режимі (http://www.s28.zp.ua/olymp), яка базується на сервері Запорізької гімназії № 28 і є складовою частиною Регіонального освітнього проекту «Віртуальна школа програмування». Використання такої системи дозволило стандартизувати підхід до перевірки робіт, зробити перевірку більш якісною, про що свідчить відсутність апеляцій. Крім того, проведення заочного туру ІІІ (обласного) етапу з використанням системи дозволило заощадити чималі кошти на переїзд, харчування та проживання учасників олімпіади. Всього в ІІІ (етапі) олімпіади з інформатики взяли участь 59 учнів. Найкращі результати показали учні гімназії № 28 (Орджонікідзевський район м. Запоріжжя) – 17 учасників, із них – 11 переможців. За підсумками проведення обласного етапу олімпіади та тренувально-відбіркових зборів було сформовано команду Запорізької області на Всеукраїнський етап олімпіади, який проводився у м. Вінниця (4 учасника представляли гімназію

№ 28 та 1 – НВК № 7 Комунарського району). За результатами Всеукраїнського етапу 3 учасника стали переможцями (дипломи ІІІ ступеню).

Для підготовки учнів до олімпіад з програмування в рамках обласного освітнього проекту «Віртуальна школа програмування» з вересня 2011 року працює веб-ресурс «Юний програміст» (http://www.s28.zp.ua/fpc). Даний ресурс дозволяє здійснювати як базову підготовку школярів з програмування, так і тренування учнів для підготовки до різноманітних змагань з програмування.

У 2012-13 навчальному році планується проведення всіх етапів олімпіади з інформатики через онлайнову систему автоматичної перевірки завдань, тому з метою залучення до олімпіади більшої кількості учнів та якісної підготовки учасників олімпіад рекомендуємо учителям інформатики активно використовувати ресурс «Юний програміст» (http://www.s28.zp.ua/fpc).

Протягом жовтня-лютого проводилась Всеукраїнська інтернет-олімпіада з інформатики на базі серверу Всеукраїнського віртуального центру проведення олімпіад «Олімп» (http://www.netoi.org.ua). В олімпіаді можуть брати участь як учні шкіл, так і вчителі, що дозволяє школярам в умовах реальних змагань тренуватись, а вчителям – підвищувати свій фаховий рівень з розв'язування олімпіадних задач. На жаль, від Запорізької області в олімпіаді зареєструвалось лише 13 учнів, із них у фінальний 4-й тур олімпіади були запрошені 4 учні. Найбільшу активність у цій олімпіаді виявили учні Запорізького технічного ліцею (Жовтневий район м.Запоріжжя) – 4 учасники, із них 3 – фіналісти. У 2012-13 навчальному році рекомендуємо активізувати участь школярів і вчителів інформатики в інтернет-олімпіаді.

У 2011-12 навчальному році було вперше проведено Всеукраїнську олімпіаду з інформаційних технологій. Завдання олімпіади передбачали перевірку теоретичних знань з інформатики та володіння практичними навичками з офісних технологій. У ІІІ (обласному) етапі взяли участь 47 учнів. Найкращі результати показали учні Гуляйпільського району Запорізької області, Комунарського, Шевченківського, Орджонікідзевського, Хортицького районів (м. Запоріжжя), м. Енергодар, м. Мелітополь, м. Бердянськ (по 2 переможці із двох учасників). На Всеукраїнському етапі в м. Дніпропетровськ команду Запорізької області представляли учні ліцею № 34 Шевченківського району та гімназії № 6 Комунарського району (м. Запоріжжя), які отримали дип-

ломи учасників. Для підготовки учнів до олімпіад з інформаційних технологій рекомендуємо використовувати такі джерела:

1. Практикум по информатике и информационным технологиям. Авторы Угринович Н.Д., Босова Л.Л., Михайлова Н.И. Издат.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2004.
2. Практикум по информатике. Базовая компьютерная підготовка. Авторы Немцова Т.И., Назарова Ю.В. – М.: Издательство Форум-Инфра-М, 2011.
3. ЕГЭ. Информатика. Тематические тестовые задания ФИПИ / С.С. Крылов, Д.М. Ушаков. – М.: Издательство «Экзамен», 2011.

У квітні 2012 року в м. Херсон проводився Всеукраїнський турнір юних інформатиків. Від Запорізької області в турнірі взяла участь команда з трьох осіб, які представляли гімназію «ОРТ-Алєф» та НВК № 7 (м. Запоріжжя). Команда посіла 8 місце.

Усю інформацію про проведення олімпіад з інформатики та інформаційних технологій у Запорізькій області розміщено на сайті Науково-методичного центру інформатики і інформаційних технологій в освіті (http://www.ciit.zp.ua).

6.3. Дисципліни художньо-естетичного циклу

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА. ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Кондратова Л.Г.,
222-25-81

Динаміка розвитку сучасного суспільства, зростання наукової інформації, піднесення соціальної ролі особистості та інтелектуалізація її праці, швидка зміна техніки та технології на початку нового тисячоліття дає підстави говорити про період нововведень та значних змін у галузі загальної середньої освіти, органічною складовою якою є освітня галузь «Мистецтво». Сьогодні перед педагогічною громадськістю постає важлива проблема – забезпечувати якісний супровід навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі, вносити в начальну діяльність закладів цікаві нові ідеї, педагогічні інновації, які сприяли б підвищенню загального рівня навчання, а, отже, підготувати до цієї діяльності сучасного вчителя, створити належний науково-методичний супровід педагогічного навчання.

Нове тисячоліття потребує не тільки забезпечення якісно нового рівня навчально-виховного процесу, але й появи нового компетентного учня, який відрізнявся б такими якостями, як активність, самостійність, творчість, адаптованість до життєвих змін, здатного до самостійного повноцінного життя у новому тисячолітті. Ідея інтеграції навчально-виховного процесу та провадження безперервної художньо-естетичної освіти в Україні, запровадження нових предметів освітньої галузі відкрили невичерпні можливості для підвищення статусу сучасного вчителя художньо-естетичного циклу. Вчитель нового тисячоліття, долаючи педагогічні стереотипи, які склалися в педагогічній думці минулого століття, повинен бути компетентним, спроможним стрімко адаптуватися до нововведень у інформаційних комп’ютерних технологіях, спроможним впроваджувати і застосовувати в практичну діяльність нові педагогічні технології, досягати нових якісних змін у педагогічній майстерності.

Основна мета освітньої галузі «Мистецтво» полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва, а також практичної діяльності сформувати в учнів систему ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей як інтегральної основи світогляду, здатність до художньо-творчої самореалізації та культурного самовираження.

Сучасне навчання мистецтву ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого і компетентісного підходів, визначених в основних нормативних документах освіти – державних стандартах, програмах, підручниках. Вчителю, що викладає предмети художньо-естетичного циклу, слід звернути особливу увагу на розвиток таких компетенцій учнів загальноосвітньої школи:

Ключовою і водночас пріоритетною для освітньої галузі є ***загальнокультурна компетентність*** – здатність застосовувати знання культурного простору, досвід і способи художньо-творчої діяльності, рівень навченості, вихованості та розвитку в будь-якій діяльності людини.

Міжпредметна естетична компетентність – здатність виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, естетично оцінювати предмети і явища, що формується під час опанування різних видів мистецтва та їх взаємодії.

Предметні мистецькі компетентності – здатність до розуміння і творчого самовираження у сфері музичного, образотворчого та інших видів мистецтва, що формується під час їх сприймання і практичного опанування.

Концептуальною ідеєю змісту освітньої галузі «Мистецтво» є цілісний художньо-естетичний розвиток особистості на основі опанування різних видів мистецтва і координації знань, умінь та уявлень, набуття яких необхідне для формування у свідомості учнів полікультурного й поліхудожнього образу світу та відповідного комплексу компетентностей.

Новий навчальний рік вносить деякі зміни у нормативно-правовому забезпеченні викладання дисциплін художньо-естетичного циклу:

- упровадження оновленого Державного стандарту початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів від 20 квітня 2011 року № 462), який складається з Базового навчального плану початкової загальної освіти; загальної характеристики інваріантної та ва-

ріантної складових змісту початкової загальної освіти та державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів;

- упровадження нових програм «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво», інтегрованого курсу «Мистецтво» в практичну діяльність з учнями 1-х класів;

- підготовка вчителів до упровадження Державного стандарту базової і повної середньої освіти (2012 р.) та підготовка вчителів до викладання дисциплін художньо-естетичного циклу за новою програмою «Мистецтво» в 5–9 класах (яка поєднує предмети: «Музичне мистецтво» – 5–7 класи, «Образотворче мистецтво» 5–7 класи та інтегрований курс «Мистецтво» – 8–9 класи).

Змістовими лініями освітньої галузі «Мистецтво» є: музична, образотворча, культурологічна.

Для предметів художньо-естетичного циклу нового навчального року будуть діючими такі державні програми:

- **У 1-х класах** навчання здійснюватиметься за новими програмами, створеними відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти ***«Музичне мистецтво»*** для загальноосвітніх навчальних закладів 1–4 класи (автори: *Хлєбникова Людмила Олександрівна*, Дорогань Людмила Олександрівна, Івахно Ірина Миколаївна, Кондратова Людмила Григорівна, Корнілова Ольга Василівна, Лобова Ольга Володимирівна, Міщенко Наталія Іванівна – Видавничий дім «Освіта» 2012 рік) та програмою ***«Мистецтво»,*** Видавничий дім «Освіта», 2012 рік; «Образотворче мистецтво». – Видавничий дім «Освіта» 2012 рік.

- **У 2–4 класах** навчання здійснюватиметься за чинними навчальними програмами: ***«Музика»*** для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи (автори: Ростовський О., Хлєбнікова Л., Марченко Л. – К.: «Початкова школа», 2006 р.), ***«Мистецтво»*** - К.: «Початкова школа», 2006 рік; «Образотворче мистецтво» - К.: «Початкова школа», 2006 рік.

- **У 5–9 класах** навчання здійснюватиметься за чинними навчальними програмами: ***«Музичне мистецтво»*** для загальноосвітніх навчальних закладів 5–8 класи (авторів: Фільц Б. та інш., – «Перун», 2005 рік); інтегрований курс ***«Мистецтво 5-8 кл.»*** – «Перун», 2005 р.; «Образотворче мистецтво» – К.: «Початкова школа», 2006 рік; «Художня культура» авт. Масол Л.М., Миропольська Н.Є. – «Перун», 2005 р.

- **У 10–11 класах** відповідно до обраного профілю навчання здійснюватиметься за чинними навчальними програмами: «Художня культура. Рівень стандарту, академічний та профільний». – Авт. Масол Л.М., Миропольська Н.Є. – «Перун», 2005 р.

Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів

Робочі навчальні програми на 2012/2013 навчальний рік складаються:

- **для початкової школи –** за типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОН України від 10.06.2011 р. № 572;
- **для 5–9 класів –** за типовими начальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 р. № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 27.06.2010 р. № 834;
- **для 10-11 класів –** за типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеню, затвердженими наказом МОН України від 27.06.2010 р. № 834;
- **для спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, класів з поглибленим вивченням окремих предметів: 5-9 класи** за типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 р. № 132, зі змінами внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 р. № 66; **10–11 класи** за типовими начальними планами загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеню, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834 (Додаток 23).

Як і в минулі роки, **інваріантна складова** типового навчального плану основної школи (1–11 класи) забезпечує реалізацію змісту галузі «Мистецтво» на рівні Державного стандарту. Предмети та курси за вибором визначаються загальноосвітнім навчальним закладом у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

Звертаємо увагу!!! Загальноосвітній навчальний заклад може обирати інтегрований курс «Мистецтво» або окремі курси: «Музичне мистецтво» або «Образотворче мистецтво», **додавати години** на вивчення предметів (**по 0,5 годин** на вивчен-

ня музичного, образотворчого мистецтва **в початковій школі** для шкіл з вивченням російської та іноземних мов або **0,5 годин чи 1 годину для старшої школи** для вивчення предмету «Художня культура») **використовуючи години ВАРІАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ.**

Оцінювання навчальних досягнень учнів з предметів художньо-естетичного циклу

Звертаємо особливу увагу на оцінювання навчальних досягнень учнів у 1–11 класах з предметів художньо-естетичного циклу. На основі інструктивно-методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України щодо вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів інваріантної складової навчального плану та наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.11 року № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти» та інших інструктивно-методичних листів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України вносяться деякі **корективи до оцінювання учнів** початкових класів, а саме:

- відсутнє бальне оцінювання з предметів художньо-естетичного циклу в 1-х класах (оцінювання навчальних досягнень розпочинається з 2-го класу);
- відсутні домашні завдання з предметів художньо-естетичного циклу в початковій школі, а в основній школі домашні завдання переважно творчого характеру;
- відсутні контрольні роботи (контролю підлягають окремі види навчальної діяльності на уроках протягом семестру);
- семестрові оцінки виставляються двічі на рік та виводяться вчителем на основі поточного оцінювання в різних видах діяльності;
- семестрові оцінки не підлягають коригуванню.

Звертаємо увагу!!! Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного. Окремі перевірки (контрольні, самостійні роботи) з музичного мистецтва та образотворчого мистецтва **не проводяться**. **Семестрове оцінювання** проводиться двічі на рік у вигляді контролю та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Семестрова оцінка виставляється на основі тематичної та оцінки, отриманої за семестровий контроль. Семестрова оцінка коригуванню не підлягає.

У 1–4 класах з предметів художньо-естетичного циклу домашні завдання учням не задаються і в журналі не записуються. Окремі зошити для виконання письмових домашніх завдань не передбачені.

У 9 та 11 класах предмет «Художня культура» може складатися під час державної підсумкової атестації як предмет за вибором в основній та старшій школі та як профільний предмет в 11 класі (для учнів, які навчалися у класах з профільним навчанням). У загальноосвітніх навчальних закладах (класах, групах) з поглибленим вивченням предметів, спеціалізованих навчальних закладах, ліцеях, гімназіях, колегіумах таким предметом за вибором може бути той, що вивчався поглиблено. Державна підсумкова атестація з художньої культури проводиться відповідно до рекомендацій МОН України.

Вимоги щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу

Уроки художньо-естетичного циклу повинні стати для кожного учня прагненням до творчості, духовного самовдосконалення, бажанням постійно підвищувати свій особистий естетичний рівень та захоплюватися мистецтвом, розуміти його та удосконалювати власні мистецькі знання. Пізнаючи зміст предметів художньо-естетичного циклу, який охоплює широкий спектр розвиваючих, навчальних, виховних, світоглядних аспектів сучасної освіти, учень загальноосвітньої школи поступово формує для себе цілісну художню картину світу.

Музичне мистецтво

Серед дисциплін художньо-естетичного циклу **«Музичне мистецтво»** є предметом, який дозволяє розвивати музичні мистецькі компетенції кожного учня, завдяки введенню школярів у світ музичного мистецтва, ознайомленню із широким спектром музичних образів, уведення учнів у світ добра й краси, відбитий у музичних творах, засвоєння ними знань про особливості художньо-образної мови музичного мистецтва.

Початкова школа

Головною метою музичного розвитку учнів початкової школи є: формування основ музичної культури учнів як важливої і невід'ємної частини їхньої духовної культури, комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі сприймання й інтерпретації кращих зразків української та світо-

вої музичної культури, а також формування естетичного досвіду, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва.

Учителю музичного мистецтва слід звернути особливу увагу на те, що ***формування музичної культури учнів*** – основа уроку, його зміст, який може мати різне художньо-педагогічне втілення. Цілісність уроку досягається завдяки єдності всіх складових елементів, оскільки в основу його побудови мають бути покладені не різні види діяльності, а різні грані музики як цілісного явища. Це дає можливість вносити в урок будь-які контрасти, необхідні для підтримування уваги учнів, створювати атмосферу творчої зацікавленості, узгоджувати матеріал програми з рівнем розвитку учнів.

Особливості викладання предмету «Музичне мистецтво» визначаються специфікою музичного мистецтва, яке звернене до духовного світу дитини. Вплив на морально-естетичні почуття відбувається в процесі активного сприйняття дітьми емоційно-образного змісту музичних творів, в процесі музично-творчої діяльності школярів. Заняття музикою сприяють духовно-моральному вихованню дітей, цілісному розвитку особистості молодшого школяра, залученню його до неминущих етичних і естетичних цінностей вітчизняної і світової музичної культури. Музичне мистецтво є невід'ємною, важливою частиною національної духовної культури.

Мета курсу полягає в тому, щоб закласти основи музичної культури школяра як частини його духовно-моральної культури, що передбачає єдність особистісного, пізнавального, комунікативного і соціального розвитку учнів, виховання у них емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва і життя. Основні положення навчальної програми спрямовані на досягнення оптимального загального розвитку кожної дитини при збереженні її психічного і фізичного здоров'я, на розвиток музичності як комплексу музично-творчих здібностей. Підкреслюючи єдність і рівнозначність інтелектуального та емоційного розвитку, вольового і морального, у програмі істотне значення надається емоційному розвитку дитини, адже саме емоції сприяють глибині інтелектуальної діяльності. Ця глибина створюється матеріалом, з яким працюють учні, але головне – характером самої діяльності і емоційним настроєм.

Особливість мистецтва полягає в тому, що воно володіє великими можливостями для емоційного розвитку особистості, творчого та морально-естетичного виховання учнів. Разом з тим

музика дозволяє не тільки збагатити емоційну сторону життя дитини, а й досягти цілісності всіх складових особистісного розвитку. У числі пріоритетних цілей вивчення музичного мистецтва в початковій школі виступають розвиток здатності до емоційно-ціннісного сприйняття і розуміння музичних творів, виховання художнього смаку і морально-естетичних почуттів дітей, оволодіння виконавськими уміннями, навичками і способами музично-творчої діяльності в різних її видах. Виходячи з цього, обов'язковий мінімум змісту програми з музики вперше розкривається в двох взаємозалежних і взаємообумовлених сферах, що визначають пріоритети мистецької освіти: естетичне сприйняття й основи музичного мистецтва та компетентнісний підхід до музично-творчої діяльності.

Естетичне сприйняття включає особливості музичного мистецтва, які розкривають природу музики через практичний досвід. А компетентнісний підхід реалізується через різноманітні форми спілкування з музикою, такі, як спів, інструментальне музикування, ритміку і пластичний рух, театралізацію музичних образів.

В основі підходу до розробки програми з музики закладено ***принцип відповідності змісту освіти природі дитини та її схильності до споконвічних творчих видів діяльності*** (співу, танцю, гри на музичних інструментах, художнього моделювання), що стає передумовою розвитку в цьому процесі творчої уяви.

Це ставить перед учителем завдання пошуку нових форм проведення уроку музики в його співвідношенні з іншими формами навчання, позаурочної музичної діяльності: музичні гуртки, дитячі асамблеї мистецтва, фестивалі дитячої музичної творчості, конкурси хорових колективів, участь у музичних подіях класу, школи (вистави, концерти та ін.). Така побудова навчального процесу забезпечить особистісне освоєння мистецтва, дозволить найбільшою мірою реалізувати музично-творчі здібності, можливості та інтереси учнів.

Уперше в змісті навчання виділені загальнонавчальні вміння, навички та способи діяльності. Це дозволяє реалізувати внесок кожного навчального предмета до рішення загальних цілей початкової освіти, що особливо важливо для предметів естетичного циклу, враховуючи їх значення для розвитку дитини.

Стосовно змісту музичного мистецтва це будуть **такі вміння**:

- сприймати і спостерігати музичні явища в їх зв’язках з життям, визначати художню ідею твору, брати участь в діалозі, елементарно обґрунтовувати висловлене судження;

- розмірковувати про основні характеристики порівнюваних музичних творів (виразні засоби музики), аналізувати результати порівняння, об’єднувати твори мистецтва за загальними видовим та жанровими ознаками;

- працювати з нотним записом як найпростішим знаковим (графічним) позначенням музичної мови.

- уміння вирішувати творчі завдання на рівні імпровізацій (музичної, танцювальної, пластичної), проявляти самостійність і оригінальність при їх вирішенні, розігрувати уявні ситуації, самостійно планувати свої дії у виконавській діяльності, здійснювати співробітництво в хоровому співі, ансамблевому музикуванні (вміння оцінювати загальний результат діяльності – якість художнього виконання).

До кінця навчання в початковій школі учні опановують способами музичної діяльності в індивідуальних і колективних формах роботи (хоровий спів, гра на музичних інструментах, танцювально-пластичний рух), уміннями сприймати, спостерігати, виявляти подібність і відмінність об'єктів і явищ мистецтва і життя (мистецтво бачити, чути, відчувати, думати, діяти в гармонійній єдності). У них з’являється уявлення про світ музики, форми її побутування в житті. Осягнення музичних образів розвиває емоційно-чуттєву сферу учнів, виховує любов до рідної природи, повагу до рідного краю, його культури та історії.

Новим у навчальному році буде викладання музичного мистецтва в 1 класі, тому слід звернути увагу на **головні особливості оновленої програми.**

Найважливішим завданням уроків музики в 1 класі є послідовне збагачення музичного досвіду дітей, виховання в них навичок сприймання і виконання музики; від якості цих занять значною мірою залежить музичний розвиток молодших школярів у наступних класах. Зіставлення музичних, літературних і візуальних образів сприятиме поліхудожньому вихованню молодших школярів.

Оновлена програма в 1 класі розкриває емоційний зміст музики, характер творів різноманітних жанрів; допомагає учням розпізнавати життєвий зміст музичних творів, виявляти в них ознаки зображальності; на доступних і захоплюючих зразках

ознайомлює з виражально-зображальними засобами музичної мови, через залучення учнів до різноманітної музичної діяльності закладає основи елементарних виконавських умінь і навичок. Пропоновані програмою музичні твори є невеликими за обсягом, із яскравими музичними образами. Музичний репертуар програми не прив'язаний до «видів діяльності», а поданий з метою розкриття навчальної теми.

Водночас, у центрі уваги вчителя має бути:

- музичний твір, сприйняття (осягнення) якого припускає спів;
- хоровий, ансамблевий, сольний спів;
- пластичне інтонування;
- музично-ритмічні рухи;
- гра на дитячих музичних інструментах;
- ігрове спілкування, інсценування пісень, казок, музичних «програмних» творів у контексті навчальної теми.

Навчання співу має бути тісно пов'язане з розвитком музичних здібностей і сприяти активному, зацікавленому й творчому ставленню учнів до музики.

Творча діяльність учнів може виявлятися в розмірковуваннях про музику, в імпровізації пісенних мелодій (мовній, вокальній, ритмічній, пластичній), створенні нескладних мотивів, інсценуванні сюжетів пісень, складанні елементарних танців, темброво-ритмічних супроводів, у малюнках, доборі музичних колекцій для домашньої фонотеки тощо.

Основним видом домашніх завдань мають бути завдання слухати музику в оточуючому середовищі і розповідати про свої враження на уроках. Доцільно рекомендувати учням слухати і дивитися протягом тижня певні музично-пізнавальні радіо- і телепередачі.

Реалізації завдань навчальної програми сприятиме позаурочне спілкування учнів із музикою: участь у музично-виховних заходах, роботі музичних гуртків, відвідування концертів і спектаклів для дітей, домашнє музикування тощо.

Учителю слід пам'ятати, що в початковій школі у дітей переважає образне мислення, тому **основне місце має бути відведено ігровим методам і прийомам роботи з дітьми**: ситуаційно-рольовим, сюжетно-рольовим іграм; методам аналізу життєвих ситуацій і привчання; ігровим методикам щодо виявлення самооцінки; іграм – драматизаціям, інсценуванню, іграм-бесідам, іг-

рам-мандрівкам; екскурсіям; ігровим вправам, колективним творчим проектам, практичним музикуванням тощо.

Методи розвитку музичного сприймання у молодших школярів:

- метод вибору підхожих визначень;
- метод порівняння;
- метод варіювання;
- метод музичних колекцій;
- ігровий метод;
- метод пластичного інтонування;
- метод асоціативного пошуку (із використанням образотворчого мистецтва);
- метод проблемних ситуацій;
- метод дискусій тощо.

Основна школа

Музична педагогіка загальноосвітньої школи, спираючись на спільну діяльність учителя й учнів, домагається органічної єдності методів навчання, що орієнтують на розв'язання дидактичних завдань, та методів виховання, спрямованих на формування в учнів ціннісного ставлення до світу і до себе. Методи музичної педагогіки пов'язані з дидактичними (методами, що розкривають специфіку окремих етапів навчання) і з загальнодидактичними методами, що відображають загальні способи досягнення мети освіти. Музичне мистецтво має стати відкритою інтонаційно-образною моделлю входження дитини у світ культури, тому необхідно надати методам, формам і педагогічним технологіям діалогічного характеру. Саме діалогічна стратегія педагогічної взаємодії (діалог із митцем, внутрішній діалог) забарвлена позитивними емоційно-естетичними переживаннями, захопленням музичною діяльністю.

Основними вимогами щодо викладання музичного мистецтва в основній школі є:

– викладання музики як самостійного мистецтва й орієнтація змісту, форм і методів шкільної музичної освіти на його вищі досягнення;

– формування музичного мислення учнів як мислення діалектичного, адекватного внутрішній будові, драматургії та формотворенню музичних творів розвинутих жанрів і форм;

– розвиток емоційно-ціннісного ставлення до музики на основі розвитку фантазії та уяви учня;

– орієнтація музично-виконавчої діяльності учнів на найбільш інтегративні її види, що забезпечує цілісне охоплення музичного твору в єдності його змісту й форми: при засвоєнні симфонічної музики – на «диригування» (пластичне інтонування), при засвоєнні музично-сценічних жанрів – на оперну режисуру (інсценування);

– залучення професійних музикантів до спільного з учнями живого виконання музичних творів, що дозволяє посилити емоційно-художній вплив музики на учнів та підвищити рівень їх виконавської культури, посилити соціальну значущість уроків музичного мистецтва в цілому.

Образотворче мистецтво

Навчальний предмет «Образотворче мистецтво» має велике значення у збереженні фізичного і психічного здоров'я учня. Тому найважливішим аспектом викладання образотворчого мистецтва с створення на уроці здоров'язбережного середовища:

- відстеження відповідності санітарно-гігієнічних умов навчання вимогам СанПіН;
- побудова уроків з урахуванням принципів природовідповідності, застосування оптимальної кількості різних видів навчальної діяльності і методів викладання;
- використання в навчальному процесі ігрових технологій, що відповідають потребам учнів молодшого шкільного віку;
- застосування завдань з елементами театралізації, що включають рухову активність учнів, розвиток емоційної сфери особистості;
- надання учням свободи у виборі видів навчальної діяльності і засобів, використовуваних при виконанні роботи.

Головне, щоб ***робота вчителя образотворчого мистецтва*** була спрямована на психологічне оздоровлення, корекцію особистісного розвитку учнів, підвищення їх адаптаційних здібностей.

Одним з основних принципів при проведенні уроків образотворчого мистецтва в молодших класах є активність школярів. Саме ігрові технології дозволяють створити високий рівень мотивації, результативності занять та умови для соціалізації особистості школяра, його виховання. Художньо-творча ігрова активність сприяє гарному емоційному стану учнів, стимулює розвиток творчих здібностей. Художньо-дидактичні ігри розвивають образне та логічне мислення, спостережливість, різні види

пам’яті, в тому числі зорову, є ефективним засобом засвоєння знань, умінь і навичок.

Завдання з пізнавальним та ігровим початком необхідно складати з урахуванням вікових можливостей учнів. Ігри з елементами театралізації, створенням образів в образотворчій, словесної, театральної діяльності викликають у школярів яскравий емоційний відгук. При використанні художньо-дидактичних, настільно-друкованих ігор, різноманітних лото, парних картинок відбувається закріплення знань про властивості предметів, які потім учні повинні зобразити у власній художній діяльності (малюнку, аплікації, ліпленні тощо).

Зміст програми засвоюється учнями без домашнього завдання. В якості домашньої роботи може бути запропонована заготівля підсобного матеріалу для роботи над темою наступного уроку, спостереження за певними об’єктами або явищами, підбір репродукційного матеріалу, підготовка повідомлення про творчість художника або окремий твір мистецтва, відвідування художнього музею або виставки. Домашнє завдання виконується за бажанням учнів і заохочується учителем. Його основною метою є орієнтація учнів на естетичне освоєння навколишнього світу.

«Художня культура» в 9–10–11 класах

У новому начальному році викладання предмету буде здійснюватися за програмою «Художня культура» 9–11 клас (автори Масол Л., Миропольська Н., К. «Перун», 2005 р.).

У програмі інтегрованого курсу «Художня культура» не тільки реалізуються концептуальні ідеї цілісного художньо-естетичного розвитку особистості на основі взаємодії різних видів мистецтва, але й надається можливість проектувати нові засоби для формування у свідомості учнів поліхудожнього та полікультурного образу світу та надаються умови сучасному вчителю реалізувати потреби і запити учнів старшої школи.

Сучасний урок художньої культури становить основу педагогічної системи формування у старшокласників свідомого художньо-естетичного ставлення до мистецтва. Він, на думку авторів програми, має розвивати в учнів почуття успіху від власних досягнень у царині мистецької культури, впевненості в спроможності самостійно розв’язувати художні завдання.

Загальні вимоги до організації уроку:

• проведення уроку на основі сучасних наукових досягнень, передового педагогічного досвіду та закономірностей навчального процесу;

• проведення уроку на основі методик гуманних дидактичних концепцій;

• особистісна спрямованість на уроці, яка дозволяє забезпечити умови для самореалізації кожного учня та розвитку ефективної навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням інтересів, потреб, нахилів, здібностей, життєвих цінностей учнів;

• оптимальне поєднання і системна реалізація на уроці дидактичних принципів;

• встановлення на уроці інтеграційних, міжпредметних зв'язків;

• зв'язок із раніше засвоєними знаннями, навичками, уміннями, опора на досягнутий рівень розвитку учнів;

• актуалізація, стимулювання й активізація розвитку всіх сфер особистості учня: мотиваційної, пізнавальної, емоційно-вольової, фізичної, моральної тощо;

• логічність, вмотивованість і емоційність усіх етапів навчально-пізнавальної діяльності учнів;

• ефективне застосування сучасних дидактичних засобів, педагогічних інноваційних технологій, комп'ютерних технологій, мас-медіа;

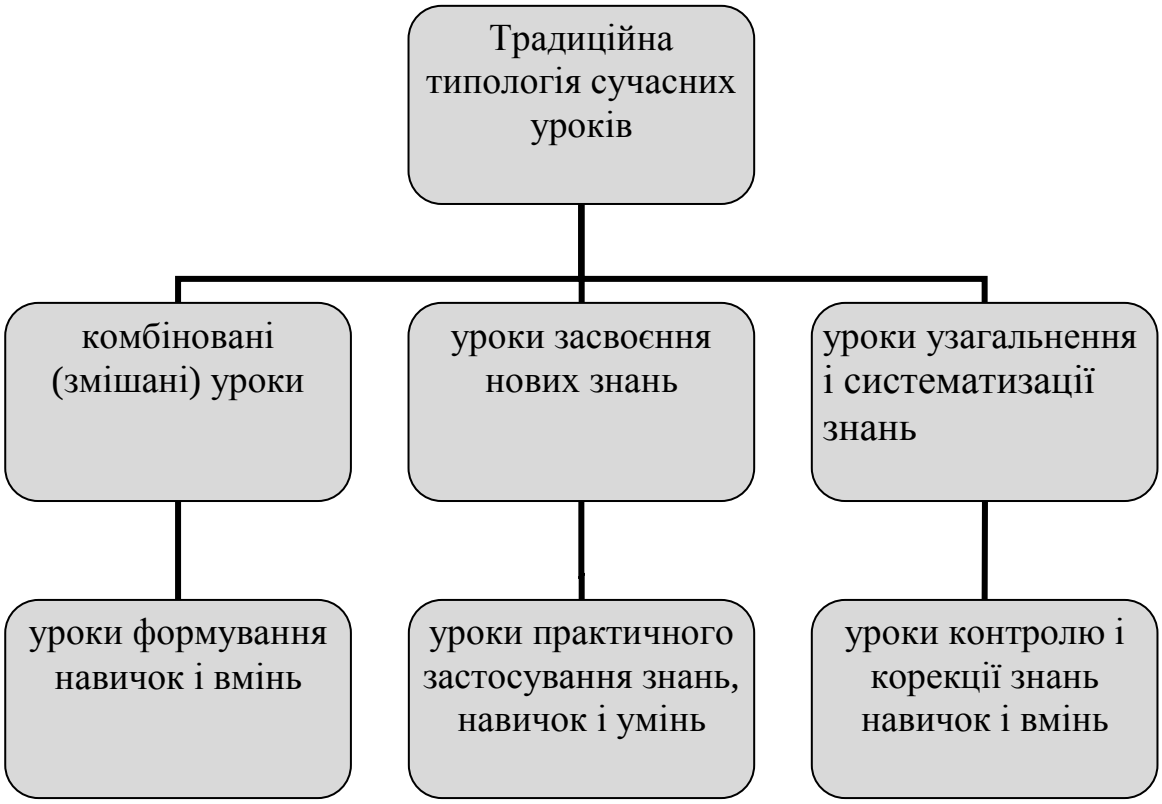
• тісний зв'язок навчання із життям, у першу чергу – з особистісним досвідом учня;

• формування практично необхідних знань, навичок, умінь, ефективної методики навчально-пізнавальної діяльності;

• формування мотивації навчально-пізнавальних дій, професійного становлення, потреби постійної самоосвіти;

• діагностика, прогнозування, проектування і планування кожного уроку.

Класифікація традиційних типів уроків
за В. О. Онищук, М. А. Сорокіним, М. І. Махмутовим

Традиційні уроки художньої культури. Кожен такий тип уроку має свою структуру, тобто етапи побудови уроку, їх послідовність, взаємозв'язки між ними. Характер елементів структури визначається завданнями, які слід постійно вирішувати на уроках певного типу, щоб найбільш оптимальним шляхом досягти тієї чи іншої дидактичної, розвиткової та виховної мети уроку. Визначення і послідовність цих завдань залежать від логіки і закономірностей навчального процесу. Зрозуміло, логіка засвоєння знань відрізняється від логіки формування навичок і вмінь, а тому і різниться структура уроків відповідних типів. Кожний тип уроку має свою структуру.

► **Комбінований урок** (у курсах художньої культури цей тип уроку можна використовувати постійно, окрім уроків узагальнення знань і контрольного підсумкового уроку).

Цей тип має наступну структуру: перевірка виконання учнями домашнього завдання практичного характеру; перевірка, оцінка і корекція раніше засвоєних знань, навичок і вмінь; відтворення і корекція опорних знань учнів; повідомлення теми, мети і завдань уроку та формування мотивації учіння; сприймання й усвідомлення учнями нового матеріалу; осмислення, узагальнен-

ня і систематизація нових знань; виконання практичного завдання; підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання. З усіх зазначених типів комбінований урок найпоширеніший у сучасній загальноосвітній школі. Йому належить 75–80 відсотків загальної кількості уроків. Саме цей тип уроку сприяє більш ґрунтовному засвоєнню знань учнів та формуванню практичних умінь школярів. На такому уроці вчитель може застосовувати різноманітні форми і методи організації навчального процесу, використовувати інтеграційні зв'язки між видами мистецтв, упроваджувати інноваційні педагогічні технології тощо.

Проектна діяльність надає нові можливості для використання інноваційних форм роботи з вивчення художньої культури в старшій школі. У практичній роботі вчитель може застосовувати проектну технологію, яка становить основу дитячої творчості та шляхом до самовдосконалення, розвитку самостійної творчої діяльності. Прикладами художньо-мистецьких проектів можуть бути ґрунтовні інформаційні проекти (довідники, презентації, малі енциклопедії, буклети, тематичні газети тощо), практико-орієнтовані мистецькі проекти (у вигляді творчих тематичний виставок, відеофільмів, авторських мистецьких виставок, спектаклів, вистав, аматорських фільмів тощо), творчі мистецькі та рольові-ігрові проекти (у вигляді віртуальних екскурсій, творчих майстерень, міні-театрів, музеїв, мультимедійних проектів). Найскладнішою формою учнівського проекту залишається індивідуальний або колективний дослідницький проект – це проекти МАН, наукові статті, власні мистецькі дослідження учнів в сфері мистецтва.

Підготовка вчителя до викладання предметів художньо-естетичного циклу в 5–9 класах за новою програмою (2012 р.)

У 2012–2013 навчальному році особливу увагу слід приділити підготовці вчителя до викладання музичного мистецтва та образотворчого мистецтва в 5–7 класах за **новою програмою (2012 року) та викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» в 8 та 9 класах загальноосвітньої школи за новою програмою (2012 року).** *Автори нової програми:* Масол Людмила Михайлівна – провідний наук. співробітник лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат пед. наук *(керівник групи);* Коваленко Оксана Ярославівна – начальник відділу Інституту іннова-

ційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України; Сотська Галина Іванівна, Кузьменко Галина Василівна, Марчук Жанна Станіславівна, Константинова Олена Вікторівна, Паньків Людмила Іванівна, Гринчук Ірина Павлівна, Новікова Надія Валентинівна, Овіннікова Наталія Ігорівна.

Визначення **мети навчання мистецтва** в основній школі зумовлене основними функціями мистецтва: естетичною, навчально-пізнавальною, духовно-виховною, комунікативною, емоційно-терапевтичною.

Характеристика структури нової програми (2012 року) та особливості організації навчально-виховного процесу (в 5–9 класах)

Структура програми «Мистецтво» зумовлена логікою побудови всього курсу, яка забезпечує цілісність змісту мистецької освіти в основній школі. Логічна послідовність тем за роками навчання (однакова як для автономного викладання музичного та образотворчого мистецтва, так і для інтегрованого курсу) охоплює такі ключові естетичні категорії як ***види, жанри, стилі*** мистецтва. Спільна тематика року розподіляється на окремі теми варіативно, адже змістове наповнення конкретизується відповідно до специфіки кожного з блоків програми: предметів «Музичне мистецтва» і «Образотворче мистецтво» чи інтегрованого курсу «Мистецтво».

Основні види діяльності учнів на уроках включають:

- художньо-творче самовираження;
- сприймання, інтерпретацію та оцінювання художніх творів;
- пізнання мистецтва та засвоєння відповідної мистецької термінології.

У 5–7 класах пріоритетними є різноманітні форми практичної діяльності учнів, під час якої відбувається їхнє самовираження **у співі, інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні, театралізації** тощо. Учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва (5 кл.), палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтва (6 кл.), новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства (7 кл.).

У 8–9 класах учні опановують стилі та напрями мистецтва, які історично склалися впродовж епох, тому пріоритетними стають такі види діяльності, як інтерпретація художніх творів у культурологічному контексті, виконання індивідуальних і колекти-

вних проектів. Водночас поглиблюються знання термінології (мистецтвознавча і культурологічна пропедевтика).

Окрім внутрішньої галузевої інтеграції, доцільно використовувати міжпредметні зв'язки й з іншими освітніми галузями: «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Технологія», «Здоров'я і фізична культура» та ін.

Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу художнього матеріалу.

Педагог має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику та критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні та ігрові завдання для учнів, враховуючи мету уроку, програмні вимоги, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

Предмети мистецтва в загальноосвітній школі мають важливе естетико-виховне спрямування, якому підпорядковуються дидактичні завдання, тому вчитель має сприяти зростанню в учнів інтересу до мистецтва, розвитку здатності емоційно реагувати на художні твори і знаходити в них особистісний смисл.

Отже, головне надзавдання вчителя – створити захоплюючу емоційно піднесену атмосферу, щоб кожний урок став справжнім УРОКОМ МИСТЕЦТВА, надихав учнів на творчість поза його межами – в особистісній і соціокультурній діяльності.

Години *резервного часу* можуть використовуватися на розсуд вчителя, наприклад, на тематичне узагальнення матеріалу, відвідування музеїв, виставок, театрів тощо.

Витяг із нової програми:
Загальна тематична структура нової програми «Мистецтво»
5–9 класи

Клас	*Тема*	*Кількість годин на тиждень*		
		Музичне мистецтво	*Образотворче мистецтво*	*Інтегрований курс «Мистецтво»*
5	Види мистецтва	1	1	1
6	Жанри мистецтва	1	1	1
7	Мистецтво: діалог традицій і новаторства	1	1	1

		Інтегрований курс «Мистецтво»
8	Мистецтво в культурі минулого	1
9	Мистецтво в культурі сучасності	1

Тематична структура програми «Музичне мистецтво» (5–7 кл.), 35 год. на рік (1 год на тиждень), з них 4 год – резервний час

Клас	*Тема року*	*Теми*
5	Види музичного мистецтва	Музика як вид мистецтва
		Народна музика
		Професійна музика
		Взаємодія музики з іншими видами мистецтва (образотворче мистецтво, література, театр, цирк, кіно)
6	Жанри музичного мистецтва	Жанри камерно-вокальної музики
		Жанри хорової музики
		Жанри камерно-інструментальної музики
		Жанри симфонічної музики
7	Музика: діалог традицій і новаторства	Мистецтво в нашому житті
		Новітні музичні явища

Тематична структура програми «Образотворче мистецтво» (5–7 кл.)

35 год на рік (1 год на тиждень), з них 4 год – резервний час

Клас	*Тема року*	*Теми*
5	Види мистецтв	Графіка
		Живопис
		Скульптура. Декоративно-прикладне мистецтво
		Взаємодія образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтв (музика, література, театр, цирк, кіно)

6	Жанри мистецтва	Анімалістичний жанр. Пейзаж
		Портретний жанр
		Побутовий жанр. Натюрморт
		Жанри: історичний, міфологічний, релігійний, батальний
7	Мистецтво: діалог традицій і новаторства	Мистецтво в нашому житті
		Дизайн

Тематична структура програми інтегрованого курсу «Мистецтво» (5–9 кл.)

35 год на рік (1 год на тиждень), з них 4 год – резервний час

Клас	*Тема року*	*Теми*
5	Види мистецтва	Народне і професійне мистецтво
		Взаємодія і синтез мистецтв
6	Жанри мистецтва	Образ людини в мистецьких жанрах
		Образи природи в мистецьких жанрах
7	Мистецтво: діалог традицій і новаторства	Мистецтво в нашому житті
		Новітні мистецькі явища, дизайн
8	Мистецтво в культурі минулого	Стилі та напрями мистецтва стародавніх епох і цивілізацій: античний, візантійський, романський, готика, Ренесанс
		Стилі та напрями мистецтва (продовження): бароко, рококо, класицизм, романтизм, реалізм
9	Мистецтво в культурі сучасності	Стилі та напрями мистецтва (продовження): імпресіонізм і постімпресіонізм, різновиди модернізму і постмодернізму
		Екранні мистецтва. Форми поширення мистецтва (музеї, медіа, реклама)

Навчально-методичне забезпечення курсів «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»

Відповідно до нових програм, у 2011 році почалося створення нового покоління підручників, зокрема, для учнів 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів підготовлено нові підручники:

- «Мистецтво» авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В. вид-во «Генеза»; «Музичне мистецтво» авт. Аристова Л.С., Сергієнко В.В., вид-во ВД «Освіта»; «Музичне мистецтво» авт. Лобова О.В., вид-во «Школяр»;
- «Образотворче мистецтво» авт. Калініченко О.В., Сергїєнко В.В., вид-во ВД «Освіта»; «Образотворче мистецтво» авт. Трач С.К., Резніченко М.І., вид-во «Навчальна книга – Богдан».

Навчально-методичний апарат підручників курсу «Мистецтво» спрямований на реалізацію їх основних функцій і ґрунтується на наступних засадах: змістове наповнення, характер викладу матеріалу і побудова системи методів і прийомів навчання відповідають віковим психологічним особливостям учнів початкових класів, відповідно до вимог програми вони ***доступні,*** різноманітні, тісно пов’язані з життєвим світом, пізнавальними інтересами і потребами дитини; враховують те, що молодші школярі не можуть повноцінно засвоїти на одному уроці багато нових слів і понять, тому визначення останніх подаються в елементарних, спрощених формулюваннях і підкріплюються конкретними й зрозумілими дітям прикладами й ілюстраціями; вміщені в рукописі підручників запитання, завдання, вправи ***дидактична доцільні,*** вони актуалізують досвід дітей, що є важливим для повноцінного засвоєння нового художньо-пізнавального матеріалу і його застосування і закріплення у власній художньо-практичній діяльності; виконання завдань передбачає ***диференціацію*** з урахуванням різних рівнів розвитку дітей (наприклад, завдання з малювання чи ліплення передбачає можливість вибору дитиною простішого або складнішого варіанту виконання, при імпровізації інструментального супроводу до пісень учень обирає дитячий інструмент, який відповідає не лише музичному образу, а і його виконавським інтересам і можливостям); для формування здатності особистості до культурного самовираження і розвитку творчих здібностей у підручниках поряд із запитаннями на засвоєння навчального матеріалу і завдань суто тренувального характеру вміщено ***художньо-творчі завдання:*** імпровізувати ритмічний супровід до пісні на дитячих інструментах, створити на них своєрідні «звукові кар-

тини», інсценувати пісню з елементами перевтілення, фантазувати й придумувати оригінальні образи у перебігу виконання художньо-практичної роботи; ***візуальний матеріал*** виконує ***дидактичну функцію,*** а не допоміжну суто ілюстративну, що конче важливо для усвідомлення і закріплення мистецьких знань і вмінь, адже репродукції мистецьких шедеврів, фотографії, педагогічні малюнки, ритмічні схеми-партитури є суттєвим джерелом художньої інформації; водночас логічно розміщені кольорові ілюстрації мають також естетико-виховну і загальнокультурну цінність, вони спрямовані на розвиток культури естетичного сприймання, смаку, художнього мислення; розроблений навчально-методичний апарат, що включає систему запитань і завдань різних рівнів і типів, актуалізує ***практичну спрямованість*** змісту, його зв'язок із життєдіяльністю дітей молодшого шкільного віку, з природним і культурним середовищем.

Реалізація змістових ліній освітнього стандарту у частині «Музичне мистецтво» забезпечується повною відповідністю підручників вимогам Державного стандарту щодо обсягу та порядку подання змісту загальної початкової музичної освіти.

Формування музичного репертуару підручників відбувається на засадах поєднання національної домінанти і полікультурного підходу на основі творів, запропонованих програмою, характерними ознаками репертуару є його художня цінність і гуманістична спрямованість.

Детальне дидактико-методичне розроблення змістових ліній стандарту у підручниках (із залученням творів суміжних видів мистецтв, з урахуванням міжпредметних зв'язків, розвивального та виховного потенціалів навчального матеріалу тощо) надає можливості для оволодіння учнями початкової школи комплексом ключових, міжпредметних і предметних компетентностей.

Провідним засобом реалізації змістових ліній стандарту та формування музичної культури дітей в авторській концепції є ***музично-творча діяльність,*** яка представлена різноманітними видами роботи (слухання музики, різні форми співу, елементарне музикування, музично-ритмічні рухи, ознайомлення з історією та теорією музики, творчі форми музичної діяльності тощо).

Навчально-методичний апарат підручників є засобом доступного для учнів дидактичного розкриття змісту Державного стандарту початкової загальної освіти й Базової навчальної програми з музичного мистецтва.

Чинником розвитку музичної спрямованості учнів 1-2 класів є система мотиваційних елементів підручників, серед яких: дидактичні вірші та казки; музичні ігри; музично-рухливі вправи (вікторини, танцювальні хвилинки, «вільне» диригування, пластичне інтонування); творчі виконавські завдання (інсценування та рольове виконання пісень, ритмічні оркестри, «акустичні» види музикування); дидактичні ілюстрації, малюнки та інші види наочності; «завдання-цікавинки» – вірші-загадки, ребуси, тексти «з пропусками», елементи інтеграції музики з іншими мистецтвами. У 3–4 класах до цього додаються дидактичні розповіді й оповідання; проблемно-пошукові завдання; ознайомлення учнів зі сферами практичного застосування знань; вправи змагального типу; дидактичні схеми, кросворди, головоломки; завдання, що спонукають учнів до самонавчання, орієнтують їх на позакласну музично-творчу діяльність.

Формування **музичної обізнаності** націлено на опанування теоретичних основ музичного мистецтва та його зв’язків у ланках «музика–людина», «музика–життя», «музика–інші види мистецтв»; оволодіння комплексом умінь і навичок, способів різних видів музичної діяльності; практики і досвіду власних творчих спроб у всіх формах спілкування з мистецтвом тощо.

На реалізацію пізнавальної функції підручників спрямовано: практичні завдання щодо сприймання і виконання музики; навчальну інформацію у формі дидактичних казок і віршів, художніх і публіцистичних розповідей; довідкові матеріали; апарат повторення та контролю вивченого матеріалу (запитання, вправи, комплекси підсумкових завдань, заключні уроки-концерти) тощо.

Перспективи становлення загальнокультурної компетентності школярів реалізуються через ознайомлення їх з відомостями стосовно розвитку світової культури, специфіки різних видів мистецтв, формування навичок розуміння та первинного аналізу літературних, візуальних, сценічних творів.

Концептуальна ідея курсу «Образотворче мистецтво» конкретизується тематикою змісту підручників 1–4 класів і передбачає систематизоване, цілеспрямоване, послідовне та планомірне змістово-інтегроване опанування на теоретичному і практичному рівнях таких видів мистецтв:

Образотворче мистецтво: живопис (пейзаж, натюрморт, портрет, жанрова картина); графіка (книжкова, силуетна, плакат тощо); скульптура, (кругла, рельєфна, декоративна).

Декоративно-ужиткове мистецтво (писанкарство, витинанки, декоративна пластика, народні іграшки, розпис, народне малярство).

Архітектура (народна, житлова, промислова, громадська).

Дизайн (паперова пластика, конструювання, моделювання, макетування).

Народознавство – як комплексне поєднання різних видів мистецтв у синтетичних формах народних традицій, обрядів та звичаїв, свят народів України.

Структуру змісту підручників «Образотворче мистецтво. 1–4 класи» розроблено відповідно до базової навчальної програми для початкової школи з урахуванням традицій українського національного мистецтва в контексті зі світовою культурою. Інформаційний наочно-ілюстративний матеріал розкриває специфіку художнього образу та оригінальність образотворчих і виразних засобів живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури та дизайну. Він є наочним джерелом формування художньої та духовної культури особистості.

Завдання, вміщені у підручниках, передбачають основні види художньо-пізнавальної (естетичне сприйняття дійсності та творів мистецтва), практичної образотворчої діяльності. Зображальна діяльність включає розумово-практичні способи дій учнів за зразком (навчальні вправи), творчі завдання – зображення на площині фарбами та графічними матеріалами, а також в об'ємі (пластилін, папір), як в реалістичному (предметному), так і асоціативному, декоративному зображенні форм реальної дійсності. Для учнів 1 класу навчальний матеріал має пропедевтичний характер, а для *2–4* класів побудований за концентричним, системним принципом оволодіння програмовим матеріалом, що стає основою для подальшого накопичення досвіду образотворчої діяльності учнів в основній школі. Навчальний матеріал у підручниках (як і у програмі) подається за структурно-логічними блоками та забезпечує диференційований підхід до навчання.

У підручниках широко представлено ілюстративний матеріал: репродукції творів майстрів живопису, графіки, дизайну, світлини архітектурних споруд та скульптур, творів народного мистецтва, зразків дитячих робіт, на які учень може орієнтуватися під час сприймання творів мистецтва та практичного ви-

конання творчих завдань. Дібраний дидактичний наочно-ілюстративний матеріал допоможе школярам зрозуміти сутність змісту навчального матеріалу й творчо реалізувати виконання програмових завдань як під керівництвом учителя, так і самостійно. Для учнів 2–4 класів наприкінці кожної теми уроку запропоновано завдання «У вільну хвилину». Це зроблено з метою розширення кількості завдань різного ступеня складності для організації диференційованої роботи учнів. Завершуються підручники абетками юного художника. В кожній темі спеціальні (художні) терміни виділені окремим кеглем, кольором. Тематика поурочних матеріалів теж відокремлена одна від одної спеціальною ілюстративною вставкою, яка вводить у змістову сутність кожної нової теми. Щоб забезпечити учням можливість вільного діалогу з учителем, батьками, між собою, у підручниках виокремлюються спеціальні терміни та поняття, які є обов'язковими для засвоєння та розуміння учнями. Вони пояснюються добором зрозумілих дітям простих ключових слів та проілюстровані, що ненав'язливо вводить їх в лексику мистецтвознавчої термінології.

Репрезентовані в підручниках зміст та обсяг знань, умінь і уявлень молодших школярів у галузі образотворчого мистецтва уможливлюють аналіз та коригування динаміки такого розвитку.

Нагадуємо, що відповідно до наказу МОН від 01.09.2009 р. № 806 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», загальноосвітнім навчальним закладам дозволяється використовувати в організації навчально-виховного процесу лише навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України або схвалення відповідної комісії Науково-методичної ради з питань освіти. Навчально-виховний процес середньої та старшої школи, як і в попередні роки, буде проводитися за чинними навчальними програмами та навчально-методичним забезпеченням.

Усе навчально-методичне забезпечення, рекомендоване МОН України до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційних веб-сайтах МОНмолодьспорту України.

Орієнтовний план роботи районного (міського) методичного об'єднання вчителів музичного мистецтва та художньої культури на новий 2012–2013 навчальний рік

Серпень

1. Вимоги щодо організації начального процесу в новому навчальному році за оновленими програмами.
2. Планування роботи вчителя.
3. Особливості викладання музичного мистецтва в 1-му класі. Методологічні основи педагогічної діяльності в початковій школі.
4. Ознайомлення із новими посібниками і підручниками щодо викладання предметів.

Листопад

1. Нова програма «Мистецтво» (2012р.) – мета, завдання, зміст та особливості навчальної діяльності. Обговорення особливостей структурування навчального матеріалу та тематичної побудови програми.
2. Планування роботи вчителя за новою програмою в 5-му класі.
3. Опрацювання змістовного компоненту програми для учнів 5-го класу. Упорядкування фонохрестоматії, перегляд методичних рекомендацій.
4. Відвідування відкритого уроку або виховного заходу вчителів, які атестуються.
5. Аналіз відкритого уроку або виховного заходу вчителів.

Січень

1. Методичні та дидактичні основи викладання музичного мистецтва та художньої культури. Педагогічна скарбничка району (міста).
2. Перегляд дидактичних і методичних матеріалів з предметів художньо-естетичного циклу.
3. Презентація учнівських проектів з музичного мистецтва та художньої культури. Майстер-клас вчителя «Я це роблю так…».
4. Відвідування виставки творчих робіт учнів.

Березень

1. Упровадження інновацій в сферу мистецької освіти. Упорядкування тематичних творчих педагогічних проектів району (міста)

2. Вимоги щодо організації позаурочної роботи з художньо-естетичної освіти.

3. Відвідування відкритого виховного заходу або уроку з музичного мистецтва або художньої культури.

4. Проведення майстер-класу вчителя (за обраною темою).

5. Творчий звіт педагогічного досвіду вчителів, які атестуються.

Травень

1. Круглий стіл за темою: «Проблеми викладання предметів художньо-естетичного циклу: перспективи, досвід, знахідки».

3. Підведення підсумків роботи МО за навчальний рік.

4. Колективне планування роботи МО на новий навчальний рік.

5. Відеоперегляд відкритих уроків вчителів учасників Всеукраїнських конкурсів та вчителів району (міста).

6.4. Образотворче мистецтво. Креслення. Трудове навчання

ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО»

Лукачевич А.Ф.,
222-25-81

Початкова школа

У 1–4 класах, як і в минулі роки, вивчення предмета «Образотворче мистецтво» здійснюватиметься за програмою Л. Любарської та Л. Вовк (вид. «Початкова школа», 2006р.). Зміст навчальних програм реалізовано в підручниках: «Образотворче мистецтво» для 1, 2, 3, 4 класів авт. Л. Любарської та ін.; «Мистецтво» для 2, 3 класів авт. Л. Масол, Е. Бєлкіної.

Основна школа

В основній школі навчання мистецьких дисциплін здійснюватиметься за програмами: «Образотворче мистецтво. 5–7 кл.» (авт. Е. Бєлкіна та ін.) (вид. «Перун», 2005 р.; www.mon.gov.ua). Варіантом викладання мистецтва в основній школі є інтегрований курс «Мистецтво», який вивчається за програмою «Мистецтво. 5–8 кл.» (авт. Л. Масол та ін., вид. «Перун», 2005 р.). Програму з образотворчого мистецтва в основній школі реалізовано в підручниках «Образотворче мистецтво» для 5, 6, 7 класів (авт. Т. Рубля, С. Федун); «Образотворче мистецтво» для 5, 6, 7 класів (авт. Е. Бєлкіна та ін.). Програма інтегрованого курсу «Мистецтво» реалізована в підручниках «Мистецтво» для 5, 6 класів (авт. Л. Масол та ін.).

Відповідно до наказу МОН України від 01.09.2009 р. № 806 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», загальноосвітнім навчальним закладам дозволяється використовувати в організації навчально-виховного процесу лише навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, що мають відповідний гриф Міністерства або схвалення відповідної комісії Науково-методичної ради з питань освіти.

Навчальна діяльність учнів з дисциплін художньо-естетичного циклу у 1–7 класах може проводитись у різних фор-

мах, окрім письмових (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних робіт, написання рефератів), які спричиняють додаткове недоцільне навантаження учнів. Примусове ведення учнями зошитів, виконання письмових домашніх завдань є недоцільним і несприятливим для організації творчої мистецької діяльності.

Основними й обов'язковими видами діяльності на уроках має бути сприймання, аналіз-інтерпретація творів мистецтва та мистецька діяльність учнів (художньо-практична, творча). Письмові підсумкові перевірки навчальних досягнень учнів (контрольні, самостійні роботи) з образотворчого мистецтва не проводяться. Тематичне оцінювання проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, які підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Тематична оцінка не підлягає коригуванню. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

З предмета «Образотворче мистецтво» домашніми завданнями можуть бути спостереження та замальовки ескізного характеру з натури, з пам'яті предметів, краєвидів тощо. Домашні завдання можуть бути практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проектів, створення композицій у різних мистецьких стилях).

У процесі навчання образотворчого мистецтва доцільно посилити міжпредметні зв'язки, зокрема з іншими предметами гуманітарного та природничо-математичного циклу, а також використання ІКТ (пошук художніх матеріалів у мережі Інтернет).

Важливо поєднувати уроки з позаурочною естетико-виховною роботою (відвідування музеїв, виставок тощо) для розуміння учнями зв'язків мистецтва з культурним середовищем суспільства, усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу і водночас виховання культури міжнаціонального спілкування через вивчення мистецтва народів світу. З метою полікультурного виховання доцільно організовувати силами учнів під керівництвом учителів шкільні мистецькі вечори, конкурси і фестивалі, присвячені явищам національної культури та

мистецтва різних народів, зокрема й тих, що компактно проживають у Запорізькій області.

З новими досягненнями у сфері мистецтва і мистецької педагогіки можна ознайомитися на сторінках фахового журналу «Мистецтво та освіта». Журнал друкує інформаційні матеріали, методичні рекомендації та розробки, які покликані допомагати в реалізації змісту освітніх галузей «Мистецтво» в навчально-виховному процесі ЗНЗ.

ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «КРЕСЛЕННЯ»

Лукачевич А.Ф.,
222-25-81

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання ними основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення передбачено в 11 кл. технологічного напряму в обсязі 2 год на тиждень.

У 8–11 кл. креслення може вивчатися як курс за вибором. Міністерством освіти і науки України рекомендовано програму «Креслення. 8–11 класи» (В.К.Сидоренко. К.: Шкільний світ, 2001), яка забезпечена підручниками «Креслення» для загальноосвітніх навчально-виховних закладів (В.К.Сидоренко. К.: Школяр, 2004).

З метою підвищення якості вивчення креслення слід уникати таких недоліків у навчально-виховному процесі:

- перенесення вчителем функцій спеціальної освіти в загальноосвітню школу (зокрема, нав’язування учням спеціальних теоретичних знань, не передбачених шкільними державними стандартами і програмами);

- заміна програмного змісту уроків креслення іншими видами конструкторської діяльності.

Докорінний перегляд існуючих засобів навчання спричинила поява інформаційних технологій на електронних носіях, які підтримують мету інформатизації освіти: забезпечення доступності знань, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів на основі індивідуалізації навчання, інтенсифікації навчального процесу тощо. Все це переконує в необхідності розробки ефективних методів і засобів комп’ютерного навчання, які б використо-

вувалися на уроках креслення, що сприятиме піднесенню рівня зацікавленості учнів у процесі навчання, розвиватиме їх інтерес до предмета, привчатиме ефективно використовувати нові технології під час вивчення креслення.

При вивченні предмета слід користуватися підручниками, посібниками та навчально-наочними матеріалами, які мають відповідний гриф Міністерства.

Матеріали, які висвітлюють питання організації навчальної діяльності з креслення у ЗНЗ, вчителі можуть почерпнути на сторінках періодичних видань та спеціалізованих сайтів:

1. Журнал «Трудова підготовка в закладах освіти» видавництва «Педагогічна преса».

2. Газета «Трудове навчання» видавництва «Шкільний світ».

3. Науково-методичний журнал «Трудове навчання в школі». Видавнича група «Основа».

4. Сайт trudove.org.ua

ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ У 5–9 КЛАСАХ, ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ТЕХНОЛОГІЇ» У 10–11 КЛАСАХ

Лукачевич А.Ф.,
222-25-81

1. Навчальні плани.
2. Організація та викладання трудового навчання у 5–9 класах.
3. Викладання курсу «Технології» у 10–11 класах.
4. Профільне та професійне навчання.
5. Календарно-тематичне планування, оцінювання, облік навчальних досягнень учнів у класних журналах.
6. Інформаційне та навчально-методичне забезпечення.

1. Навчальні плани

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів на вивчення трудового навчання передбачено:

- у 5, 6, 9 класах – 1 год на тиждень; у 7–8 класах – 2 год на тиждень (наказ Міністерства освіти і науки України від 05.02.2009 № 66);

- в 10–11 класах (незалежно від профілю) – 1 год на тиждень (лист Міністерства освіти і науки України від 10.08.2010 № 1/9-543);

- у 10–11 класах технологічного профілю – 6 год. на тиждень (лист Міністерства освіти і науки України від 10.08.2010 № 1/9-543);

- в 11 класах універсального профілю – 2 год. на тиждень (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.05.2003 № 306);

- в 11 класах технологічного профілю – 5 (+1) год. на тиждень (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.05.2003 № 306).

Окрім цього, кількість годин на вивчення предмета у 5-9 класах може збільшуватись до 2-х за рахунок додаткового часу варіативної складової навчальних планів, передбаченої на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації.

Вивчення трудового навчання відбувається окремо для хлопців та дівчат. Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.02 № 128, і відбувається за наявності в класі:

- для шкіл, розташованих у містах, – більше ніж, 27 учнів;

- для шкіл, розташованих у сільській місцевості, – більше 25 учнів.

Однак не виключається можливість комплектування змішаних груп у малокомплектних школах або за бажанням учнів.

2. Організація та викладання трудового навчання у 5–9 класах

У 2012/2013 навчальному році учні 5–9 класів навчатимуться за програмою «Трудове навчання. 5–9 класи. Нова редакція» (авт. В.М. Мадзігон та інші). Новою редакцією програми передбачено три варіанти організації навчального процесу:

перший – для навчання хлопців;

другий – для навчання дівчат;

третій – для класів, без поділу на хлопців і дівчат.

У кожному з них передбачено інваріантну (обов’язкову) та варіативну складові, які приблизно рівні між собою, а також – базовий модуль, на вивчення якого окремий час не виділено. У 5–8 класах інваріантна складова вивчається у першому семестрі, варіативна – у другому; у 9 класі – у першому семестрі планують варіативний модуль, у другому – підсумковий проект. У 5, 6, 9 класах, які не поділяються на групи хлопців та дівчат, учитель

планує 2 варіативних модуля (один – у першому семестрі, один – у другому); у 7–8 класах – 4 варіативних модуля (два – у першому семестрі, два – у другому), при цьому, тематика базового модуля органічно та змістовно інтегрується у зміст обраних варіативних модулів.

Навчальний заклад самостійно формуватиме змістове наповнення варіативної складової із запропонованих варіативних модулів. Варіативні модулі обирає вчитель у залежності від матеріально-технічної бази, фахової підготовленості, регіональних традицій та бажання учнів. Вивчення варіативних модулів відбувається за окремо розробленими програмами. Слід врахувати, що варіативні модулі вивчаються учнями тільки один раз і в наступному навчальному році більше не повторюються.

3. Викладання курсу «Технології» у 10–11 класах

Учні 10–11 класів, незалежно від профілю навчання (крім технологічного) освоюють навчальний предмет «Технології» за навчальною програмою «Технології. 10–11 класи» (авт. А.І. Терещук та інші).

Нова програма має модульну структуру і складається з двох частин – інваріантної та варіативної. Основою інваріантної складової є базовий модуль «Проектні технології у перетворюючій діяльності людини». На вивчення базового модуля у 10–11 класах відводиться по 12 годин.

Старшокласники навчаються застосовувати проектну технологію як інструмент для розв’язання проблем, що на уроках повинно бути представлено у формі навчальних і творчих проектів.

Вивчення другої частини програми передбачається в обсязі 20 годин (один варіативний модуль). Модулі слід обирати з урахуванням побажань учнів, матеріально-технічної бази навчальних шкільних майстерень, фахової підготовленості вчителя. Це дасть можливість учням, незалежно від профілю навчання, оволодіти практичними технологіями, які викликають зацікавленість.

Варіативні модулі мають засвоюватися старшокласниками через проектну діяльність, результатом якої є творчий проект. Слід врахувати, що варіативні модулі вивчаються учнями тільки один раз і в наступному навчальному році більше не повторюються.

4. Профільне та професійне навчання.

Учні 10–11 класів технологічного профілю можуть навчатися за такими спеціалізаціями:

Технологія деревообробки.

Технологія металообробки.

Основи дизайну.

Технологія кулінарії.

Технологія швейної справи.

Технологія художньої обробки матеріалів.

Технологія будівництва та опоряджувальних робіт.

Технологія агровиробництва.

Основи бджільництва.

Технічне конструювання та моделювання.

Технологія української народної вишивки.

Матеріалознавство та технологія конструкційних матеріалів.

Енергетика.

Комп'ютерна інженерія.

Легка промисловість.

Основи телекомунікацій.

Агротехніка.

Технологія конструювання та моделювання одягу.

За наявності відповідного грифа Міністерства освіти і науки профільне навчання може здійснюватися за авторськими програмами з інших, не передбачених переліком, спеціалізацій.

У межах технологічного профілю навчання можлива і професійна підготовка старшокласників. При цьому, професійна підготовка проводиться відповідно до ліцензійних вимог до зазначеного напряму навчальної діяльності (постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.03 р. № 1380). Мережа навчальних груп визначається на основі контингенту учнів старших класів, яких направляє школа, а їх наповнення регламентується ліцензійними нормами.

Робочі навчальні плани для професійного навчання, у тому числі для проходження ліцензування, навчальні заклади системи загальної середньої освіти розроблятимуть на основі Типових навчальних планів з підготовки кваліфікованих робітників (розпорядження Міністерства освіти і науки від 22.07.2010 р. № 111-р). Всі Типові навчальні плани з підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи загальної середньої освіти ро-

зраховані на 540 навчальних годин. Літня навчальна практика для учнів 10 класу при цьому становить 120 годин.

Випускникам, які успішно закінчили повний курс навчання з професійної підготовки, надається право складати державні іспити на присвоєння кваліфікації з видачею документа про професійну освіту єдиного державного зразка України.

5. Календарно-тематичне планування, оцінювання та облік навчальних досягнень учнів у класних журналах.

Пропонується наступна форма оформлення календарно-тематичного планування за програмами: «Трудове навчання. 5–9 класи» та «Технології. 10–11 класи»:

Календарно-тематичне планування

Трудове навчання* (*технічна праця*), *(обслуговуюча праця),* (*змішана група*), *(«Технології»).

___ клас

Номер уроку	Тема уроку	Зміст уроку	Практична робота	Державні вимоги до рівня загально-освітньої підготовки учнів	Наочність	Кільк. годин	Дата

Вимоги до ведення класного журналу з предмета «Трудове навчання» та «Технології» в 5–9 (11) класах загальноосвітньої школи

З 2010 року загальноосвітня школа отримала статус 11-річної школи (Закон України від 14. 06.2010 року № 6518 «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти».

З 1 вересня 2010 року для середньої загальноосвітньої школи (лист Міністерства освіти і науки України від 27. 08. 2010 року № 1/11-8202) змінено навчальні програми, а також їх структуру.

Програма побудована за модульною системою і складається з інваріантних, варіативних і базових (для класів, що не діляться на групи хлопців і дівчат) модулів.

Учителям трудового навчання потрібно користуватися інструкцією з ведення класного журналу учнів 5–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ Міністерства освіти і науки України № 496 від 03. 06.2008 року).

Згідно з цією інструкцією, в класному журналі потрібно вести записи:

- Дата проведення уроку записується дробом, чисельник якого є датою, а знаменник – місяцем поточного року.
- У графі «Зміст уроку» стисло записується, відповідно до календарного планування, тема уроку, контрольні, практичні роботи і т п.
- У графі «Завдання додому» стисло записується його зміст (прочитати, вивчити, накреслити, виготовити), записується параграф (сторінка підручника, номер завдання, вправи, завдання практичного характеру (розкроїти, прострогати та ін.) додому не задають.
- У випадку відсутності вчителя педагогічний працівник, який його заміняє, в графі «Завдання додому» після запису домашнього завдання записує «заміна».

Тематичні оцінки виставляються до класного журналу в колонки з надписом «Тематична», але без дати, а тому вчителю трудового навчання потрібно вдало спланувати вивчення теоретичного матеріалу, інтегровано з виконанням практичних модулів, і оцінити як теоретичні, так і практичні модулі. У новій програмі не вказано кількість тематичних оцінок, які має виставити учитель протягом навчального року за базовий і варіативний модулі, тому *тематично потрібно оцінювати базовий і варіативні модулі.*

Хлопці і дівчата 5–9 класів:

- у 5–6 класах виставляти по дві оцінки з базового і варіативного модуля;
- у 7–8 класах виставляти по чотири оцінки з базового і варіативного модуля;
- у 9 класі виставляти дві оцінки з базового модуля і по одній оцінці з варіативного модуля та за виготовлення комплексного виробу.

Хлопці і дівчата 5–9 класів (коли класи не діляться на вивчення трудового навчання):

- у 5–6 класах виставляти по дві оцінки з базового і варіантного модулів;
- у 7–8 класах виставляти по чотири оцінки з базового і варіативного модулів;

• у 9 класі виставляти три оцінки з базового модуля, одну оцінку з варіативного модуля і одну оцінку за виготовлення комплексного виробу.

10 клас при вивченні предмету «Технології»

Потрібно виставляти три тематичні оцінки за базовий модуль:

* перша – за розділи 1, 2;
* друга – за розділи 3, 4;
* третя – за розділи 5, 6.

За варіативний модуль виставляються дві оцінки:

*теоретичний модуль – одна;
* практичний модуль – одна.

Під час заповнення класного журналу постійно звертати увагу щодо ведення сторінок з питання дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати учнів тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

6. Інформаційне та навчально-методичне забезпечення.

Матеріали, які висвітлюють питання організації навчальної діяльності з предмету «Технології», вчителі можуть почерпнути на сторінках періодичних видань та спеціалізованих сайтах:

1. Журнал «Трудова підготовка в закладах освіти» видавництва «Педагогічна преса» (12 випусків на рік).
2. Газета «Трудове навчання» видавництва «Шкільний світ» (12 випусків на рік).
3. Журнал «Трудове навчання в школі» видавничої групи «Основа» (12 випусків на рік).
4. Сайт www.trudove.org.ua

6.5. Курс «Захист Вітчизни», ЦО та ОМЗ

Макаренко В.В.,
222-25-81

1. Нормативне забезпечення курсу.
2. Планування навчально-виховного процесу.
3. Робота за розділами програми.
4. Проведення Всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця».
5. Орієнтовна програма проведення районного (обласного етапу) військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця».

1. Нормативне забезпечення курсу

Завдання курсу:

– підготовка учнів до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу;

– підготовки молоді до служби у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, виконання військового обов'язку в запасі.

На основі зазначених головної мети і завдань та відповідно до стандарту, курс вивчається за трьома змістовими лініями:

– основи військової справи та військово-патріотичне виховання;

– основи попередження і захисту у надзвичайних ситуаціях;

– основи медичних знань, надання першої допомоги.

Програма з курсу «Захист Вітчизни» 11-річної школи (авт. Мелецький В.М., Бахтін А.М., Добровольський В.В. та інші), розроблена на основі вимог Конституції та Законів України про захист Вітчизни і Державного стандарту базової і повної середньої освіти, рекомендована Міністерством освіти і науки України (лист № 1/11-6881 від 14.08.2009 року).

Курс викладається протягом трьох періодів: у 10 і 11 класах та під час навчально-польових зборів.

Учні 10–11 класів вивчатимуть курс за навчальною програмою, яка передбачає опанування курсу відповідно до листа-роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 09.10.2002р. № 1/9-444, здійснюється окремо для юнаків та дівчат. Поділ кла-

сів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі (але не менше ніж 5 осіб). Навчальний курс, при цьому, в обох випадках носить назву «Захист Вітчизни».

Дівчата за власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) можуть навчатися за програмою для юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я або релігійними поглядами звільнені від засвоєння основ військової справи, вивчають курс за програмою для дівчат.

2. Планування навчально-виховного процесу

При складанні календарно-тематичного плану бажано враховувати специфіку роботи навчального закладу (спеціалізовані та профільні навчальні заклади, Центри допризовної підготовки юнацтва тощо), профільну (спеціальну) підготовку вчителів та викладачів, можливість варіювання термінів викладання тематики розділів програми з курсу «Захист Вітчизни» для 11-річної школи (авт. Мелецький В.М., Бахтін А.М., та інші) 2009 рік.

Відповідно до Типових навчальних планів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 06.02.2009 р. № 66 вивчення курсу може здійснюватися за такими варіантами:

1) по 1 годині на тиждень – у класах з профільним навчанням. Зміст навчального матеріалу та державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів у навчальній програмі надруковано звичайним шрифтом;

2) по 1,5 години на тиждень – у класах універсального, технологічного та спортивного профілів. До змісту навчального матеріалу та державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів додається матеріал, виділений у навчальній програмі курсивом;

3) по 2 години на тиждень – за рахунок варіативної складової навчальних планів. До змісту навчального матеріалу та державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів додається матеріал, виділений у навчальній програмі курсивом та напівжирним курсивом.

Наприкінці навчального року, з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів, проводяться навчально-польові заняття (збори), у тому числі з використанням навчально-методичної бази військових частин, відповідних кафедр вищих навчальних закладів, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-оздоровчих таборів, базових навчальних

закладів, центрів допризовної підготовки тощо. Їх організація і проведення планується керівником навчального закладу відповідно до діючих вимог. Навчально-польові заняття можна проводити поетапно (по мірі вивчення тем або розділів), у другому семестрі (1 год на тиждень) та навчального року, за рахунок літньої практики.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу з розділу «Основи цивільного захисту» також передбачається під час проведення Дня цивільної оборони (цивільного захисту) в загальноосвітніх навчальних закладах.

Оцінювання рівня засвоєння учнями програмового матеріалу здійснюється відповідно до оновлених «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 05.05.2008 № 371). При оцінюванні навчальних досягнень учнів з курсу «Захист Вітчизни» вчитель оцінює теоретичні знання та уміння їх застосовувати на практиці; за нормативними показниками – контрольні вправи, що їх мають виконувати учні (вправи та нормативні показники подано у навчальних програмах). Тут також необхідно враховувати, що об'єктами оцінювання можуть бути: самостійність при вирішенні тактичних і вогневих завдань, надання першої медичної допомоги; досвід у військовому напрямку творчої діяльності учня, який концентрується на створенні комп'ютерних моделей, моделюванні бою сучасними графічно-інформаційними технологіями, виготовлення мішеней для імітації озброєння і військової техніки на обмеженій ділянці місцевості, макетів для занять за медичною тематикою тощо.

Алгоритм оцінювання передбачає, що оцінки за навчально-польові збори і заняття у лікувально-оздоровчому закладі матимуть вирішальне значення при виставленні індивідуальної оцінки за другий рік навчання з курсу.

Під час складання контрольних навчальних нормативів потрібно врахувати деякі особливості, спрямовані на убезпечення учнів від нещасних випадків:

1. Контрольні навчальні нормативи складають учні основної медичної групи, які на час прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та стан здоров'я.

2. Кожній заліковій вправі має передувати спеціальна підготовка (не менше, як на двох заняттях).

3. Перед складанням нормативу вчитель проводить розминку, а після – відновлювальні вправи.

4. Учні мають можливість перескласти норматив на визначеному вчителем занятті.

5. Учитель зобов'язаний забезпечити безумовне дотримання правил і виконання вимог щодо безпеки під час здачі нормативів.

При здачі заліків та нормативів також мають ураховуватися фізіологічні особливості та релігійні погляди учнів.

3. Робота за розділами програми

Організаційною формою навчання курсу є урок, однак особливістю уроків з основ військової справи є їх військова тематика. Для групи юнаків призначаються такі розділи: Збройні Сили України на захисті Вітчизни; міжнародне гуманітарне право про захист жертв війни; тактична підготовка; вогнева підготовка; статути Збройних Сил України; стройова підготовка; військово-медична підготовка; основи цивільного захисту, а для групи дівчат: основи цивільного захисту; міжнародне гуманітарне право про захист жертв війни; основи медичних знань і допомоги; перша медична допомога хворим та догляд за хворими.

До змісту навчального матеріалу курсу включено нормативи, які рекомендовані для відпрацювання у ході занять. Якість виконання нормативів визначає рівень індивідуальної підготовки учнів.

Морально-психологічна підготовка повинна здійснюватися в ході навчального процесу з метою формування морально-психологічної готовності та спроможності учнів виконувати покладені на них завдання, переборювати труднощі та небезпеку у надзвичайних ситуаціях, витримувати навантаження.

Потребують роз'яснення і врахування у календарному плануванні деякі структурні особливості програми.

Так, значна частина матеріалу з розділів «Статути ЗСУ» та «Стройова підготовка» планується до викладання у 10 класі з метою ознайомлення учнів з правилами військової ввічливості та поведінки, внутрішнім порядком та військовою дисципліною на заняттях з курсу, засвоєння учнями первинних навичок у виконанні стройових вправ.

Програмою передбачається розподіл основного навантаження на другий і третій періоди навчання. У 10 класі юнаки вивчають *тільки* перші теми з тактичної, вогневої і прикладної фі-

зичної підготовки. Решта тем цих розділів через їх фізичне навантаження вивчається в 11 класі та під час НПЗ.

При вивченні розділу «Збройні Сили України на захисті Вітчизни» для змістового наповнення занять щодо законодавчих, нормативно-правових актів про військову службу рекомендується користуватися Книгою вчителя предмета «Захист Вітчизни». Вивчення навчального матеріалу щодо військового мистецтва українського народу, відродження національного війська базується на знаннях учнів з історії України основної школи.

Проблеми реформування та розвитку Збройних Сил висвітлюються щорічником «Біла книга» Міністерства оборони України, який інформує про оборонну політику держави та інші заходи у цій сфері (співробітництва України з Європейським союзом та Організацією Північноатлантичного договору, спільних міжнародних військових навчань, міжнародних миротворчих акцій та місії ООН).

У розділі «Міжнародне гуманітарне право про захист жертв війни» розглядається визначена сукупність міжнародних норм, що регулюють правові відносини, які виникають під час ведення військових дій та захищають жертв війни.

Міжнародне гуманітарне право є основою для формування в учнів правил поведінки у можливих збройних конфліктах. У стислому вигляді основні нормативно-правові акти міжнародного гуманітарного права (а також пам’ятка військовослужбовцям Збройних Сил України щодо застосування цих норм) викладені у Бойовому статуті Сухопутних військ. Враховується також внутрішній зв’язок між розділами предмета. Розділ «Міжнародне Гуманітарне Право» вивчається напередодні оволодіння юнаками прийомами і способами ведення бою у складі бойових груп (відділення). Заняття з військово-медичної підготовки і надання першої медичної допомоги плануються після засвоєння навчального матеріалу з основ Цивільного Захисту.

У розділі «Тактична підготовка» як провідному розділі програми вивчаються:

– основні положення щодо підготовки та ведення сучасного бою механізованим відділенням;

– прийоми і способи дій солдата в основних видах бою у складі бойових груп та відділення.

Зміст матеріалу текстуально окреслюється блоками, які позначають етапи тактичної підготовки учнів. До етапів навчання

учнів діями солдата в бою належать: одиночна підготовка солдата до бою та дії солдата в бою; підготовка солдата до бою та дії солдата у складі бойової групи; підготовка солдата до бою та дії солдата в бою у складі бойових груп та відділень.

Зважаючи на важливість розділу, навчальний матеріал чітко означений у програмних таблицях формами проведення занять, які є обов'язковими до застосування. На теоретичних заняттях учні вивчають основні положення бойових статутів щодо підготовки та ведення загальновійськового бою. На тактико-стройових заняттях учні оволодівають практичними прийомами і способами дій солдата у бою, на тактичних заняттях удосконалюють дії солдата у складі бойових груп та у складі відділення в основних видах бою. На тактико-стройових і тактичних заняттях вчителями створюються можливі ситуації, що вимагають прийняття рішень з дотриманням кодексу поведінки учасниками бойових дій, під час відпрацювання яких учні отримують практичні навички й удосконалюють теоретичні знання щодо застосування норм міжнародного гуманітарного права

На завершальному етапі тактичної підготовки учнів рекомендується проведення занять у формі військової тактичної гри «Відділення механізованого взводу в бою»

Особливість тактико-стройових, тактичних занять і військової тактичної гри – створення у ході тактичних дій екстремальних та стресових ситуацій за рахунок обмеження часу на виконання та ускладнення нормативних завдань, несподівана постановка ввідних та ін.

Як один із основних розділів програми вогнева підготовка передбачає вивчення теоретичних положень основ стрільби, оволодіння прийомами та правилами стрільби зі стрілецької зброї і метання гранат.

Основи стрільби вивчаються до розгляду будови зброї, оскільки бойові властивості зброї застосовуються лише за умови розуміння внутрішньої та зовнішньої балістики стрільби, особливо у частині утворення траєкторії польоту кулі та характеристики елементів траєкторії. Під час вивчення основ стрільби зі стрілецької зброї застосовуються такі методи: розповідь, показ і тренування у вирішенні вогневих завдань із використанням навчально-тренувальних засобів, прицілів, наочних посібників.

Практичні заняття з вивчення будови зброї, боєприпасів проводяться у навчальному кабінеті з використанням навчаль-

ної зброї та її макетів. Неможливість використання на заняттях зразків навчальної зброї компенсується їх комп'ютерним зображенням.

Під час вивчення прийомів і правил стрільби та метання ручних гранат учням прищеплюються знання та практичні навички у застосуванні зброї для ураження цілей різними способами.

Оцінка за виконання першої та другої навчальних вправ з метання ручних гранат і оцінка за виконання вправи бойових стрільб із автомата не впливають на загальну оцінку учня з предмета.

Розділ «Статути Збройних Сил України» формує уявлення учнів про статути Збройних Сил як про закони військової служби. У ньому розглядаються основні положення організації внутрішньої та вартової служби, повсякденної життєдіяльності військ.

Стройовий статут Збройних Сил України, через його практичну спрямованість, викладається в окремому розділі програми. Організаційні форми і методи навчання вчитель предмета обирає самостійно, зважаючи на систему військової підготовки. Заняття, як правило, проводяться практично на спеціально обладнаних місцях. Під час вивчення організації служби добовим нарядом роти основна увага звертається на порядок виконання обов'язків днювального роти, зберігання в роті зброї та боєприпасів, практичне виконання дій днювального роти, дій чатового під час прийому і здачі посту та його охорони й оборони, поводження зі зброєю.

У розділі «Стройова підготовка» викладається одиночне стройове навчання учнів та стройова підготовка навчального відділення (взводу), під час яких учні оволодівають стройовими прийомами і діями.

Усі заняття проводяться на обладнаному стройовому майданчику навчального закладу з дотриманням такої методичної послідовності: тренування та перевірка прийомів, що вивчалися на попередніх заняттях; показ із коротким поясненням нового стройового прийому та розучування цього прийому (якщо прийом складний, вивчати його по елементах або за допомогою підготовчих вправ, потім у цілому; якщо прийом нескладний, розучувати його до встановленого темпу); тренування до зразкового виконання розученого прийому з використанням індивідуального і попарного способів навчання; організація змагання на краще виконання прийому та проведення розбору занять.

Основною формою навчання з військової топографії є практичні заняття на обмеженій ділянці місцевості з обов'язковим відпрацюванням нормативів.

У ході всіх занять особлива увага звертається на вироблення в учнів практичних навичок орієнтування на незнайомій місцевості та визначення захисних властивостей місцевості.

Прикладна фізична підготовка учнів здійснюється на планових заняттях. Основною формою фізичної підготовки є навчально-тренувальні заняття. Кожен учень протягом навчального року повинен бути перевірений і оцінений за всіма нормативними вправами програми. Із учнями, які слабо фізично підготовлені, а також із тими, хто переніс захворювання, проводяться додаткові заняття за рахунок годин позакласної роботи з поступовим збільшенням фізичного навантаження.

Головна увага на заняттях з основ медичних знань і допомоги звертається на набуття учнями практичних навичок. Теоретичний матеріал має викладатися тільки в тому обсязі, який необхідний для свідомого виконання практичних прийомів. Відпрацювання нормативних прийомів на заняттях доцільно проводити у такій послідовності: показ прийому керівником, виконання прийому по елементах учнями, тренування з виконання прийому відповідно до встановлених нормативів часу.

На показ прийому рекомендується відводити 25% навчального часу, на виконання 50% і на тренування – 25%.

У розділі «Основи цивільного захисту» подано правову базу цивільного захисту, розглядаються надзвичайні ситуації природного, техногенного, воєнного і соціального характеру, заходи і засоби захисту населення від надзвичайних ситуацій.

З метою удосконалення вмінь і навичок учнів як на планових заняттях, так і на польових заняттях з інших розділів курсу в обов'язковому порядку відпрацьовуються відповідні нормативи з основ цивільного захисту.

Перевірка рівня знань, умінь і навичок учнів здійснюється у ході навчальних занять, а також може уточнюватися під час занять з тактичної, вогневої, військово-медичної підготовки, занять з основ медичних знань і першої допомоги.

4. Проведення Всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця»

Всеукраїнська військово-патріотична спортивна гра «Зірниця» проводиться на підставі Указу Президента України від 25 жовтня 2002 року «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді», розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 1718-р «Деякі питання військово-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів».

Співорганізаторами «Зірниці» виступають Міністерство оборони та Товариство сприяння обороні України (ДТСААФ), а також, відповідно до Порядку проведення, за згодою, можуть стати Всеукраїнські національно-патріотичні громадські організації згідно зі спільним наказом від 23 березня 2011 року № 252/157/32 «Про проведення Всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця» (схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах (лист від 24.03.2011р. № 1.4/18-Г-182).

Загальне керівництво організацією та проведенням Всеукраїнської гри здійснюється Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. Серед основних завдань Всеукраїнської гри – підготовка молоді до виконання конституційного обов'язку – захисту Батьківщини. Проведення Всеукраїнської гри консолідує діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування всіх рівнів, навчальних закладів і громадських організацій щодо вирішення проблем військово-патріотичного виховання підростаючого покоління.

5. Орієнтовна програма проведення районного (обласного етапу) військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця»

Дата___ Місце проведення _____

І день

10:00 – 11:30	Організований заїзд команд-учасників гри області до військового містечка. *Відповідальний:* _____*РДА, ВДАІ* _____*району*	Проведення реєстрації команд-учасниць гри, узагальнення інформації про склад команд, перевірка медичних допусків до участі у грі. *Відповідальний:* _____	Розміщення команд-учасниць гри для проживання. *Відповідальний:* _____ Проведення інструктажу з Правил безпеки гри та режиму військового містечка. *Відповідальний:* _____
12:00 – 12:30	Урочисте відкриття _____ етапу (фіналу) військово-патріотичної спортивної гри «Зірниця». (За окремим планом). *Відповідальний:* _____	Проведення жеребкування серед команд учасниць-гри щодо черговості їх участі у конкурсній програмі гри. *Відповідальний:* _____ _____	

12:30 – 12:40	Шикування команд та їх інструктаж з програми 1-го дня змагань (Плац _____ містечка). *Відповідальний:* _____ _____ _____		
12:40 – 14:00	Проведення конкурсу строю та пісні команд-учасниць гри. (Плац ____містечка). *Відповідальний:* _____ _____	Проведення конкурсу бойових листків команд-учасників гри. *Відповідальний:* _____ _____ _____	
14:00 – 15:00	Обід для команд-учасників та організаторів гри. *Відповідальний:* _____		
15:00 – 19:00	Проведення 1-го етапу конкурсу «Військова естафета «Стежка розвідника» (_____ команд). *Відповідальний:* _____ _____	Проведення 1-го етапу конкурсу із стрільби з пневматичної рушниці (10 команд). *Відповідальний:* _____ _____	
16:00 – 19:00	Проведення майстер-класів військовослужбовців-розвідників із розмінування місцевості, проход-	Товариські змагання між командами-учасниками з ігрових видів спорту (футбол, баскетбол,	

	ження зараженої ділянки місцевості, маскування снайпера тощо. *Відповідальний:* _____	волейбол). *Відповідальний:* _____ _____ *Спортінвентар:* _____	
19:00 – 20:00	Вечеря для команд-учасників та організаторів гри. *Відповідальний:* _____		
20:00 – 21:30	Культурна програма (виступи творчих колективів, дискотека). *Відповідальний:* _____*РДА*. *Координатор від організаційної групи:* _____		
21:30 – 22:00	Особистий час. *Відповідальний:* _____		
22:00	Відбій по військовому містечку. *Відповідальний:* _____ _		
22:10 – 22:30	Спільне засідання Штабу гри, Суддівської колегії та оперативної групи з підведення підсумків 1-го дня змагань. *Відповідальний:* _____ _____		

II день

07:00	Підйом по військовому містечку. *Відповідальний:* _____		
07:10 – 07:30	Ранкова зарядка. (Плац військового містечка). *Відповідальний:* _____ _____		
07:30 – 08:00	Особистий час. *Відповідальний:* _____		
08:00 – 09:00	Сніданок для команд-учасників та організаторів гри. *Відповідальний:* _____ _____		
09:00 – 09:15	Шикування команд та їх інструктаж з програми 2-го дня змагань (Плац _____містечка). *Відповідальний:* _____ _____ _____ _____		

09:15 – 12:00	Проведення 2-го етапу конкурсу «Військова естафета «Стежка розвідника» (____команд). *Відповідальний:* _____ _____ _____	Проведення 2-го етапу конкурсу із стрільби з пневматичної рушниці (___ команд). *Відповідальний:* _____ _____ _____	Товариські змагання між командами-учасниками з ігрових видів спорту (футбол, баскетбол, волейбол). *Відповідальний:* _____ _____ _____ *Спортінвентар:* _____ _____
11:00 – 12:30	Виставка зразків стрілецького озброєння та амуніції Збройних Сил України. *Відповідальний:* _____ _____ _____	Фотографування для команд-учасниць гри. *Відповідальний:* _____ _____ _____	
12:10 – 12:30	Показові виступи з рукопашного бою військовослужбовців-розвідників. *Відповідальний:* _____ _____ _____ _____	Підведення результатів конкурсної програми гри. Визначення переможців гри. *Відповідальний:* _____ _____ _____	

13:00 – 14:00	Обід для команд-учасників та організаторів гри. *Відповідальний:* _____ _____		
14:00 – 15:00	Урочиста церемонія оголошення результатів гри, нагородження переможців та учасників, урочиста церемонія закриття гри «Зірниця-2011» (За окремим планом). *Відповідальний:* _____ _____ _____	Фотографування для команд-учасниць гри. *Відповідальний:* _____	
15:00 – 15:30	Організований від'їзд команд-учасників гри.		
15:30	Згортання військового містечка.		

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Мінакова І.В.,
236-30-98

Профілактична освіта – це змістовний компонент освіти, спрямований на формування в учнів таких моделей поведінки, які базуються на свідомому прийнятті ними правил здорового, екологічного доцільного способу життя, безпечного для людини й навколишнього середовища. Профілактична освіта направлена не тільки на навчання, але й виховання учнів, яке повинне сприяти формуванню духовно й фізично здорової людини, розвитку особистості учнів на основі загальнолюдських цінностей, національних і культурних традицій, наданню їм підтримки в життєвому самовизначенні, вихованню в них моральних і громадянських якостей.

Профілактична освіта розвиває в учнів здатність до прийняття відповідальних рішень, спрямованих на дбайливе й компетентне ставлення до фізичного й психологічного здоров’я, як власного, так і інших людей. Профілактична освіта сприяє формуванню в учнів толерантного ставлення до всіх людей, розуміння необхідності й важливості дотримання принципів ґендерної рівності, неприйняття насильства й будь-яких проявів дискримінації, поваги прав людини й сімейних цінностей.

Профілактична освіта здійснюється в рамках трьох компонентів освітньої діяльності: навчальної обов’язкової, навчальної на вибір і позаурочної (додаткової). На жаль, в Україні профілактична освіта не має статусу обов’язкової. На освоєння відповідних тем обов'язкових або факультативних курсів виділяється в середньому не більше 10–15 годин на рік, що недостатньо для одержання систематичних знань, розвитку навичок і формування цінностей та відносин. За підсумками освоєння профілактичних програм не завжди проводиться контроль знань із питань здорового способу життя, профілактики ВІЛ і ставлення учнів до людей, які живуть із ВІЛ. Часто в освітніх профілактичних програмах відсутня наступність. В установах системи професійної осві-

ти профілактичним програмам приділяється ще менше уваги, ніж в загальноосвітніх установах. Зі змісту профілактичних програм, навчальних і методичних матеріалів нерідко виключаються питання, пов'язані зі статевою освітою, що значно знижує їх ефективність. Питання профілактики споживання наркотиків, Віл-Інфекції, ІПСШ, тютюнопаління практично не знайшли відображення в обов'язкових освітніх програмах підготовки майбутніх учителів. Національні стандарти вищої педагогічної освіти не містять у системному вигляді питань реалізації педагогами профілактичної освіти в майбутній педагогічній діяльності. Внаслідок цього випускники педагогічних коледжів і вузів, які працюють сьогодні в установах системи освіти, не володіють необхідними знаннями й навичками викладання предметів і курсів профілактичної спрямованості. Разом з тим, незважаючи на наявні проблеми, необхідно докладати зусиль у розвитку профілактичної освіти та її доступності для всіх учнів, прагнути до підвищення її якості й відповідності міжнародно визнаним стандартам.

Школа – це найкраще місце для здійснення профілактичної освіти. Досвід показує, що найефективнішими профілактичними шкільними програмами в США, Англії та інших країнах виявилися ті, у яких профілактика прийому ПАР (психоактивні речовини) школярами ґрунтувалася на навчанні дітей і підлітків протистоянню негативним впливам однолітків, дорослих і навіть ЗМІ, які часто підштовхують до вживання ПАР.

Далеко не відразу педагоги, психологи, медичні працівники та інші фахівці прийшли до думки про те, що саме навчально-виховні заклади повинні стати основною базою для здійснення первинної профілактики зловживання підлітками тютюнопалінням, алкоголем і наркотиками.

Чимало фахівців, педагогів, психологів і лікарів-наркологів насамперед вважали, що починати роботу з дітьми необхідно з інформування про шкоду наркотичних речовин. Вони вважали, що діти починають палити, пити та вживати наркотики, тому що їм невідомі наслідки й небезпека, яка загрожує їхньому здоров'ю та життю. Надія на ефективність методу інформування дітей про шкоду наркотиків не виправдалася. Досвід багатьох країн світу показав, що інформація про наркотики у дітей частіше викликала інтерес до наркотиків, а не бажання відмовлятися від їхнього вживання. У наш час більшість профілактичних програм, якими користуються у різних країнах світу, засновані на теорії соціального

навчання. Однак при використанні кожної із профілактичних програм у школах фахівці школи, класні керівники та усі без винятку вчителі-предметники повинні пам'ятати про своєрідність підлітків і враховувати їхні індивідуально-особистісні особливості.

Таким чином, найбільш перспективною й ефективною в сучасному світі вважається профілактична освіта, яка ґрунтується на стратегії навчання молоді життєвим навичкам. Саме на цих принципах створенні і рекомендовані до використання Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України програми факультативних курсів для молоді «Діалог», «Рівний-рівному», «Захисти себе від ВІЛ» та «Школа проти СНІДу».

Профілактична освіта повинна бути інтегрована в структуру й зміст цілісного освітнього процесу. Заклади освіти самі визначають, за яким варіантом (варіантами) буде здійснюватися профілактична освіта, відповідно до вікових особливостей розвитку учнів, графіків освітнього процесу, типів або видів закладу. В умовах класно-урочної форми навчання оптимальна кількість годин профілактичної програми – 22–24 години на рік, при одному щотижневому навчальному занятті. Це дозволяє протягом усього навчального року підтримувати в учнів інтерес до предмета або курсу, а для педагога створює можливість докладної підготовки до кожного навчального заняття.

Ефективні освітні профілактичні програми мають ряд загальних характеристик:

- розроблені програми за участю різних фахівців, у тому числі в галузі репродуктивного здоров'я, підліткової психології, медицини, педагогіки;
- складені з урахуванням реальних потреб підлітків і молоді в інформації з питань репродуктивного здоров'я і статевих відносин, профілактиці інфекцій, які передаються статевим шляхом, віл-інфекції;
- надають науково достовірну інформацію;
- мають чітко визначені завдання (профілактика ІПСШ, ВІЛ, небажаної вагітності, споживання наркотиків та ін.) і пропагують відповідні їм здоров'язбережувальні моделі поведінки, які побудовані на принципах цілеспрямованого й поетапного формування поведінкових установок, із врахуванням ключових пізнавальних, соціально-психологічних та індивідуально-особистісних факторів зміни поведінки;

- використовують ціннісно-мотиваційний підхід з метою актуалізації в учнів цінності здоров'я в цілому й цінності репродуктивного здоров'я зокрема;
- розглядають конкретні ситуації, які несуть небезпеку для здоров'я, і способи попередження (профілактики) таких ситуацій або виходу з них;
- націлені на формування й закріплення певних життєво важливих навичок спілкування, аналізу ситуації, самостійного прийняття рішень, опору тиску з боку однолітків та ін.;
- допускають активну участь самих учнів в освітньому процесі через інтерактивні методи навчання й залучення тренерів із числа однолітків (метод «рівний-рівному»);
- ураховують вплив навколишнього середовища;
- складені з урахуванням статі, ґендерних особливостей, віку й когнітивних можливостей учнів;
- визнають первинну роль батьків і родини як джерела інформації, підтримки й турботи в процесі вироблення здоров'язберігаючих поведінкових установок і активно залучають батьків учнів в освітній процес.

Значну роль у профілактичній освіті відіграють батьки. Батьки повинні бути союзниками педагогів у реалізації профілактичної освіти. Родині належить провідна роль у духовно-моральному вихованні дітей і підлітків, їх освіті з питань збереження здоров'я, у тому числі й репродуктивного, попередженні виникнення шкідливих звичок. Однак не всі батьки мають необхідні знання в цій галузі, багато відчувають незручність при розмові з дітьми на делікатні теми, побоюються негативних наслідків таких розмов для своєї дитини. Уникнути негативної реакції батьків на профілактичні програми необхідно й можливо шляхом обов'язкового ознайомлення їх зі змістом таких програм. Батьки є, з одного боку, споживачами профілактичної інформації, з іншого боку, вони можуть виступати в якості носіїв і розповсюджувати інформацію з профілактики вживання ПАР, ВІЛ, ІПСШ серед різних соціальних груп – батьківської громадськості, дітей, підлітків, молоді, педагогів. У міру можливості слід залучати батьків до участі в реалізації профілактичних програм.

Батьки також можуть бути активними учасниками профілактичних заходів для дітей і підлітків – акцій, зустрічей з різними спеціалістами й ін. Освітні заклади можуть використовувати для

профілактичної освіти батьків різні форми роботи (тематичні виступи на батьківських зборах, проведення тренінгів та індивідуальних консультацій із запрошенням фахівців, адресна підтримка вразливих родин, випуск тематичних листівок, брошур, пам'яток та ін.).

Реалізація профілактичних програм повинна бути довірена спеціально підготовленим працівникам системи освіти, яким необхідно мати навички ефективної комунікації й бути готовими обговорювати з учнями делікатні теми, пов'язані з питаннями статевих відносин і репродуктивного здоров'я. Педагоги повинні бути забезпечені відповідними методичними, навчальними й інформаційними матеріалами.

На базі КЗ «ЗОІППО» ЗОР щорічно проводяться семінари-тренінги для педагогів закладів освіти щодо підготовки до роботи за профілактичними програмами «Захисти себе від ВІЛ» та «Школа проти СНІДу» з видачею безкоштовно методичного супроводу до програми. Тільки ті фахівці, які мають сертифікат про проходження такого тренінгу, мають право впроваджувати ці програми.

ВИХОВНА РОБОТА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Горшкова О.Г.,
222-25-81

Найвища цінність на Землі – вихована людина, гармонійно розвинена особистість. Виховання є складовою частиною ідеології і культури суспільства. Це категорія загальна, постійна й вічна. Вона виникла з появою людини й існуватиме доти, поки існують люди на Землі.

Суспільство як соціальне об'єднання людей може існувати, діяти і розвиватися лише за умов цілеспрямованої і систематичної, організованої роботи з виховання кожної особистості. Ще Я.А. Коменський зауважував, що зневага виховання веде до загибелі людей, сімей, держав і всього світу. Тому виховання не варто розглядати як вплив на людину з метою використання її для задоволення меркантильних потреб, адже, в першу чергу, виховання за своєю спрямованістю є вираженням турботи про всебічний розвиток кожної людини, становлення її як вільної особистості.

Виховання – це організований, цілеспрямований процес формування всебічно, гармонійно розвиненої особистості. Організованим вважаємо тому, що його забезпечують сім'я, дошкільні навчальні заклади, школи, держава, громадські організації тощо.

Цілеспрямованим процесом називаємо тому, що він передбачає всебічний, гармонійний розвиток особистості, а це й становить його найвищу мету.

Всебічність передбачає розумове, моральне, трудове, естетичне і фізичне виховання. Гармонійність має забезпечити поєднання, злагоду, узгодження між названими вище складовими.

Підводячи підсумки виховної роботи в навчально-виховних закладах області за 2011–2012 рік, треба зазначити, що в обласній системі освіти розвивається інститут виховання на різних рівнях освіти: від дошкільної до середньої професійної освіти; до вирішення проблем виховання залучена педагогічна, батьківська та наукова спільнота, налагоджена взаємодія з суспільними організаціями й іншими соціальними інститутами.

Треба зазначити, що в навчально-виховних закладах різного типу області впроваджуються нові форми та методи виховної діяльності, здійснюється психологічна та соціально-педагогічна підтримка дітей, підлітків і молоді.

Підвищилася професійна значимість і роль класного керівника в соціумі, утворюється, хоча в деяких випадках і дуже складно, взаємодія класних керівників і батьків. Однак, за результатами соціального дослідження 84% батьків висловили думку, що класний керівник – значимий суб'єкт у соціумі.

Певних результатів досягнуто в області моделювання та проектування виховних систем, програм і методик, які охоплюють весь освітній простор. Деякі колективи навчально-виховних закладів Запорізького, Ленінського, Заводського районів м. Запоріжжя, Мелітополь, Бердянськ, Енергодар, Вільнянськ, Приморськ, Оріхівського, Бердянського та Новомиколаївського районів області реалізують оригінальні варіативні програми виховання. Сьогодні в експериментальній роботі в галузі виховання бере участь близько третини навчально-виховних закладів.

Для обґрунтування та розповсюдження позитивного досвіду освітніх закладів формується електронний банк виховних систем і програм.

Навчально-виховні заклади Запорізького району, ЗОШ № 109 Ленінського району, школа «Основа» м. Запоріжжя, багатопрофільної гімназії «Гармонія» м. Енергодар ефективно працюють в області формування правової культури вихованців, їх громадянської позиції, толерантності через участь у підготовці та впровадженні обласного проекту «Громадянин». Багато уваги в навчально-виховних закладах приділяється профілактиці девіантно-дивергентної поведінки і проявам буллінгу серед дітей, підлітків і молоді.

Удосконалюється діяльність зі створення дитячих суспільних організацій і розвитку учнівського самоврядування в навчально-виховних закладах. За результатами аналізу виховної діяльності треба зазначити, що у 80% навчально-виховних закладів Запорізької області працюють ради учнівського самоврядування, активізувався волонтерський рух.

Великого значення в навчально-виховних закладах приділяється основам музейної педагогіки. За останні три роки в три рази збільшилася кількість шкільних музеїв. Неабиякого значення надається проектній діяльності.

Удосконалюється система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, які опікуються проблемами виховання: проводяться курси для заступників директорів з виховної роботи, класних керівників, вихователів, педагогів-організаторів, соціальних педагогів; тематичні семінари, творчі групи, майстер-класи, конкурси на кращого класного керівника «Серце віддаю дітям», творчі звіти.

В організації виховної роботи в області залишаються пріоритетними такі напрямки:

- перехід від освіти та виховання для життя до освіти та виховання протягом усього життя;
- удосконалення рівня управління виховною роботою в навчально-виховних закладах через створення виховних систем в умовах спадкоємності змісту, форм і методів виховання дітей, підлітків і молоді у рамках безперервної освіти;
- створення науково обґрунтованої системи індикаторів і показників оцінки розвитку виховання як одного з основних критеріїв оцінки роботи освітнього закладу;
- розвиток кадрового та науково-методичного забезпечення виховного процесу;
- формування системи підготовки та збереження кадрів заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів і соціальних педагогів;
- упровадження та збереження індивідуального й особистісно-діяльнісного підходу до виховання;
- створення обласної системи прогнозування та розвитку процесу виховання;
- упровадження у всіх формах виховної роботи методів і технологій, які спрямовані на соціально значиму проектну діяльність;
- створення моделі Служби правового консультування дітей, підлітків і молоді;
- підвищення правової культури та формування цивільної свідомості і громадянської позиції через участь у проекті «Громадянин»;
- створення єдиного виховного простору району, міста, області на основі виховних систем конкретних навчально-виховних закладів.

З метою подальшого розвитку системи виховання в Запорізькій області і підвищення його ефективності й якості рекомендується ***методистам*** міських, районних методичних кабінетів (центрів) разом з кафедрою теорії та методики виховання КЗ «ЗОІППО» ЗОР:

- підготувати пропозиції з проведення обласного конкурсу на кращого класного керівника «Серце віддаю дітям»;
- розробити критерії оцінки якості та результативності виховної діяльності навчально-виховних закладів різних типів і видів;
- для оновлення змісту і технологій виховної діяльності сприяти проведенню обласного конкурсу виховних програм «Виховати громадянина»;
- організувати постійно діючі семінари для організаторів виховання «Виховання XXI століття – педагогіка гуманності, підтримки та розуміння», для класних керівників «Виховна діяльність класного керівника в сучасних умовах», «Самоаналіз і планування виховної роботи», «Організація дитячого колективу», «Науково-методичне проектування та супровід виховного процесу в навчально-виховному закладі»;
- провести науково-практичні конференції з проблем виховання: «Науковий пошук у вихованні: методичні системи, технології, педагогічний досвід», «Сучасні підходи до організації виховної діяльності у навчально-виховних закладах Запорізької області»;
- внести пропозиції щодо створення при кафедрі теорії та методики виховання КЗ «ЗОІППО» ЗОР лабораторії ювенальних відновних технологій у системі освіти;
- провести моніторингові дослідження з управління виховним процесом у навчально-виховних закладах;
- довести до відома атестаційних комісій освітніх закладів, що при проведенні атестації педагогічних працівників на кваліфікаційну категорію необхідно враховувати виконання ними функцій класних керівників;
- організувати публікації в засобах масової інформації матеріалів з досвіду виховної роботи педагогів області;
- організувати при школах постійно діючі лекторії для батьків з проблем виховання особистості дитини;

- сприяти створенню в школах медіаційних служб з вирішення конфліктних ситуацій;
- сприяти учасникам виховного процесу навчально-виховних закладів у підготовці матеріалів до участі в Міжнародних і Всеукраїнських освітніх виставках.

Заступникам директорів з виховної роботи, класним керівникам, педагогам-організаторам спрямувати свою діяльність на:

- продуктивний підхід до формування ключових компетентностей учнів як здатність жити в нових умовах. Вони можуть бути такими: пізнавальна компетентність; громадянсько-суспільна компетентність; соціально-корисна компетентність; культурно-дозвіллєва, здоров'язберігаюча, ціннісно-смислова компетентність, соціальна компетентність тощо (див. книгу Д. Равена «Компетентність у сучасному суспільстві», документ ЮНЕСКО 1996 року в доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття);
- формування правової культури, толерантності, громадянської позиції згідно із Стратегією державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 року;
- з метою оперативного інформування батьків і спільноти з питань захисту прав дітей, а також реалізації мети та завдань виховної діяльності на сайті навчального закладу створити сторінку для батьків «Відверта розмова», інтернет-консультпункти для спілкування батьків із спеціалістами й отримання від них порад з проблем виховання дитини;
- у проведенні класних годин, годин дозвілля, спрямованих на самоудосконалення особистості учня використовувати методи та форми арт-педагогіки, драматичного мистецтва, психологічного театру.

Якби існувало таке суспільство, де всі його члени мали високий рівень вихованості, то життя людей за таких умов було б значно кращим, зникла б низка функцій державних установ, які в сучасних умовах забезпечують економічну та соціально-політичну діяльність. Отже, ***виховання,*** з точки зору суспільного розвитку, – це провідна сфера діяльності як окремої людини, так і людської спільноти в цілому. Завдяки вихованню людство забезпечує свою безсмертність у соціальному розвитку.

ВИХОВАТЕЛЯМ ГРУП ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УСІХ ТИПІВ. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

Мінакова І.В.,
236-30-98

Щоб виконати завдання, які постали перед школою, потрібно вдосконалювати навчально-виховний процес, розробляти нові методи й форми взаємодій учителя і учнів, стимулювати самостійну навчальну діяльність вихованців, тому що життя довело: тільки ті знання, які людина здобула самостійно, завдяки власному досвіду, думці і діям стають справді її здобутком.

Учень має стати не споживачем, а творчим здобувачем знань як у навчанні під керівництвом вчителя, так і в позакласній самостійній роботі. Час перейти від передачі інформації в готовому вигляді до керівництва самостійною навчально-пізнавальною діяльністю учнів, формувати в них навички самостійності у здобутті знань.

У школі ще недостатньо вчать учнів мислити, не привчають цілеспрямовано читати навчальну літературу, самостійно працювати з нею, тобто не прищеплюють їм навичок культури навчальної праці.

Поняття «культура навчальної роботи» охоплює культуру розумової праці, способи раціонального планування та організацію самостійної роботи з навчальною і спеціальною літературою.

Особливою організаційною формою роботи школярів у режимі груп подовженого дня шкіл-інтернатів, ліцеїв, гімназій є самопідготовка як педагогічно скерована самостійна пізнавальна діяльність учнів.

Самопідготовка органічно поєднана з уроками, на яких вирішуються загальноосвітні, розвиваючі (корекційні), виховні завдання.

Практика показує, що при організації самопідготовки допускаються серйозні методичні помилки. Вихователями не досить чітко проробляються організаційні моменти. Завдання іноді виконуються з використанням класної дошки, при цьому спостерігається масове списування. Вихователі перевіряють усі завдання, які виконують вихованці й навіть виставляють оцінки. Також практикується багаторазове переписування вправ. Вихователі миряться з перевантаженням учнів домашніми завданнями. Час

закінчення самопідготовки не витримується; мають місце випадки, коли самопідготовка починається відразу ж після уроків або після обіду і т.п.

Слід зазначити, що способи організації й види діяльності учнів у кожній структурній частині самопідготовки значно удосконалюються від початкової школи до старшої ланки у міру того, як розбудовується рівень сформованості організаційної й пізнавальної самостійності школярів.

При організації самопідготовки вихователеві необхідно пам'ятати: самопідготовка – не урок. В основі самопідготовки лежить самостійна навчальна праця кожного вихованця групи й надання йому індивідуальної допомоги, якщо буде потреба, з боку вихователя. Усі навички самостійної раціональної роботи із предмета формуються на уроці вчителем. На самопідготовці ж здійснюється закріплення цих навичок під керівництвом вихователя, який повинен продовжити роботу вчителя. Звідси основні виховні завдання самопідготовки:

- закріпити навички самоосвітньої роботи;
- виховати в учнів організованість, зібраність і дисциплінованість, самостійність і старанність;
- сформувати позитивне відношення до навчання, потребу й здатність вчасно й у встановлений термін виконувати навчальні завдання;
- навчити користуватися довідниками, словниками, додатковою літературою, умінню працювати в бібліотеці.

З 1 класу можна дозволити молодшим школярам виконувати завдання в індивідуальному темпі, але в межах певного часу. Слід привчати дітей більш раціонально використовувати час, який передбачається на самопідготовку, швидко й правильно підготувати своє робоче місце для занять, зосереджено виконувати задане. Щоб правильно визначити час, необхідний для виконання домашнього завдання, потрібно періодично проводити вибірковий хронометраж, а потім розповідати дітям, як іде робота, як і де нераціонально витрачає свій час незібраний учень. Якщо більшість дітей не справляються із завданням у певний час, необхідно попросити вчителя уважно ставитися до обсягу домашнього завдання. Процес самопідготовки повинен мати певну структуру. Досвід вихователів показує, що обов'язковими етапами самопідготовки є:

- підготовка дітей до роботи;
- самостійне вивчення матеріалу;
- самоконтроль і самооцінка;
- заключний педагогічний контроль.

В організаційній (настановній) частині самопідготовки з'ясовується обсяг домашнього завдання, здійснюється вибір порядку виконання завдань (рекомендується почати з більш важкого предмета). Необхідно простежити, щоб діти почали підготовку з обов'язкового повторення правил, знайшли й прочитали їх у підручнику, порівняли із класною роботою й лише після цього переходили до самостійного виконання письмових завдань. На цій початковій стадії самопідготовки слід використовувати такі методи виховної діяльності, як організація діяльності й формування досвіду (учням необхідно навчитися раціонально організовувати свою діяльність, щоб робота була продуктивною, а результати позитивними); використання виховних ситуацій, педагогічні вимоги, інструктаж; метод стимулювання й мотивації діяльності й поведінки (важливо, щоб дитина розуміла, чим займається, заради чого вона це робить); емоційний вплив, позитивні стимули, заохочення, ситуація морального успіху. Головними прийомами організації самопідготовки на настановному етапі є: інформування, роз'яснення, позитивний приклад, колективна робота, практична діяльність і зміцнення віри в сили дитини. Вищеназвані методи й прийоми найбільш ефективні в настановній частині самопідготовки. Вони сприяють формуванню навичок самоорганізованості й самодисципліни, а також вихованню в учнів відповідального ставлення до результатів навчальної праці.

Самостійне виконання домашнього завдання активізує діяльність учнів по використанню наявних знань на практиці, у тому числі, направляє їх на пошук потрібної інформації, необхідної для успішного результату навчання.

На етапі самостійної роботи учні опановують способами дій, прийомами навчальної роботи. Діяльність щодо вдосконалення знань, отриманих на уроці, допускає виконання різноманітних вправ: закріплення знань за підручником і навчальними посібниками, виконання дослідів, розв'язання завдань, читання необхідної літератури. Велика увага на цьому етапі повинна приділятися самоперевірці, яка здійснюється за допомогою встановлення аналогів з виконаними раніше завданнями, відмінності між виріше-

ними завданнями й тими, які треба буде розв'язати. Відносно самостійності учнів у процесі самопідготовки визначається її дидактична мета, яка включає формування в школярів таких загальнонавчальних навичок, як планування й організація навчальної роботи, самооцінка й самоконтроль. Недостатня ефективність роботи школярів на самопідготовці пояснюється саме недостатнім розвитком навичок організації й планування самостійної роботи. Самостійна робота має на меті закріплення навичок самоосвіти, самовиховання й покликана сприяти всебічному розвитку особистості учнів. При цьому виникають нові можливості в розвитку й формуванні в учнів позитивного ставлення до навчання, стійких інтересів і навичок для подальшої самоосвітньої роботи. У процесі основної частини самопідготовки доцільно використовувати наступні методи виховної діяльності: метод формування свідомості (розповідь, інформування, роз'яснення), метод проблемного викладу (постановка проблеми й розкриття доказового шляху її розв'язку), метод орієнтування й формування якостей особистості. Основними прийомами на цьому етапі самопідготовки є: самостійна робота, пошук інформації, практична діяльність, колективна робота, вправи й перехід на різні види діяльності. Дані методи й прийоми дають можливість розбудовувати в учнів уміння логічно мислити, знаходити просте розв'язання складних завдань.

Необхідно відзначити, що більше уваги при організації самопідготовки слід приділити тим організаційним заходам, які знижують перевантаження дітей, вносять ритмічність у заняття.

Найбільш важливим моментом при формуванні здатностей школярів до регулярної, систематичної підготовки домашніх завдань в умовах школи-інтернату, є навчання їх економії часу й сил. Дітей необхідно навчити раціональному розподілу своїх сил, озброїти їх технікою індивідуальної розумової роботи, тому що рамки самопідготовки обмежені. Ощадлива витрата часу при максимальному досягненні результатів повинна стати для кожного учня правилом. Учні повинні засвоїти, що, чим більше завдань, тим значніше навантаження, викликане їхнім виконанням, тим ретельніше вони повинні підходити до організації й планування праці на самопідготовці. Це допоможе їм визначити загальний напрямок у роботі, встановити послідовність дій, уявити перспективу. Усі види діяльності дітей у другій половині дня взаємозалежні. Щоб уникнути стомлюваності й підвищеної нервозності у дітей, ефективніше застосовувати метод стимулювання. Якщо

вихованці знають, що після виконання домашнього завдання їх чекає весела гра або захоплююча справа, то й працюють вони більш зацікавлено, більш чітко. Важливо також переконати дітей у тому, що вміння виконувати завдання в певній послідовності й уміння проконтролювати себе – і є запорукою позитивного результату своєї навчальної праці.

Успіх самопідготовки визначається наступним:

- до виконання домашнього завдання діти приступають, відновивши працездатність, утрачену в ході занять першої половини дня (після обіду, тривалого відпочинку не менш 2 годин і обов'язкового перебування на свіжому повітрі);
- доцільною регламентацією часу;
- строгою визначеністю виконання домашнього завдання, в основі якої лежить принцип: від більш складної й трудомісткої до більш легкої.

Наприкінці самопідготовки підводять короткі підсумки, відзначаються позитивні моменти й недоліки в роботі. На цьому етапі самопідготовки важливо надати учням можливість самостійно проаналізувати результати своєї діяльності. Тому в процесі підведення підсумків вихователеві необхідно використовувати метод непрямого впливу й такі основні прийоми, як колективний пошук, зауваження, схвалення, позитивний приклад, моральна підтримка й зміцнення віри в сили дитини. Метод непрямого впливу найбільше доцільно використовувати саме в заключній частині самопідготовки, тому що це сприяє розвитку в учнів навичок контролю й самоконтролю й самостійності в аналізі результатів своєї діяльності.

Кожний вихователь завжди може перевірити себе, чи правильно він керує самопідготовкою школярів і який результат його виховної діяльності. Щоб дати самооцінку своїй роботі, необхідно постійно спостерігати за поінформованістю, дисциплінованістю, організованістю, активністю своєї групи. Прояв цих якостей свідчить про правильну організацію самопідготовки.

Дисциплінованість дітей можна побачити в наступних їхніх вчинках:

- усі учні з’являються на самопідготовку вчасно, без запізнень;
- працюють самостійно;
- дотримуються тиші й порядку;

- без дозволу вихователя не пересідають з місця на місце;
- без потреби не звертаються до вихователя;
- стежать за позою й поставою під час роботи;
- утримають у чистоті й порядку своє робоче місце;
- стежать за чистотою рук, охайністю костюма, зачіски;
- дотримуються правил шанобливості й поважного ставлення до вихователя;
- витримують товариський тон у відносинах з однокласниками.

Організованість групи можна побачити в наступних діях вихованців:

- усе підготовлено до виконання домашнього завдання;
- на робочому місці немає нічого зайвого;
- ощадливо витрачається час на окремі операції при виконанні завдання;
- чітко планують індивідуальну працю;
- швидко й позитивно реагують на зауваження вихователя;
- уміло виключають зовнішні перешкоди;
- правильно розуміють вимоги, які пред'являє до них організація самопідготовки;
- дотримуються встановленого на самопідготовці організаційного порядку;
- вимагають організованості від своїх товаришів.

Поінформованість вихованці демонструють у такий спосіб:

- учні знають, що задано додому; у щоденниках є про це запис;
- швидко знаходять потрібне в підручниках;
- учням відомо, як виконувати завдання, де необхідно шукати допомогу при утрудненнях;
- учні показують знання вивченого на уроках матеріалу;
- діють відповідно до отриманої від учителя інструкції;
- дотримуються послідовності дій;
- не звертаються за роз’ясненнями до товаришів і вихователя;
- не мають потреби в сторонній допомозі;
- уміло користуються посібниками, навчально-письмовим приладдям та ін.;
- швидко усувають помилки, що з’явилися в ході роботи;

- проявляють упевненість у правильності виконання завдання.

Про активність дітей на самопідготовці можна судити з наступних дій:

- старанно й у темпі працюють над завданням;
- акуратно й докладно виконують усі дії згідно із завданням;
- встигають усе зробити вчасно;
- встигають провести перевірку своєї роботи;
- із власної ініціативи використовують довідковий та додатковий матеріал;
- діють самостійно, без сторонньої допомоги;
- заощадивши час, продовжують займатися навчальною діяльністю;
- допомагають товаришам;
- беруть участь у взаємоперевірці виконаної роботи;
- самостійно виявляють допущені помилки й аналізують їх;
- допомагають вихователеві в організації взаємодопомоги й взаємоконтролю.

Навчальна праця при самопідготовці із властивими тільки їй видами й формами діяльності відіграє важливу роль у житті школярів. Вона вимагає фізичної й розумової напруги, витрати сил і енергії, значного часу. Постійне й організоване виконання завдань, здійснюване в певний відрізок часу, сприятливо впливає на формування звички готувати уроки. Від вихователя залежить багато чого, щоб забезпечити успіх перетворення задумів учителя в життя, тому що вплив самопідготовки на наступні за нею уроки незаперечний.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

Могілевська В.М.,
(067) 251-96-35

Провідною ідеєю навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах, відповідно до листа ІІТЗО від 17.08.2011 № 1.4/18-2569 у 2011–2012 н.р. «Про підготовку до серпневих конференцій», стало забезпечення безперервності та наступності навчання і виховання та спрямованість сучасних педагогічних технологій на особистість дитини, на розкриття її інтелектуальних, творчих здібностей, на задоволення інтересів і потреб у самовизначенні, на орієнтацію підростаючого покоління на здоровий спосіб життя. Стабільною залишається мережа позашкільних навчальних установ: в області працює 61 позашкільний заклад, серед яких 34 – багатопрофільні – палаци, центри, будинки творчості дітей та юнацтва, профільні центри науково-технічного, еколого-натуралістичного, краєзнавчо-туристського, естетичного напрямків, дві Малі академії наук, дитячий ботанічний сад, два клуби юних моряків з флотиліями, два центри військово-патріотичного виховання тощо. Усього позашкільною освітою в області охоплено 46 620 дітей та підлітків, що складає 29% від загальної кількості дитячого населення області. Дана статистика дає підставу стверджувати, що в області в цілому створені умови для забезпечення права громадян на здобуття позашкільної освіти відповідно до вимог Державної цільової програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2009 р. № 1260-р.).

У минулому навчальному році продовжувалася робота з наукового усвідомлення значення, ролі й необхідності розвитку позашкільної освіти в умовах демократизації суспільства. Вирішенню цих проблем сприяла робота з педагогічними кадрами. У позашкільних закладах області працює 960 педагогів, з них 614 осіб (майже 64%) мають вищу педагогічну та іншу фахову освіту. За стажем роботи: 17% працівників мають стаж до трьох років; 23% – від 3-х до 10 років; 30% мають стаж від 10 до 20 років; 31% працює в галузі більше 20 років; 13% працівників – пе-

нсіонери. Методичні служби районних і обласних рівнів спрямовують свою діяльність на створення системи, яка здатна надавати своєчасну методичну допомогу у професійному самовдосконаленні працівникам позашкільної сфери в умовах впровадження в життя парадигми безперервності освіти. Це продемонстрував і обласний етап Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості», зокрема номінація «Директор-2012». (Наказ УОН Запорізької облдержадміністрації від 18.05.2012 «Про підсумки проведення обласного етапу Всеукраїнського конкурсу майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів „Джерело творчості”». 12 фіналістів конкурсу на заключному етапі, захищаючи Програми розвитку своїх установ, продемонстрували достатньо високу професійну компетентність і обізнаність з питань управлінської діяльності, використання сучасних інформаційних та комунікативних технологій в системі методичної роботи з педагогічними працівниками, удосконалення якості змісту освіти та технологій управління освітнім процесом у позашкільному закладі.

З метою узагальнення та поширення досвіду інноваційної діяльності, позашкільники області беруть активну участь у виставковому русі: міжнародній виставці навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні-2012», у Третій Національній виставці-презентації «Інноватика в сучасній освіті» (жовтень, 2011), у виставці «Освіта Запорізького краю-2012», яка проходила в рамках ІІІ Міжнародного форуму «Особистість в освітньому просторі».

Значну допомогу педагогам-позашкільникам продовжує надавати журнал «Позашкілля» (головний редактор, к.п.н., доцент кафедри теорії і методики виховання Горшкова О.Г.).

Усвідомлення важливості використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у забезпеченні рівного доступу до якісної освіти, особливо учнів сільської місцевості, спонукає працівників галузі до пошуку способів розв’язання цього питання на регіональному рівні, де на даний час проводиться робота щодо створення єдиного інформаційно-освітнього середовища. Включення позашкільних установ області до цієї системи буде сприяти частковому розв’язанню проблеми рівного доступу до якісної освіти.

Протягом 1-го півріччя 2012 року інформаційну функцію щодо використання ІКТ в практиці роботи позашкільних установ виконував віртуальний центр позашкільної освіти, розташований

на Запо-WIKI КЗ «ЗОІППО» ЗОР. З вересня 2012 року почне працювати окремий сайт НМЦПО.

У 2012 році закінчується дія Програми розвитку освіти в Запорізькій області і є надія, що основні проблеми позашкільної галузі, а саме: збереження, розширення, оптимізація мережі позашкільних установ, в першу чергу в сільській місцевості, створення комфортних умов для роботи дитячих гуртків і секцій, інформатизація і комп'ютеризація навчального процесу в них, створення умов для здобуття якісної освіти для педагогів і вихованців, стануть першочерговими завданнями нової Програми розвитку освіти в області. Нормативною базою, що регулює позашкільну сферу, залишаються: Закони України: «Про позашкільну освіту», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», діюче «Положення про позашкільний навчальний заклад», Державна цільова програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року та ряд інших, що розкривають механізми дії вищезазначених документів чи регламентують роботу галузі з інших проблем. Усі вони розміщені на сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України http://www.iitzo.gov.ua/pozashkilna_osvita

Останнім документом, який представляє величезне значення як орієнтир для розвитку зазначеної освітньої галузі, є **Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки,** ухвалений ІІІ Всеукраїнським з'їздом вчителів. У документі висвітлено цілий ряд проблем, викликів та ризиків, пов'язаних з розбудовою національної системи освіти, 12 з яких безпосередньо стосуються позашкільної галузі, зокрема:

- недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці;
- обмеженість доступу до якісної освіти окремих категорій дитячого населення (сільські діти, особи з особливими освітніми потребами, обдарована учнівська молодь);
- відсутність цілісної системи виховання, фізичного, морального і духовного забезпечення розвитку та соціалізації дітей і молоді;
- падіння суспільної моралі, бездуховність, низька культура поведінки значної частини учнівської та студентської молоді;
- не відпрацьована ефективна система національного моніторингу та оцінювання якості освіти;

- повільно здійснюється гуманізація та інформатизація системи освіти, впровадження у навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій;
- недостатній рівень соціального захисту учасників навчально-виховного процесу, відсутність цілісної системи соціально-економічних стимулів у педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення навчальних закладів;
- жорстка централізація управління призводить до надмірної бюрократизації системи освіти, переобтяження закладів і установ освіти звітністю, численними перевірками тощо;
- не забезпечено належний рівень психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу;
- відсутність систем мотивацій, стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти та нівелювання ризиків негативних наслідків зазначеної діяльності;
- неефективність управління системою та закладами освіти, недостатній розвиток дитячого самоврядування, залучення громадських інституцій, роботодавців та інших користувачів освітніх послуг.

Те ж саме стосується і основних завдань щодо розвитку позашкільної освіти (13 з 15 мають безпосереднє відношення до галузі позашкілля):

- розробка нової та удосконалення чинної законодавчої й нормативно-правової бази;
- оновлення змісту освіти на основі компетентнісного підходу й особистісної орієнтації, урахування світового досвіду та принципів сталого розвитку;
- створення ефективної системи національного виховання, забезпечення фізичного, морального, культурного і духовного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до трудової діяльності;
- створення умов для науково-теоретичного забезпечення реформування освіти та впровадження наукових результатів в освітню практику;
- забезпечення психологічного супроводу розв’язання педагогічних і методичних проблем;

- забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі;
- створення здоров'язберігаючого освітнього середовища;
- удосконалення системи науково-інформаційного забезпечення освіти;
- забезпечення економічних і соціальних гарантій педагогічним і науково-педагогічним, бібліотечним працівникам, підвищення їх соціального статусу, створення умов для їх професійного вдосконалення та творчості;
- забезпечення ефективного медичного обслуговування учасників навчально-виховного процесу;
- створення сучасної матеріально-технічної бази для системи освіти, забезпечення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо);
- розвиток системи державно-громадського управління освітою, забезпечення об'єктивного оцінювання якості освітніх послуг;
- розробка ефективних механізмів фінансово-економічного забезпечення освіти, належної оплати праці педагогічних працівників.

Для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву, як зазначено в документі, в позашкільній системі освіти необхідно забезпечити:

- збереження та розвиток мережі позашкільних навчальних закладів для надання додаткових освітніх послуг, виховання і розвитку дітей та молоді згідно з їх запитами і потребами;
- створення ефективної системи пошуку, підтримки і розвитку талановитої учнівської молоді;
- урізноманітнення напрямів діяльності позашкільних навчальних закладів, удосконалення форм, методів і засобів навчання та виховання.

У цілому документ розкриває механізми щодо реалізації намічених планів, які стосуються:

- оновлення нормативно-правової бази;
- удосконалення структури системи освіти;
- модернізації змісту освіти;
- забезпечення національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді;
- інформатизації освіти;

- посилення кадрового потенціалу системи освіти;
- підтримки наукової та інноваційної діяльності у системі освіти;
- фінансування та матеріально-технічне забезпечення системи освіти;
- модернізації системи управління освітою;
- розробки і підтримки державних програм в освіті.

У результаті вирішення вищеозначених проблем очікується:

1. Підвищення якості результатів навчання випускників усіх рівнів системи освіти, в тому числі і випускників позашкільних навчальних закладів.
2. Створення збалансованої законодавчої бази системи освіти, яка регулює та забезпечує ефективність реалізації стратегічних напрямків розвитку освіти в Україні, результативного функціювання всіх її підсистем, що означає наявність можливостей для збереження, розширення або трансформації позашкільних установ у нових соціально-економічних умовах, їх фінансування, інформатизацію, підтримку наукової та інноваційної діяльності тощо.

Спираючись на зарубіжний досвід, слід зазначити, що в 2011 р. в Білорусії був прийнятий «Кодекс Республики Беларусь об образовании», який законодавчо закріпив стратегію розвитку позашкільних установ, окресливши сутність додаткової системи освіти. Документ надав право позашкільним установам іменуватися закладами додаткової освіти, а керівникам їх гуртків і секцій – педагогами додаткової освіти. В Кодексі сформульовано загальні вимоги до реалізації освітніх програм додаткової освіти, якими передбачено видачу документів про освіту – свідоцтва про додаткову освіту дітей і молоді з високим рівнем додаткової освіти. Такий підхід свідчить про особливу увагу держави до зазначеної освітньої галузі.

У новому навчальному році в організації роботи позашкільної сфери слід продовжити реалізацію її базових принципів і підходів, а саме: спиратися на вільний вибір видів і сфер діяльності дітей і учнівської молоді, їх особистісні інтереси, потреби, здібності, можливість їх вільного самовизначення та самореалізації, єдність навчання, виховання, розвитку та забезпечувати практико-діяльнісну основу освітнього процесу. Перераховані позиції складають концептуальну основу позашкільної освіти дітей та

молоді, яка відповідає головним принципам гуманістичної педагогіки: визнання унікальності і самоцінності людини, її права на самореалізацію, особистісно-рівноправна позиція педагога і дитини, орієнтованість на інтереси вихованців, здатність бачити в ньому особистість, гідну поваги.

Перехід у режим розвитку вимагає від позашкільних установ визначення специфіки своєї діяльності, включення в пошук нового змісту освіти, осмислення науково-методичних основ освітньо-виховного процесу, освоєння нових форм методичної роботи, вдосконалення системи роботи з кадрами.

З метою популяризації, інформування громадськості про діяльність позашкільних навчальних закладів рекомендуємо широко використовувати можливості реклами та засобів масової інформації.

Одним із пріоритетних напрямків діяльності установ позашкільної освіти є підтримка й розвиток дитячих і молодіжних громадських об'єднань. Соціальне партнерство з громадськими об'єднаннями та реалізація спільних проектів, програм, заходів і їх націленність на розвиток соціально активної особистості – головне завдання тих, хто координує роботу органів самоврядування в установах позашкільної освіти.

Побудова громадянського суспільства вимагає від сучасних дітей та підлітків освоєння відповідних цьому суспільству норм, правил, процедур. У цих умовах формування активної громадянської позиції, патріотизму, розвиток лідерських якостей підростаючого покоління та зміцнення міжнародного співробітництва стає важливим завданням. При роботі з лідерами дитячих і молодіжних громадських об'єднань та органів самоврядування рекомендуємо використовувати методичні матеріали, які з нового навчального року будуть постійно розміщуватись на сайті НМЦПО, а також можна скористатися й іншими сайтами: liga.org.ua, esd.org.ua, освіта сталого розвитку.

Позашкільний заклад має широкі практичні можливості різнобічного співробітництва з сім'єю. Сім'я по відношенню до установи освіти повинна виступати вже не тільки як споживач і соціальний замовник, а й, що особливо важливо, як партнер. З метою організації співпраці рекомендуємо:

- використовувати різні форми взаємодії і співпраці педагогічного колективу з батьками;
- створити творчу групу з підтримки і взаємодії з сім'ями;

- організувати сімейне виховання через розвиток сімейних традицій, сімейної дозвільної діяльності, культури сімейного спілкування, утвердження здорового способу життя;
- аналізувати результати спільної діяльності педагогічного колективу закладу позашкільної освіти та батьків щодо виховання учнів.

Крім традиційних, рекомендується використовувати і такі форми роботи з батьками, як: виставки творчих робіт батьків, ярмарки-розпродажі сімейних виробів, спільні творчі домашні завдання, сімейні майстер-класи.

Особливу увагу слід приділяти профілактиці і запобіганню домашнього насильства, жорстокого поводження з дітьми, забезпечення дотримання їх законних прав у сім'ї. З цією метою вважаємо за необхідне різнобічне вивчення особистості дитини, умов її життя в сім'ї, даних про її здоров'я, що дозволить визначити найбільш ефективні форми роботи з попередження та стримування насильства в сім'ї.

Аналіз загальних спостережень показує, що в молодіжному середовищі потреба вести здоровий спосіб життя не є домінуючою. У зв'язку з цим потрібна ще більш цілеспрямована і дієва пропаганда і навчання навичкам здорового способу життя.

Ефективним способом формування естетичних якостей підростаючого покоління в умовах позашкільного закладу є виставкова діяльність.

У 2012–2013 навчальному році необхідно систематизувати діяльність з розвитку і вдосконалення роботи мережі гуртків, клубів для дітей та молоді, які займаються інтелектуальною творчістю. Такими формами роботи з учнями, як ігри Клубу веселих та кмітливих, інтелектуальні ігри «Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг» та ін. належить значуща роль у формуванні цивільно-патріотичної позиції, моральних цінностей та комунікативної культури. З метою пропаганди та розвитку КВК-руху серед учнів рекомендуємо організовувати регіональні ліги КВК.

Діяльність позашкільних установ технічного профілю має бути спрямована на створення умов, що сприяють розвитку нових сучасних напрямків технічної творчості. Такі напрямки, як спортивно-технічне моделювання, дослідницька робота, виробничо-технічна творчість, сучасні комп'ютерні технології, дозволять залучити до занять цікавими видами творчості широке коло молоді. Особливу увагу слід приділити організації технічних гур-

тків у сільських школах. Це – гуртки загально-технічного моделювання та конструювання з різновіковим складом учнів. Такий позитивний досвід організації роботи є. Опорним центром організації технічної творчості учнів у сільській місцевості залишається Обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді «Грані» (www.grani.net.ua). Що стосується сільської місцевості, то цікавою може виявитися ідея створення (за особливих умов) так званого агромістечка (досвід Білорусії).

Одним із провідних напрямків технічної творчості учнів у 2012–2013 навчальному році повинна бути пошуково-конструкторська діяльність з різних видів промислового та сільськогосподарського виробництва, а також технічних видів спорту. Педагогами, які працюють з дітьми в цьому напрямку, повинен розроблятися принципово новий підхід до використання моделювання. Моделювання розглядається не тільки як зовнішнє копіювання реальної техніки або виготовлення експонатів, воно використовується як метод експериментального дослідження. Технічна модель стає найціннішим засобом експериментального дослідження, інтерпретації та наукового пояснення явищ, а також об'єктом конструктивного проектування, розробки та реалізації технічних ідей. Такий вид організації роботи орієнтований на підвищення інтелектуального рівня учнів у галузі науки, техніки, сучасного виробництва.

У новому навчальному році педагогічним колективам закладів необхідно активізувати роботу з організації експериментальної роботи гуртків у галузі розробки альтернативних джерел енергії та енергозбереження. З цією метою необхідно налагодити співпрацю з організаціями та навчальними закладами, що працюють в галузі енерго- та ресурсозбереження, для визначення тематики робіт з ефективного використання енергоресурсів та організації експериментальної роботи гуртків. Проведення суспільно значущих акцій з економії і ощадливості, конкурсів приладів та експонатів з енергозберігаючих технологій, макетів енергозберігаючих будівель і споруд, рекламних роликів з пропаганди ефективності використання енергоресурсів буде сприяти вихованню в учнів навичок економного та бережливого ставлення до сировинних і енергетичних ресурсів країни.

Як і раніше, в полі зору установ позашкільної освіти дітей та молоді технічного профілю залишається організація вільного часу учнів.

Важливе місце в організації туристсько-краєзнавчого руху належить установам позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого профілю, які здійснюють організаційно-методичне забезпечення туристсько-краєзнавчої діяльності в районах: аналіз і узагальнення сучасних форм і методів освітньо-виховного процесу, впровадження передового досвіду в практичну діяльність, організацію навчання педагогічних кадрів найбільш ефективним методикам і технологіям роботи з учнівською молоддю. Свою діяльність вони постійно координують з Обласним центром туризму та краєзнавства учнівської молоді (www.zoctkum.ucoz.ua).

Туристсько-краєзнавчій роботі належить особлива роль у вирішенні завдань виховання моральних і вольових якостей, фізичного розвитку особистості, оскільки у походах і подорожах відбувається перевірка і гарт таких якостей, як організованість, відповідальність, сміливість, чесність. Участь у туристсько-краєзнавчих заходах сприяє вихованню культури й навичок здорового способу життя, фізичного вдосконалення, трудовому й професійному вихованню, усвідомленню соціальної значущості професійної діяльності учнівської молоді, а також вихованню культури безпечної життєдіяльності та вмінню доцільно й ефективно використовувати вільний час.

Туристсько-краєзнавча й екскурсійна діяльність – унікальний засіб формування в учнів навичок здорового способу життя. Реальне життя в туристському поході, таборі є моделлю здорового способу життя. Педагогам важливо не тільки формувати зразок здорового способу життя, а й спонукати учнів до подальшого пошуку, дій, руху в цьому напрямку, використовуючи всі позитивні моменти перебування учнів у поході, таборі.

При проведенні туристсько-краєзнавчих заходів з учнівською молоддю особливу увагу необхідно звернути на забезпечення безпеки учнів.

Практичне краєзнавство неминуче пов'язане з накопиченням матеріалу, що відображає історію і культуру даного регіону, викликає необхідність його презентації. Найбільш поширеною й універсальною формою такої презентації є музей. Важливо, що музейні форми роботи допомагають дітям вчитися бачити деталі й важливі дрібниці. Тому головне в основі методики роботи з учнями - навчити бачити, поважати й берегти предмети, залишені минулими поколіннями, навчити бачити за невеликими і деколи

незначними предметами минулого людські життя, з їх перемогами й поразками, помилками і подвигами.

Особливий статус музею в установі освіти визначається не тільки тим, що він створюється і діє на громадських засадах, а й тим, що в установі освіти він стає організуючою ланкою, яка об'єднує молодь на основі інтересу до історії, культури й природи рідного краю. Гідними партнерами в цій роботі можуть бути Обласний центр патріотичного виховання молоді і допомога методиста НМЦПО Гавриленко Л.А., у якої зібрано, оформлено і доступно для використання багато матеріалу з народознавчої і краєзнавчої тематики, матеріалів, пов'язаних із значними подіями в житті країни, її видатними діячами. Необхідно повніше використовувати фонди та експозиції музеїв у цивільно-патріотичному і духовно-моральному вихованні молоді, сприяти узагальненню й пропаганді досвіду кращих музеїв закладів освіти, ініціювати проведення на їх базі відкритих заходів виховного характеру.

Екологічне виховання підростаючого покоління є одним із провідних напрямів розвитку системи освіти. Основне завдання екологічної освіти – виховання відповідального і дбайливого ставлення до довкілля, розуміння взаємозалежності процесів у навколишньому середовищі, частиною якої є людина.

Однією з проблем сучасної педагогіки, у тому числі й позашкільної сфери, яка вимагає пильної уваги в новому навчальному році, є реалізація в практиці діяльності екогуманітарної моделі екологічної освіти. У позашкільних закладах еколого-біологічного профілю ефективною формою екологічного виховання є підтримка школярів, які проявляють інтерес до еколого-біологічних дисциплін, залучення їх до спільної колективно–творчої діяльності, формування екологічної грамотності та дбайливого ставлення до навколишнього середовища. На формування екологічного мислення, відповідальності за стан навколишнього середовища, творчого самовираження дітей і молоді націлені традиційні заходи, які проводяться в навчальних установах різних рівнів, а також менш поширені, як то: дитячі науково-практичні конференції з елементами дослідницької діяльності, комплексні ігри «Дослідники природи» та ін. Консультантом у цій роботі може бути Обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді (www.ecolog.zp.ua).

Ефективною формою організації вільного часу дітей є дозвіллєві клуби. Пріоритетним компонентом роботи клубу є вихо-

вання почуття розумного ставлення до природи, любові до Землі, малої батьківщини як до джерела творчого розвитку і натхнення, збереження національного колориту у всіх сферах діяльності. Найбільш яскравими й захоплюючими формами роботи клубу є тематичні вечори, організаційно-діяльнісні ігри, бесіди, театралізації, караоке, дискотеки тощо. Діяльність, пов'язана з охороною природи та благоустроєм території, доглядом за рослинами й тваринами, є невід'ємною частиною трудового виховання.

Позашкільна освіта дітей і молоді є перспективним напрямком у контексті розвитку освіти в цілому. Вона здатна вирішувати завдання різного ступеня складності в різних сферах життєдіяльності: творчої, пізнавальної, трудової, цивільно-громадської, культурно-дозвіллєвої. Саме тому, як наголошено в Державній національній програмі розвитку позашкільної освіти до 2014 року, позашкільна освіта є одним з дієвих важелів формування життєвих компетенцій у дітей і учнівської молоді.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Заруба С.П.,
222-25-81

1. Визначення пріоритетних цілей при складанні річного плану роботи позашкільного закладу

Управління будь-яким навчальним закладом починається з визначення мети, досягнення якої забезпечується науково обґрунтованою системно-цілісною програмою дій або річним планом роботи.

Щороку цілі навчального закладу поновлюються, ставляться такі з них, які можуть вивести колектив педагогів і дітей на якісно новий рівень життєдіяльності.

Мета – ***це стисло описаний запланований результат, який виражається в чітких прагненнях і точних формулюваннях, що спрямовують професійні наміри і дії педагогічного колективу. Мова в ній іде не про те, що намагається колектив зробити, а про те, заради чого він це робить.***

Із власного досвіду кожен знає, що грамотно, логічно виражено визначити мету роботи позашкільного закладу на рік нале-

гко, а ще важче – скласти програму (річний план), який би відповідав поставленим цілям. Саме цей етап є найважливішим в управлінському алгоритмі керівника позашкільного закладу. Для практичного застосування при складанні річного плану пропонуємо варіанти сформульованих цілей:

1. Уводити дітей у світ високих моральних і прогресивних політичних ідей, спонукати до вчинків і дій, гідних інтелігентної людини.

2. Вчити дітей протистояти міщанським поглядам, готувати їх до соціальної творчості.

3. Розвивати у педагогів та вихованців установку на вдосконалення свого інтелекту, естетичної і моральної свідомості, на самовиховання особистості і колективної відповідальності за виконання зобов'язань перед людьми.

4. Формувати шанобливе ставлення до високого рівня професіоналізму.

5. Здійснити справжню демократизацію позашкільного життя, змінивши зміст і методи діяльності гуртків, студій, дитячих об'єднань.

6. Створити умови для прискорення всебічного розвитку кожної дитини, розширювати межі прояву дитячої ініціативи і творчості.

7. Створити сприятливі умови для підвищення індивідуального статусу кожного педагога і вихованця в атмосфері загальної педагогічної культури в колективі. Формувати єдині педагогічної позиції в розвитку творчого потенціалу педагогів і дітей.

8. Організовувати цікаву діяльність з дітьми з вивчення скарбниць світової, національної культури і традицій. Зацікавити батьків творчою діяльністю дітей, спільною роботою з розвитку їхньої обдарованості й самобутності.

9. Здійснити педагогізацію регіону через співробітництво зі школою, місцевою владою, закладами науки, культури, підприємствами.

10. Організувати у 2012–2013 навчальному році педагогічний процес на основі демократизації міжособистісних відносин за принципом співтворчості й співробітництва.

11. Допомогти педагогам стати яскравими, творчими особистостями. Створити атмосферу зацікавленості працівників у підвищенні їхньої професійної майстерності.

12. Формувати в колективі нетерпимість до аморальних дій, уміння боротися зі злом у всіх його проявах.

13. Надати можливість дітям і педагогам для вироблення в собі навичок співпереживання, співчуття, зробивши це потребою кожного. Оголосити і встановити в позашкільному колективі медаль «За людяність».

14. Спрямовувати педагогічну діяльність на збагачення духовних зв'язків дитячого й педагогічного колективів.

15. Формувати у педагогів уміння працювати з дітьми індивідуально, допомагати їм визначати свої здібності в процесі конкретних спільних з педагогами дій.

16. Допомагати гуртківцям-старшокласникам визначитися у професійній сфері.

17. Створити умови для того, щоб діти самі захотіли ввічливо і гідно поводитися, пробуджувати в них почуття власної гідності. Створити в позашкільному навчальному закладі школу вишуканих манер для педагогів, дітей і батьків.

18. Створити матеріально-педагогічні умови для повноцінного інтелектуального, морально-етичного саморозвитку, самовиховання і самовдосконалення педагогів і дітей.

19. Прагнути до здійснення виховної мети: домогтися, щоб кожен гуртківець своєчасно розкрив свої задатки і здібності до певного виду творчої діяльності.

20. Створювати всі умови для того, щоб діти мали свої улюблені книги, картини та інше.

21. Формулювати у дітей культ інтелектуальної й фізичної праці, поваги до людей праці, психологічну готовність до творчої діяльності.

22. Створити в педагогічному колективі оптимальні умови для вивчення особистості дитини шляхом упровадження практичної психології. Використовувати одержані дані з метою вдосконалення педагогічного процесу.

23. Створити тип позашкільного закладу для дитини, будуючи життя в ньому на принципах педагогіки співтворчості й співробітництва. Через гуманізацію і демократизацію педагогічного процесу вийти на новий рівень міжособистісних відносин, допомогти кожному вихованцю визначитися як особистості. Зробити кожне заняття «людиноформуючим».

24. Створювати у всіх гуртках умови для поглибленого вивчення історії рідного краю.

25. Націлити педагогічний процес на організацію цікавого й яскравого позашкільного життя із врахуванням особистих інтересів дітей.

Позашкільне середовище було й залишається найоптимальнішим майданчиком для розвитку внутрішніх сил дитини у вільний час, джерелом її особистісного самовираження і самовдосконалення.

Необхідно ще раз звернути увагу на пріоритетні професійні управлінські якості та здібності керівника позашкільного закладу.

Це:

- професійна чистота намірів;
- гнучкість педагогічних позицій;
- надання дітям і педагогам організаційної свободи;
- створення гармонійних, доброзичливих стосунків;
- здатність оцінити ініціативу й творчу думку;
- вміння надихати на творчу діяльність;
- здатність ставити цілі, які потребують колективної згуртованості;
- вміння враховувати специфічні аспекти позашкільного середовища і будувати свої відносини з дітьми на принципах взаємних духовних впливів, творчого інтересу й добровільного вільного спілкування, оцінювання своєї діяльності за кінцевим результатом.

Отже, управління позашкільним педагогічним процесом націлене на вирішення проблем колективу.

2. Професійно творча компетентність керівника позашкільного закладу

При призначенні на посаду керівника позашкільного закладу мало враховувати загальні особисті характеристики: загальну культуру, працездатність, ініціативність, самовладання, а також неможливо недооцінювати професійно-значущих якостей, від яких залежить оптимальне управління і морально-психологічний клімат у колективі.

Карта професійної творчої компетентності може бути використана як один з робочих варіантів визначення професійно-управлінської компетентності з метою управлінського самовизначення.

1. Формальні дані

Прізвище, ім’я та по батькові. Освіта, педагогічний стаж. Місце проживання.

2. Професійно-управлінська компетентність

Сучасний керівник позашкільного закладу – це керівник з високим ступенем соціальної активності й громадської відповідальності за якість і результати своєї роботи. Грамотний аналітик, оптиміст з великим запасом ідей, планів, енергії, духовних і фізичних сил, здатний оперативно приймати рішення. Реформатор за духом і характером. Швидко переносить новаторський досвід у свій колектив, але обов'язково з цінною особистою інтерпретацією.

Творчо мисляча людина. Багато працює над собою, постійно вчиться, об'єктивний в оцінці людей. Має талант об'єднувати людей, демократичний.

Передає частину управлінських повноважень підлеглим, радиться й прислухається до думки колег. Самокритичний. Відвертий. Уміє перебудовуватися, легко й природно робить це в інтересах колективу. Вміє досягати успіхів. Добре інформований у найновітніших досягненнях управлінської науки, сам розробляє оригінальні управлінські структури з урахуванням свого колективу.

3. Морально-психологічні якості і риси характеру

Стійкий у своїх переконаннях. Сердечний у взаємодії з дітьми й підлітками, з працівниками, але певна дистанція і стриманість завжди зберігається. Приємний як людина, відгукується на радості і печалі своїх підлеглих, особливо цінує їх ініціативу в доброму ставленні до людей.

Порядний і совісний. Не терпить підлабузників, у спілкуванні рівний, справедливий і доброзичливий. Не дозволяє собі ні в чому ніяких послаблень. Тактовний у контролі, здійснює його з метою надання допомоги.

Скромний і акуратний, працьовитий, уміє добре і розумно організувати відпочинок, використати його в інтересах родини з метою відновлення власної працездатності.

Любить, розуміє мистецтво, співає і грає на музичному інструменті, добре знає природу, вимагає від своїх близьких дбайливого ставлення до неї.

3. Функції методиста позашкільного закладу

Творцем педагогічного процесу в позашкільних навчальних закладах є методисти. Крім оволодіння технологією педагогічного процесу, формами педагогічного навчання, методист – стратег, який уловлює зміни в позашкільному педагогічному середовищі, вміє випереджати педагогічну практику, сприяти

науково-методичному забезпеченню педагогічного процесу в позашкільному навчальному закладі. З кожним роком функції методиста ускладнюються, наближаючись за своєю суттю до функцій педагогів-дослідників, що вимагає від них високої філософської, психологічної і методичної культури у вирішенні важливих питань: допомога дитині відкрити власні творчі сили, показати перспективу її зростання; виховання особистості, яка мріє досягти вершини своїх можливостей; перехід від заходів до гуманізації відносин та поглибленого пізнання духовного світу дитини і таке інше.

До важливих завдань методиста входять:

- інтенсифікація виховного впливу позашкільного середовища;
- опрацювання прийомів, способів позашкільної роботи, які забезпечують високий результат при найменшій затраті часу і сил.

Перш за все слід починати із зміни погляду на виховання дитини, з активного пошуку форм і засобів співтворчості і співпраці з нею, передачі організаторам позашкільного виховання координації і гармонізації відносин усіх задіяних виховних служб, із загальної педагогізації позашкільного середовища, що оточує вихованця. Це набагато важче, ніж писати сценарії та складати методичні розробки занять. Для цього потрібні знання сучасних концепцій виховання і новацій, які відповідають вимогам сьогодення. Необхідно і самому методисту самостійно проводити нескладні педагогічні експерименти в моделюванні остаточного продукту і результату виховної діяльності, потрібно варіативно мислити, сміливо діяти.

Головним у діяльності методиста позашкільного закладу сьогодні є прогнозування позашкільного педагогічного процесу з урахуванням останніх рекомендацій науки і передового педагогічного досвіду.

Методист будь-якого профілю і напрямку повинен уміти: створити із неформалів колектив, окреслити захоплюючу перспективу, організувати творчу діяльність дітей, забезпечити цивілізоване спілкування, об’єктивно оцінювати дитячі вчинки тощо.

Для багатьох методистів це складно, бо те, що вони робили вчора і що цікавить та турбує педагогів сьогодні, – це повна невідповідність, відсутність стиковки між соціальним замовленням

суспільства в галузі виховання і діяльністю методичних служб, покликаних методично забезпечувати це замовлення.

Педагог сьогодні від методиста потребує допомоги в таких питаннях: як демократизувати дитяче самоврядування та істотно збагатити духовне спілкування, включити дітей у справи і турботи держави, свого народу; як організувати виховання за методикою професора І.П. Іванова; як керівнику гуртка будувати свої взаємовідносини з батьками; як розвивати задатки, виховувати милосердя; які види творчої діяльності запропонувати дітям у позашкільний час з метою їх громадянського виховання залежно від віку й оточення.

Рівень компетентності з цих та інших питань, уміння надати кваліфіковану допомогу на засадах дослідного запровадження педагогічних новацій становить основну посадову функцію методиста.

Предметом особливої турботи методиста є: приведення у відповідність до поставлених завдань усіх форм методичної роботи, перехід від популяризаторства до вирощування в позашкільних навчальних закладах власного новаторського досвіду, творчого його перенесення і використання в масовій практиці.

Позашкільні навчальні заклади мають право називатися методичними центрами з організації позашкільного виховання тільки тоді, коли вони самі є полігонами для випробування і пропаганди найпрогресивніших методик позашкільного виховання. Для цього в колективі позашкільного закладу можна створювати методичні лабораторії, де будуть стикатися, вирішуватися ідейні суперечності, вестиметься навчання позитивному досвіду та взаємозбагачення ним. Слід якомога більше для цієї роботи запрошувати вчених, яким близькі проблеми позашкілля.

Зміст роботи лабораторії визначається знанням новаторського досвіду й всього того, що існує в психолого-педагогічній науці.

Лабораторії обговорюють важливі проблеми, проводять апробації, експерименти. Обов'язковою умовою для всіх членів лабораторії є захист (мінімум один раз на рік) авторської методики, своїх прогнозів або методичних прийомів.

Лабораторія оформляється офіційно на засіданні педагогічної або методичної ради, де затверджується її склад.

Завдання адміністрації позашкільного закладу – створити умови для реалізації творчих планів: від відряджень в інші міста, до технічних засобів і множильної техніки.

Головне правило членів лабораторії – знайти собі справу, яку можеш зробити краще за інших.

Результатом роботи мають стати пропозиції та методичні рекомендації, які гарантують просування справи позашкільного виховання.

Програми роботи секцій змінюються після їх виконання. Це дає змогу учасникам лабораторії удосконалюватися в педагогічній майстерності, теоретичній підготовці.

У цьому матеріалі охоплено лише загальне коло професійно-педагогічних функцій методиста позашкільного закладу, зміст і деякі форми підвищення й розвитку творчого стилю його діяльності. Удосконалення методичної роботи завжди повинно здійснюватися з певним ступенем випередження практики, орієнтацією на перспективу, врахування частої зміни умов, зростаючих вимог до організації позашкільного педагогічного процесу.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике. – М.: Издат. дом Шалвы Амонашвили, 1995.

2. Белкин А.С. Ситуация успеха. Как её создать: кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 170 с.

3. Бех І.Д. Концепція виховання особистості // Рідна школа. – 1991. – № 5. – С. 40–47.

4. Биковська О.В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні: моногр. – К.: ІВЦАЛКОН, 2006. – 356 с.

5. Караковский В.А. Система воспитательной работы с ученическим коллективом средней школы // Вопросы воспитания: системный подход. – Сб.- М., 1981 – С. 91–135.

6. Кирічук О.В. Концепція виховання підростаючих поколінь Суверенної України // Рідна школа. – 1991. – № 5. – С. 33–34.

7. Лисенко С. Моральне виховання молоді в діяльності позашкільних навчальних закладів // Педагогічне формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2010. – С. 104–112.

8. Макаренко А.С. Мои педагогические воззрения / Пед. соч. в 8 тт. Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – С. 343–367.

9. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка: теорія, історія, практика / науково-методичний посібник. – К., 2011. – 298 с.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ ТА НАСИЛЛЯ В ДИТЯЧИХ КОЛЕКТИВАХ

Голдобіна К.Б.,
222-25-81

Проблема насильства залишається актуальною для України, незважаючи на те, що на законодавчому рівні будь-які прояви насильства по відношенню до дитини, зокрема фізичне покарання, заборонені. Насильство над дітьми трапляється в різних сферах життя – вдома, у закладах освіти, на вулиці тощо. Насильство може чинитися як дорослими, так і самими дітьми відносно один одного. Свідченнями поширеності останнього стали численні публікації та репортажі на національному телебаченні, присвячені насильству між дітьми шкільного віку.

Сьогодні можемо говорити про те, що більшість дітей та підлітків чули про жорстоке поводження, але вважають, що з ними такого не трапиться. Натомість знань і вмінь розв'язувати подібні ситуації вони не мають. Попри широке публічне висвітлення цієї проблеми, варто зауважити, що вона залишається недостатньо вивченою, зокрема, не до кінця з'ясовані причини насильства, його види, наслідки та те, яка допомога надається потерпілим дітям і дітям, котрі таке насильство вчиняють. Також бракує інформації про те, якої допомоги потребують педагоги для більш ефективного реагування на це явище, та його профілактику.

Саме цей аспект спонукає педагогічних працівників НМЦПО КЗ «ЗОІППО» ЗОР звернути увагу на необхідність створення умов для захисту прав, свобод та інтересів дітей і молоді, на профілактику жорстокого поводження та насилля в дитячих колективах позашкільних установ.

Оскільки діти проводять багато часу саме в освітніх закладах, то саме вони – школи та позашкільні навчальні заклади – мають відігравати важливу роль у справі захисту дітей від насильства. Сучасні заклади освіти й виховання при всіх їхніх проблемах, труднощах, недоліках зберігають статус одного з основних інститутів соціалізації особистості, її становлення і розвитку. Відповідно, дорослі, які здійснюють контроль за навчальними закладами і які працюють у них, зобов'язані забез-

печити умови, що сприяли б ствердженню людської гідності дитини та її розвитку.

На жаль, освітня установа не завжди в змозі захистити від наслідків жорстокого ставлення дітей одне до одного, створити комфортні умови для психологічної реабілітації дітям, що зазнають насилля вдома чи деінде. Саме тому ми вважаємо, що позашкільні навчальні заклади можуть (і мають) взяти на себе функцію з профілактики жорстокого поводження та насилля по відношенню до дітей і в дитячих колективах. Адже куди ще подітися дитині, яка зазнає та відчуває на собі прояви й наслідки жорстокого поводження як вдома, так і в шкільному колективі чи у дворовій компанії?

У наш час технічного прогресу, віртуального спілкування он-лайн ігор, коли в соціальних мережах відкритий доступ до будь-якої інформації (як цікавої й корисної, так і жорстокої, шкідливої, небезпечної для дитячої психіки), діти та підлітки не отримують необхідного позитивного досвіду спілкування, товаришування тощо. Натомість, формування світогляду підростаючого покоління відбувається без урахування гуманістичних цінностей. Іноді саме життя не усвідомлюється дітьми як найвища недоторканна цінність, як подарунок, що можна отримати тільки один раз, а не скільки забажаєш, як у комп'ютерних іграх. Гідність іноді так само нівелюється під час спілкування, моделі якого діти отримують як у віртуальному, так і в реальному життєвому просторі. Жорстоке поводження з дітьми й нехтування їхніми інтересами можуть мати різні види і форми, але їх наслідками завжди є серйозна шкода здоров'ю, розвитку і соціалізації дитини, нерідко й загроза її життю чи навіть є причиною смерті.

Розглянемо найпоширеніші види насильства.

Фізичне насильство – нанесення дитині батьками чи особами, що їх замінюють, педагогами чи іншими особами фізичних травм, різних тілесних ушкоджень, що завдають шкоди здоров'ю дитини, порушують її розвиток або позбавляють життя. Ці дії можуть здійснюватися у формі побиття, катування, штовхань, у вигляді ударів, ляпасів тощо. Фізичне насильство включає також залучення дитини до вживання наркотиків, алкоголю, пропонування їй отруйних засобів чи медичних препаратів, що викликають одурманення (наприклад, снодійних, не прописаних лікарем), а також спроби удушення чи втоплення дитини. У деяких роди-

нах як дисциплінарну міру і досі використовують різні види фізичного покарання – від ляпасів до побиття ременем.

Сексуальне насильство – використання дитини дорослою людиною чи іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб або отримання вигоди. Сексуального насильства у віці до 14 років зазвичай зазнають 20–30% дівчаток і 10% хлопчиків.

Психічне (емоційне) насильство – постійна чи періодична словесна образа дитини, погрози з боку батьків, опікунів, учителів, вихователів, приниження її людської гідності, обвинувачення її в тому, у чому вона не винна, демонстрація нелюбові, ворожості до дитини. До цього виду насильства належать також постійна неправда, обман дитини (у результаті чого вона втрачає довіру до дорослого), а також ситуації, коли вимоги до дитини не відповідають її віковим можливостям. Зневага інтересами і потребами дитини (нехтування) – відсутність належного забезпечення основних потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, медичній допомозі з боку батьків чи осіб, їх що заміняють, у силу об'єктивних причин (бідність, психічні хвороби, недосвідченість) і без таких. Типовим прикладом зневажливого ставлення до дітей є залишення їх без догляду, що часто призводить до нещасних випадків.

Безпосередніми наслідками насильства є переживання дитиною почуття страху, тривоги, депресії, гніву, ворожості, заниженої самооцінки, що нерідко супроводжуються порушеннями поведінки. Довгострокові наслідки насильства можуть виражатися в психічних розладах, поєднаних із самодеструктивними тенденціями, розладами харчування, депресією, тривогою, почуттями соціальної ізоляції, труднощами при встановленні взаємовідносин з оточуючими.

Підсумуємо. Школа приділяє значну увагу процесу здобуття дитиною знань, формуванню в неї умінь та навичок. Виховний аспект освіти школярів охоплює не менш важливі питання. Відстежити кожен крок дитини на шляху формування гармонійної особистості – завдання не з легких, враховуючи, що разом із перевагами прогресу ми отримуємо і негативні його впливи, одними із яких є прояви насилля в дитячих колективах та жорстоке поводження з дітьми з боку дорослих. Науково-методичним центром позашкільної освіти КЗ «ЗОІППО» ЗОР на 2012–2013 навчальний рік пропонуються такі форми організації роботи в

ПНЗ щодо профілактики жорстокого поводження й насилля по відношенню до дітей та в дитячих колективах:

1. Соціально-профілактична робота з дітьми:

- формування знань із проблеми (права дітей у сім'ї; як захиститися від насильства; що робити в кризовій ситуації; до кого і як звертатися); листівки з інформацією про захист можуть бути в кожній школі, під'їзді, спортивних, музичних, художніх школах тощо. Формами соціально-профілактичної роботи з дітьми є: ігри, аматорські театри, міні-лекції, перегляд відеофільмів, бесіди, розповіді, вікторини та конкурси (про права дітей).
- Формування негативного ставлення до жорстокого поводження; позитивної мотивації до сприйняття знань, що стосуються проблеми.
- Формування ціннісних установок, пов'язаних із проблемою протидії.
- Формування досвіду розв'язання проблем у дитячому колективі ненасильницькими шляхами, уміння гідно захищати себе, не дозволяти собою маніпулювати.
- Стимулювання й корекція ненасильницької поведінки; стимулювання до самовиховання. Підвищення поінформованості про можливі способи стримування та контролювання власної агресії.

2. Соціально-профілактична робота з педагогами (учителями, вихователями (у тому числі ГПД), керівниками гуртків) та батьками:

- педагогічна просвіта (семінари, вчительські конференції, методичні й педагогічні ради на тему відповідальності дорослих за дітей; взаємодії педагогів із сім'єю учня; знань прав, обов'язків і відповідальності батьків за дітей; сутності жорстокого поводження з дітьми і насильства щодо дітей у сім'ї та школі). Розробка та впровадження механізмів залучення батьків до ведення профілактичної роботи серед дітей.
- Формування у педагогів умінь і навичок розпізнавати й виявляти жорстоке ставлення до дітей і насильство; толерантного ставлення до дітей з різних сімей; комунікативних умінь суб'єкт-суб'єктного спілкування; майстерності управління собою і ситуацією, умінь розв'язання конфліктів раціональним способом (тренінги, семінари, рольові та ділові ігри).

- Профілактика професійного вигорання педагогів, як фактора ризику, що може спричиняти жорстоке поводження з дітьми (організація правильного режиму роботи, відпочинку, сприяння професійному зростанню, психотерапевтичні сеанси, консультації психолога, організація оздоровлення, покращення психологічного клімату в колективі, наявність кімнат емоційного розвантаження тощо).

Така робота може проводитись спеціалістом ПНЗ (психологом, соціальним педагогом, керівником гуртка/студії відповідного профілю) індивідуально чи з групами дітей та дорослих. А прикладом фронтальної роботи може слугувати ***Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства»***, яка з 1991 р. підтримується і міжнародною спільнотою. *З* 25 листопада по 10 грудня в Україні щороку проходить акція «16 днів проти насильства». Тисячі громадян та сотні державних і громадських організацій із більш ніж 100 країн світу активізують у ці дні свої зусилля заради спільної мети: збільшити в співвітчизників розуміння та обізнаність про всі форми насильства, створити в конкретному регіоні або в окремій державі соціальний простір, вільний від насильства. Запрошуємо педагогів позашкільних навчальних закладів приєднатися до цієї акції в 2012–2013 навчальному році.

Упевнені, що вирішення зазначених проблем – актуальне завдання на сьогодні для всіх педагогів, які працюють з дітьми. Але, на нашу думку, атмосферу захищеності для дитини з непростими відносинами у родині, з однолітками чи у школі ефективніше створювати саме на базі позашкільних навчальних закладів. Сподіваємося, що методичні рекомендації центру позашкільної освіти КЗ «ЗОІППО» ЗОР щодо профілактики жорстокого поводження та насилля в дитячих колективах допоможуть усім педагогам, хто небайдужий до зазначеної проблеми.

Література

1. Асанова Н.К. Жестокое обращение с детьми: основные методологические вопросы, практические и правовые аспекты // Руководство по предупреждению насилия над детьми / Под ред. Н. К. Асановой. – М.:ВЛАДОС, 1997. – С. 16–45.

2. Виховання без насилля. Дайджест / Упор. О.М. Байєр, О.М.Сироватко, Ю.М. Чемодурова. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2011. – С. 299.

3. Дроздов О. Феномен третирування у школі: шляхи вирішення проблеми / О. Дроздов // Соціальна психологія. – 2007. – № 6. – С. 124–132.

4. Збірка інформаційних матеріалів та нормативно-правових актів з питань попередження насильства в сім'ї, зокрема над дітьми / Уклад. Журавель Т.В. – К.: Видавничий дім «Калита», 2005. – С. 10–16

5. Ролінський В.І. Соціально-педагогічні умови профілактики насильства щодо підлітків: автореф. дис. … на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / В.І. Ролінський. – К., 2005. – 20 с.

6. Шершень А. Психологічне насильство серед школярів є більш болючим, ніж фізичне. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http:// www.mpravda. com

6.9. Організація роботи методичних служб з питань інформатизації освіти у 2012–2013 навчальному році

Григоренко О.Г., Керекеш О.М.,
Сокол І.М., Телятник К.В.,
Чернікова Л.А.,
236-30-99

Функціонування єдиного інформаційно-освітнього простору Запорізької області

У Запорізькій області в 2011–2012 навчальному році проводилась активна робота щодо вдосконалення та систематичного наповнення освітнього інтернет-порталу «Запорізька обласна освітня мережа» (http://zp.isuo.org) з електронною базою даних про учнів, вчителів, матеріально-технічну базу навчальних закладів. Було апробовано 10 версій програми (КУРС. Школа, КУРС. Плюс) та 8 версій програм (КУРС. Сайт), які поступово надали можливість автоматично формувати основні державні статистичні звіти по загальноосвітніх навчальних закладах, генерувати звіти на рівні району та області, а також виконувати пошук необхідної інформації про учнів та педагогів, отримувати оперативну інформацію по кожному навчальному закладу.

Протягом року на базі КЗ «ЗОІППО» ЗОР проводилось навчання відповідальних за впровадження системи від відділів освіти щодо використання та роботи з програмою КУРС. Школа, КУРС. Плюс; основ взаємодії з обласним порталом «Запорізька обласна освітня мережа».

На сьогодення користувачами системи є навчальні заклади області, територіальні відділи освіти, районні (міські) відділи (управління) освіти, співробітники КЗ «ЗОІППО» ЗОР, працівники обласного управління освіти Запорізької області, які отримали паролі для доступу до порталу та в межах своїх функціональних обов’язків використовують його можливості.

Програма та інтернет-портал станом на червень 2012 року ще мають певні проблеми функціонування, усунення яких і буде пріоритетним завданням наступного 2012–2013 навчального року.

Основні технічні проблеми, які виникли при використанні програмного комплексу КУРС. Освіта:

1. Некоректність обчислення програмою даних при формуванні звітів ЗНЗ-1 та 83-РВК на рівні закладу освіти в деяких навчальних закладах області.

2. Відсутність можливості враховувати інформацію про групи (подовженого дня, додаткові заняття, факультативи, лфк).

3. Великий обсяг бази даних, що суттєво впливає на швидкість роботи програми, особливо на «слабких» комп'ютерах.

4. Не враховані звіти, які формують вечірні навчальні заклади (ЗНЗ-2, ЗВ-1).

5. Не врахована можливість стандартизації довідників на рівні області, що унеможливлює використання порталу для розширеної вибірки даних.

Слід зазначити, що протягом 2011–2012 навчального року управління освіти Енергодарської міської ради (відповідальна Ласкова Н.О.), територіальний відділ освіти Ленінського району м. Запоріжжя (відповідальна Гурєєва С.В.), Хортицький навчально-реабілітаційний центр (відповідальна Казанцева В.І.) активно брали участь в удосконаленні програми, надаючи свої пропозиції і побажання, які були направлені розробникам програмного забезпечення.

На кінець 2011–2012 навчального року оновлення та упорядкування інформації підкріплено міцною нормативно-правовою базою (розроблені та затверджені накази у відділах освіти, накази у підпорядкованих навчальних закладах), але слабка взаємодія інспекторського апарату з методичною службою унеможливлює формування районних звітів у територіальному відділі освіти Ленінського району м. Запоріжжя, територіальному відділі освіти Комунарського району м.Запоріжжя, а також у навчальних закладах прямого підпорядкування Департаменту освіти і науки, молоді та спорту Запорізької міської ради.

Слід зазначити, що на кінець 2011-2012 навчального року інформацію в освітній мережі систематично контролюють і заповнюють усі заклади області, окрім 4-х приватних закладів: ліцею економіки та інформаційних технологій, спеціалізованої школи «Хабад Любавич» з поглибленим вивченням івриту та англійської мови, які підпорядковані територіальному відділу освіти Орджонікідзевського району м. Запоріжжя; приватного комплексу безперервної освіти «ЕйдоС» м. Запоріжжя, Запорізького приватного навчально-виховного комплексу «Реал», які підпорядковані Департаменту освіти і науки, молоді та спорту Запорізької міс-

кої ради. На даний момент ці заклади не представлені на порталі освітньої мережі, що, в свою чергу, затримує процес створення повної інформаційної бази Запорізької освітньої мережі.

Особливо слід відзначити територіальний відділ освіти Шевченківського району м. Запоріжжя (відповідальна П'ятницька Е.В.), управління освіти Енергодарської міської ради (відповідальні Ласкова Н.О., Божко О.В.), територіальний відділ освіти Жовтневого району м. Запоріжжя (відповідальні Новік Н.С., Іванісова В.М.), відділ освіти Гуляйпільського району (відповідальна Бодня І.В.). У підпорядкованих закладах системно організована робота щодо створення єдиного освітнього інформаційного простору і систематично контролюється достовірність та актуальність інформації в освітній мережі.

У підпорядкованих відділу освіти навчальних закладах Бердянського району (відповідальний Добриця О.В.), навчальних закладах, підпорядкованих відділу освіти Михайлівського району Запорізької області (відповідальна Савенкова К.В.), навчальних закладах, підпорядкованих відділу освіти Якимівського району Запорізької області (відповідальна Сушко М.В.), навчальних закладах підпорядкованих відділу освіти Розівського району Запорізької області (відповідальна Лазаренко М.М.) та інтернатах обласного підпорядкування (Запорізька СЗШІ № 1, Малобілозерська гімназія-інтернат «Дивосвіт», Мелітопольска СЗШІ № 2, Мелітопольський ліцей «Творчість») контроль за внесенням та достовірністю інформації відбувається епізодично, що затримує використання інтернет-порталу в повному обсязі та не дає можливості узагальнити інформацію по області в цілому.

Протягом року для оперативного обміну інформацією між відповідальними за єдиний освітній інформаційний простір по районному (міському) відділу (управлінню) освіти та навчальними закладами використовувався VoIP сервіс Skype (http://www.skype.com). Усі райони залучилися до цієї роботи, але деякі відділи освіти використовували можливості системи епізодично, не виходили на зв'язок протягом декількох місяців, що унеможливлювало оперативний обмін інформацією (відділ освіти Бердянського району, відділ освіти Токмацького району, Департамент освіти і науки, молоді та спорту Запорізької міської ради, територіальний відділ освіти Орджонікідзевського району, відділ освіти Якимівського Розівського, Михайлівського, Запорізького районів).

У жовтні 2011 року почалось тестування мережі «Мої знання» (для вчителів, учнів та батьків), яка дозволяє вести електронні класні журнали, проглядати інформацію про поточну успішність як учням, так і батькам. Тестування освітньої мережі здійснюється до теперішнього часу, активно залучилися до цього процесу навчальні заклади УО Енергодарської міської ради, ВО Мелітопольського району Запорізької області та інші. На даний момент повноцінне використанням порталу унеможливлюється технічними проблемами, які виникли в процесі його функціонування і були делеговані розробнику, а також відсутністю підключення до мережі Інтернет у користувачів районів Запорізької області.

Протягом 2011 року була розроблена і затверджена Концепція створення єдиного інформаційного освітнього простору Запорізької області (протокол навчально-методичної ради Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти від 27.12.2011 р. № 6). Основною метою даної Концепції є розробка й узгодження вимог, які ставляться до компонентів, що складають основу єдиного інформаційного освітнього простору, оперативний аналіз ситуації в системі освіти області для прийняття грамотних, обґрунтованих управлінських рішень, досягнення соціально значимих результатів.

З березня 2012 року ведеться робота щодо тестування та налагодження безкоштовного програмного забезпечення (Detrix.kz) для створення єдиної системи електронного документообігу. На даний момент система повністю відповідає потребам щодо створення єдиного документообігу області, але відсутність технічних умов унеможливлює впровадження системи у всі підпорядковані структурні підрозділи управління освіти.

З квітня 2012 року почалась робота щодо підключення дошкільних навчальних закладів до єдиної освітньої мережі. На даний момент дошкільними навчальними закладами проведена робота щодо тестування можливостей програмного комплексу Курс.Дошкілля (було апробовано дві версії програми), а також ведеться робота щодо підписання договорів на користування програмним комплексом та внесенням баз даних дошкільних навчальних закладів.

Рекомендації на 2012–2013 навчальний рік щодо продовження розбудови єдиного інформаційного освітнього простору Запорізької області:

1. Відповідальним за єдиний освітній інформаційний простір міських (районних) відділів (управлінь) освіти, інтернатів обласного підпорядкування:
   1.1. з'ясувати причини затримки або часткового заповнення даних у Запорізькій обласній освітній мережі та вжити заходів щодо їх усунення. Систематично контролювати внесення даних, достовірність та актуальність інформації на порталі;
   1.2. посилити використання VoIP сервісу Skype для вирішення питань, пов'язаних з розбудовою та функціонуванням ЄОІП Запорізької області. Для термінового вирішення питань, пов'язаних з технічною підтримкою у дистанційному режимі використовувати програму Ammyy Admin (http://www.ammyy.com).
   1.3. для розбудови єдиного інформаційного простору школи можна використовувати сервіс «Щоденник.ua» (наказ МОНмолодьспорт від 16.05.2012 р. № 585).
2. Вважати пріоритетними напрямами роботи щодо розбудови єдиного інформаційного освітнього простору:
   2.1. підключення дошкільних та професійно-технічних навчальних закладів до інтернет-порталу «Запорізька обласна освітня мережа»;
   2.2. тестування та оновлення інформації на порталі Запорізької обласної освітньої мережі (http://zp.isuo.org);
   2.3. автоматичне формування основних державних статистичних звітів на рівні району та області;
   2.4. залучення усіх учасників освітнього процесу до використання інтернет-порталу;
   2.5. впровадження мережі «Нові знання» (http://mz.nitralabs.com/) та використання її в повному обсязі усіма учасниками освітнього процесу;
   2.6. впровадження системи електронного документообігу.

Навчання вчителів у галузі ІКТ

Тренінги за програмами Інтел® «Навчання для майбутнього» та «Партнерство у навчанні»

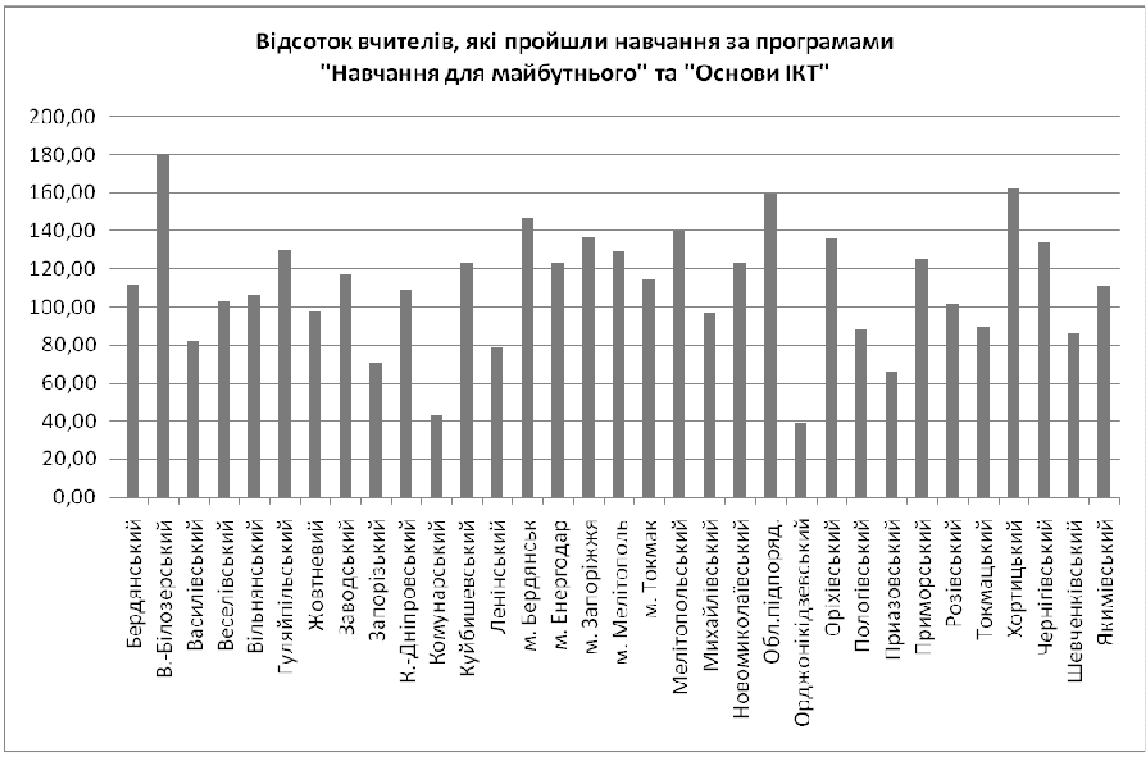
У Запорізькій області продовжується навчання вчителів за програмами «Інтел® Навчання для майбутнього» та «Партнерство в навчанні». За весь період упровадження програм пройшли

навчання та отримали сертифікати 12 448 вчителів (Інтел), та 10 099 вчителів (Партнерство).

Два рази на рік проводиться внутрішня експертиза проектів за програмою «Інтел® Навчання для майбутнього». В жовтні 2012 р. було проаналізовано роботи груп Хортицького, Ленінського районів м. Запоріжжя, Мелітопольського, Пологівського, Новомиколаївського, Василівського районів області та м. Мелітополь. У цілому експерти відзначили високий рівень виконання робіт, дотримання вимог до створення необхідних документів. Але були зауваження: використання готових шаблонів з диску (план реалізації проекту, критерії оцінювання); сайти в усіх роботах – однотипні, зроблені формально; інформація в учнівських матеріалах (презентаціях, публікаціях, на сайтах) часто дублюється, практично не використовуються можливості MS Excel (зазвичай створюється однотипний електронний журнал: просто набраний текст в таблицях, без розрахунків, діаграм).

Рекомендуємо тренерам програми звернути увагу на дотримання вимог, що висуваються до всіх типів документів та на загальний рівень виконання робіт учасниками тренінгів.

Відповідальним за інформатизацію в районах рекомендуємо звернути увагу на рівень підготовленості вчителів за програмами «Інтел® Навчання для майбутнього» і «Партнерство в навчанні» та організувати тренінги для досягнення 100% навченості.

Тренінг «Вчителі в онлайні»

За останні роки парадигма використання та наповнення Інтернету вмістом змінилася, у мережі з'явилися засоби і платформи, що значно вплинули на соціальне життя та підходи до ведення бізнесу і навчання. Сьогодні у розпорядженні користувачів є масові та безкоштовні інтернет-служби, що надають можливість самостійно створювати вміст, вільно обмінюватися ним, створювати спільноти і соціальні мережі.

Більшість учнів уже користується цими можливостями, натомість у школі процес навчання залишається традиційним, більше того, деякі інтернет-служби, наприклад, соціальні мережі, не вітаються. У результаті виникає розрив між рівнем спілкування та подання інформації в мережі та у школі, де навчальний процес, за виключенням домашніх завдань, зазвичай переривається, як тільки учень покидає межі класу.

Щоб відповідати сучасним вимогам і потребам учнів та їхніх батьків, школа має подолати цей розрив, надати процесу навчання більш індивідуальний, орієнтований на учня характер та забезпечити безперервність навчання. Інтернет-технології, з якими педагогічні працівники зможуть ознайомитись у цьому курсі, допоможуть це зробити. Також учасники тренінгу зможуть довідатись про соціальну мережу для освітян, зможуть приєднатися до неї, щоб співпрацювати з колегами. Крім того, ознайомляться зі спеціалізованою інформаційною платформою для навчальних закладів та ресурсами, які допоможуть у викладанні.

Дана програма призначена для вчителів, які вже володіють інформаційними технологіями на базовому рівні. Навчання безкоштовне, добровільне і проводиться в дистанційному режимі.

Було проведено заняття 3 груп із загальною кількістю 369 учасників. За результатами тренінгу було видано 147 сертифікатів.

Рекомендації:

- у зв'язку з тим, що на особисту електронну адресу учасника тренінгу буде відправлене запрошення для участі у вебінарі, важливо перевіряти в листах КЗ «ЗОІППО» ЗОР (додаток зі списком учасників) правильність написання електронної адреси.
- для більш ефективної роботи у вебінарі краще організувати колективну участь вчителів.
- для формування нових груп у 2012–2013 навчальному році повинні запрошуватись вчителі, які володіють інформацій-

ними технологіями на базовому рівні (вміння користуватися мережею Інтернет, завантажувати та встановлювати програми, реєструватися на сайтах тощо).

- для формування нових груп у 2012–2013 навчальному році краще (*але не обов'язково*) запрошувати вчителів, які мають доступ до мережі Інтернет не тільки на робочому місці.

Навчальний курс «Основи безпечної роботи з ІКТ»

Навчальний курс «Основи безпечної роботи з ІКТ в навчальному закладі» від програми «Онляндія – безпека дітей в Інтернеті» спрямований на навчання та користування безпечними програмними продуктами, які допомагають педагогічним працівникам ефективно та результативно запроваджувати інформаційні технології в навчально-виховний процес. Програма розроблена для педагогічних працівників, які мають базовий рівень користування комп'ютером. Даний курс розкриває безмежні можливості використання сучасних та безпечних інформаційно-комунікаційних технологій і програмних продуктів у навчально-виховному процесі.

Навчальний курс «Основи безпечної роботи з ІКТ в навчальному закладі» має відповідний гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (Лист №1.4/18-2112 від 31.08.2011).

По завершенню курсу кожен випускник оволодіє практичними навичками використання сучасних та безпечних програмних продуктів, які допоможуть зробити навчально-виховний процес інноваційним, цікавим та різноманітним.

Навчання безкоштовне, проводиться в режимі он-лайн або за місцем роботи вчителів. Після проходження курсу та отримання координатором звітного листа з фотографіями (які відображають роботу курсанта з програмою та один, створений під час курсу, колаж) виписується сертифікат. Даний сертифікат затверджує підвищення знань, вмінь та навичок учителя в напрямку впровадження ІКТ в своїй діяльності.

За результатами тренінгу було видано 236 сертифікатів. Найактивнішими учасниками тренінгу були вчителі закладів обласного підпорядкування, м. Мелітополь та Мелітопольського району.

Рекомендації:

- участь в даному тренінгу проходить за індивідуальним графіком вчителя.

- для участі у тренінгу запрошуються вчителі, які володіють інформаційними технологіями на базовому рівні (вміння користуватися мережею Інтернет, завантажувати та встановлювати програми, реєструватися на сайтах тощо).
- для участі у тренінгу краще запрошувати вчителів, які мають доступ до мережі Інтернет не тільки на робочому місці.
- для більш ефективної роботи можна організувати очний тренінг за даною програмою. У зв'язку з тим, що в цій програмі відсутній тренер, то очний тренінг може провести людина, яка сама вже пройшла тренінг та отримала сертифікат. Після проведення очного тренінгу, тренер повинен відправити координатору: список учасників, 1–2 колективні фотографії, фотографії кожного курсанта за роботою та колажі кожного учасника.

Тренінг «Мережеві технології Веб 2.0 в педагогічній діяльності»

З 2008 року в Запорізькій області проходить тренінг «Мережеві технології Веб 2.0 в педагогічній діяльності». Тренінг проходить відповідно до робочого навчально-тематичного плану (затверджено науково-методичною радою КЗ «ЗОІППО» ЗОР).

Учасники тренінгу дізнаються про такі сучасні соціальні сервіси, як фото та відеосервіси, геосервіси, сервіси для створення закладок тощо. Зможуть зареєструватися та попрацювати на запорізькому порталі ЗапоВікі, створити власний блог тощо.

Тренінг мають змогу проводити лише педагогічні працівники, які пройшли відповідний тренінг та мають сертифікат.

На сьогоднішній день видано 1242 сертифікатів. Найбільшу кількість сертифікатів отримали вчителі Хортицького, Ленінського районів м. Запоріжжя, Вільнянського, Василівського районів області , м. Мелітополь.

Рекомендації:

- організувати для проходження тренінгу групу вчителів – учасників Національного проекту «Відкритий світ»;
    - запрошувати вчителів, які мають базовий рівень володіння інформаційними технологіями (вміння працювати в мережі Інтернет, вміння працювати з програмами MS Office тощо).
- бажано проходити даний тренінг після участі в тренінгу за програмою Intel. Навчання для майбутнього;

- активізувати проведення тренінгів в районах, де найменша кількість навчених (Орджонікідзевський, Токмацький, Жовтневий, Куйбишевський, Розівський, Приморський, м.Токмак).

Тренінги за програмою «Цифрові технології»

Протягом першого півріччя 2012 року в області тривала розпочата у січні 2011 року підготовка та сертифікація вчителів за програмою «Цифрові технології». Вона проводиться в рамках спільної програми «Партнерство в навчанні» МОНМіС України та корпорації Майкрософт України з метою підвищення комп'ютерної грамотності вчителів і ефективного використання інформаційних технологій у навчальному процесі. Зважаючи на особливості підготовки за цією програмою, здебільшого її було використано для проведення сертифікації базової комп'ютерної грамотності вчителів. Ця потреба особливо нагальна для навчальних закладів інтернатного типу. За відомостями з районів, у 50 групах на базі опорних закладів освіти сертифікаційний тест за програмою склав 371 вчитель.

Рекомендації:

- методичним службам районів і надалі звертати увагу вчителів на програму, як можливий варіант самостійного навчання інформаційним технологіям та сертифікації знань з ІКТ на певному рівні. Але приділити особливу увагу належному рівню організації сертифікації за програмою: забезпечити контрольоване складання сертифікаційних тестів на базі опорних закладів освіти;
- методичним службам використовувати ресурси програми для стимулювання вчителів до використання можливостей інформаційних технологій у своїй професійній діяльності, залучення педагогів до участі в освітній мережі «Microsoft Партнерство в навчанні» та її педагогічних спільнотах.

Віртуальні освітянські спільноти

Згідно з наказом ОблУОН ЗОДА від 12.07.2011 № 536 Про продовження реалізації Регіонального освітнього проекту «Формування та розвиток ІТ-компетентності вчителів», керівникам органів управління освітою райдержадміністрацій та міськвиконкомів, директорам шкіл-інтернатів обласного підпорядкування необхідно до 01.01.2013 забезпечити створення та функціонування веб-ресурсів відділів освіти та методичних кабінетів, шкіл-

інтернатів он-лайнових освітніх середовищ та мережевих співтовариств учителів.

Для створення та функціонування віртуальних освітянських спільнот було розроблено Положення про впровадження та функціонування віртуальних освітянських спільнот Запорізької області (Затверджено науково-методичною радою КЗ «ЗОІППО» ЗОР, протокол № 7 від 27.12.2011).

З метою активізації роботи на Запорізькому освітньому порталі ЗапоВікі, а також для дотримання Закону України «Про авторське право і суміжні права» для матеріалів, розміщених на порталі, розроблено відповідний сертифікат. Сертифікат є повноцінним документом для подання адміністрації навчального закладу, в атестаційну комісію, до органів управління освітою та інші установи. Сертифікат може виступати в ряді доказів, що підтверджують авторство.

Для присвоєння сертифікату розроблено Положення про присвоєння сертифіката для матеріалів, розміщених на Запорізькому порталі ЗапоВікі (Затверджено науково-методичною радою КЗ «ЗОІППО» ЗОР, протокол № 2 від 27.03.2012).

Рекомендації:

- організувати проведення тренінгу «Мережеві технології Веб 2.0 в педагогічній діяльності»;
- розповсюджувати інформацію про створення віртуальних освітянських спільнот та залучати педагогічних працівників до роботи в спільнотах;
- організувати у 2012–2013 навчальному році районний конкурс віртуальних освітянських спільнот. Переможців рекомендувати до участі в обласному конкурсі;
- розповсюджувати інформацію про присвоєння сертифіката для матеріалів, розміщених на Запорізькому порталі ЗапоВікі.

Рік інформаційних технологій «Нам добре разом скрізь»

Згідно з наказом ОблУОН ЗОДА від 01.09.2011 № 605 «Про проведення Року з інформаційними технологіями „Нам добре разом скрізь”» у Запорізький області в 2011-2012 навчальному році були проведені різні конкурси в рамках Року.

Обласний Рік з інформаційними технологіями «Нам добре разом скрізь» проводився з **метою**:

- подальшого розвитку єдиного інформаційного освітнього простору регіону;
- залучення вчителів загальноосвітніх навчальних дисциплін до ефективного використання інформаційний технологій та технологій Веб 2.0 у навчально-виховному процесі;
- популяризації Запорізької Вікі серед вчителів та учнів;
- залучення учнів до участі в конкурсах та проектах.

З метою навчання учасників Року новітнім технологіям Веб 2.0 у термін з жовтня по грудень 2011 року було проведено 4 дистанційних майстер-класи.

У рамках Року з інформаційними технологіями «Нам добре разом скрізь» було проведено 8 обласних конкурсів.

У 2012–2013 навчальному році планується проведення Року мережевої взаємодії на ЗапоВікі, в якому планується проведення обласних конкурсів веб-ресурсів (авторські предметні блоги/сайти, Вікі-сторінки, блоги/сайти віртуальних спільнот тощо).

Рекомендації:

- організувати навчання вчителів за програмою «Використання мережевих технологій Веб 2.0 в педагогічній діяльності»;
- мотивувати вчителів щодо участі в обласних конкурсах з метою навчання вчителів сучасним Інтернет-технологіям;
- розповсюджувати інформацію щодо проведення у 2012-2013 навчальному році Року мережевої взаємодії на ЗапоВікі;
- мотивувати вчителів до створення авторських блогів, сайтів, Вікі-сторінок.

Безпечний Інтернет

З 2008 року в Запорізькій області ведеться робота в напрямку безпечного Інтернету. За цей час проведено багато конкурсів, акцій, тренінгів для учнів, вчителів та батьків. Кожного року організовуються та проводяться заходи до Міжнародного Дня Безпечного Інтернету.

У 2012 році було проведено вікторину для курсантів курсів підвищення кваліфікації КЗ «ЗОІППО» ЗОР з отриманням сувенірних подарунків.

Був проведений обласний конкурс реальних історій дітей та дорослих, які потерпіли від ризиків у Мережі, в якому взяли участь 9 учасників. За результатами конкурсу було визначено 4

переможця, які були нагородженні цінними подарунками. Інші учасники конкурсу були відзначені грамотами та сувенірів.

На запорізькому порталі Вікі було створено звітну сторінку щодо проведення заходів до Міжнародного Дня Безпечного Інтернету. На сторінці прозвітувалось 97 навчальних закладів із 24 районів.

Разом із Запорізьким регіональним підприємством компанії ВОЛЯ був проведений обласний конкурс, присвячений Інтернету і правилам поведінки в ньому молодшими школярами. У рамках конкурсу для всіх вчителів молодших класів були проведені тренінги «Онляндія – безпечна веб-країна». Для участі в конкурсі були запрошені 15 навчальних закладів Хортицького, Орджонікідзевського та Шевченківського районів м. Запоріжжя. На жаль, лише 15 вчителів знайшли змогу взяти участь у конкурсі. Переможці конкурсу були нагороджені сертифікатами на право користування мережею Інтернет зі знижкою від компанії ВОЛЯ.

Отримано подяку від генерального директора фірми Microsoft за довготривалу, професійну та результативну підтримку освітньої програми «Онляндія – безпечна веб-країна».

Рекомендації:

- організувати проведення в навчальних закладах заходів до Міжнародного Дня Безпечного Інтернету;
- організувати проведення тренінгів «Онляндія – безпечна веб-країна» для учнів, вчителів та батьків;
- розповсюджувати інформацію про портал «Онляндія – безпечна веб-країна» (http://onlandia.org.ua/);
- залучити вчителів до участі в навчальному курсі «Основи безпечної роботи з ІКТ»;
- активізувати роботу навчальних закладів щодо участі в конкурсах від компанії ВОЛЯ.

Регіональна освітня програма «Школа сучасних знань»

З 2012 року в Запорізькій області розпочалась реалізація регіональної освітньої програми «Школа сучасних знань» (наказ ОблУОН від 28.12.2011 № 914), мета якої – створення умов для забезпечення якісної допрофільної та профільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів, надання їм можливості отримати основні або додаткові знання на засадах інформаційно-комунікаційних технологій. Програма реалізується спільно Запо-

різьким ОблУОН, Запорізьким ОІППО та Класичним приватним університетом.

У рамках даної програми розроблено план заходів на 2012 рік, створено сайт для функціонування «Школи сучасних знань» на базі платформи дистанційного навчання КПУ (http://www.zhu.edu.ua/mk_school/login/index.php), в лютому-квітні проведено обласний конкурс щодо створення електронних навчальних курсів для наповнення створеного он-лайн ресурсу електронним навчальним контентом. Активну участь у цьому конкурсі взяли 28 вчителів області (м. Мелітополь, м. Бердянськ, м. Запоріжжя, Жовтневий, Заводський, Ленінський, Шевченківський райони м. Запоріжжя, Мелітопольський, Пологівський, Приазовський, Токмацький, Веселівський райони Запорізької області), які надіслали свої проекти з фізики, алгебри, економіки, біології, інформатики, історії, української та російської мови і літератури, художньої культури та журналістики.

Функціонування школи розпочнеться з 01 жовтня 2012 року за додатковим наказом ОблУОН. Рекомендуємо довести інформацію про дану програму до відома керівників закладів освіти, ознайомити учнів з начальними курсами та умовами навчання у «Школі сучасних знань».

Науково-практична конференція

У рамках ІІІ Міжнародного форуму «Особистість в єдиному освітньому просторі» була проведена науково-практична конференція «Школа сучасних знань: інформаційні технології навчання в рамках єдиного освітнього простору», організаторами якої були Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, науково-методичний центр інформатики та інформаційних технологій в освіті, Класичний приватний університет. У конференції взяло участь 123 учасника, з доповідями виступили 15 представників області та гостей конференції, тези доповідей надруковано у збірнику наукових праць.

Під час проведення конференції відбулось вручення нагород переможцям обласних конкурсів: «Розробка проекту електронного навчального курсу», «Реальні історії дітей та дорослих, які потерпіли від ризиків в Мережі» для вчителі, учнів та батьків, конкурс, присвячений Інтернету і правилам поведінки в ньому молодших школярів (2011–2012 н.р.) та учасників огляду віртуальних освітніх середовищ і мережевих співтовариств учителів.

Аналогічний захід планується проводити і у наступному навчальному році. Рекомендуємо методичним службам заздалегідь спланувати участь представників районів у конференції.

Використання ППЗ та інших електронних засобів навчання

Наявність у навчальних закладах електронних педагогічних програмних засобів є важливим чинником використання нових інформаційних технологій на уроках. Електронні педагогічні програмні засоби користуються великою популярністю серед вчителів та учнів, адже очевидною є їх педагогічна та економічна ефективність, спрямованість на формування різного роду компетенцій учнів. Якісним комп'ютерним підручникам та посібникам майже стовідсотково гарантована увага з боку ІТ-компетентного вчителя. Програмні засоби, наявні в школах області, підтримують навчання з 16 основних шкільних предметів, крім того, застосовуються міжпредметні ППЗ (ППЗ загального призначення). З їх допомогою можна легко удосконалити зміст сучасного уроку та забезпечити його необхідною наочністю. Також викладач, який не є фахівцем з предмету, що часто зустрічається в умовах сільської (і не тільки) школи, отримує надійного помічника – відповідну комп'ютерну програму. А творчий вчитель для власного уроку завжди має змогу використати будь-який фрагмент програмного засобу в необхідному ракурсі. Статистичні відомості свідчать, що за останні роки забезпеченість ЗНЗ Запорізької області електронними педагогічними програмними засобами поступово підвищується і в останні роки складає близько десяти тисяч екземплярів програм. Так само поступово зростає і кількість вчителів, які використовують педагогічні програмні засоби в навчальному процесі.

Кількість ППЗ у навчальних закладах поступово збільшується як зусиллями самих закладів, так і шляхом надання навчальних програм МОНМіС України саме для впровадження у навчальний процес. Для зручності використання мультимедійних засобів в ЗНЗ та відділах освіти створюються відповідні умови, організуються медіатеки тощо. Районними (міськими) відділами освіти ведеться постійний моніторинг наявності та використання ППЗ в навчальних закладах.

Рекомендації:

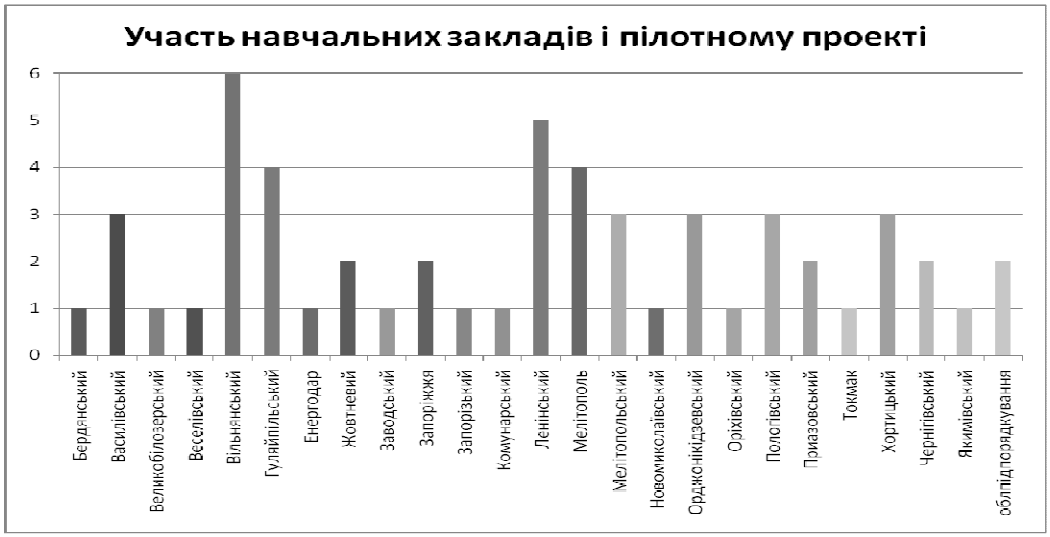
- керівникам навчальних закладів спрямувати належні зусилля на організацію та функціонування медіатек і електронних

бібліотек, у яких повинні бути представлені ППЗ та інші електронні засоби навчання, приділяти увагу їх використанню вчителями під час контролю, тематичних перевірок;

- методичним службам відділів (управлінь) освіти сприяти ознайомленню вчителів з ППЗ під час проведення районних методичних заходів, освоєнню нових ППЗ та подальшій популяризації їх творчими групами тощо.

Робота навчальних закладів області в пілотному проекті Національного проекту «Відкритий світ»

У листопаді 2011 року стартував пілотний проект Національного проекту «Відкритий світ». Від Запорізької області в ньому взяли участь 55 навчальних закладів.

На початку проекту було оголошено, що протягом третьої чверті 2011–2012 навчального року (з 11 січня до 23 березня 2012 року) в умовах навчального процесу проводиться апробація уроків с ІКТ-підтримкою, сценарії та матеріали до яких було підготовлено фахівцями Київського університету імені Бориса Грінченка (ресурс «Відкрита освіта»). Апробація проходила у пілотному 7-му класі пілотних шкіл (один клас на паралель) з 11 предметів: українська мова, українська література, англійська мова, історія, географія, алгебра, геометрія, фізика, хімія, біологія та основи здоров'я. Вчитель мав ознайомитись і проаналізувати надані матеріли та сценарії з метою добору тих матеріалів, за допомогою яких він хотів би провести урок. Під час проекту умови його дещо змінились, і до матеріалів, які належало апробувати, додались конкурсні розробки загальнонаціонального конкурсу (ресурс е-

Уроки національного проекту «Відкритий світ»). Також учителям було запропоновано взяти участь у цьому конкурсі.

38 розробок порталу «Відкрита освіта» (3 уроки з української мови, 1 – з англійської, 3– із всесвітньої історії, 4 – з історії України, 2 – з алгебри, 3 – з геометрії, 1 – з географії, 2 – з хімії, 2 – з фізики, 2 – з основ здоров'я та 15 уроків з біології) довели, що пересічний урок можна подати за загальною схемою, до кожного етапу уроку можна розробити вузькоспрямований дидактичний матеріал, навчання буде успішнішим, якщо передбачити певну інтерактивність матеріалів. За ідеєю фахівців Київського університету імені Бориса Грінченка, інтерактивність – можливість змінювати хід уроку в залежності від обставин, використовуючи один дидактичний матеріал. Також увагу вчителів пілоту було привернено до факту, що для створення таких інтерактивних матеріалів існує спеціальне ПЗ. Розробки уроків порталу «Відкрита освіта» (а до них – дидактичні матеріали формату SmartNotebook) отримали досить високу оцінку з боку вчителів області: середня оцінка, що базується на 561 оцінці від учасників «пілоту» Запорізької області, дорівнює 3,9 балів, тобто 78% якості. На жаль, такого рівня якості не продемонстрували конкурсні розробки порталу «Відкритий світ»: з більше, ніж 2000 представлених робіт, до фіналу конкурсу було відібрано лише 42 (алгебра та геометрія – 5 робіт, історія України та всесвітня історія – 6, біологія – 5, географія – 5, фізика – 6, хімія – 4, українська мова та література – 4, англійська мова – 4, основи здоров'я – 3). Високим результатом тут стала перемога в номінації «Біологія» Фролової Ольги Миколаївни, вчителя багатопрофільного ліцею № 99 м. Запоріжжя. Цікаво, що розробка нашого переможця ґрунтувалася на ідеях, представлених на порталі «Відкрита освіта».

Треба зазначити не зовсім задовільний рівень активності вчителів області під час оцінювання матеріалів проекту. Наприклад, 38 розробок порталу «Відкрита освіта» повинні були отримати у 55 навчальних закладах області загалом 2090 відгуків, але отримали лише 561, тобто 26,8%. Відповідально та якісно поставились до оцінювання вчителі **Гуляйпільської ЗОШ № 1, Гуляйпільського колегіуму «Лідер», Матвіївського ЗНВК «Всесвіт», Малобілозерської ЗОШ № 1, Нововасилівського НВК «Гармонія», Новопетрівської ЗОШ, Вільнянської ЗОШ № 2, Азовської ЗОШ, Енергодарського НВК № 5, Гуляйпільської**

ЗОШ № 2, Вільнянської ЗОШ № 1, Запорізького колегіуму «Елінт», Кам'янської школи-інтернату.

Рекомендації:

- методичним службам відділів (управлінь) освіти звернути увагу на роботу навчальних закладів в НП «Відкритий світ», надавати в разі потреби організаційну, координаційну та іншу допомогу;
- навчальним закладам – учасникам проекту – звернути увагу на сторінку проекту на ЗапоВікі як засіб координації та вчасного інформування про події проекту;
- вчителям – учасникам проекту – звернути увагу на комплексну розробку до уроків з біології, проаналізувати її складові та способи створення, спробувати застосувати такий підхід до складання власних розробок до уроків.

Робота з відповідальними за інформатизацію

У минулому навчальному році в області проводилась методична робота із спеціальною категорією освітян – відповідальними за інформатизацію від районних (міських) відділів (управлінь) освіти. Для них були проведені відповідні наради та традиційний (шостий) тренінг «Актуальні питання інформатизації освіти». Варто зазначити, що щороку тренінги проводяться за новими (актуальними) проблемами інформатизації, мають унікальний розклад та запрошених викладачів. На тренінгу-2012 були зазначені основні напрямки інформатизації освіти та стан інформатизації регіону, представлена підсумкова оцінка ІТ-конкурсів-2011 та анонсовані конкурси 2012 року. До програми тренінгу були включені питання щодо побудови інформаційного освітнього простору, представлені дидактичні розробки НП «Відкритий світ», було обговорено способи створення мережевих спільнот освітян тощо. На жаль, постійна зміна відповідальних з інформатизації в деяких районах області та недостатня увага до необхідності їх навчання з боку районних (міських) відділів (управлінь) освіти утруднює надання методичної допомоги за цим напрямом діяльності.

Рекомендації:

- відділам (управлінням) освіти області допускати зміну відповідального за інформатизацію лише за наявності поважних причин;
- відділам (управлінням) освіти області звернути належну увагу на надання відповідальним за інформатизацію можливо-

сті належним чином відвідувати тренінги та семінари за напрямом їх діяльності;

- методичним службам відділів (управлінь) освіти області вжити негайних заходів щодо отримання відповідальними за інформатизацію сертифікату «Мережеві технології Веб 2.0 в педагогічній діяльності» (в разі його відсутності).

Обласний конкурс навчальних закладів «Школа інформаційного суспільства»

З метою аналізу процесу інформатизації в загальноосвітніх установах Запорізької області, які зовнішні та внутрішні чинники мають на неї вплив, яка модель використання ІКТ склалась та продовжує складатись в умовах сучасного освітнього закладу тощо, підсумувати результати і досягнення окремих навчальних закладів, зробити їх відомими та доступними широкому освітянському загалу області, для популяризації цього напряму розвитку навчальних закладів та з метою заохочення і підтримки колективів загальноосвітніх навчальних закладів, у яких активно та ефективно застосовуються сучасні ІКТ в педагогічній і управлінській діяльності, в Запорізькій області проводиться обласний конкурс навчальних закладів «Школа інформаційного суспільства». Проведення Конкурсу 2012 року оголошено наказом ОблУОН Запорізької ОДА від 05.03.2012 № 199. Ним також регламентуються базові засади Конкурсу: Положення про конкурс та склад журі.

У минулі роки (2009, 2010) у конкурсі брали участь навчальні заклади Приморського, Василівського, Веселівського, Пологівського, Мелітопольського, Приазовського районів Запорізької області, Комунарського району м. Запоріжжя та міст Енергодар і Мелітополь. Жодного разу не взяли участі в конкурсі навчальні заклади Гуляйпільського, Оріхівського, Куйбишевського, Бердянського, Великобілозерського, Розівського, Кам'янко-Дніпровського районів Запорізької області, Шевченківського, Ленінського, Заводського, Орджонікідзевського районів м. Запоріжжя та міст Бердянськ і Токмак. Члені журі – викладачі та методисти КЗ «ЗОІППО» ЗОР – зазначали загалом невисокий рівень методичних розробок, поданих на конкурси.

У 2012 році в Положенні про конкурс відбулися певні зміни, які надають можливість перенести акцент у впровадженні ІКТ з організаційно-управлінської площини інформатизації навчальних закладів у методичну.

Зараз завершився районний етап Конкурсу, і матеріали переможців подаються до заочного туру обласного етапу.

Рекомендації:

- методичним службам звернути увагу на зміни в Положенні про конкурс та надати навчальним закладам необхідну допомогу.

Ресурсні центри

З 2010–2011 навчального року ряд навчальних закладів області почали роботу в якості ресурсних центрів за напрямом інформатизації: НВК « Мала гуманітарна академія» (Хортицький р-н м. Запоріжжя) Веселівська різнопрофільна гімназія (Веселівський р-н Запорізької області), Азовська ЗОШ (Якимівський р-н Запорізької області).

Рекомендації:

- звернути увагу на діяльність ресурсних центрів, надати необхідну організаційно-методичну допомогу;
- висвітлювати досвід ресурсних центрів під час районних методичних заходів.

Конкурси навчальних проектів за програмою «Інтел: Навчання для майбутнього»

Згідно з планом реалізації програми «Intel® Навчання для майбутнього» в Запорізькій області протягом 2011–2012 н.р. було проведено чотири обласні конкурси проектів, упроваджених у навчальний процес:

- з географії;
- з виховної роботи;
- з початкової освіти;
- з математики «Все навколо – геометрія».

Оцінювання робіт здійснювалось за вимогами до Портфоліо навчального проекту за програмою «Intel® Навчання для майбутнього». В цьому навчальному році обов'язковою умовою участі в конкурсі було розміщення матеріалів на ЗапоВікі.

Участь у конкурсах проектів дає змогу вчителю покращити свої знання в галузі інформаційних технологій, обмінятися досвідом із учителями всієї області та продемонструвати свої наробки.

У конкурсі проектів з географії взяли участь 12 вчителів. Для оцінювання було представлено 11 проектів: 3 – з м. Запоріжжя, по 1 – з м. Мелітополь, м. Енергодар, Новомиколаївського,

Якимівського, Запорізького, Мелітопольського, Приморського, Вільнянського районів області. Переможцями стали представники Жовтневого, Мелітопольського, Приморського, Якимівського районів області та міст Мелітополь та Енергодар.

На конкурсі проектів з виховної роботи було представлено 23 роботи: 6 – з м. Запоріжжя, 3 – з м. Енергодар, 2 – з м. Бердянськ, по 1 – з м. Мелітополь, м. Токмака, Веселівського, Вільнянського, Запорізького, Мелітопольського, Михайлівського, Новомиколаївського, Пологівського, Токмацького, Чернігівського, Якимівського районів області. Оцінювання робіт здійснювалось за вимогами до Портфоліо навчального проекту за програмою «Intel® Навчання для майбутнього». Переможцями стали представники Запорізького району області, міст Енергодар, Мелітополь та Січового колегіуму-інтернату.

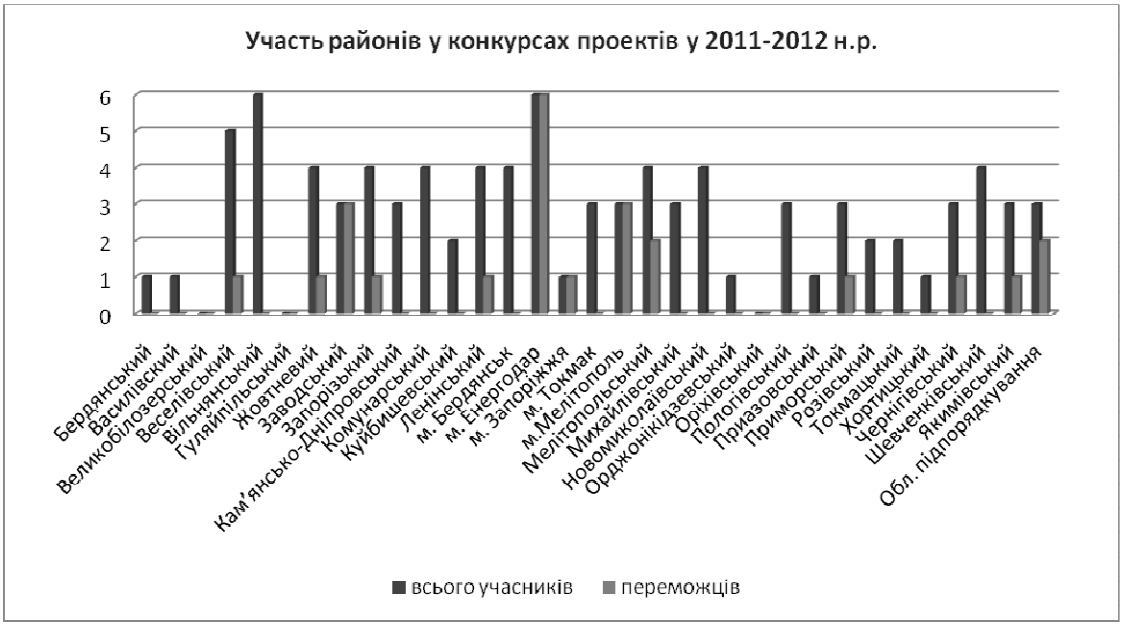
У конкурсі проектів з початкової освіти взяли участь 28 учителів початкових класів Запорізької області. Для оцінювання було представлено 25 проектів: 7 – з м. Запоріжжя, по 2 – з Веселівського та Вільнянського районів Запорізької області , по 1 – з м. Енергодар, м. Бердянськ, м. Токмак, Василівського, К.-Дніпровського, Куйбишевського, Мелітопольського, Михайлівського, Новомиколаївського, Пологівського, Приморського, Розівського, Токмацького, Чернігівського районів області. Переможцями стали представники Веселівського, Мелітопольського та Чернігівського районів Запорізької області, міст Запоріжжя та Енергодара.

У конкурсі «Все навколо – геометрія» взяли участь 39 вчителів математики. Для оцінювання було представлено 32 роботи: 9 – з м. Запоріжжя, по 2 – з Веселівського, Вільнянського, Запорізького та К.-Дніпровського районів Запорізької області, по 1 – з м. Енергодар, м. Бердянськ, м. Токмак, м. Мелітополь, Бердянського, Куйбишевського, Мелітопольського, Михайлівського, Новомиколаївського, Пологівського, Приазовського, Приморського, Розівського, Чернігівського, Якимівського районів області. Переможцями стали вчителі з Ленінського, Заводського районів м. Запоріжжя, Січового колегіуму-інтернату та з міст Енергодар і Мелітополь.

Усі переможці нагороджені дипломами, а призери конкурсів отримали грамоти за перемогу в окремих номінаціях.

За підсумками конкурсів видано збірки, які безкоштовно розповсюджуються у районах області для використання вчителями у педагогічній діяльності.

Також протягом 2011–2012 н.р. вчителі Запорізької області брали активну участь у Всеукраїнському конкурсі «Успішний проект 2011», організованому компанією «Інтел» (переможці: Біла Тетяна Петрівна, вчитель української мови та літератури Енергодарського багатопрофільного ліцею, Лук'яненко Юлія Володимирівна, вчитель російської мови та літератури гімназії № 47 Заводського району м. Запоріжжя, Щур Алла Федорівна, вчитель російської мови та літератури гімназії № 47 Заводського району м. Запоріжжя, Іванова Юлія Ігорівна, вчитель фізики гімназії № 47 Заводського району м. Запоріжжя).

У 2012–2013 н.р. заплановано проведення трьох обласних конкурсів проектів з англійської мови, історії та трудового навчання за програмою «Intel® Навчання для майбутнього».

Інформація про всі конкурси за програмою «Інтел® Навчання для майбутнього» розміщена на сайті Центру інформатики та інформаційних технологій в освіті www.ciit.zp.ua (Розділ ІТ-проекти), а також на ЗапоВікі www.wiki.ciit.zp.ua в розділі «Наша деятельность».

Методичним службам рекомендуємо поінформувати вчителів області щодо конкурсів та залучити всіх бажаючих педагогів до участі в них.

Інша методична робота

Восени 2012 року заплановане проведення обласного конкурсу навчальних програм варіативної складової навчальних планів, викладання яких здійснюється за допомогою ІКТ (Наказ ОБЛУОН від 21.05.2012 № 415). Методичним службам районів належить включити до планів на серпень роботу з розгляду таких програм на районному рівні та подання їх на обласний конкурс.

Зважаючи на розбудову інформаційного освітнього простору області, звертаємо увагу методичних служб на необхідність колекціонування навчального контенту на базі методичних кабінетів відділів (управлінь) освіти та систематичного ознайомлення з ним освітян регіону.

6.10. Організація освітнього процесу у вечірній школі

Круцило О.А.,
236-18-44

Навчання у вечірній школі може здійснюватися за очною або заочною формою, а також у формі екстернату, індивідуального та дистанційного навчання

Положення про вечірню (змінну) школу
пункт 1.10.

Індивідуальне та групове навчання

Залежно від того, скільки учнів навчається одночасно, визначають індивідуальне та групове навчання. Практичне здійснення обох цих видів, за необхідністю, вимагає пошуку певних форм організації навчання. На думку відомого педагога Ю. Бабанського, форма організації навчання є зовнішнім вираженням узгодженої діяльності вчителя та учнів, яка здійснюється в установленому порядку і в певному режимі. В історії світової школи індивідуальне навчання було реалізовано в індивідуальній формі організації, групове навчання знайшло своє втілення у класно-урочній системі навчання.

Індивідуальна форма організації навчання належить до найбільш ранніх форм організації навчання, які історично склалися. Виникла у давній рабовласницькій державі (Вавилон, Єгипет, Китай, Індія та ін.). Відомо, що спочатку було *індивідуальне навчання за сімейним планом*, коли вчитель одночасно займався з дітьми різного віку. Цікавим документом, що дійшов до наших часів, є книжка «Настанови Володимира Мономаха своїм дітям», в якій давалися поради щодо навчання і формування особистості захисника держави. Ця форма навчання застосовувалася і в середньовічних церковних школах, в яких діти навчалися групами по 10–15 учнів. Вступали вони до школи в різний час і в різному віці. Різновіковість була настільки велика, що групу міг відвідувати як монастирський хлопчик, так і дорослий лицар. Хоч діти і сиділи в одній кімнаті, але навчання відбувалося різним темпом. Кожен вчив своє, а вчитель, викликаючи учня, займався з ним окремо. Колективна праця учнів мала місце тільки при заучуванні мо-

литов хором. Отже, навчання мало індивідуальний характер. Одним із варіантів цієї форми було і є репетиторство.

Позитивні риси індивідуальної форми навчання	**Негативні риси індивідуальної форми навчання**
Можливість врахування у навчальному процесі рівня розвитку учня, його індивідуально-типологічних якостей, здібностей, темпу засвоєння матеріалу. Легко здійснюється управління процесом засвоєння знань	Мала продуктивність праці вчителя: його знання, досвід, фізичні й духовні сили спрямовуються тільки на одного учня; відсутність такого соціального фону, на якому б учень зміг порівняти свої успіхи і невдачі; немає можливості застосувати метод прикладу; відсутність умов для колективної праці; у навчанні і вихованні учня фактично працює одна лінія спілкування «учитель–учень»

Класно-урочна система навчання. Автором її є великий чеський педагог Ян Амос Коменський. Суть цієї системи він обґрунтував у «Великій дидактиці». Вважаючи людину частиною природи, Ян Коменський зазначає що ЇЇ виховання має враховувати закони природи, тобто бути *природовідповідним*. **(**Учений виходив із положення, що людина це частинка природи, а тому на її навчання і виховання можна перенести ті закономірності, які діють у природі. Якщо в природі панує чіткий порядок, послідовність, систематичність, то й у навчанні дітей усі ці елементии теж повинні використовуватися.**)** Цей принцип став методологічною засадою трактування ним процесу навчання і був покладений в основу *класно-урочної системи навчання.*

Характерні риси системи	Позитивні риси системи	Негативні риси системи
сталий склад учнів класу; чіткий початок і кінець занять як упродовж робочого дня, так і всього року; єдина для всіх учнів класу навчальна тема, провідна роль учителя у навчально-виховному процесі	ефективно використовуються знання, досвід, фізичні й духовні сили вчителя, система дає можливість охопити навчанням і вихованням велику кількість дітей; створює умови для використання колективної праці; дає змогу виховувати у колективі і через колектив; має наявний соціальний фон, на якому учень може порівняти себе, свої успіхи і невдачі; можна використовувати метод прикладу; надає можливість створити чітку структуру навчального процесу, зробити його організованим, упорядкованим і т. ін.	невеликі можливості для врахування в навчальному процесі індивідуально типологічних якостей кожного учня, його задатків і здібностей, особливостей сприймання матеріалу, рівня розвитку; дуже малі можливості для здійснення управління процесом засвоєння знань щодо кожного конкретного учня; орієнтація на «середнього» учня в просуванні його від незнання до знання, що виявляється в однакових для всіх цілях, змісті, методах і засобах навчання Використовуються лише такі лінії взаємодії, як «учитель–клас», «учитель–учень»

Деформація класно-урочної системи в умовах вечірньої школи

У масовій загальноосвітній школі процес навчання і зміст освіти традиційно й організаційно пов'язані з класно-урочною системою, згідно з якою неодмінно дотримуються такі її основні положення:

- опора на сенситивні можливості й особливості одновікової групи;

- однорідність навчальної групи (класу) за рівнем підготовки;
- очне навчання в єдиному темпі та в умовах постійної присутності;
- урок – основний елемент процесу і змісту навчання;
- розвиток навчально-пізнавальних здібностей – інтегруючий показник розвитку особистості й ефективності освітнього процесу;
- оцінка соціальних перспектив учня – за рівнем здібностей до навчання;
- у зв'язку з незначним соціальним досвідом учень є об'єктом виховання;
- навчання й виховання забезпечують адаптацію випускнику до всього потенційно можливого й соціально-професійного вибору після школи.

Вечірня школа не може обіпертись майже ні на одне із названих положень класно-урочної системи навчання. Специфіка навчального процесу у вечірній школі, зумовлена особливостями контингенту учнів – неоднорідністю за віком, рівнем соціального та професійного досвіду, характером пізнавальних інтересів, мотивації навчально-пізнавальної діяльності, видом зайнятості, присутністю в одному колективі дорослих і підлітків тощо. Така різноманітність визначає специфіку парадигми. Все це або унеможливлює, або робить недоцільним виключно очне навчання в єдиному темпі. Є проблематичним і навчання у незмінній групі. В свою чергу очно-заочне або змінне навчання зручне для учнівської молоді й потребує структурування змісту освіти у більш значні, ніж урок, елементи (наприклад, заліковий блок навчального матеріалу). Більшість вчителів вечірньої школи здійснюють виклад матеріалу великими одиницями (повідомляють найбільш суттєве, основне, яке і підлягає засвоєнню), що передує *самостійній роботі учнів з підручником чи іншими джерелами наукової інформації.* Відповідно до змісту освіти, то у вечірній школі він диктується відносно вузькими актуальними потребами молоді, яка уже соціально й професійно визначилась, але різко змінюється для найбільш молодої частини контингенту, для тих учнів, що не працюють, і їх соціально-професійне самовизначення ще тільки має відбутися. До того ж значна частина цієї молоді має гостру

потребу в профільній підготовці, корекції дидактичної занедбаності для відновлення навчально-пізнавальної діяльності.

Вечірня школа використовує організаційні форми притаманні класно-урочній системі (організаційні форми педагогічного процесу, діяльності учнів та ін.), і доповнює їх специфічними, які виходять за класичні рамки класно-урочної системи. Поряд з очною формою навчання вечірня школа практикує очно-заочну, заочну, екстернат та дистанційне навчання. «Порушуючи» принцип «сталості» навчальної групи, педагоги *практикують «змінну» форму навчання*, коли учнівська молодь постійно змінює групу присутності (клас), в залежності від графіка своєї роботи, навчання (курси, ПТУ) чи сімейних обставин. Оригінальною організаційною формою є *навчання за індивідуальним навчальним графіком я*кий надає можливість засвоювати навчальну програму в індивідуальному темпі (як прискореному, так і уповільненому). Широко використовується *«прискорене» групове навчання*, яке надає можливість більш підготовленій та зацікавленій учнівській молоді навчатися у темпі денної школи (2 роки за 3). Зовсім оригінальною організаційною формою що порушує більшість норм і правил класно-урочної системи є «семестрове навчання». В групу (клас) зараховуються особи, які не мають зазначених у пункті 2.12 (Положення про вечірню (змінну) школу) документів; після виявлення дидактичної занедбаності вони розподіляються по навчальним групам (класам) з різним темпом та рівнем навчання.

Дидактична система вечірньої школи повинна забезпечувати особистості, яка нестандартно соціалізується, можливість отримання освіти адекватно нестандартними й максимально індивідуалізованими способами. При цьому специфічні особливості учня вечірньої школи й набутий ним соціальний досвід повинні розглядатися не як об’єкт корекції, а як чинник при виборі способу і форм освітньої діяльності. Таке соціальне замовлення може бути виконане лише в умовах загальноосвітнього закладу з максимально широким спектром освітніх послуг – *відкритий багатопрофільний й різнорівневий заклад з варіативним темпом навчання.* Ступінь відкритості вечірньої школи визначається доступністю для різних за віком та рівнем підготовки, за станом здоров’я, матеріального достатку людей та можливістю задоволення широкого кола освітніх послуг в рамках одного навчального закладу, незалежно від місця проживання. *Багатопрофільність освіти* передбачає широкий спектр загальноосвітніх пос-

луг: навчання в рамках стандартів освіти вечірньої школи, у варіанті наближеному до денної загальноосвітньої школи, поглиблене вивчення окремих предметів (пункт 2.8. Положення про вечірню (змінну) школу), загальноосвітня підготовка поєднана з допрофесійним та професійним навчанням (пункт 2.9. Положення); можливість отримання додаткової загальнокультурної підготовки в гуртках, факультативах, спецкурсах, паралельне отримання допрофесійної чи професійної підготовки та ін. *Багаторівневість освіти* реалізується в методиках викладання загальноосвітніх предметів та рівнях допрофесійної й професійної підготовки учнівської молоді. Все, вище згадане, разом надає можливість кожному учню вечірньої школи вибудувати оптимально орієнтовний варіант навчання.

У таких, особисто прийнятних, рішеннях забезпечується відносно нормальне зняття негативних проявів попереднього «освітнього досвіду», зменшуються психологічні бар'єри типу «учень–школа», «учень–педагог», супроводжується формування та розвиток їх пізнавальних здібностей – тобто створюються необхідні умови реалізації кожним учнем своєї індивідуальної освітньої траєкторії.

Навчання у вечірній (змінній) школі може здійснюватись за різними формами, зокрема такими: очна, заочна, екстернат, дистанційна, індивідуальна.

Форми навчання	**Характеристика**	**Особливості контингенту учнів**
Очна (денна та вечірня)	Навчальний процес вибудовується з урахуванням дефіциту часу учнів на виконання домашньої роботи. Засвоєння, повторення, закріплення, систематизація проводиться в основному на уроці. Домашня робота зводиться до розумного мінімуму, визначеному в кожному випадку індивідуально	Працююча молодь та учні, що навчаються в інших навчальних закладах; непрацююче населення

Заочна, очно-заочна	Основними формами організації навчального процесу є групові консультації та заліки. Посилює роль домашньої самостійної роботи (основна форма навчальної діяльності). Форма ефективна при достатній мотивації, відносному збереженні навичок навчальної діяльності та, в основному, для тієї молоді, яка уже визначилась у соціальному й професійному відношенні	Працююча молодь з ненормованим графіком роботи (урахування конкретних умов праці та навчання учнів на підприємствах, в організаціях, установах)
Прискорена	Згідно з пунктом 2.6 Положення про вечірню (змінну) школу. Передбачає здобуття повної загальної середньої освіти за два роки (10–11 класи). В основу покладена залікова система навчання	До класів з дворічним строком навчання зараховуються учні, які закінчили неповну середню школу або інші навчальні заклади, в основному, на достатньому й високому рівнях навчальних досягнень
Екстернат	одна із форм здобуття повної загальної середньої освіти, що передбачає самостійне опанування екстерном програмового матеріалу в обсязі, визначеному Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, або навчальних досягнень згідно з вимогами програмового матеріалу за певний клас чи з окремих навчальних предметів для отримання документа про відповідний рівень освіти (табель, свідоцтво, атестат)	Не обмежується віком. Учні, які не отримали документ про освіту (табель, свідоцтво, атестат). Положення про екстернат (п.1.2; 1.3)

Дистанційна	Можливість гармонійно поєднувати навчання та повсякденне життя	Категорії молоді, якій не підходить ні одна із запропонованих форм навчання
Індивідуальна	Впроваджується для забезпечення права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти з урахуванням індивідуальних здібностей та обдарувань, стану здоров'я, демографічної ситуації, організації їх навчання	Відповідно до Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 20 грудня 2002 р. № 732 (із змінами)

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу педагогічних колективів на екстернатній та дистанційній формах навчання.

Особливості отримання освіти екстерном

Даремно вважають можливим переробляти людей різного складу за єдиним для всіх зразком. Їх можна примусити, але не змінити; можна завадити людям виявляти себе такими, якими вони є насправді, але не можна їх переробити. Один талант треба окрилити, а на інший накинути пута; одного треба підштовхувати, а другого стримувати; когось потрібно приголубити, а когось приструнити, доводиться то освічувати, то притупляти гострість розуму. Бо хтось створений для того, щоб вести пізнання людські до останньої межі, а для когось навіть вміння читати й то виявиться згубним.

Ж.-Ж. Руссо

Екстернат як форма навчання відома з XIX ст., коли була поширена домашня освіта зі складанням екзаменів в освітньому закладі. Такий класичний вид екстернату розвивається і по сьогодні. Другий вид екстернату – найбільш поширений, що поєднує очно-заочну форму навчання, коли встановлюється графік групових консультацій і проходження проміжної атестації. Третій вид – освітні заклади, організовані як школи екстернів, у яких навчальний процес, на відміну від «класичного», здійснюється у класних колективах з участю та за підтримки педагогів. Раніше екстерном навчалася робітнича молодь за браком часу, діти з ослабленим здоров'ям, щоб уникнути перевантаження. На сьогодні кількість бажаючих навчатися у формі екстернату має постійну тенденцію до зростання. Стає типовою ситуація, коли молодь, яка не отримала базову чи повну середню освіту з різних причин та діти з високою і навіть невисокою успішністю, прагнуть скласти екзамени за той чи інший клас екстерном. Говорити про те, добре це чи погано, немає потреби оскільки процес уже пішов і його не зупинити. Тим не менше важливо зрозуміти чому виникає така потреба у деякої молоді та учнів; які недоліки і переваги в отриманні освіти у формі екстернат.

Основні документи: Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОНУ від 18.02.2008 № 94, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27.02.2008 за № 151/14842, Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах затвердженого наказом МОНУ від 19.05.2008 № 431, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03.06.2008 № 498/15189, та інших нормативно-правових актів в галузі освіти. Так, відповідно до статті 3 п.1 Закону «Про освіту » «Право громадян України на освіту …забезпечується: різними формами навчання – очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем».

Перевага екстернату у тому, що він дає можливість реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, вивільнює час для підготовки до незалежного оцінювання, дає можливість більш вільно відвідувати навчальний заклад, суміщати навчання у школі й роботу чи навчання в іншому навчальному закладі та ін. Навчання екстерном може бути повністю самостійним.

Мотиви, за якими обирається екстернат: зайнятий професійною діяльністю; отримати атестат паралельно навчаючись у музичній, художній школі, коледжі культури, курсах при вишах; вирішив опанувати програмний матеріал у формі самоосвіти; не може, або не вміє налагодити стосунки з педагогами чи однокласниками; має проблеми зі здоров'ям, є інвалідом; студенти технікумів, коледжів, ПТУ, які вирішили змінити фах; отримує початкову професійну освіту в СНЗ; прибув із місць позбавлення волі, має умовне осудження; спортсмени, які часто виїжджають на збори та змагання; учні, професійна діяльність яких потребує мати середню освіту; молодь яка не змогла, з різних причин, отримати базову чи середню освіту у загальноосвітній школі; люди з неординарними життєвими обставинами (жінки, які залишили школу у зв'язку з народженням дітей, виїжджаючи за кордон, або ті, що повернулися із-за...); небажання кожний день відвідувати школу; отримання повної середньої освіти у віці більше 18 років. Слід відмітити, що якість навчання залежить від самого учня якому надається повна свобода дій і право вибору: він може вчитись або не вчитись, відвідувати заняття або не відвідувати.

Головний принцип екстернату – надання можливостей учням відвідувати заняття на свій розсуд, економлячи таким чином час, але при цьому дати йому повноцінну освіту. Тобто систему освіти екстерном побудувати так, щоб за мінімальний період часу учень отримав максимальну кількість інформації. Думка про те, що знання будуть поверховими, помилкова. Учень засвоює програмний матеріал самостійно, а рівень засвоєння контролює педагог. Для цього екстерн (учень) складає заліки, проходить річне оцінювання і на основі позитивних результатів державної (підсумкової) атестації отримує свідоцтво, табель, атестат.

Головне завдання педагогічного колективу екстернату – навчити екстернів учитися самостійно. Для цього готуються комплекти завдань з усіх курсів шкільної програми, пропонується учням графік складання заліків і домашніх робіт на увесь навчальний період. Педагоги складають навчальні посібники, які допомагають в опануванні предметних програм та проходженні атестації. Учні-екстерни користуються літературою із бібліотечного фонду школи.

ЗМІСТ ОСВІТИ базується на вивченні предметних галузей в межах освітніх стандартів, але з високим рівнем самостійності. З цією метою кожен учитель планує уроки, вказуючи не тільки да-

ту і тему заняття а й опорні поняття теми, список літератури для самостійного опанування, номери задач, орієнтовні терміни вивчення тощо.

Незважаючи на те, що така форма навчання відома вже давно та накопичений чималий досвід роботи, все ж існує немало труднощів, які доводиться долати у роботі з даним контингентом учнів. Серед інших можна назвати такі:

* відсутність навичок самостійної роботи з додатковою літературою;

* нерегулярне відвідування занять учнями;

* порушення термінів подання домашніх робіт;

* занятість на роботі, в інших навчальних закладах;

* стан здоров'я учня, низький рівень інтелектуальних можливостей, обмеженість світогляду, відсутність навчальної мотивації;

* неадекватна оцінка учнями власних знань, умінь;

* відсутність належного контролю зі сторони батьків.

Крім того, учні не відчувають дискомфорту із-за низьких навчальних навиків. На сьогодні можна розділити молодь, що навчається екстерном, на три групи. Перша це ті, хто самостійно проходить матеріал дома і приходить лише складати залік. Друга це ті, хто опановує програму на індивідуальних консультаціях. У них є індивідуальний розклад. До третьої групи належать ті, хто приходить з інших навчальних закладів. Сьогодні виникає багато особистісних конфліктів між дітьми і дорослими, напружені стосунки спонукають дітей пропускати заняття, переходити до іншого навчального закладу. Якщо раніше була думка, що в екстернат йдуть лише сильні обдаровані діти, то зараз все змінилося. Молодь приходить різна за варіантами дидактичного й соціального досвіду, за соціальним і віковим складом, розвитком пізнавальних здібностей, мотивації навчальної діяльності.

Дистанційне навчання

За останні роки розвиток інформаційних технологій зробив актуальною проблему модернізації системи освіти. Суть такої модернізації найбільше відбилася в **Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні** (затверджена Міністром освіти і науки України 20.12.2000 р.) та **у Положенні про дистанційне навчання** (затверджене Міністром освіти і науки 21.01.2004 р., № 40), яка, завдяки такому глобальному явищу як Інтернет, охоплює широкі шари суспільства та стає найважливішим фактором

його розвитку. Особливого значення така модернізація системи набуває у вечірній школі.

Інтеграція очних, заочних, у формі екстернату, індивідуальних і дистанційних форм навчання – цілком реальна перспектива для вечірньої школи. Вона надає можливість навчатися тим категоріям молоді, яким не підходить ні одна із запропонованих форм навчання. Причини тут можуть бути різні: режим роботи не можна поєднати з режимом навчання у школі, проживання у віддаленій місцевості, солідний вік, стан здоров'я, сімейні обставини тощо. Для такого контингенту дистанційне навчання – щаслива можливість отримати повноцінну освіту. Дистанційна форма навчання підходить майже всім, тому що дає можливість гармонійно поєднувати навчання та повсякденне життя. Це є пріоритетним напрямком неперервної освіти. Процес навчання характеризується тим, що він інтерактивний у своїй організації, тобто у взаємодії педагога й учня та учнівської молоді між собою.

Вечірні школи області заявили про те, що вже мають або планують організувати навчання в режимі дистанційної освіти. Однак найчастіше за цим стоїть звичайна заочна форма навчання. Чим же відрізняється дистанційна освіта від інших видів отримання знань і професії? Насамперед, дистанційна освіта – це відкрита система навчання, що передбачає активне спілкування між учителем і учнем за допомогою сучасних технологій та мультимедіа. Така *форма навчання дає свободу вибору місця, часу та темпу навчання.*

Вечірні школи, з метою апробації дистанційної форми навчання або розроблюваних дистанційних курсів, можуть самостійно організовувати дистанційне навчання з будь-яких навчальних дисциплін.

Особливості організації навчально-виховного процесу.

У вечірній школі навчальний процес за дистанційною формою організовується *відповідно до існуючих робочих навчальних планів і програм за умови їх адаптації до дистанційної форми навчання.*

Найбільш популярним є навчання за програмами, що мають чітке спрямування. Тобто ті, хто навчаються, отримують тільки ті знання і навички, які є необхідними для виконання їхньої роботи. В процесі навчання основна увага приділяється практичному застосуванню отриманих знань і розгляду реальних прикладів.

Необхідні умови для дистанційного навчання:

По-перше, доступ до комп'ютера.

По-друге, вихід до мережі. Якщо такої можливості немає, можлива кейсова форма: коли учню видається так званий «кейс», що містить усі необхідні навчальні матеріали (книги, CD-диски з дистанційними курсами, методичні матеріали та інше).

По-третє, бажання навчатися і вміння працювати самостійно. Це важливо. Саме від цих двох рис залежить ефективність всього навчального процесу.

Слід пам'ятати: від школи залежить багато, але далеко не все. Очна, очно-заочна форми навчання, індивідуальна, екстернат чи дистанційна – це лише форми, а зміст (тобто знання) залежить від прагнення до навчання.

Розвиток пізнавальної активності учнівської молоді (методичні рекомендації)

Процеси розвитку суспільства нерозривно пов'язані з активізацією людського фактора, розвитком пізнавальної активності людей у всіх сферах суспільної та виробничої діяльності. Вечірня школа потребує нових методик розвитку діяльності учнівської молоді, що забезпечують ефективну підготовку спеціалістів до інноваційної діяльності.

Говорячи про «розвиток» у даному контексті, не можна зупинитися лише на традиційному визначенні цього поняття, як процесу кількісних та якісних змін. Досвід роботи вечірньої школи та результати теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури дозволяють нам визначити процес розвитку пізнавальної активності особистості як усвідомлену спрямовану зміну пізнавальної активності (як особистісного утворення), у процесі якої розгортаються внутрішні можливості особистості, відбуваються якісні та кількісні зміни пізнавальної активності та її показників (пізнавальної самостійності, ініціативи, пізнавального інтересу, уваги, вольових зусиль і т. ін.).

Пізнавальна активність впливає на становлення особистості учня, на його відношення до самого себе, до інших людей, до виробництва. В той же час пізнавальна активність є основою для формування у молоді готовності до особистого самовизначення в подальшій професійній діяльності. Сформована пізнавальна активність, особливо творчого та виконавчого рівнів (див. таблицю), є найважливішою умовою успішності навчання учнівської молоді. Вона характеризує відношення до змісту і процесу на-

вчання, прагнення до ефективного оволодіння знаннями, уміннями, навичками, мобілізацію етично-вольових зусиль на досягнення навчально-пізнавальних цілей, формування умінь одержувати естетичну насолоду від їх досягнень.

Дана проблема вимагає постійної уваги педагогічних колективів вечірніх шкіл. При її розгляді необхідно враховувати ті соціальні, психологічні і педагогічні вимоги, що виникають на шляху формування та розвитку особистості. Пізнавальна активність особи започатковується під впливом пізнавальних потреб, мотивів, інтересів в процесі безпосередньої пізнавальної діяльності, вона характеризується відношенням учнівської молоді до процесу пізнання, що відображається на якості, характері і результатах пізнавальної діяльності у досягненні поставленої мети.

Проблема формування пізнавальної активності безпосередньо пов`язана з якістю навчально-виховного процесу в школі. *Можна примусити учня до навчання, але неможливо примусити його до пізнавальної активності, примусити бути зацікавленим у процесі пізнання.* Радість, яку переживає учень у самому процесі пізнавальної діяльності (сам розв’язав задачу, сам виконав контрольну роботу, сам зробив прилад, написав реферат, участь у проектній діяльності або ж самостійне виконання проекту та ін.) чи після його завершення, є найважливішим джерелом мотивації пізнавальної активності.

Аналіз різних підходів до питань, пов’язаних з проблемою формування пізнавальної активності особистості, дозволив зробити ряд важливих висновків: у пізнавальній активності людини інтегровані два начала: природне, яке характеризує людину як «творця в задатку», і культурне, яке свідчить про можливість цілеспрямованого розвитку цієї якості в процесі формування особистості; пізнавальна активність розвивається у людини протягом всього її життя і може змінюватися у зв’язку з переорієнтацією життєвих планів і установок особистості, сприяє підготовці до інноваційної діяльності.

Отже, розвиток пізнавальної активності сприяє формуванню позитивного відношення до теоретичних знань, до навчальної та професійної діяльності, освоєння практичних умінь, формування професійно-особистісних якостей учнівської молоді, їх мотиваційної, когнітивної та організаційної готовності до самоосвіти, створення основи для розвитку індивідуального стилю діяльнос-

ті, сприяє забезпеченню професійної мобільності майбутнього фахівця, його готовності до інноваційної діяльності.

Навчально-пізнавальна діяльність – це процес, у якому особистість оволодіває загальнолюдськими знаннями, які поступово ускладнюючись дозволяють у своєму русі розвивати особистість не тільки в духовному й інтелектуальному плані, а й професійно.

Таким чином, розвиток пізнавальної активності учня є невід'ємною складовою його навчально-пізнавальної діяльності у вечірній школі, а також є необхідною умовою розвитку особистості молодої людини, не тільки як майбутнього фахівця, але як високоосвіченої, інтелектуально розвиненої особистості, яка здатна стати суб'єктом своєї діяльності та керувати своїм власним розвитком з урахуванням загальнолюдських цінностей, вимог суспільства й власних інтересів.

Рівні активності	**Характеристика**	**Тактика учителя**	**Методи і прийоми**	**Примітка**
Нульова	Учні цього рівня пасивні на уроці, важко включаються в навчальну роботу, чекають звичного тиску від учителя. Дехто з них позбавлені бажання вчитися, з самого початку і не мають стимулу до подальшого зростання	Нейтралізувати негативні згадки про навчання, які знижують здібності дитини конструктивно підійти до нового навчального завдання. Створити атмосферу, яка знімала б відчуття страху, «зажатості». Основний прийом – «емоційна ласка»: звертатися до учня тільки по імені; не скупитися на похвалу і підбадьорювання; зберігати рівну, схвальну інтонацію; акцентувати позитивну побудову фраз без погроз і без наказів	Незвичний початок на похвалу, добір і зміна завдань уроку, опора, залучення і відсторонення, опорні слова тощо	Учителю не слід переривати відповіді учнів запитаннями; пропонувати завдання, які вимагають швидкого переходу з одного виду діяльності на інший; різко залучати їх до роботи відразу після перерви

Ситуативна	Їх емоційна реактивність призводить до затруднень, зниження інтересу, ухилення від завдань або до їх примітивного виконання. Вони швидко приступають до роботи, але при перших же труднощах розчаровуються. Перевага – репродуктивним видам роботи	Навчальна взаємодія з учнями, підтримка їхньої емоційної активності з тим, щоб вона поступово поширювалась на інтелектуальну і вольову сфери. Ця група потребує уміння користуватись планом відповіді, спиратися на опорні сигнали, створювати алгоритми тієї чи іншої навчальної дії; малюнки-підказки (легальні шпаргалки) і таблиці. Учням не вистачає самоконтролю, усвідомлення того, що за чим і як вони роблять. Корисні питання у процесі самостійної роботи: чи було вам важко? У чому труднісь? З чого почнете? Як себе перевірите?	Виготовлення посібників, робота за зразками, організаційний контроль, «розвантажувальні завдання», складання кросвордів і т. ін.	Краще запам’ятовують схеми складені самими учнями або спільно з педагогом (готові посібники менш цікаві учням)

Виконавча	Систематично виконують домашні завдання, охоче залучаються до будь-яких форм роботи. Усвідомлено сприймають навчальне завдання, пропонують шляхи вирішення. Працюють переважно самостійно	Проблема активізації пізнавальної діяльності актуальна для даної групи учнів. Залучати до технології оцінювання відповідей, брати на себе роль експерта, консультанта. Контрольні роботи мають бути розвиваючими. Можлива заміна завдань за вибором учня. Навіть на контрольній роботі він не перебуває в ролі пасивної жертви, а сам може впливати на обставини і домагатись успіху	Проблемні ситуації, «експерт», «консультант»	Основна помилка: педагоги використовують цих учнів як опору, забуваючи про цілеспрямовану роботу щодо стимуляції і розвитку їх пізнавальної активності
Творча	Несподівано для вчителя творчий підхід можуть проявити учні будь-якого рівня навчальної активності: ситуативного, виконавчого та ін.	З точки зору тактики педагог повинен забезпечити умови для виявлення нестандартності у сприйнятті та інтерпретації будь-якої задачі	Завдання на асоціацію, тренінг образного сприйняття, увага до інтуїтивних знань, «театр одного актора» тощо	Педагог сам повинен бути готовим до незвичних поворотів уроку, оскільки без цього пізнання як творчий процес не відбудеться

Концентруючи увагу на питанні розвитку пізнавальної активності учнівської молоді учасники педагогічного процесу (батьки, вчителі, учні) неодноразово переконувалися в тому, що пізнавальна активність молоді є умовою, метою і кінцевим результатом ефективної навчально-пізнавальної діяльності учнів та необ-

хідною умовою формування адекватної самооцінки, самосвідомості в цілому кожного громадянина.

У новому 2012/2013 навчальному році педагогам необхідно обговорити як загальні проблеми розвитку освіти, так і свої, пов'язані зі специфікою вечірньої школи. Пропонуємо для обговорення наступний орієнтовний перелік проблем.

Положення про вечірню (змінну) школу – потенціал розвитку вечірньої школи.

Організаційні форми навчання.

Інтеграція очних, заочних, у формі екстернату, індивідуальних і дистанційних форм навчання.

Освітній простір сучасної вечірньої школи.

Оновлення змісту освіти у вечірній школі.

Типовий навчальний план вечірньої (змінної) школи – основа моделювання робочого плану з врахуванням специфіки.

Особливості організації навчально-виховного процесу за дистанційною формою навчання.

Інтеграція загальної й професійної освіти.

Самовизначення й соціалізація особистості.

Загальнокультурна, професійна та допрофесійна підготовка учнівської молоді.

Позитивні й негативні наслідки різнотемпового навчання.

Класно-урочна система й неминучість її деформації в умовах вечірньої школи.

Нетрадиційні форми освітньої діяльності.

Майстерність педагога як основна складова виховання особистості.

Складові підвищення кваліфікації педагогів вечірньої школи. Поява у вечірній школі «реального» Інтернету, з його практично невичерпними ресурсами визначає й підвищення кваліфікації вчителя. (Очевидно: *необхідне віртуальне методичне об'єднання педагогів вечірніх шкіл. Стане можливим спілкування з колегами інших регіонів. Методоб'єднання згодом зможе стати Радою вечірніх шкіл України.)*

Специфіка організації навчально-виховного процесу

Навчально-виховний процес у вечірній (змінній) школі незалежно від її підпорядкування і форми власності здійснюється **відповідно до робочого навчального плану,** складеного на основі типових навчальних планів, затверджених Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. Робочий навчальний

план вечірньої (змінної) школи державної, комунальної форм власності затверджується відповідним органом управління освітою, приватної – засновником (власником) за погодженням з відповідним органом управління освітою. *Експериментальні та індивідуальні робочі навчальні плани вечірніх (змінних) шкіл погоджуються з Міністерством* освіти і науки, молоді та спорту України за поданням обласного управління освіти.

Лист *Міністерства* освіти і науки, молоді та спорту України від 07.05.12 за № 1/9-341

Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2012/2013 навчальний рік

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України доводить до відома місцевих органів управління освітою, методичних установ, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, що робочі навчальні плани на 2012/2013 навчальний рік складаються:

для вечірніх (змінних) загальноосвітніх шкіл – 5–9 класи – за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 р. № 66; 10–11 (12) класи – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834 (Додатки 24, 25).

Заступник міністра Б. М. Жебровський

Розклад уроків складається відповідно до робочого навчального плану з дотриманням педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог і затверджується директором вечірньої (змінної) школи.

Серпнева педагогічна студія – 2012

Усвідомлення себе у своїй діяльності
є механізмом формування педагога.
К.Д. Ушинський

Мета: визначити пріоритети, основні завдання та шляхи розвитку освітньої системи Запорізької області в 2012–2013 навчальному році.

Основні завдання:

- Націлити учасників обласних заходів на системне і якісне використання науково-методичних ресурсів регіону у 2012–2013 навчальному році.
- Презентувати кращий досвід роботи керівних та педагогічних кадрів області.
- Надати методичні рекомендації учасникам серпневих студій щодо впровадження новітніх технологій організації навчально-виховного процесу з метою підвищення якості освіти.
- Спрямувати діяльність методичних служб всіх рівнів на реалізацію інноваційної моделі неперервного вдосконалення педагогічних і керівних кадрів.

15–16 серпня 2012 року

Тема: Оновлення методичного забезпечення навчання хімії у старшій школі.

Запрошені: методисти РМК, ІАМЦ, керівники РМО (РМЦ) вчителів хімії

Мета і завдання заходу: ознайомити методистів районних методичних кабінетів, керівників районних методичних об’єднань з оновленням шкільної хімічної освіти, методичним забезпеченням навчання хімії, переходом на профільне навчання, науково-методичним забезпеченням та результатами моніторингу якості хімічної освіти, зовнішнім незалежним оцінюванням.

Учасники матимуть змогу обговорити такі питання:

- Оновлення шкільної хімічної освіти – перехід старшої школи на профільне навчання.
- Моніторинг якості хімічної освіти 2011–2012 н.р.
- Зовнішнє незалежне оцінювання.
- Оновлення методичного забезпечення навчання хімії.

Форма: лекція, круглий стіл.

Місце проведення: Запорізька спеціалізована школа № 72 з поглибленим вивченням хімії та біології.

Початок роботи: 15–16.08.12 р., об 11.00.

17 серпня 2012 року

Тема: Мовна освіта першокласників: зміст, вимоги нової програми.

Запрошені: методисти початкової освіти РМК (ММК), центрів.

Мета і завдання заходу:

- ознайомити учасників семінару з основними завданнями та особливостями впровадження мовної освіти першокласників.

Учасники матимуть змогу обговорити такі питання:

- визначення мети й завдань сучасної мовної освіти першокласників;
- сучасні підходи до викладання мови (концептуальний огляд);
- аналіз діяльності РМК (ММК) щодо підготовки вчителів початкових класів до роботи в умовах нових Державних стандартів;
- визначення основних напрямків роботи методичних об’єднань вчителів початкових класів у 2012–2013 н.р. відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Форма проведення: семінар.

Місце проведення: КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

Початок роботи об 11.00.

21 серпня 2012 року

Тема: Оновлення змісту шкільної природничо-математичної освіти.

Запрошені: методисти РМК, вчителі хімії.

Мета і завдання заходу: ознайомити методистів районних методичних кабінетів, керівників районних методичних об'єднань з оновленням шкільної освіти, переходом на профільне навчання, науково-методичним забезпеченням моніторингу якості хімічної освіти, зовнішнім незалежним оцінюванням та основними принципами науково-методичної підготовки учнів до нової форми оцінювання.

Учасники матимуть змогу обговорити такі питання:

- Оновлення шкільної хімічної освіти – перехід на профільне навчання.
- Моніторинг якості хімічної освіти.
- Зовнішнє незалежне оцінювання.
- Науково-методична підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання

Форма: лекція.

Місце проведення: Василівський район.

Початок роботи: 21.08.2012 р., об 11.00.

22 серпня 2012 року

Тема: Методичні аспекти викладання шкільного курсу інформатики у 2012–2013 навчальному році.

Запрошені: керівники МО вчителів інформатики.

Мета і завдання заходу:

- про зміну статусу навчального предмета «Інформатика» у зв'язку з поступовим переходом на нові Державні стандарти освіти;
- викладання інформатики у початковій школі.

Учасники матимуть можливість обговорити питання:

- діючі програми та підручники з предмета;
- діяльність районних(міських) МО вчителів інформатики;
- особливості викладання інформатики у 2012–2013 н.р.

Форма проведення: семінар-практикум.

Місце проведення: КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

Початок роботи об 11.00.

22 серпня 2012 року

Тема: Особливості організації роботи шкільних бібліотек у 2012–2013 навчальному році.

Запрошені: методисти з бібліотечних фондів шкільних підручників районних (міських) відділів (управлінь) освіти, провідний спеціаліст ЦБ управління освіти і науки облдержадміністрації, представники «Запоріжкниги» та інших книготорговельних організацій.

Мета та завдання заходу:

Сприяння визначенню пріоритетних напрямків діяльності бібліотек ЗНЗ та організації науково-методичної роботи з бібліотечними працівниками у 2012-2013 навчальному році.

– Окреслити пріоритетні напрямки діяльності шкільних бібліотек у 2012-2013 навчальному році.

– Ознайомити з особливостями організації забезпечення підручниками та навчальною літературою ЗНЗ області у новому начальному році.

– Представити книготорговельні організації та визначити їх можливості.

– Визначити особливості організації науково-методичної роботи з бібліотечними працівниками ЗНЗ області у 2012-2013 навчальному році.

– Розглянути хід виконання наказу управління освіти і науки облдержадміністрації від 29.05.2012 року № 429 *«Про підготовку і проведення Всеукраїнського науково-практичного семінару працівників управлінь освіти і науки облдержадміністрацій та закладів післядипломної педагогічної освіти, які здійснюють науково-методичне забезпечення діяльності бібліотекарів загальноосвітніх навчальних закладів»*.

Учасники матимуть змогу обговорити такі питання:

– Пріоритетні напрямки діяльності шкільних бібліотек у 2012-2013 навчальному році.

– Забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів регіону навчальною літературою у 2012–2013 навчальному році.

– Новинки навчально-методичної літератури до навчального року.

– Форми та зміст науково-методичної роботи з бібліотечними працівниками ЗНЗ області у 2012-2013 навчальному році.

– Представлення бібліотечної спільноти регіону на Всеукраїнському науково-практичному семінарі працівників управлінь освіти і науки облдержадміністрацій та закладів післядипломної педагогічної освіти, які здійснюють науково-методичне забезпечення діяльності бібліотекарів загальноосвітніх навчальних закладів.

Форма: семінар-нарада.

Місце проведення: Запорізький НВК «Основа».

Початок роботи: 10.00.

23 серпня 2012 року

Тема: Актуальні напрямки викладання суспільно-гуманітарних дисциплін у 2012–2013 навчальному році.

Мета і завдання заходу:

Ознайомити керівників методичних об'єднань вчителів історії та правознавства з новаціями у нових програмах із суспільно-гуманітарних дисциплін:

- основні напрямки роботи на новий навчальний рік;
- специфіка роботи з обдарованими учнями, підготовка до обласних, Всеукраїнських олімпіад, конкурсів, турнірів;
- застосування тестових технологій під час тематичної атестації учнів шостих класів з історії стародавнього світу (надання методичної допомоги та тестових матеріалів, що відповідають Державному освітньому стандарту і діючій програмі);
- «майстерня успіху вчителя історії» (критерії успішності на уроці; форми та прийоми ефективного уроку історії; стимули до успіху вчителя й учня; матеріали «кошик ідей», «історичне есе», «кластер», таблиці, сінквейни, гра «Асоціація» тощо)..

Форма проведення: семінар.

Місце проведення: КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

Початок роботи о 11.00.

23 серпня 2012 року

Тема: Науково-методичний супровід викладання математики у 2012–2013 н.р.

Запрошені: керівники РМО (ММО) вчителів математики; методисти РМК, які опікуються предметом.

Мета і завдання заходу:

- визначити пріоритетні напрямки та основні завдання шкільної математичної освіти у новому навчальному році та удосконалення методичної роботи із вчителями математики в умовах модернізації освіти;
- спрямувати діяльність РМО (ММО) вчителів математики на виконання основних завдань сучасної шкільної математичної освіти;

Учасники матимуть можливість обговорити питання:

- викладання математики в основній школі;
- особливості викладання математики в старшій школі;
- навчально-методичне забезпечення викладання математики в 2012–2013 н.р.;
- використання інноваційних технологій на уроках математики;
- удосконалення методичної роботи з вчителями математики у новому навчальному році;
- впровадження Інтернет-ресурсів у навчально-виховний процес та систему методичної роботи регіону.

Форма проведення: семінар.

Місце проведення: КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

Початок роботи о 10.00.

30 серпня 2012 року

Тема: Вимоги до викладання дисциплін художньо-естетичного циклу у 2012–2013 навчальному році.

Запрошені: керівники РМО вчителів музики і художньої культури.

Мета і завдання заходу:

- розглянути основні вимоги щодо викладання курсів «Музичне мистецтво» та «Художня культура» у новому навчальному році;
- обговорити зміни в оновленому стандарті базової загальної середньої освіти та оновленій програмі «Музичне мистецтво» для 1–4 класів.

Учасники матимуть можливість обговорити питання:

- вимоги щодо викладання курсів «Музичне мистецтво» та «Художня культура» у 2012–2013 н.р.;
- рекомендації щодо планування роботи районних методичних об’єднань;

- основні зміни в оновленій програмі «Музичне мистецтво» для 1–4 класів;
- календарно-тематичне планування уроків у 1–4 класах;
- підготовка учнів до участі у творчих конкурсах у новому навчальному році.

Форма проведення: семінар-практикум.

Місце проведення: КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

Початок роботи об 11.00.

30 серпня 2012 року

Тема: Нормативно-правове та програмне забезпечення викладання трудового навчання у 5–9 класах та курсу «Технології» у 10–11 класах.

Запрошені: методисти відділів освіти, керівники РМО вчителів трудового навчання.

Мета і завдання заходу:

- ознайомлення з оновленим програмним матеріалом та науково-методичним забезпеченням викладання трудового навчання та курсу «Технології» у загальноосвітніх навчальних закладах.

Учасники матимуть можливість обговорити питання:

- особливості викладання, календарно-тематичного планування предмета у 2012–20123н.р.;
- нормативно-правове забезпечення охорони праці та безпеки життєдіяльності суб'єктів освітньої діяльності в курсі «Трудове навчання» та «Технології»;
- ознайомлення з передовим досвідом впровадження інтерактивних технологій, використання ІКТ у викладанні курсу «Технології» та «Трудове навчання»;
- особливості роботи за варіативною складовою програми 5-9 класів;
- особливості планування варіативної складової програми «Технології» у 10–11 класах;
- проект нової програми з трудового навчання у 5–9 класах; перспективи та особливості.

Форма проведення: семінар.

Місце проведення: МНВК Орджонікідзевського району.

Початок роботи об 11.00.

31 серпня 2012 року

Тема: Особливості викладання курсів «Образотворче мистецтво», «Креслення» у 2012–2013 навчальному році.

Запрошені: керівники РМО (ММО), методисти РМК (ММК).

Мета і завдання заходу: ознайомити присутніх зі специфікою викладання та нормативно-правовою базою предметів у новому навчальному році.

Учасники матимуть можливість обговорити питання:

- особливості викладання курсів «Образотворче мистецтво», «Креслення»;
- сучасний урок художньої культури, образотворчого мистецтва і креслення;
- робота за програмою «Креслення» у 10–11 класах та програмами факультативних курсів;
- методи творчої діяльності вчителя образотворчого мистецтва.

Форма проведення: семінар

Місце проведення: МНВК Орджонікідзевського району.

Початок роботи об 11.00.

6 вересня 2012 року

Тема: Особливості викладання курсів духовно-морального спрямування у 2012–2013 навчальному році.

Запрошені: вчителі, які викладають курси.

Мета і завдання заходу:

- ознайомити учасників із варіантами, змістом програм релігійного спрямування, їх нормативно-правовим та науково-методичним забезпеченням;
- надати методичні рекомендації щодо викладання курсу у 2012–2013 навчальному році;
- проаналізувати результати обласного конкурсу на кращі навчальні проекти з основ християнської культури.

Учасники матимуть змогу обговорити такі питання:

- завдання курсів та особливості їх викладання;
- перелік програм та комплектів з християнської етики для учнів;

- використання інтернет-ресурсів при викладанні курсів духовно-морального спрямування.

Форма проведення: семінар-практикум.

Місце проведення: КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

Початок роботи об 14.00.

6 вересня 2012 року

Тема: Вимоги до організації виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах

Запрошені: методисти відділів освіти з питань організації виховної роботи, заступники директорів з навчально-виховної роботи.

Мета і завдання заходу:

- розглянути основні вимоги щодо організації виховної роботи у 2012–2013 н.р.;

Учасники матимуть можливість обговорити питання:

- вимоги щодо організації виховного процесу у ЗНЗ в 2012-2013 н.р.
- аналіз роботи за минулий навчальний рік;
- нормативно-правова база організації виховної роботи;
- рекомендації щодо планування роботи районних та шкільних методичних об'єднань ЗДВР та класних керівників;
- підготовка портфоліо з питань виховної роботи;
- візитна картка школи.

Форма проведення: семінар-практикум.

Місце проведення: КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

Початок роботи об 11.00.

6 вересня 2012 року

Тема: Управління інноваційним розвитком сучасного районного (міського) методичного кабінету.

Запрошені: завідувачі районних (міських) методичних кабінетів (центрів).

Мета і завдання заходу:

- ознайомити завідувачів методичних кабінетів (центрів) з особливостями нового навчального року у навчальних закладах та в системі післядипломної педагогічної освіти;

- нові Державні стандарти початкової загальної освіти і діяльність районних (міських) методичних служб щодо підготовки вчителів початкових класів до роботи з ними.

Учасники матимуть можливість обговорити питання:

- особливості нового навчального року у навчальних закладах області;
- завдання системи післядипломної освіти в умовах переходу на новий Державний стандарт початкової освіти;
- діяльність методичних служб області на виконання Програми розвитку освіти Запорізької області на 2010–2012 рр.

Форма проведення: семінар-практикум.

Місце проведення: КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

Початок роботи: об 11.00.

Відомості про авторів

Наші автори – працівники Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

Корицька Галина Романівна – доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін, кандидат педагогічних наук, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів української мови та літератури

Шацька Наталія Михайлівна – старший викладач кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін

Путій Тетяна Миколаївна – старший викладач кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів російської мови, літератури та світової літратури

Халемендик Надія Павлівна – методист науково-методичного центру, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів англійської та французької мов

Чорна Віра Миколаївна – методист науково-методичного центру, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів німецької та іспанської мов

Ушакова Галина Раянівна – методист науково-методичного центру, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів історії та правознавства

Сіра Людмила Яківна – методист науково-методичного центру, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів, які викладають історію рідного краю

Гура Світлана Павлівна – старший викладач кафедри теорії та методики виховання, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів, які викладають курс «Основи християнської культури»

Гавриленко Любов Антонівна – методист центру позашкільної освіти, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів українського народознавства

Склярова Ірина Олександрівна – старший викладач кафедри дидактики та методик навчання природничо-математичних

дисциплін, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів математики

Гашенко Ірина Олександрівна – доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін

Савіч Ірина Олександрівна – методист Центру позашкільної освіти, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів, які викладають курс екологія рідного краю

Гусєва Наталія Михайлівна – методист науково-методичного центру, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів біології

Жадан Раїса Пилипівна – доцент кафедри андрагогіки та освітніх вимірювань, кандидат економічних наук, доцент

Стрижак Микола Миколайович – методист науково-методичного центру, відповідальний за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів географії

Дехтяренко Світлана Григорівна – старший викладач кафедри дидактики та методик навчання природничо-математичних дисциплін, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів хімії

Григоренко Олександр Григорович – методист-координатор зі створення і функціонування Єдиного освітнього інформаційного простору Запорізької області

Чернікова Людмила Антонівна – завідувач Центру інформатики та інформаційних технологій в освіті

Васильченко Світлана Володимирівна – методист Центру інформатики та інформаційних технологій в освіті

Федько Олексій Миколайович – методист Центру інформатики та інформаційних технологій в освіті

Телятник Кіра Валентинівна – методист Центру інформатики та інформаційних технологій в освіті

Керекеш Олена Миколаївна – методист Центру інформатики та інформаційних технологій в освіті

Сокол Ірина Миколаївна – методист Центру інформатики та інформаційних технологій в освіті

Кондратова Людмила Григорівна – старший викладач кафедри теорії та методики виховання, кандидат педагогічних наук, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів музики, образотворчого мистецтва

Могілевська Вікторія Моісеївна – керівник Центру позашкільної освіти

Голдобіна Клара Борисівна – методист Центру позашкільної освіти

Заруба Світлана Петрівна – методист Центру позашкільної освіти, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності позашкільних навчальних закладів.

Лукачевич Андрій Федорович – методист Центру позашкільної освіти, відповідальний за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів трудового навчання.

Макаренко Валерій Васильович – старший викладач кафедри теорії та методики виховання, відповідальний за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів, які викладають курс «Захист Вітчизни».

Мінакова Ірина Валентинівна – старший викладач кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя.

Круцило Ольга Анатоліївна – методист Центру позашкільної освіти, відповідальна за науково-методичне забезпечення діяльності вчителів вечірніх шкіл.

Для нотаток

Виробничо-практичне видання

ОСНОВНІ ОРІЄНТИРИ
РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 2012–2013 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Методичні рекомендації

Упорядники
ЯСТРЕБОВА Валентина Яківна
ВЄРОЗУБОВА Таїсія Григорівна

ЧАСТИНА ІІ

За достовірність поданих матеріалів
відповідають автори публікацій

Редактор *В.В. Мокшанов*
Коректор *Н.О. Нестеренко*
Комп'ютерне складання *В.В. Тютер*

Видавець ТОВ «Акцент Інвест-Трейд»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 3977 від 14.02.2011 р.

Здано в набір 01.07.2012. Підписано до друку 25.07.2012.
Формат 60х84 1/16. Папір офсетний №1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк принтерний. Ум. друк. арк. 18,37. Обл.-вид. арк. 12,65.
Друк. арк.-відбиток 918,5. Наклад 50 прим. Замовлення № 5243/2.

Макет розроблений та віддрукований в друкарні «Акцент»
(Фізична особа – підприємець Систеров В.М.)
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 57/7
тел. (061) 270-78-76
моб.: (068) 448-11-28, (099) 18-98-050, (098) 636-11-59, (093) 07-34-190
accent.zp@gmail.com

Свідоцтво про державну реєстрацію
серія В03 № 761072, видане 21.01.2010 р.